

HASZNOS KALAUZ

tájékoztató a mindennapi életben szükséges tudnivalókról.

633.028

OSZK

Ki mint vet

úgy arat!

Hornyanszky Viktor, kiadása Budapestben.

Harmadik ezer.

Ara kötve 1 frt 40

HORNYÁNSZKY VIKTOR

protestáns vallásos kiadványai.

Az Úr Siona vagy a keresztyén egyház 19 száz éves történelme. Irta *Farkas József*. Számos képpel. Vásznonba kötve 1 frt.

Ó-Szövetségi Történetek. Versben. Irta *Jámbor Lajos*. 41 képpel kötve 60 kr.

Miatyánk képekkel. A költeményt írta *iff. Szász Béla*. Fűzve 80 kr., kötve 1 frt 80 kr. Selyemkötésben 5 frt.

Kálvin Janos élete. Irta *Budai János*. Számos képpel. Díszes félvászonkötésben 1 frt.

A Biblia női alakjai. Irta *Kenessey Béla*. 44 képpel. Vásznonba kötve 1 frt 50 kr. Díszesebb kiadás 2 frt 40 kr.

Jones Mari vagy hogyan alakult meg a Biblia-társulat. Elbeszélés 22 képpel. Vásznonkötésben 60 kr.

Ezeréves hazánk története. Versben. Irta *Jámbor Lajos*. Számos képpel. Színes vászonkötésben 1 frt.

Csendes Órák. Segédkönyv a Bibliának az életbe átvitelére. Irta *dr. Miller J. E.* Fordította *Szász Károly*. Díszes vászonkötésben 1 frt. Félbőr-kötésben finom papíron 2 frt 40 kr.

Égi manna. Családi emlékkönyv az év minden napjára szóló bibliai idézetekkel. Díszes vászonkötésben 60 kr.

Bibliai képek az Ó- és Új-Szövetségből. Versekben. Irta *Jámbor Lajos*.
I. rész Ó- Szövetségi Történetek.
II. > Jézus élete. 85 képpel. Pompás vászonkötésben 1 frt.
20 kr.

A ki a pénzt előre beküldi, a könyveket **hérmentesen** kapja meg **Hornyánszky Viktor** könyvkiadóhivatalától. Budapest, V., Akadémia-utca 4.

Utánvételes küldésnél a postaköltséget a megrendelő tartozik fizetni.

Hornyánszky Viktor

könyvkiadóhivatalában Budapesten (V., Akadémia-utca 4. szám)

kapható különféle kötési

REFORMÁTUS ZSOLTÁROK.

	Nagy alak.	Kis alak.
Iskolakötés, préselt papirtábla, vászonháttal, rézmetszéssel	—80	—60
Félbörkötés, tokkal és rézsajtólással	1.—	—82
Utánzott chagrinkötés, rézmetszéssel és tokkal	1.—	—80
Fekete bőrkötés, sajtolt táblával és finom aranymetszéssel	1.40	1.20
Chagrin bőrkötés, finom aranymetszéssel és tokkal	1.70	—
» » kapocscsal és csontkehelylvel	2.20	1.96
» » ezüstözött kehelylvel és szegélyzettel	2.32	2.05
Fehér lemezkötés, ezüstözött sarkdiszszel	2.10	1.68
Utánzott elefántcsontkötés, préselt kehelylvel és kerettel	—	1.50
Finom csontutánzat-kötés, kehelylvel és művészies tábla- diszszel	—	1.80
Fekete celluloidkötés, préselt kehelylvel	—	1.65
» » » finom festéssel	2.20	1.90
Fehér » » virágkörzet díszkötéssel és csattal	2.25	2.16
» » » finom ezüstözött kehelylvel és ka- pocscsal	—	2.—
Fekete celluloidkötés, préselt kehelylvel és zárral, selyem tokban	—	2.25
Kék lemezkötés	2.30	2.04
Kristálykötés, finom festéssel és virágdiszszel	2.44	2.16
Bársony » kerettel, kék, barna vagy viola színben	2.16	1.92
» » ezüstözött sarkdiszszel	2.44	2.16
Selyembársony kötés, ezüstözött szélzettel és gyöngyház- diszítéssel	3.70	3.50
Müelefántcsontkötés, valódi gyöngyházdiszítéssel	3.90	3.70
Valódi borjúbörkötés, párisi verettel és valódi gyöngyház- diszítéssel	4.80	4.42

Fontos minden gazdának!

Gyümölcsészeti egyveleg a gyakorlat és tapasztalás teréről, Irta *Liebbald Béni*. Ára 1 frt. *A gyümölcstermeléssel foglalkozóknak nélkülözhetetlen útmutató!!*

Útmutatás a hasznos méhtenyésztésre, különösen földmívelők és iskolatanítók számára. Irta *Demeter János*, ág. ev. lelkész. Ára 40 kr.

A pénz előzetes beküldése mellett a könyveket *bérmmentesen* küldi meg Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Fontos minden mesterembernek.

Mesterségek Szótára.

A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta

Frecskay János.

Mesterembereink legnagyobb része az általuk használt szerszámoknak, eszközöknek, különböző fogásoknak stb. csak német elnevezését tudják, mert mindezéideig nem volt alkalmuk a helyes *magyar* kifejezésekkel megismerkedni. Eddig ugyanis nem volt olyan könyvünk, melyben a használatban levő német szavak helyes magyar kifejezéseit, mesterségek szerint csoportosítva, fellelhattük volna. E hiányon segít a «Mesterségek szótára,» mely vállalat a következő mesterségeket öleli fel:

Aranyozó és aranyverő.	Harisnyakötés.	Könyvkötő.
Asztalos.	Húros hangszerek készítése	Könyvnyomás.
Ács.	(hegedű, zongora).	Köteles.
Bádogos.	Hentes és mézárós.	Lakatos.
Bodnár vagy kádár.	Kalapos.	Mázoló és fényező.
Bőripar (cserző, varga, timár, irhás, szattyános).	Kárpitos.	Molnár.
Csizmadia, cipész és varga.	Kefekötés.	Órás.
Csiztergályos.	Kelmefestés, kartonnyomás.	Orgonakészítő.
Fazekas.	Keztyűs.	Ötvös.
Fametszés, formametszés és rézmetszés.	Kerékgyártó (kocsiipar).	Posztós (szűrszabó, csapó)
Fésűs.	Kosárkötő.	Rézműves.
Gyertyamártó és szappanos.	Kovács, szögkovács, reszelőműves.	Szíjgyártó és nyerges.
Gyujtógyártás.	Kőfaragó.	Szítás.
Harangöntő (szoboröntés).	Kőműves.	Szűcs.
	Könyomó.	Takács (fonás, szövés).
		Vasgyártás.

A függelékben :

Czukorgyártás.	Keményítőgyártás.	Téglaégetés.
Enyvgyártás.	Papirgyártás és fali kárpit-készítés.	Tűgyártás, tollgyártás.
Fametszés, rézmetszés.	Sörfőzés.	Üvegyártás és üveges.
Gázgyártás.	Szeszégetés.	Vasművesség.
Gépezet.		

Minden mesterség **egy önálló füzetet képez,** mely magában foglalja az illető mesterségnek elbeszélő alakban való leírását, annak magyar-német és német-magyar szótárát. *Egy-egy füzet ára, tekintet nélkül annak terjedelmére, 10 kr.* Ezért a csekély összegért, tehát minden mesterember az *öt érdeklő füzetet megszerezheti. A füzeteket *a pénz előzetes beküldése mellett bérmentve küldi meg Hornyánszky Viktor* könyvkiadóhivatala Budapest, V. Akadémia-utca 4.

Utánvételes küldésnél a postaköltségeit a megrendelő tartozik fizetni. — Egyes füzetek utánvétellel nem küldhetők.

➡ Az összeg postabélyegekből is küldhető. ➡

HASZNOS KALAUZ.

*

ÚTMUTATÓ

AZ ÉLETBEN ELŐFORDULÓ MINDENMŰ
TUDNIVALÓKRA, ISMERETEKRE NÉZVE.

MÁSODIK KIADÁS.

BUDAPEST,
HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA

1899.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

633.028

(R
2)

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
B 4579/1989
LELTÁRI SZÁM

ELŐSZÓ.

EZEN munkával oly könyvet adunk az olvasó közönség kezébe, mely az életben leggyakrabban előforduló tudnivalók és szükséges ismeretek valóságos tárháza. Ha valaki valamely dolog felől útbaigazítást óhajt, csak lapozza végig e könyv elején látható „*Tartalom*“-jegyzéket s ott hamar megtalálja, a mit tudni kíván.

A tudnivalók lehetőleg betűrendbe vannak ugyan szedve, de a mennyiben ez mindenütt még sem volt kivihető, a tárgyaknak szakokba való osztása és a tartalomjegyzék könnyű áttekinthetősége egyszerűvé és gyorsá teszi a keresett dolog megtalálhatását.

A főcsoportok, melyek szerint a könyv be van osztva, ezek: 1. *Adók*. 2. *Házassági tudnivalók*. 3. *Anyakönyvvezetés*. 4. *Katonaság*. 5. *Végrendelet, öröklés*. 6. *Bortörvény*. 7. *Mezőmunkás-törvény*. 8. *Mezőgazdát illető tudnivalók*. 9. *Névmagyarosítás*. 10. *Közhasznú intézmények ismertetése*. 11. *Egészség, emberi test ápolása*. 12. *Jószágtartás*. 13. *Gyümölcsészet*. 14. *Kertészet*. 15. *Borászat, szőlészet*. 16. *Baromfitenyésztés, méhészet, halászat*. 17. *Élelmiszerek*. 18. *Tárgyak tisztítása*. 19. *Ragasztószerek*. 20. *Különbéle hasznos tudnivalók*. 21. *A műtrágyázás ismertetése*.

Mindez mutatja, hogy e könyv minden lehetőre igyekezett kiterjeszkedni, a mi csak hasznos és szükséges lehet s e tekintetben elmondhatjuk, hogy irodalmunkban a maga nemében páratlanul áll.

És hogy csakugyan szükségét pótoltuk eme könyv kiadásával, mindennél jobban bizonyítja az a szíves fogadtatás és érdeklődés, melyben a közönség részesítette. Elannyira, — hogy a mi magyar könyvnél nagy ritkaság — egy év alatt első kiadása elfogyott s íme most már a másodikat bocsátjuk közre.

Kivánjuk, hogy emez újabb kiadást is ép oly haszonnal és élvezettel forgathassa a t. olvasó, mint ezt az elsőnél tapasztaltuk.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM.

AZ ADÓKRÓL.

	Lapszám		Lapszám
Adóbevallásnál mire ügyeljünk?	14	Hadmentességi adó	26
Adókedvezmény a szőlőre	1	Hadmentességi adót kik fizetnek?	26
Általános jövedelmi pótdóról	10	Hadmentességi adót meddig kell fizetni?	27
Általános jövedelmi pótdó mire vethető ki?	10	Hadmentességi adót kik nem fizetnek?	27
Általános jövedelmi pótdó hiva- talous leszállítása	11	Hadmentességi adó fizetése mikor szűnik meg?	28
Betáblázott adósságokról	11	Hadmentességi díjat ki mennyit fizet?	28
Betáblázott adósságok bevallásá- nak haszna	12	Hadmentességi adó kivetésére különféle tudnivalók	29
Első osztályú kereseti adó	12	Hadmentességi adó tekintetében jelentkezés	30
Fegyveradó	21	Hadmentességi adóköteles elhalá- lozásakor mit kell tenni?	31
Fegyveradó alóli mentesség	21	Hadmentességi adóköteles más- hova költözésekor mi a teendő?	31
Fegyver eltitkolása	22	Hadmentességi adó kivetése elleni felebbezés	32
Fegyverek bejelentése	22	Harmadosztályú kereseti adó.	13
Földadóról	1	Hivatalos vadászaton való rész- vétel	25
Földadó leengedés elemi csapás esetén	2	Ideiglenes földadómentesség	3
Földadó mire nem vethető ki?	2	Kereseti adóról	12
Házadóról	4	Kereseti adóra benyújtandó val- lomási ívek	14
Házbérjövedelem eltitkolása	7	Lakbérrovat kitöltése	15
Házadóleengedés	8		
Házadómentesség	8		
Ház átalakításának bejelentése	5		
Házbér bevallása	6		
Házbéradó megállapítása	6		
Házbéradó kivetése	6		
Házosztályadó fokozatai	4		

	Lapszám		Lapszám
Lakbérlevonás gyermekek után	16	Tőkekamat-és járadékadót megnyit kell fizetni?	20
Legkisebb kereseti nyereség	15	Tőkekamat- és járadékadót kik nem fizetnek	18
Legkisebb kereseti nyereség házszónbérlnél	15	Tőkekamat-jövedelem bevallásánál mire vigyázzunk?	20
Legkisebb kereseti nyereség hentesknél, mézárosoknál	16	Vadászati adóról	23
Legkisebb kereseti nyereség házjósoknál	16	Vallomási ív betöltése	12
Legkisebb kereseti nyereség bérkocsisoknál	16	Vadászjegy váltása	23
Legkisebb kereseti nyereség egyéb adóköteleseknél	16	Vadászjegy kiadása	24
Másodosztályú kereseti adóról	13	Vadászjegy elveszése	26
Negyedosztályú kereseti adó	17	Vadászati adó alól kik mentesek?	24
Ragadozó állatok vadászata és a fegyveradó	25	Vadászati jegy 30 napra	25
Tőkekamat- és járadékadó	18	Vadászati jegyek előmutatása	25
		Vadászati kihágás büntetése	25
		Üzlet megkezdésének bejelentése	14

HÁZASSÁGOT ILLETŐ TUDNIVALÓK.

	Lapszám		Lapszám
Ajándékok visszaadása	47	Házasság felbontását mikor lehet kérni?	45
Ágytól és asztaltól való különélés	47	Házasságtörés büntetése	49
Ágytól és asztaltól való elválás	48	Házasságbonító akadály eltitkolása	49
Áttérésekről	53	Kettős házasság büntetése	49
Cselekvőkép telenség alatt mit értünk?	50	Kihirdetés	36
Egyházpolitikai törvények	33	Kihirdetésnek hol kell megtörténni?	38
Eljegyzés	34	Kihirdetés érvényessége	38
Elvált nő viselheti-e a férje nevét?	47	Kihirdetés vagy összeadás megtagadása	41
Felmentés a kihirdetés alól	38	Kiskorú gyermekek tartása elválás után	47
Gyermekek vallása	51	Korlátolt cselekvőképesség	51
Gyermekek vallása, ha ez iránt a különbözö hitü szülék meg nem egyeztek	52	Külföldön kötött és külföldiek házassága	48
Házasságról szóló törvény	33	Lelkészek felelőssége	50
Házasságkötési akadályok és tilalmak	34	Mikor támadható meg a házasság?	43
Házasságot hol kell megkötni?	49	Némák és siketnemák házassága	40
Házasságkötés halálveszély esetén	39	Polgári tisztviselők felelőssége	49
Házasságkötés végbevitel	40	Semmiségi per indítása	43
Házasság érvénytelensége	42	Szülék vallásválttatása és a gyermekek vallása	52
Házasság megszünése	45		
Házasság az egyik fél kértére mikor bontható fel?	46		

Lapszám	Lapszám		
Szülék, gyermekek vallását illető egyezségének megváltoztatása	51	Törvényesített gyermekek vallása	53
Tanúk a házasságkötésnél	40	Törvénytelen gyermekek vallása	53
Tartási kötelezettség	47	Jár-e díj a kihirdetés s házasságkötésért?	41

AZ ANYAKÖNYVEZÉSRŐL.

Lapszám	Lapszám		
Az anyakönyvezésről	55	Halálozások bejelentése	58
Anyakönyvi kivonatokért menynyt kell fizetni?	56	Születések bejelentése	56
Álnevek használata	58	Temetés utáni bejelentés	56
Bejelentések	55	Törvénytelen gyermekek elismerésének bejegyzése	58
Bejelentésre kik kötelesek?	56	Vallásfelekezeti anyakönyvvezetés	60
Bejelentés elmulasztásának büntetése	56	Utóházasság bejelentése	58

A KATONÁSKODÁST ILLETŐ TUDNIVALÓK.

Lapszám	Lapszám		
Általános ismertetés	62	Kivételes nősülési engedélyekről	73
Besorozottak folyamodása kedvezmények iránt	68	Kivételes nősülési engedélyért hogy kell folyamodni?	76
Családi tekintetből kik menthetők fel a katonai szolgálat alól	66	Önkéntességről	61
Egyévi önkéntesség	62	Öröklött földbirtok tulajdonosainak kedvezménye	65
Folyamodni kedvezmény megadásáért hogy kell?	64	Reklamálni hogy lehet?	68
Katonai szolgálat alól kik szabadulhatnak meg?	63	Sorozásról	62
Katonai kötelezettség alóli kibuvás büntetése	71	Sorshúzásról	63
Kedvezmény megszűnése	66	Sorozás idejének közzététele	63
		Tartós szabadságolást kik nyerhetnek?	70

VÉGRENDELET, ÖRÖKLÉS.

Lapszám	Lapszám		
Illetékfizetés a hagyaték után	73	Közvégrendelet	80
Illetékfizetés ingatlan hagyatékok után	83	Közös végrendelet	81
Illetékfizetés haszonélvezet után	84	Öröklési rend	82
Illetékmentes hagyatékok	84	Szóbeli magánvégrendelet	80
Írásbeli magánvégrendelet	79	Tanúk a végrendeletnél	81
Kik tehetnek végrendeletet	79	Többek javára tett végrendelet	81
Kiváltságos végrendelet	80	Törvényes osztályrész	82
Kiváltságos végrendelet érvényessége	81	Végrendelet tartalmáról	82
Kitagadás	83	Végrendelet visszavonása	81
		Végrendelet kihirdetése	81

BORTÖRVÉNY.

	Lapszám		Lapszám
Bor erősebbé tétele	87	Borseprő	94
Bor derítése	88	Csiger, löre, törkölybor	93
Borok festése	88	Ellenőrző bizottságok	97
Borok összeházásítása	88	Gyümölcsbor	94
Borhoz keverni mit nem szabad	88	Hatósági borvizsgálatok	96
Borhamisítás feljelentése	89	Külföldi borok	97
Borvidékek	89	Űrmősbor	92
Borok elnevezése	91		

MEZEI MUNKÁSOKRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY.

	Lapszám		Lapszám
Aratásra szerződés	98	Munka jogtalan otthagya	104
Aratási szerződés módosítása	100	Munkások elővezettetése	104
Büntetésekről	107	Munkabér visszatartása	105
Ha rossz idő hátráltatja az aratást	104	Napszamosokról	106
Hatóságokról	109	Napszamos meg nem jelenése	107
Megbetegedett munkások gyógyíttatása	103	Szerződések megkötése	99
Munkás igazolványokról	99	Szerződés felbontásának esetei	100
Munkások dologba állása	103	Szerződés teljesítése	102
		Utalvánnyal való fizetés tilalma	103

A MEZŐGAZDASÁGRÓL.

	Lapszám		Lapszám
Birtokhatár megjelölése	111	Kocsihajtási szabályok	119
Büntetések mezei kihágásokért	115	Legelői kárdíjról	117
Büntetések állategészségügyi kihágásokért	122	Mezei rendőrségről	114
Földhitelintézetekről	124	Mezei közös dülő-utak	112
Halászatról	120	Méhekről	112
Hajtópénzről	118	Osztatlan közös legelők	111
Hegyközségekről	113	Ragadós jószágbetegségek elleni intézkedések	121
Katonai gyakorlatok által okozott károk	118	Ragadós tüdőlob	122
Kártalanítás lebunkózott jószágért	121	Szavatosság az eladott jószágért	123
Kártékony állatok és növények irtása	112	Tartási díjak	118
		Vadászati szabályok	119
		Utak befásítása	112
		Zálogolásról	117

A NÉVMAGYAROSÍTÁSRÓL.

	Lapszám		Lapszám
Anyakönyvi kivonat	126	Illetőség és honosság	127
Az új név használata	127	Kiskorúak névmagyarosítása	127
Bélyeg a folyamodásra	126	Mi szükséges a névmagyarosításhoz	126
Folyamodvány kiállítása	126		
Folyamodási minták	128		

KÖZHASZNÚ INTÉZMÉNYEK ISMERTETÉSE.

	Lapszám		Lapszám
Állami szőlőtelepek	135	Rovartani állomás	133
Baromfityesztés	138	Selyemtenyésztés	139
Gazdasági tanácsadó bizottságok	132	Szénkéneg-raktárak	135
Halászati felügyelőség	131	Szőlészeti és borászati felügyelő-	
Kertészeti intézmények	137	ségek	133
Kulturmérnökség	130	Szőlőoltási tanítás	137
Méhészet	139	Tejgazdaság	137
Növénytermelési kísérleti állomás	131	Vetőmagvizsgáló állomások	131
Oktatás a borászatban és szőlő-		Vegykísérleti állomások	131
szetben	136	Víz mesterek	131

EGÉSZSÉG, EMBERI TEST ÁPOLÁSA.

	Lapszám		Lapszám
Alvás a vasuti kocsiban	140	Láb megfagyása ellen	145
Álmatlanság ellen	140	Makacs fejfájás és hideglábuság	145
Arcbőr finomsága	140	Méh- és darázsszúrás ellen	145
Ájultat felébreszteni	141	Möleg víz gyógyító hatása	146
Csuklás ellen	141	Mérgezéseknél segítség	146
Daganat ellen	141	Nátha ellen	146
Darázscsipés ellen	141	Napszúrás ellen	146
Égési sebekkel való bánás.	142	Nyári szeplő ellen	147
Emésztési zavarok ellen	142	Orr vörössége ellen	147
Érdes arc- és kézbőr gondozása	142	Orrvérzés ellen	147
Fagyott tagok gyógyítása	143	Pattanások ellen	147
Fagydaganat gyógyítása	142	Rekedtség ellen	147
Fagycsípte tagok	142	Rheumatizmus ellen	147
Fázós lábak	143	Sömör ellen	147
Felpattogzott bőr kezelése	143	Szamárhurut ellen	148
Fejfájás és hideglábuság ellen	133	Száj kellemetlen szaga	148
Féloldali fejfájás	143	Szembe ha méz cseppent	148
Fogfájás ellen	143	Szembe esett tárgyak eltávolítása	148
Fülbe került bogár eltávolítása	143	Szédültekkel való bánás	149
Hajnövesztő víz	143	Szemgyulladás ellen	148
Hányás ellen	144	Szemölcsök elpusztítása	149
Hideg lábon segíteni	144	Szédülés a kocsiban	148
Hónalj izzadása ellen.	144	Szunyogcsipés ellen	149
Kifekvésí seb ellen	144	Taraczk gyógyhatása	149
Kólika gyors gyógyítása	144	Torokfájás ellen.	150
Köhögés ellen	144	Tyúkszempuhító	150
Korpaképződés ellen	444	Vérzés elállítás	150
Lábikra görcse ellen	145	Vörös haj megszökítése	150

JÓSZÁGTARTÁS.

Lapszám	Lapszám		
Állati tetvek ellen	151	Lovak éjjeli nyugtalansága	161
Anyátlan csikó felnevelése	151	Lovak vaktetűjének gyógyítása	160
Bárányok bélférgei ellen	152	Lovak köhögése ellen	160
Bika ha nem akar hágni	152	Lovak nehéz vizelése ellen	160
Borjak ha egymás testét szopják	152	Lovak szemgyuladása ellen	159
Borjak koszossága ellen	152	Lovak kólikája ellen	160
Csikó-keh ellen	153	Makranczos lovak megszelidítése	162
Égési sebek gyógyítása	153	Malaczkok köhögése ellen	162
Előhasi tehének fejéshez szoktatása	153	Megsérült tőgy gyógyítása	162
Fagyott répa és krumpli feletése	163	Mételyesség kezelése	163
Fehérfolyás ellen	166	Nyalási betegség	163
Fejéshez szoktatás	153	Nyelvét kilógató ló	164
Fejés helyes módja	153	Nyereg- és szerszámtörés ellen	163
Folyvást sárló kancza	153	Nyilazás gyógykezelése	160
Folytatás siker nélkül	155	Patkolása a szilaj lovaknak	165
Giliztáság a malaczkoknál	162	Rozsféreg ellen	164
Gyapjurágás ellen	154	Rugós tehenen segíteni	164
Gyógyszerek beadása a jószágnak	154	Rühetés	165
Hasmenés ellen	155	Sárló kanczák	153
Hízó sertések étvágyát javítani	156	Sebek kezelése	164
Idegen marhát összeszoktatni	156	Sertés, ha gyarapodni nem akar	155
Indítani nem akaró ló	156	Szekér megterhelése	165
Jószág felfúvódása ellen	157	Szilaj lovak vasalása	165
Jószág fuladási rohamai ellen	157	Szorulás ellen	166
Jószág mentése tűzvész alkalmával	157	Szürke ló tisztítása	165
Koczák felbúgatása	158	Tej kifolyása	166
Koszvos sertés gyógyítása	158	Tej megkékülése	167
Kólikás lovak gyógyítása	160	Tejelés megindítása	155
Lefeküdni nem akaró ló	158	Tej visszatartása	167
Legyek távoltartása a jószágtól	159	Tehén hasasságának megismereése	166
Ló farkának megkopaszodása	159	Törékeny lópaták lágyítása	167
Ló lábának viszketegsége	161	Van-e sóra szüksége a jószágnak?	167
Ló lábának megfagyása	160	Véres tej gyógyítása	168
Lóistálló szagát elvenni	161	Vérvizelés ellen	168
Ló szőrét fényessé tenni	162	Vízpók ellen	168
		Járomtörés gyógyítása	156

GYÜMÖLCSÉSZET, FATENYÉSZTÉS.

Lapszám	Lapszám		
Alma eltartása orosz módon	169	Barack igen nagyra nevelése	176
Aprót termő körtefa	177	Birsalmafa metszése	169
Aszalás olasz módra	174	Cseresznyefa elcsipásodása	170

Lapszám		Lapszám
170	Cseresznye soká eltartása	175
170	Csontár-gyümölcsfák metszése	176
170	Diófaszaporítás	176
170	Dió eltartása	176
101	Dióhéj megfehérítése	177
177	Éretlenül lehullott gyümölcs	177
171	Fagyöngy kiirtása	177
171	Fák sárgasága ellen	178
172	Fonnyadt vagy fagyos csemeték	175
172	Fűzfaszaporítás	169
175	Gyümölcsfa kérgét pusztító kukac	178
175	ellen	178
175	Gyümölcszállítás fagyos időben	178
172	Gyümölcs eltartása	178
172	Gyümölcsfa nyári oltása	179
172	Gyümölcsfa permetezése	179
173	Gyümölcsérés siettetése	179
173	Gyümölcs megránczosodása	171
173	Gyümölcsfa trágyázása	180
173	Gyümölcsnek szép színt adni	179
175	Gyümölcsmagvak vetése	180
174	Gyümölcsfát termékenynyé tenni	179
174	Gyümölcsnek muskotály ízt adni	180
	Hernyók elűzése a fáról	
	Kátrány a fasebekre	
	Kihajtani nem akaró fa	
	Kenőcs fagyott fákra	
	Mogyorófa metszése	
	Nagy fák átültetése	
	Oltógallyak metszése	
	Oltóviasz készítése	
	Oltóviasz, hidegen folyó	
	Oltóviasz, áttetsző	
	Őszi barack levelei megfodroso-	
	dása	
	Ribizli és pöszméte metszése	
	Szamóca termékenynyé tétele	
	Szemzés megfakadása	
	Szilva eltartása	
	Szilvafa nevelés	
	Tormát szépet termesztani	
	Vértetű ellen	
	Vén fák felújítása	
	Jelzőtáblák	
	Jégverte fiatal fák gondozása	

KERTÉSZET.

Lapszám		Lapszám
182	Bab, korai termesztése	186
181	Bab termőben tartása	186
181	Begóniagumók kitelettetése	186
181	Borsótermesztés sovány földön	186
181	Borsó, zöld, igen korai termesztése	186
181	Burgonya korai termelése	187
184	Burgonya igen nagy, nevelése	187
182	Cserepes növények locsolása	191
183	Dohánypor rovarok ellen	187
183	Fagsértette növények megmentése	187
183	Fagyott zöldség és gyümölcs javítása	191
184	Hagymát, igen nagyot nevelni	191
183	Hangya elűzése kerti ágyakból	191
185	Kalarábé tavaszra	191
185	Káposztahernyó ellen	189
185	Káposzta kitelettetése	189
187	Kaktuszok átültetése	190
186	Kerti utak beültetése	
186	Komposztrakások beültetése	
186	Korom földi bolhák és levéltetvek ellen	
186	Levágott virág eltartása	
186	Lóbogár kiirtása	
187	Lóbogarat melegágytól távolartani	
191	Orgona, télen virágzó	
187	Öreg kaktusztövek átültetése	
187	Pázsit trágyázása	
191	Petrezselyem, téli	
191	Pelargónium, télen virágzó	
184	Pelargónium igen szép és igen nagy nevelése	
188	Retektermesztés	
188	Rezedafácskák nevelése	
189	Rózsafák trágyázása	
189	Rózsafák elfedése télire	
190	Rózsa lisztharmatja ellen	

	Lapszám		Lapszám
Rózsaszaporítás	100	Ugorkatermesztés	194
Rózsa, hogy soká s bőven virágozzék	190	Vakond elűzése	192
Saláta felmagzását megakadályozni	190	Vetemények megvédelése madarak ellen	193
Saláta, téli	191	Virágcserepek nagysága	193
Spárganevelés óriási nagyságra	187	Virágcserepek férgei ellen	193
Spárga eltartás	191	Virágcserepek téli gondozása	193
Szobai növények védelme fagy ellen	191	Virágcserep szellőztetése	194
Termékenység és a sorok iránya	195	Virágcserepből férgek elűzése	183
Tököket, igen nagyokat természeteni	184	Virágcserep szellőztetése	193
Trágyák hatása a zöldség ízére	192	Zellertermesztés	194
		Zeller, igen nagy termesztés	195
		Zöldségfélék vetési iránya	187

BORÁSZAT, SZŐLÉSZET.

	Lapszám		Lapszám
Ánszógos bor javítása	198	Nyulós bor javítása	202
Bor és melegségváltozás	197	Penészes hordó tisztítása	202
Borkészítés ribizliből és meggyből	197	Permetezőgépek	204
Borkészítés szilvából	197	Permetezés ideje	206
Bor megbarnulása	197	Peronoszpóra elleni permetezés	203
Bor megfeketedése	198	Szagos boron segíteni	202
Bor erősítése	198	Szénkénegezés fillokszera ellen	208
Borderítés	196	Szőlőt, igen nagyszerűt természeteni	201
Bor utóerjedése ellen	186	Szőlő eltartása	210
Borseprő eltartása	199	Szőlő-oltóvesszők megválasztása	215
Bor faíze	196	Szőlőmagból olajat készíteni	212
Bor lefejtése	199	Szőlőfajok, legjobbak	212
Bordói keverék	203	Szurok boros üvegekre	199
Dohos pinczén segíteni	202	Vizahólyag feloldása	216
Direkttermő szőlők	200	Vörösboros hordók tisztítása	216
Hamisított vörösbor felismerése	201	Zavaros bor tisztítása	215
Kellemetlen szagú boron segíteni	202	Zavaros sillerboron segíteni	215
Metszése a szőlőfajoknak	211		

BAROMFITARTÁS, MÉHÉSZET, HALÁSZAT.

	Lapszám		Lapszám
Aranyhalak etetése	217	Galambhizlalás	219
Baromfi korának felismerése	217	Galambok tetvei ellen	220
Baromfi difteritise	217	Haltáplálék	218
Csiráztatott takarmány baromfinak	218	Hasmenés a baromfinál	220
Darazsak ellen	219	Kalitkás madarak tartása	221
Fagyos tojás javítása	219	Kalitkás madarak tetvei ellen	221
Galambszoktatás	219	Kotló tetvei ellen	222
		Költetés a baromfiaknál	222

	Lapszám		Lapszám
Lágy héjú tojások	224	Rajok eliasztása	228
Lépek berondítása	218	Rákot élve eltartani	234
Libák hasmenése ellen	224	Tyúkok megkopaszodása	235
Lúdhizlalásról	224	Tyúkok tojásevése ellen	235
Makkliszt a baromfinak	224	Tyúkok szembetegsége	236
Méhkaptár melegsége	230	Tyúkok lábgörcse	236
Méhek mézszükséglete	231	Tyúktetű ellen	235
Méhfüstölő	234	Tyúkok meszeslábúsága	235
Méhek etetése	224	Tyúkhizlalás	236
Méhek elrakása telelőre	229	Tyúkoknak téli porfürdője	234
Múrajok készítése	231	Vadgesztenye mint tyúkeleség	236
Narancsszín kanári	220	Vizibékák pusztítása	237
Pípbetegség a tyúkoknál	236	Jó tojótyúk ismertető jele	237
Rablóméhek elleni eljárás	228	Zöldtakarmány télére a tyúkok-	
Rajok befogása	228	nak	237

ÉTELEK, ITALOK, ÉLELMISZEREK.

	Lapszám		Lapszám
Állott hús szagát elvenni	238	Leölt baromfi eltartása	245
Bab, borsó, lencse főzése	238	Málna- és szamócazörp készí-	
Befőttkészítés cukor nélkül	238	tése	245
Burgonya ízletessé tétele	244	Megkezdett sonka tartása	245
Czitromlé eltartása	238	Meleg időben tojáshabot verni	245
Debreczeni kolbász készítése	239	Mézeczet-készítés	245
Diópálinkakészítés	239	Nyári sonka készítése	245
Diót felfrissíteni	240	Paradicsom eltevése télére	246
Eczet, zavaros, derítése	240	Pezsgőlimonádé készítése	246
Eczet eltartása	240	Régi tejfelből vaját készíteni	246
Eczetkészítés angol módon	240	Sajtkészítés íróból	247
Élesztőkészítés	240	Sajtoló készítése	247
Füstölt hús eltartása	241	Savanyított ugorka eltartása	246
Franczia aszalványkészítés	241	Sonka és kolbász nyári eltartása	247
Gesztenye eltartása	241	Sonkapác	250
Gyümölcscezet-készítés	241	Sós húson segíteni	248
Halak tisztítása	242	Sóska és spenót eltevése	247
Házi szalámi készítése	242	Szalonna megavasodása ellen	248
Hordós káposzta megpenészedése		Tej kifutása ellen	249
ellen	242	Tej forralása	249
Husvéti tojások festése	243	Tojás frissességét megtudni	249
Hús eltartása nyáron	244	Ugorkasalátát télére eltenni	251
Húsleves főzése	250	Ugorka zöld színét megtartani	248
Hús eltartása japáni módon	243	Ugorkát nyersen eltenni	251
Húsfüstölés	242	Vaj eltartása	250
Kávét, jót, készíteni	250	Zöld paszuly eltevése télére	249
Kenyér megpenészedése ellen	244	Zsír kifőzése	249
Körtelekvár főzése	244		

TÁRGYAK TISZTÍTÁSA.

	Lapszám		Lapszám
Ablaküveg tisztítása	252	Megsárgult fehérneműn segíteni	255
Ablak izzadása és befagyása ellen	252	Ócska butor fényesítése	256
Ablaküvegről kitt eltávolítása	257	Olajos üveg tisztítása	256
Aczéltárgyakat rozsdától megóvni	254	Pecsétvevő folyadék készítése	256
Ágytollak tisztítása	252	Petroleumpecsét eltávolítása pad-	
Aranyozott fatárgyak tisztítása	252	lóból	256
Aranyrámák tisztítása	252	Petroleumos hordó tisztítása	257
Arany- és ezüstékszerek tisztítása	253	Petroleumlámpa tisztítása	257
Aranyozott érczátargyak tisztítása	252	Polituros bútor fényesítése	257
Bádogot fényessé tenni	253	Prémek mosása	257
Bársony felújítása	253	Puskacső tisztítása	257
Bársonyból zsírfoltot kivenni	253	Rézszközök tisztítása	258
Befagyott ablak felengesztelése	253	Rezet rozsdától megtisztítani	258
Bezsírosodott bútorbehuzat	253	Ruhakefe tisztítása	258
Bútorok új szagát elvenni	253	Sárgaréz tisztítása	258
Ecsét felpuhítása	254	Selyemből penészfoltokat kivenni	259
Elefántcsont fehérítése	256	Selyem mosása	258
Ezüstnemű tisztítása	254	Selyem vasalása	259
Fatárgyak tisztítása	254	Selyemzalagok mosása	259
Fehérneműből rozsdafoltot eltá-		Színes karton mosása	259
volítani	255	Szőnyeg tisztítása	259
Fekete szövet tisztítása	254	Tintapecsétet szövetből kivenni	260
Fekete bársony színét helyreállít-		Tintafolt eltávolítása fehérnemű-	
tani	254	ből	260
Fehérnemű mosása	254	Üvegpalczkok tisztítása	260
Fekete kasmir tisztítása	255	Üvegből morzsalékot kivenni	260
Fehér flanel mosása	255	Vastag selyem mosása	260
Gipsztárgyak tisztítása	255	Vasedény tisztítása	260
Hajkefe tisztítása	255	Vérfolt kitisztítása padlóból	260
Kanalak fényesítése	255	Vérfolt kitisztítása szövetből	261
Kefe tisztítása	255	Zsírpecsétet írásból kivenni	261
Légypiszkot letisztítani	255	Zsírfojt eltávolítása padlóról	261
Megfoltosodott bútorok fényesi-		Zsírfojtolt lámpafedőről eltüntetni	261
tése	256		

RAGASZTÓ SZEREK.

	Lapszám		Lapszám
Általános ragasztószer	262	Kaucsukot érczre ragasztani	263
Borostyánkő összeragasztása	262	Kőragasztó szer	263
Bőr és vas összeragasztása	262	Mindenre alkalmas ragasz	263
Érczre való ragasz	264	Padlóragaszték	263
Fa és üveg összeragasztása	262	Takaréktűzhelyre ragasz	264
Fabútorok repedései betömése	262	Tajtékpipa összeragasztása	264
Folyékony enyv készítése	263	Üveg és porcellánra jó ragasz	265

	Lapszám		Lapszám
Üveges kitt	265	Vaskályha-ragaszték	265
Üveget összeragasztani	264	Vöröshagyma-lé mint ragasztó-	
Üveget sárgarépre ragasztani	265	szer	265

KÜLÖNFÉLE HASZNOS TUDNIVALÓK.

	Lapszám		Lapszám
Ablakot jó záródóvá tenni	266	Házitücsök ellen	278
Aczél megtisztítása rozsdától	266	Homokkő külsejű fa előállítás	278
Akáczmag-vetés	266	Írás megaranyozása	279
Állóvíz szagtalanítása	167	Keményítőkészítés burgonyából	279
Ajtóknak újonnan való befestése	267	Keményítőkészítés vadgesztenyé-	
Aranka irtása	267	ből	279
Árnyékszék szagtalanná tétele	268	Kemény vizet meglágyítani	279
Barackpálinka készítése	268	Kést a nyelvbe erősíteni	280
Befagyott szivattyús kúton segí-		Kocsikenőcs-készítés	280
teni	268	Köszén eltartása	280
Békarokkás takarmány javítása	269	Lábbeli-talpat tartóssá tenni	280
Berozsdásodott srófok kivétele	269	Lámpaüvegek elpattanása ellen	281
Bolhák ellen	270	Lámpalángot erősíteni	281
Burgonyaszállítás hidegben	270	Legyek ellen	281
Búzakeményítő készítése	269	Lószerszámok kezelése	281
Cserépedényt tartóssá tenni	270	Máz a hám kifényesítésére	282
Csizmatalpat vízhatlanná tenni	270	Megkeményedett bőr megpuhí-	
Dohos gabona javítása	271	tása	282
Drótféreg irtása	271	Mezei egerek ellen	282
Erős szagoktól megszabadulni	272	Moly ellen	283
Ezüstkanalak gondozása	272	Molytól megvédeni a szőnyege-	
Falak sárgára meszelése	274	ket	288
Falak nedvessége ellen	274	Nedves falak szárítása	283
Faedények védelme a nedvesség		Padlófesték	283
ellen	273	Padlómáz készítése	284
Fatuskók kiirtása	273	Patkányok és egerek kiirtása a	
Faoszlopok tartóssá tétele	273	magtárból	284
Fa épségét megvizsgálni	273	Poloskák ellen	284
Fatárgyak foltozása	273	Prémek felujtása	285
Fára tintával írni	275	Réti moh kipusztítása	285
Fát tartósabbá tenni	278	Répalevél penésztetve ellen	285
Fátyolt keményíteni	275	Rózsavíz készítése	285
Fekete tinta készítése	275	Sváb- és muszkabogarak ellen	286
Féregirtó por készítése	275	Srófok berozsdásodása ellen	286
Fűmag-keverék rétek és legelők-		Szappanlé haszna	287
nek	275	Szekerkenőcs-készítés	288
Gabona magtári forgatása	277	Szerszámok megrozsdásodása el-	
Gabona tisztítása	277	len	287
Gazdasági termények apadása	277	Szétszáradt faedény helyrehozása	287
Hajtószíjak összeragasztása	277	Színes tinták készítése	287

	Lapszám		Lapszám
Szűjék és bőrszerszámok jókarban tartása	287	Üveget könnyen elmetszeni	296
Szobai legyek irtása	288	Vadgesztenye szappan helyett	290
Szobapadló bevonása	288	Vakolat lehullása ellen	290
Szű kiirtása	288	Vasra való festék	289
Szunyogok ellen	288	Vászon megvizsgálása	291
Szűrt vízhatlanná tenni	288	Vetőmag-szüükséglet	291
Tartós festék vasra	289	Vetőmag-nemesítés	292
Tavaszi gabona páczolása	289	Vízhatlan eszimakenőcs	292
Taraczk irtása	289	Vízmentes máz	293
Télen virágzó vadgesztenye	290	Járdakészítés	294
Tinta, fekete, készítése	280	Jég olvadását akadályozni	294
Tinta, színes, készítése	287	Jégeltartás	272
Tinta, arany és ezüst, készítése	267	Zsákot tartóssá tenni	293
Tinta, eltűnő, készítése	272	Zsizsikek ellen	294
Tűzhatlan máz fára	290	Zsindely éghetetlenné tévése	283
		Zsindelyfedél bemázolása	293

MŰTRÁGYÁZÁS.

	Lapszám		Lapszám
Általános rész	295	Mésztrágyák használata	297
Csontliszt	300	Műtrágya-fajok	295
Chilisalétrom	301	Műtrágyázás a különféle növények alá	306
Emberi trágya	297	Műtrágyázási kísérletekről	312
Foszfortartalmú trágyák	298	Speciális műtrágyák	297
Kálitartalmú trágyák	304	Száritott trágyák	296
Kénsavas ammoniak	296	Szuperfoszfát	298
Légenytartalmú trágyák	301	Thomassalak	300
Mésztrágyák	305		

AZ ADÓKRÓL.

A földadó.

A földadó összege egy bizonyos földbirtok után rendszerint változatlanul ugyanaz mindaddig, míg új kataszteri felvétel, vagy a művelési ágakban változás nem történik.

Művelési ágnak azt nevezik, hogy a földet szántás-vetésre, kapálónak, legelőnek, vagy más egyébképen használjuk-e.

Ha már most valamely ok miatt azt a földet, a melyet eddig szántás-vetésre használtunk, kaszálónak vagy legelőnek akarjuk használni, vagy ha az eddigi kaszálót, legelőt, rétet feltöretjük és szántóföldnek használjuk, akkor változás állott be a művelési ágban és így változásnak kell beállni a kataszteri jövedelemben és a földadóban is; mert több a jövedelme és így adója is a szántóföldnek, mint a kaszálónak, ennek pedig megint több, mint a legelőnek.

Valamint, ha egy addig szántóföldnek használt területet rétnak vagy legelőnek hagyunk, kevesebb lesz a kataszteri jövedelem és így adónk is kisebbedni fog.

Az ilyen változást azonban magunknak kell bejelenteni. Ha ezt nem cselekedjük, kárát valljuk, akár emelésére szolgál ez a változás földadónknak, akár apadására.

Ha emelésére szolgálna, de nem jelentjük be, akkor adójövedéki kihágást követünk el és megbüntetnek érte: ha pedig adónkat kevesebbi a változás és hallgatunk vele: akkor meg olyan adót fizetünk az államnak, a mivel nem tartoznánk.

Adókedvezmények a szőlőre. A földadó alá tartozik a *szőlőművelésre* használt földterület is.

A szőlőtelepítés körül nevezetes adókedvezmények vannak, a miket jó lesz megjegyezni.

Nevezetesen, ha valaki olyan területen, a melyen a szőlők kivesztek, vagy kivágattak, vagy pedig a filloxerának ellenálló homokföldön új szőlőt telepít: az után hat esztendeig adót nem tartozik fizetni. A ki pedig filloxera által elpusztított szőlője földjét amerikai alanyba ojtott szőlővel, magától termő (direkt) szőlővel, vagy későbbi beojtásra szolgáló amerikai vesszővel rakja be, az a beültetést követő évtől 10 esztendei adómentességet élvez.

Hanem mindezeket a beültetéstől számított egy év alatt az adóhivatalnál be kell jelenteni, mert máskülönbén az adómentesség iránt való jog elenyészik.

Olyan esetben is megnyerhetjük az adómentességet hat esztendőn keresztül, ha a filloxera által kiirtott szőlőnk földjét egyelőre beültetni nem akarjuk, s az pusztán áll. Csakhogy ebben az esetben már nem elég az egyszer való bejelentés, hanem minden évben be kell jelenteni az adóhivatalnál, hogy a földünk pusztán áll. Ez a kedvezmény azonban hat éven túl nem terjed. (Lásd még a szőlőre a 3. és 4. oldalon elmondottakat.)

Földadó leengedés elemi csapás esetén. A földadóból, ha a lábán álló termést *elemi vagy más csapás* éri, — leengedésnek van helye.

A leengedés teheti a földadónak egyharmad, vagy kétharmad részét, sőt az egész adó is leengedtetik, a szerint, a mint a termés többé-kevésbé szenvedett, vagy egészen teljesen tönkrement.

Ha tehát termésünket jégeső éri, árvíz borítja, fagy, hó, tűz, vagy bármely rovar pusztítja, siessünk ezt előljáróságunknak azonnal bejelenteni, a mely aztán a többit kötelessége szerint megteszi.

A letakarított, de még be nem hordott, vagy asztagokban és csűrökben levő terményeknek elemi csapás által történt megsemmisítése esetén adóleengedésnek helye nincs, e kedvezmény csak a lábán levő terményekre adatik meg.

Mire nem vethető ki földadó? Földadó nem vethető ki:

a) a gazdaságilag nem művelhető és nem használható terméketlen területekre;

b) közutakra, állandó dűlőutakra, utcákra, közterekre;

c) beépített háztelkek és udvarokra;

d) a szállításra használható és vízművekre szolgáló csatornákra;

e) a vízjogi törvény oltalma alá helyezett védtöltésekre;

f) temetkezési helyekre, míg temetési célra használtatnak, s elhagyatásuk után is 50 évig;

g) közhatósági kezelés alatt álló kertekre, a melyek tudományos, közhasznú, vagy jótékony intézetek céljaira szolgálnak;

h) a közhatóságok, gazdasági, erdészeti és más hasonló célú egyesületek által fentartott faiskolák és szőlőiskolákra, ha azok közczélokra, nem pedig kereskedésre szolgálnak és ha közhatósági felügyelet alatt állanak.

Ideiglenes földadómentesség. Ideiglenesen adómentesek:

a) Azok a földrészletek, a melyek a fennálló törvények értelmében már ideiglenes adómentességet nyertek, mindaddig, míg e kedvezmény ideje le nem jár.

b) Azok a földrészletek, a melyek a kataszteri munkálatok alkalmával még mint használhatatlanok és így adómenteseknek voltak felvéve és később költséges vízszabályozási, lecsapolási vagy más munkával hasznavehetőkké tétettek, a használhatóvá tétel idejétől 15 évre.

Ha ezen vízszabályozási, lecsapolási vagy más védműnek a tulajdonos hibáján kívül, árvíz által megrontatnak, akkor az ideiglenes adómentesség a helyreállítási költség arányában meghosszabbítatik; még pedig öt évvel azon esetben, ha a helyreállítási költség az eredetileg befektetett költségnek legalább egy negyedrészt teszi, de felét nem éri el; tíz évvel azon esetben, ha annak felét eléri, de háromnegyedrészt meg nem haladja, 15 évvel az esetben, ha annak háromnegyedrészt túlhaladja.

Az ilyen meghosszabbításért a pénzügyminiszterhez kell folyamodni, még pedig azon év december 31-kéig, a melyben helyreállított védműnek befejezése és műszaki felülvizsgálata megtörtént. Az ezen határidőn túl beadott kérvények figyelmen kívül hagyatnak.

A törvényben tüzetes bizonyítványokkal kell igazolni a védműnek első kiépítési összes költségét, valamint a helyreállítás költségeit is, továbbá ki kell mutatni azon területeket és azok helyrajzi számát, a melyekre az adómentesség meghosszabbítása kéretik.

c) Az erdősítések, ha azokat olyan területeken létesítjük, a melyek másnemű művelésre tartósan nem használhatók, pl. futó homokon, köves, vagy vízmosásos silány szántóföldeken vagy legelőkön, erdei kopár tisztásokon. Az ilyen erdősítésekre, ahhoz képest, hogy kisebb vagy nagyobb nehézségekkel és költséggel létesítették, 20-tól 40 évig terjedhető adómentességi kedvezmény adatik.

d) Új telepítvényeknél a telepítvényhez tartozó földekre, ha a telep legalább ötven családból áll: hat évre; — ha ötvennél kevesebb, de legalább tíz családból áll: három évre adatik ideiglenes adómentesség.

e) Oly szőlőterületek, melyeken a szőlő kiveszett, vagy rendes forgón kívül kivágatott, és a melyek a talaj megforgatása után újból beültetettek, hat évig részesíttetnek az ideiglenes adómentességben.

f) Ha a filloxera által elpusztított szőlőterület szőlővel beültetetik, továbbá, ha az addig még nem szőlő alá használt területen amerikai alanyba ojtott európai szőlőfajokkal új ültetések létesíttetnek, valamint az olyan területek, a melyek amerikai szőlőkkel utólagos beoltás végett ültetettnek be, a beültetést követő 10 évre adómentesek.

g) Az olyan új szőlők, a melyek filloxeramentes homokterületen ültetettek, valamint az amerikai szőlővesszőkkel beültetett területek, arra való tekintet nélkül, hogy elébb milyen művelési ág alá tartoztak? — szintén hat évig mentesek.

h) Elárasztásra berendezett szőlők, ha a víz egyszerűen bevezetetik, hat évre, ha pedig vízemelő gépek vagy ártézi kutak alkalmazásával történik az elárasztás, akkor 10 évre mentesek az adótól.

i) Ha a filloxerás szőlőültetvény szénkénegezéssel tartatik fenn, az annak területére eső földadóból, mindaddig, míg a szénkénegezés folytatatik, évenként kétharmadrész adó engedtetik el. De a szénkénegezés után nyolcz nap alatt jelentést kell a községi előljáróságnál tenni.

j) A filloxera által pusztává tett, s szőlővel újból be nem ültetett területek hat éven belül, mindaddig, míg pusztán állanak, adómentesek.

k) Adómentesek még a tűz által megkárosított vagy elpusztított erdők, a kár mértékéhez képest, ha a terület tovább is erdő gyanánt használtatik, illetőleg újból befásíttatik, az erdősítés nehézségéhez, költségéhez és a fanemekhez képest 8-tól 40 évig terjedhetőleg.

A házadó.

A házadó kétféle, úgymint *házosztályadó* és *házbéradó*.

Ha valamely ház, vagy abban levő szoba bérbeadva nincs, akkor az *házosztályadó* alá, ha pedig bérbe van adva, akkor *házbéradó* alá tartozik.

A *házosztályadó fokozatai*. A házosztályadót a lakrészek, vagyis szobák számához képest és a községek minősége szerint vetik ki.

A kivetés mértékére nézve három fokozat van megállapítva.

Az 1-ső fokozatba tartoznak azok a kis- és nagyközségek, a melyekben az összes lakásoknak egy harmada sincs bérbeadva.

A 2. fokozatba tartoznak azok a rendezett tanácsú városok, a melyekben az összes lakrészek egy harmada bérbeadva nincs.

A 3. fokozatba tartoznak azon kis- vagy nagyközségek

és rendezett tanácsú városok, a melyekben a lakrészeknek vagyis szobáknak legalább egy harmadrésze bérbe van adva, továbbá a szabad királyi és törvényhatósági joggal felruházott városok, akár van az azokban levő házak valamely lakrésze bérbeadva, akár nincs.

Hogy mit kell fizetni házosztályadó fejében, azt megmutatja az alábbi táblázat.

Osztály	Lakrész (szoba)	1-ső fokozat	2-ik fokozat	3-ik fokozat
		kis- és nagy- községben	rendezett tanácsú városokban	minden községben és városban, ha a lakré- szeknek legalább $\frac{1}{3}$ -a bérbe van adva, to- vábbá a szabad királyi és törvényhatósági vá- rosokban
		frt kr.	frt kr.	frt kr.
I.	1	—,80	1.—	1,20
II.	2	2.—	3.—	3,60
III.	3	4.—	5.—	6.—
IV.	4—5	8.—	10.—	12.—
V.	6—7	12.—	15.—	18.—
VI.	8—9	18.—	22.—	27.—
VII.	10—11 . . .	24.—	30.—	36.—
VIII.	12—13 . . .	30.—	36.—	45.—
IX.	14—15 . . .	36.—	45.—	54.—
X.	16 és ennél több lakrésznél minden egyes lakrész után	3.—	4.—	5.—

Olyan házakra, a melyekben valamely nyitott helyiség (bolt, mészárszék, műhely, kávéház, korcsma stb.) van, ezeken a házosztályadó tételeken felül, az ezen nyitott helyiségekhez tartozó minden egyes bolt és szoba után még fizetni kell:

1. Kis- és nagyközségben és rendezett tanácsú városban, ha a lakrészeknek legalább $\frac{1}{3}$ része bérbe nincs adva, 2 frt.
2. Ha a lakrészeknek legalább $\frac{1}{3}$ része bérbe van adva, valamint a szabad királyi és törvényhatósági városokban 3 forintot.

A ház átalakításának bejelentése. A házosztályadót három évre vetik ki. Az időközben történt változásokat esetről-esetre be kell jelenteni az előljárásnál.

Be kell jelenteni példának okáért, ha valaki a három

évre szóló kivetési idő tartama alatt lakószobája valamelyikét kamarává, vagy más mellékhelyiséggé alakítja át, viszont be kell jelenteni, ha valamely eddig nem lakási célra használt helyiséget szobává alakíttatunk.

Ha ezt elmulasztjuk, az első esetben magunknak teszünk kárt, mert olyan adót fizetünk továbbra is, a melynek alapja már megszűnt. A második esetben pedig a bejelentés elmulasztásával a kincstárt károsítjuk meg, a mi utóvégre is kitudódik, s érzékeny büntetést von maga után.

A házbéradó kivetése. A házbéradó azon házak, szobák és egyéb helyiségek után vettetik ki, a melyek bérbe vannak adva.

Ezenkívül házbéradót vetnek ki a házak és szobák után különbség nélkül arra, hogy bérbe vannak-e adva vagy nincsenek? — mindazon községekben vagy városokban, a melyekben a valósággal bérbeadott lakrészek (szobák, boltok) száma az összes lakrészek számának legalább felét teszi.

A házbéradó megállapítása. A házbéradót úgy állapítják meg, hogy a bérösszeg minden 100 forintjából leszámítanak épületfenntartási költségre és értéktörlesztésre; még pedig:

1. Budapest fővárosban, az ó-budai rész kivételével 20 forintot.

2. Budapest főváros ó-budai részén, valamint az általános házbéradó alá tartozó városokban és községekben 25 forintot.

3. Minden egyéb telepen 30 forintot.

A mi ezenkívül fenmarad, azt tekintik tiszta jövedelemnek s erre vetik ki a házbéradót.

Kivetik pedig úgy, hogy a tiszta jövedelem minden 100 forintja után számítanak:

1. Budapest fővárosban, az ó-budai rész kivételével, 22 forintot.

2. Budapest főváros ó-budai részén, valamint az általános házbéradó alá tartozó városokban és községekben 20 forintot.

3. Minden egyéb helyen 16 forintot.

Az ország községeinek és városainak legnagyobb része a harmadik fokozatba tartozik, azért erre nézve hozunk itt fel egy példát, a melyből meg lehet ítélni a házbéradó kivetésének a helyes voltát.

Ha én valamely házamat, vagy annak egy részét bérbe adom 100 frtéért, abból épületfenntartási költségre és értéktörlesztésre levonnak 30 frtot, marad tiszta jövedelem 70 frt. Ennek 16%-a annyi mint 11 frt 20 kr.

Tehát 100 forint bérjövedelem után 11 frt 20 kr. házbéradót kell fizetnem.

Ebből a példából ki lehet számítani, hogy jól van-e kivetve a házbéradónk, akármennyi bért kapunk is a házunk után.

A házbéradót épen úgy, mint a házosztályadót, három évről három évre vetik ki.

A házbér bevallása. Azt, hogy mennyi házbért kap valamely háztulajdonos, a hatóság által erre nézve kitűzött időben magának kell bejelenteni írásban és egy erre a célra készített rovatos bevallási íven.

Ezen a czifra rovatos táblán bizony egyszerű ember nem igen igazodik el; hanem hát ott van az adóügyek kezelésével megbizott községi előljáró s ha mi ki nem tudjuk tölteni ezt a vallomási ívet, majd kitölti az, csak idejében jelentkezzünk nála s lelkiismeretesen bemondjuk, a mit be kell mondani.

Ha azonban magunk akarjuk a vallomási ívet kitölteni, akkor a következőkre legyünk vigyázatosak:

1. A 6. számú rovatba, a melyiknek az a czíme, hogy „Évi nyers házbérbérendezés“ be kell írni minden levonás nélkül az egész évi házbérbérendezést, a mit házunkért vagy annak egy részéért az előbbi esztendőben kaptunk, vagy ha üresedésben állott — kaphattunk volna.

Még pedig nemcsak a pénzben megállapított bérbérendezést kell beírni, hanem ha a bérbérendezés szerint a bérlő ezenfelül az állami és községi adók, tűzkárbiztosítás, katona-elszállásolás és házjavítási költség fizetésére, vagy más egyéb szolgáltatásra kötelezte magát: ezeknek az értékét is pénzre kell számítani és a bérbérendezéshez hozzáadni.

Mikor ilyenképen a bérbérendezést beírtuk és a többi rovatokat is kitöltöttük, akkor a vallomás helyes és igaz voltának bizonyosságául a 7. számú rovatban aláíratjuk a bérlőnkkel, vagy bérlőinkkel.

A házbérbérendezés eltitkolása. A házbérbérendezés eltitkolása kihágást képez s ha az eltitkolás és ezzel az adókinestár megrövidítése a házbirtokos és a lakásbérlő közt való egyetértésből származott, akkor mind a két fél, úgy a tulajdonos, mint a bérlő, az eltitkolt összeg háromszoros megfizetésével büntetetik.

Ezen büntetés alól azonban felmentetik a bérlő az esetben, ha a vallomási ív beadásától 15 nap alatt a törvény megszabását ő maga jelenti fel a pénzügyi hatóságnak.

Az a házbirtokos, a ki a vallomási ívet előre, annak kitöltése előtt, azaz mielőtt a bérbérendezést bejegyezte volna, iratja alá a bérlővel, annyiszor 100 forinttal büntetetik, a hány bérlőnél követte el ezen mulasztást.

Ha valaki a három esztendei kivetési időszak alatt házát vagy annak egy részét, a mely házosztályadó alá van felvéve, bérbérendez, akkor az arra eső házosztályadó helyett házbéradót vetnek ki. Megfordítva, ha valamely lakásbérlő megszűnt, a lakás megüresedett, akkor a házbéradó helyett házosztályadót alkalmaznak.

Az ilyen időközben történt bérbeadást 14 nap alatt be kell jelenteni a községi előljáróságnál.

Házadó elengedése. A házadót, vagy annak egy részét három esetben írják le, vagyis engedik el, ú. m.:

1. *Elemi csapás esetén.* Ha tűzvész, árvíz, földrengés miatt a ház megsemmisült, akkor a házadó azon része, a mely a megsemmisülés idejétől számítva a kivetési időszak végéig még járna, leiratik vagyis töröltetik. Hanem az elemi csapás esetét annak megtörténtétől számított nyolcz nap alatt be kell jelenteni az előljáróságnál, mert különben az adóleengedés iránti igény elvész. Az előljáróságnál a kárfelvételre szolgáló nyomtatványért 2 krt kell fizetni, a többit az előljáróság díj nélkül tartozik teljesíteni.

2. *Lakásüresedés esetén.* Ha házbéradó alá vett ház, vagy annak egy része használatlan maradt, s ezt a tulajdonos az előljáróságnál bejelenti, azon évnegyedre nézve, a melyben az üresedés beáll, nem adnak ugyan adóleengedést, de a következő évnegyedre már leírják a rávetett adót, s nem követelik mindaddig, míg azt a házat vagy szobát újra bérbe nem adjuk, vagy használatba nem vesszük. Ha pedig újra bérbeadtuk, vagy használatba vettük, akkor az első évnegyedre nem tartozunk arról adót fizetni, a mi nagyon méltányos dolog, mert az üresedést követő első évnegyedben még fizetnünk kellett, noha a lakás üresedésben vagy használaton kívül volt.

Azon házra vagy lakrészre, a melyről ilyenképen a házbéradót leírták, az általános házbéradó alá nem tartozó helyeken házosztályadót vetnek ki.

A lakásüresedést az előljáróságnál az üresedés megtörténtétől 15 nap alatt be kell jelenteni, mert az ezentúl tett bejelentést csak a beérkezés napjától veszik tekintetbe, vagyis az adóleengedést csak a bejelentés megtörténtétől számítva adják meg.

Az ilyen bejelentés elmulasztásával tetemes kárt teszünk magunknak, mert például, ha két szobánk bérbe volt adva, mondjuk 100 forintért, azután 11 frt 20 kr. házbéradót kell fizetni, míg ha az megüresedett és házosztályadó alá vétetett, már akkor csak 3 frt házosztályadót fizetünk, a mi bizony nem kis különbség.

Ezt tehát ne hanyagoljuk el.

3. *A ház lebontása esetén.* Ha valamely házat a három évi kivetési időszak alatt lebontattunk, akkor az ezen házra kivetett adót a lebontás idejétől kezdve elengedik.

Nagyon természetes, hogy ha ezen kedvezménnyel élni akarunk, a lebontás megtörténtét az előljáróságnál szintén be kell jelenteni.

A házadómentesség. Ez háromféle, úgymint *állandó, ideiglenes és kivételes.*

a) *Allandóan* adómentesek, tehát házadó alá nem tartoznak: az isteni tiszteletre szánt épületek, a királyi udvar lakházai és épületei, állami épületek, országházak, vármegyeházak, községházak, dolgozóházak és fegyintézetek, állami, törvényhatósági és községi hivatalos helyiségek, tudományos intézetek, nyilvános tanintézetek, iskolák, lelkészi és tanítói lakások, katonai laktanyák, gazdasági épületek és gazdasági cselédlakások, a gyáros tulajdonát képező és munkásainak bérfizetés nélkül átengedett lakások, gyári vagy ipari épületek azon részei, a melyek nem lakásra, hanem az üzlet folytatására szükségesek, kórházak, szegények és szegénysorsú tanulók ellátására szolgáló épületek, kolduló szerzetek kolostorai és a halottas házak.

b) *Ideiglenes* adómentesség az új épületekre adatik, még pedig 10 évre akkor, ha olyan helyen, a hol az előtt ház nem volt, új ház építtetik, vagy ha valamely már meglévő épület addig még nem létezett, emelet felépítésével, avagy toldással olyan gyarapodást nyer, hogy ez által új adótárgy keletkezik, önként értetvén, hogy az ideiglenes adómentesség csak ezen új adótárgyra terjesztetik ki.

Nyolcz évi adómentesség adatik akkor, ha előbb fennállott, de a földszintig lebontott épület helyébe a régi falak, vagy falrészek felhasználása nélkül új épület állíttatik.

Ettől eltérőleg Budapesten, az ó-budai rész kivételével, új épületeknél és toldalékoknál 15 évig, lerombolt házak újból építésénél 12 évig, az ó-budai részen pedig, nemkülönben az általános házbéradó alá tartozó azon városokban, a melyekben legalább tízezer lakos és egyszersmind rendes vágányú vasúti állomás van, új épületek 12 évig, a lerombolt házak helyén emelt épületek pedig 10 évig részesíttetnek adómentességben.

(Rendes vágány alatt, szemben a keskeny vágányokkal, azokat a vágányokat értik, a melyeknek szélessége, a sínek egymástól való távolságát belülről mérve: 1:436 métert tesz.)

De ezt az adómentességet csak akkor kapjuk meg, ha azért a pénzügyigazgatósághoz közvetlenül, vagy a községi előljáróság útján írásban folyamodunk.

A folyamodást az építés bevégeztétől számított hat hét alatt, mindenestre pedig az épületnek használatba vétele előtt kell beadni. Még ezen hat hét lejártától számított egy év alatt is érvényesíthetjük ugyan házadómentesség iránt való igényünket, ha annak előbbi bejelentését figyelemre méltó akadályok gátolták és ha az építés minőségének, terjedelmének megállapítása, valamint az adómentesség kezdetének meghatározása nehézség nélkül eszközölhető, de azért csak ne mulasztjuk el a bejelentést hat hét alatt megtenni, mert annak múltán a kedvezmény megnyerése már a pénzügyi közeg fel fogásától függ és nagyon bizonytalan.

Ha a házadómentességi kedvezmény megszűnt, azt a megszűnéstől számított 14 nap alatt be kell jelenteni a községi előljáróságnál, mert különben kihágást követünk el, a minék a büntetéseképen a kivetni kellett házadó egyszeresétől nyolczszorosaig terjedő összeget vesznek be rajtunk. Ha pedig nem lehetne megállapítani, hogy a bejelentés elmulasztása miatt mennyi a kincstár kára, akkor 1 frttól egész 500 frtig terjedhető bírsággal sújtatunk.

c) A *kivételes adómentesség* csak Budapest fővárosra, Szeged, Zágráb és Fiume városokra és a gyógyfürdőkre terjed ki. Más helyeken kivételes adómentesség nincs, annálfogva ezen adómentességről, mint nem általános érdekűről, itt részletesen nem is beszélünk.

Az általános jövedelmi pótadó.

Az állami adóknak ez a neme tulajdonképen nem egyéb, mint a földből, házból, különböző keresetekből és foglalkozásokból, tőkepenzекből, járadékokból és a bányamívelésből eredő jövedelmek adójának emelése.

Alapját ugyanis az említett jövedelmekre a folyó évben kivetett adó képezi.

Az általános jövedelmi pótadó a következő százalékokban vettetik ki:

1. A földadóra, a házbéradóra, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adójára *30 százalékban*.

2. A házosztályadóra *40 százalékban*.

3. A III. osztályú kereseti adónál a következő két fokozat szerint, ú. m.:

a) *10 százalékban*, ha a kereseti adó alapjául szolgáló jövedelem a fővárosban 400 frtot, más helyeken 300 frtot meg nem halad.

b) *35 százalékban*, ha a kereseti adó alapjául szolgáló jövedelem a fővárosban 400 forintot, másutt 300 forintot meghalad.

4. A IV. osztályú kereseti adónak, a bányaadónak, s a tőkekamat és járadékadónak *35 százaléka*.

5. Az olyan ház- és földbirtoknál, a mely ideiglenes adómentességben részesítettik, e kedvezmény az általános pótadóra nem terjed ki, hanem azon összeg után, a mely a folyó évre ház, vagy földadó fejében kivettett volt, ha a ház vagy földbirtok adómentes nem lett volna, általános jövedelmi pótadó fejében *20 százalék* fizetendő.

Mire nem vethető ki általános jövedelmi pótadó? Általános jövedelmi pótadó nem vethető ki:

1. Az I. osztályú kereseti adóra. (Lásd a 12-ik oldalon.)

2. A IV. oszt. keresetadóra abban az esetben, ha az annak alapját képező állandó illetmény a fővárosban 2000 forintnál, más helyeken 1500 frtnál kisebb.

3. A családtagok után kivetett adókra.

4. Az adómentesség kedvezményében részesített kereseti s tőkekamat- és járadékjövedelmekre.

5. A földtehermentesítési, szőlődézsmaváltsági, továbbá a maradvány- és irtványföldek megváltásáért kiadott jelzálogos kötvények után járó kamatjövedelmekre.

A kivetés alkalmával az alapul szolgáló adót oly módon kerekítik ki, hogy a forinton alóli összegeket teljes forintnak veszik; ha azonban az alapul szolgáló összeg egy forintot meg nem halad, a kikerekítésnek nincs helye.

Az általános jövedelmi pótadónak hivatalból leszállítása. Ha valamely olyan adónkat, a mely az általános jövedelmi pótadónak alapját képezi, törvényes okokból leszállítják, vagy törölik, akkor az arra kivetett általános jövedelmi pótadót is hivatalból kell leszállítani, illetve törölni. Erre vigyázzunk, s ha a leszállítást vagy törlést elrendelő végzésből azt látjuk, hogy a leszállított vagy törölt adó után eső általános jövedelmi pótadóból megfelelő leszállítás vagy törlés nem történt, annak eszközléseért a pénzügyigazgatósághoz nyomban folyamodjunk.

Az általános jövedelmi pótadó után sem törvényhatósági, sem községi, sem iskolai pótlék nem vehető ki.

Az általános jövedelmi pótadó és a betáblázott adósságok. Nagyon fontos dolog a ház- és földbirtokra kivetett általános jövedelmi pótadónál azon körülmény, hogy abból a betáblázott tartozásaink egy esztendei kamatjának 10 százalékát levonják a kivetéskor, ha az ilyen tartozásainkat az arra rendeltetett és a községi előljáróságtól ingyen kapható bevallási íven legkésőbb az év január hava 31. napjáig bejelentjük.

Ezen az időn túl beadott vallomásokat a kivetésnél már nem veszik figyelembe, hanem azért még február 15-ig beadhatjuk az ilyen vallomást, de már igazolási kérelemmel felszerelve, a mely kérelemmel azután úgy bánnak el, mintha felebbezés volna.

Látható, hogy ezen az adófizető javára szolgáló vallomás beadási ideje nagyon meg van szorítva. Épen azért igyekezzünk vallomásunkat január havában beadni, s a beadás megtörténtéről a községi előljáróságtól átvételi elismervényt kérjünk, mert megtörténhetik, hogy vallomásunk hivatalos kezelés közben elvész, s az elismervény nélkül nem lennénk képesek igazolni, hogy a vallomást beadtuk, a miből az következik, hogy a törvényes kedvezménytől elesnénk.

Az ilyen átvételi elismervényt a 72.300/1886. számú pénzügyministeri rendelet értelmében a községi előljáróság a fél kívánatára köteles kiadni.

A betáblázott terhek bevallásának haszna. Sajnálatos, de országszerte tapasztalható, hogy a betáblázott terheket részint tudatlanságból, részint hanyagságból, részint álszégyenlősségből az adófizető polgároknak csak rendkívül csekély része vallja be. Pedig itt törvény által nyújtott jogról, magunk iránti kötelességünkről s fontos érdekünkről van szó.

Világítsuk meg ezt a dolgot példával. Ha nekem olyan összegű, birtokaimra betáblázott, akár magánostól, akár valamely intézettől vagy közpénztárból felvett tartozásom van, a mely után 200 frt évi kamatot tartozom fizetni, akkor, ha a vallomásívet szabályszerűen kitöltve, január hónap végéig a községi előljárásnál beadom, levonják az én általános jövedelmi pótdadóból ezen 200 forint 10 százalékát, vagyis 20 forintot.

Tehát 20 frttal fogok kevesebb adót fizetni, mint azon esetben, ha a bevallást elmulasztottam volna.

A vallomási ív betöltése. A vallomási ív 1. rovatába a betáblázott tőketartozásunk eredeti összegét kell beírni.

A 2. rovatba a kamatlábat, tudniillik azt az összeget, a melyet kamatképen 100 forint után fizetünk.

A 3. rovatba azt az összeget, a mely a betáblázott tőketartozásból a múlt év végéig fennállt.

Olyan kölcsönöknél azonban, a melyek hitelüzletekkel foglalkozó pénzüzetektől vétetnek fel, a 3. rovatba azon összeg irandó be, a mely a kötelezvényben megállapított kamatláb szerint, kölcsöntőke után egy évre esik.

A többi rovatok felírása elég világosan megmondja, hogy mikép kell azokat kitölteni.

A keresetadó.

A kereseti adó alá tartozik minden olyan jövedelem vagy kereset, a mely kézimunkából, ipari foglalkozásból, kereskedelmi üzletből, továbbá szorosabb értelemben vett szellemi és bármi más haszonhajtó foglalkozásból, végre a föld-, ház- és tőkekamatadónál tekintetbe nem vett személyes keresetből származik.

A kereseti adónak négy osztálya van s ahhoz képest neveztetik 1., 2., 3. és 4. osztályú keresetadónak.

Lássuk ezeket sorjában.

Az I. osztályú keresetadó. Ebbe tartoznak:

1. A cselédek, akár a mezőgazdaságnál, akár gyárakban, vagy kereskedelmi és iparüzletekben és vállalatokban vannak alkalmazva.

2. A házi cselédek.

3. A gyárakban, kereskedelmi és iparüzletekben és válla-

latokban alkalmazott segédek és segéd munkások az esetben, ha 40 forintnál több havi fizetésük nincs, vagy ha darabszámra dolgoznak. (A 40 frtnál több fizetéssel bíró segédek és segéd munkások a kereseti adó 4. osztályába tartoznak.)

4. A napidíjasok, az állandó fizetést nem húzó irnokok, általában, kik az írásbeli, számviteli, vagy felügyelői teendőket, valamely üzletben, vállalatban, vagy intézetben állandó alkalmaztatás nélkül végzik. Ezenkívül ide tartoznak mindazon egyének, a kik foglalkozásuknál fogva sem az itt felsoroltak közé, sem a keresetadó többi osztályába nem tartoznak.

5. A kézműiparosok, még pedig rendezett tanácsú és törvényhatósági joggal bíró városokban, az esetben, ha segéd nélkül dolgoznak; kis- és nagyközségekben pedig, ha segédekkel dolgoznak is.

6. A házalók, ha állandó üzlethelyük nincs.

Ebbe az osztályba voltak még sorozva a napszámosok is, de ezek már az 1883-ik év óta keresetük után adó alá nem vétetnek.

A most elmagyarázott első osztályú kereseti adót különben, meghatározott alosztályok szerint, még pedig négy fokozatban vetik ki.

A II. osztályú keresetadó. Ezen osztályba tartoznak:

a) a föld- és házbirtokosok és a házközösségek fejei;

b) azok, a kik tőke kamat és járadékadóval vannak megróva.

(A volt magyar- és horvát-szlavon határörvidéki részeken a házközösségek fejei, ha egy évi föld- és házadójuk öt forintot meg nem halad, a II. osztályú keresetadó alól mentesek.)

Ezt az adót a következőképen vetik ki.

2 frtot vetnek az ezen osztály alá tartozók közül arra, a kinek az előbbi esztendei és rendes tartózkodási helyükön kivetett összes egyenes adója 50 frtnál nem több.

3 frtot vetnek ki, ha az adóalap 50 frtnál több, de 100 frtot nem halad túl.

4 frtot vetnek ki, ha az adóalap 100 frtot meghalad.

Ezenkívül az ezen osztályhoz sorozott adózók családtagjai is adóval rovatnak meg, még pedig két fokozat szerint, ú. m.:

1—1 frtot fizetnek családtagok, ha a családfő a megelőző évben nem fizetett 40 frtnál több egyenes adót.

2—2 forintot fizetnek, ha családfő 40 forintnál többet fizetett.

A házközösségekhez tartozó családtagok kereseti adója 56 krban van megállapítva.

A III. osztályú kereseti adó. Ezen osztályba tartoznak:

a) a haszonbérlők;

b) a gyárosok és iparosok (kivéve a segéd nélkül dolgozó iparosokat, kis- és nagyközségekben pedig a segédekkel dolgozókat is, a kik az I. osztályba tartoznak);

c) a bankárok, kereskedők (kalmárok, szatócsok), gyógyszerészek, s általában mindazok, a kik valamely haszonhajtó üzletet folytatnak;

d) mindazok, a kik évi vagy havi fizetéssel, vagy tisztelteldíjjal egybe nem kötött szellemi, értelmi vagy művészi foglalkozást űznek, úgymint: ügyvédek, mérnökök, orvosok, sebészek, szülészek, szülésznök, írók, művészek, magántanárok, magántanítók stb.; végre a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek igazgatói és igazgatósági tagjai az úgynevezett jelenléti jegyekért járó összegekre nézve.

A kereseti adóra benyújtandó vallomási ívek. A III. osztályú kereseti adót az adókötelesek által benyújtandó vallomási ívek alapján vetik ki. Ilyen vallomási íveket a községi előljáróságtól kell kérni, a mely azt ingyen kiadni köteles, azután kellőképen kitöltve ugyanoda kell beadni, még pedig mindig január havában.

Ezen vallomási ív kitöltésénél különben annyi mindenféle lere kell ügyelni, hogy egyszerű, járatlan ember legokosabban teszi, ha a kitöltésre azon községi előljárót kéri fel, a kinél az ilyen vallomásokat be kell adni. Egyébiránt, ha az adókötelesnek az előző évi összes adója 50 frtot meg nem haladt, a bevallást az előljáróságnál szóval is megteheti, a mely azt elfogadni köteles.

Az üzlet megkezdésének bejelentése. Ha valaki az adózók és adótárgyak összeírása (conscriptio) után kerül a kereseti adó III. osztályába tartozók sorába, akkor üzletének vagy foglalkozásának megkezdésétől számított két hónap alatt köteles a vallomást beadni.

Azokat, a kik bevallásaikat a kitűzött határidőben be nem adták, a községi előljáró vallomásaik nyolcz nap alatt leendő beadására felszólítani köteles. Ha ez idő alatt sem adnak vallomást, akkor az adójuk kirovásának alapját képező kereseti nyereményöket hivatalból állapítják meg.

Adóbevallásnál mire figyeljünk. Jó lesz a bevallásnál a következőkre figyelni.

1. A bevallott jövedelemből csak az üzlet vagy foglalkozás folytatásához szükséges kiadások vonhatók le, ellenben a családfentartásra szükséges kiadásokat nem lehet levonni, sőt ha bevallás útján, vagy valami más úton arra jön a kivető bizottság, hogy a család fentartása és a háztartás nagyobb összeget emészt fel, ebből azt következtetik, hogy a bevallott jövedelem is nagyobb, és így adót is többet fognak kivetni.

2. A lakbér összegének fontos szerepe van az adómegállapításnál, mert a III. osztályú kereseti adó alá tartozó üzle-

tek és foglalkozások legtöbbszörénél a tiszta kereseti nyereség minimumának (vagyis legkisebbjének) megállapításánál ezt veszik alapul.

„Lakbér“ alatt, — mint ez általánosan tudva van — azon összeget értik, a melyet az ember a lakásért fizet, vagy fizetne, ha a lakást valakitől bérben bírná.

Ennélfogva a vallomási ívben a „lakbér“ című rovatot a miatt, hogy lakást nem bérlünk, üresen hagyni nem lehet, ki kell azt tölteni akkor is, ha lakbért nem fizetünk, hanem házosztályadóval vagyunk megróva. Ez esetben lakbérül kell venni:

a) A házosztályadónak ötvenszerezes összegét olyan kis- és nagyközségekben, a melyekben az összes lakrészeknek egy harmada bérbeadva nincs. (Lásd a 4—5. oldalt.)

b) A házosztályadó negyvenszerezes összegét azon rendezett tanácsú városokban, a melyekben az összes lakrészek egy harmada bérbeadva nincs.

c) A házosztályadó harmincznegyszerezes összegét mindazon községekben és városokban, a melyekben az összes lakrészek legalább egy harmadrésze bérbe van adva.

3. Senki se higgye, hogy a III. osztályú kereseti adót a vallomásban kitett tiszta kereseti nyereség alapján vetik ki. Akármilyen jó lelkiismerettel teszi is meg az ember a bevallást, mégsem fogadják azt szentírásnak, hanem csak tájékoztatónak. Meghánynak-vetnek biz a kivetésnél sok minden körülményt. Figyelembe veszik az üzletbe fektetett tőkék mennyiségét, a munkások számát, sőt még az illető vállalkozó ügyességét is. Ezenkívül alkalmazzák az úgynevezett minimális (vagyis legkisebb, legalacsonyabb) számítást is.

Mit értenek a „legkisebb“ kereseti nyereség alatt? Minimális vagyis legkisebb kereseti nyereségnek veszik:

1. *Haszonbérleknél*, a haszonbéri szerződésben elvállalt készpénz s egyéb kötelezettségek, terhek, szolgáltatások évi értékösszegének 25 százalékát.

Ha tehát én haszonbérlek egy darab földet évenkénti 200 frtéért, azonkívül tartozom a tulajdonosnak két szekér szalmát adni s részére 10 fuvar szolgáltatni, akkor az évi értékösszeg lesz:

készpénz	200	frt
2 szekér szalma (például)	8	„
10 fuvar	20	„
	<hr/>	
	Összesen	228

Ennek 25 százaléka annyi, mint 57 frt. Ez lesz tehát az évi tiszta kereseti nyereség, a melynek ismét 10 százaléka vagyis 5 frt 70 kr. lesz az én évi III. osztályú kereseti adóm.

2. *Mészárosoknál, henteseknél.* Az adóévet megelőző évben levágott minden darab szarvasmarha után

a fővárosban	5 frt
10 ezernél több lakosságú községben	4 „
2001-től 10,000 lakost számláló helyeken	3 „
2000, vagy ennél kevesebb lakossal bíró községekben	2 „

Megjegyeztetik, hogy 4—4 borjú, 4—4 sertés, 8—8 juh, egy szarvasmarha gyanánt vétetik számba.

3. *Teherszállító evezős hajók tulajdonosainál* legkisebb kereseti nyereséménynek vétetik a hajók hordképességének minden 100 vámmázsája után 10 frt.

4. *Béerkocsisoknál, társaskocsi-tulajdonosoknál* legkisebb kereseti nyereséménynek tekintetik az adóévet megelőző évben tartott minden darab ló után

a fővárosban	100 frt
10,000-nél több lakost számláló községben	60 „
2001-től 10,000 lakossal bíró községben	40 „
2000 vagy kevesebb lakossal bíró községben	30 „

5. *Minden más, ezen kereseti adóosztály alá tartozó adókötelesnél* legkisebb kereseti nyereséménynek veszik az adóköteles által fizetett évi lakbérnek másfélszeresétől nyolcszorosaig vett összegét, az üzleti vagy irodai helyiségbérnek 25—100 százalékát a következő fokozat szerint:

a) ha a lakbér 500 frtnál nem nagyobb, akkor annak $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ -szeres összegét,

b) ha a lakbér 500 frttól 1000 frtig terjed, annak $1\frac{1}{2}$ —3-szoros összegét,

c) ha a lakbér 1000 frttól 2000 frtig terjed, annak 2—6-szoros összegét,

d) ha a lakbér 2000 frtnál nagyobb, annak 3—8-szoros összegét.

Lakbéradó-levonás a gyermekek után. Az adóköteles minden kiskorú gyermekeért a lakbérnek 10 százaléka levonandó, úgy azonban, hogy ezen levonás összege egy gyermekre nézve 50 frtnál és valamennyi gyermekre nézve a lakbér 40 százalékánál több nem lehet.

Egyéb idevonatkozó tudnivalók. Az üzlet vagy foglalkozás természetéből folyó nagyobb helyiség szükséglete, valamint azon körülmény, hogy az üzlet természeténél fogva az üzlet-helyiségnek a lakással együtt kell lenni, az üzlethelyiség százalékának alkalmazásánál csökkentőleg, az ellenkező körülmények pedig emelőleg hatnak.

Ha valaki igazolja, hogy szállásának tartására nemcsak az üzletéből eredő jövedelem képesíti, hanem más olyan jövedelmek is, a melyek már adó alá fel vannak véve, ez a tiszta

kereseti nyereségnek a szállásbér alapján való megállapításánál mint csökkentő körülmény vétetik figyelembe.

Olyan ipar- és kereskedelmi üzleteknél vagy értelmi foglalkozásoknál, melyek két év óta még fenn nem állanak, az itt elsorolt minimális tételek *felerészben* alkalmazhatnak.

Azok az iparosok, a kik meghatározott és 40 frtot meghaladó havi díj mellett állandóan vannak egyeseknél vagy vállalatoknál alkalmazva, s kizárólag csak azok számára dolgoznak, nem róhatók meg a kereseti adó III. osztályában. Ezek a IV. osztályba tartoznak, s csak akkor esnek a III. osztályba, ha másoknak is dolgoznak.

A kereseti adó III. osztályába tartozó adózók családtagjainak keresetadója épen úgy rovatik ki, mint a II. osztályban, vagyis 1—1 frtban akkor, ha a családfő a megelőző évben 40 frtnál több egyenes adót nem fizetett, 2—2 frtban, ha 40 forintnál többet fizetett.

A IV. osztályú keresetadó. Ezen osztályba tartoznak:

a) Az állandó fizetést, nyugdíjat, kegy- vagy tiszteletdíjat húzó állami, törvényhatósági, községi, egyházi, közalapítványi, társulati és magántisztek, tisztviselők, hivatalnokok, közegek, nyug- vagy kegydíjat élvező özvegyek;

b) állandó alkalmazásban levő üzletvezetők, felügyelők, kezelők, könyvvivők, pénztárnokok s általában a 40 forintnál több havi díjt húzó segédek, segédmunkások;

c) állandó fizetést húzó lelkészek, tanárok, tanítók, nevelők, írók, művészek;

d) a hivatalszolgák.

A IV. osztályú kereseti adót az adókötelesek által beadandó vallomási ívek alapján vetik ki.

Ezt a vallomásívet kellőképen kitöltve, minden év január havában kell beadni a községi előljáróságnál.

A vallomásba az összes rendes fizetés vagy járandóság irandó be, még pedig a pénzösszeg a folyó értékben, a természetménybeli jövedelem pedig a piaczi középárak szerint kiszámítva.

A kik bevallásukat a kitűzött időben be nem adták, a községi előljáróság által felszólíttatnak, hogy ezt nyolcz nap alatt tegyék meg. Ha ekkor sem adnak bevallást, akkor adójuk alapját hivatalból állapítják meg.

A IV. osztályba tartozó adókötelesek a következő keresetadót fizetik:

100 forint évi fizetés után	1 forintot
200 " " " "	2 "
300 " " " "	3 "
400 " " " "	4 "
500 " " " "	5 "

600 forint évi fizetés után	7 forintot
700	9
800	11
900	13
1000	15
1100	17
1200	19
1300	21
1400	23
1500	25
1600	28
1700	31
1800	34
1900	37
2000	40

Az ezen osztályba tartozó adózók családtagjainak kereset-adója épen annyi, mint a II. és III. osztályban, vagyis ha a családfő a megelőző évben 40 frtnál több egyenes adót nem fizetett, 1—1 frt, ha 40 frtnál többet fizetett 2—2 frt.

Tőkekamat és járadékadó.

Ezen adó tárgyát képezik mindazok a *kamatok, osztalékok és járulékok*, melyek a következő jövedelemforrásokból erednek:

1. Életjáradékokból, özvegyi ellátásból, vagy rokonsági évjáradékból.

2. Kézi vagy jelzáloggal biztosított, vagy egyszerű adóslevelekre, váltókra vagy bárminemű magánkötvényekre kölcsönadott, továbbá hitbizományi, családi és alapítványi tőkékből.

3. Belföldi földbirtokkal összekötött s földadó tárgyát nem képező dologi jogosítványokból (mészárszék-, malom-, vám-, rév- és vásárjog, vadászati és halászati jog, piaci és helypénzszedési jog).

4. Külföldön fekvő föld- vagy házbirtokból, ipari, kereskedelmi s bármi nevezet alatt értendő külföldi részvényekből.

5. Magyar állami és törvényhatóságok által kibocsájtott, s törvényileg adómentesség kedvezményében nem részesített kötvényekből.

Kivételnek ezen adó alól:

1. A királyi udvartartás költségei.

2. A külhatalmak követeinek s követségi személyzetének, valamint

3. a külhatalmak konzulainak s az azokhoz tartozó személyzetének, ha azok külföldiek, tőkejövödelme.

4. Az országban egy évnél rövidebb ideig tartózkodó idegenek tőkejövedelme, ha azon államban, melyhez az illető tartozik, magyar honpolgárok irányában ugyanezen eljárás követtetik.

5. A külföldről folyó jövedelem, ha hitelesen bizonyítottik, hogy az után az adó már egy olyan külföldi államban fizettetett meg, mely e tekintetben Magyarország irányában a viszonyosság elvét követi.

6. Azon tőkék kamatjövedelme, a melyek közvetlenül a tudományok előmozdítására és a nyilvános közoktatás céljaira szolgálnak.

7. Jótékonyági közintézetek tőkéinek kamatjövedelme és az ezek által nyert segélypénzek.

8. Kolduló- és betegápolással foglalkozó szervezetek kamatjövedelme.

9. Olyan kölcsönök kamatjövedelme, melyeknek adómentességét külön törvény biztosítja.

10. Részvények osztalékai.

11. Az elsőbbségi kötvények kamatai, ha azoknak adómentességét külön törvény biztosítja.

12. Papnövendékek és más rendes tanulók ösztöndíjai.

13. A 315 frtot túl nem haladó kamat, vagy életjáradék, ha az illető fél összes jövedelme adósságainak levonása nélkül a nevezett összegnél nem több.

14. Azon kamatjövedelem, melyet az állami, törvényhatósági és községi tisztviselők és alkalmazottak óvadékaik után húznak.

Nem róható meg továbbá tőkekamat és járadékadóval:

a) Az apasági és válóperben biróilag megítélt gyermek-tartási költség.

b) A férj ellen neje részére megítélt tartási költség a válóper tartamára.

c) Olyan szerződés alapján sem róható ki a járadékadó, a mely szerződéssel valamely ingatlan használata bizonyos időre azzal a kötelezettséggel ruháztatik át valakire, hogy az az átruházót eltartani, ápolni, adóssága kamatait fizetni és az ingatlan (föld, ház) terheit viselni tartozik.

d) Kiskorúak neveltetésére rendelt és valósággal arra fordított kamatjövedelem.

e) Katonatiszti házassági biztosíték kamatai után adó nem jár abban az esetben, ha a biztosíték a férj saját ingatlanaira lesz bekebelezve.

f) Ügyvédi munkadíjakból származott s birói ítélettel megállapított követelések kamatjövedelmei adómentesek.

g) Ház haszonélvezete után járadékadó nem jár.

Adómentesek továbbá:

h) A nem nyereszkesedésre alakult temetkezési egyletek kamatjövödelmei.

i) A bányatársládák kamatjövödelme.

j) Ha a váltókezes a váltóadás fizetésmulasztása folytán a váltót magához váltja, az így származott váltóbeli tőkekövetelés kamatai után tőkekamatadó szintén nem vehető ki.

A tőkekamat- és járadékadó mennyisége. Azon életjáradékok után, a melyek özvegyi jog czímén az özvegy ellátására vannak rendelve, valamint azon életjáradékok után is, a melyek a szülők részére a gyermekeknek vagy unokáknak átengedett vagyonért adatnak, *5 százalék* fizetendő járadékadóképen. Megjegyeztetik, hogy a férjétől elvált nő részére bírói ítélettel, vagy más módon biztosított tartásdíjra nézve ez a kedvezmény nem terjed ki; az ilyen tartásdíj után *10 százalék* adó fizetendő.

Minden más életjáradék és évjáradék után, valamint a kamatjövödelem után is *10 százalék* tőkekamat- és járadékadó fizetendő, kivéve a földtehermentesítési, szőlődézsma-váltási és úrbéri jelzálogos váltásági kötvények kamatait, a melyek után *7 százalék* vettetik ki.

Ezen adót az fizeti, a ki a tőke- és járadékjövödelmet húzza, kivételt képeznek azonban a magyar államkötvények, az adómentességben nem részesített elsőbbségi kötvények kamata, s a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek által felvett és jelzálogilag biztosított tőkék kamatai. Az ezek után járó tőkekamatadót a kamatélvező rovására az állampénztár, illetve a kamatokat kifizető társulat vonja le és az illető kir. adóhivatalba szolgáltatja be.

Tőkekamat- s járadékjövödelem bevallása. A tőkekamat- és járadékból eredő jövödelmet az azt élvezők által teendő bevallás alapján vetik ki. Az erre alkalmas íveket a községi előljárárság ingyen köteles kiszolgáltatni.

A vallomásívet a községi előljárárságnál kell beadni mindig az év január hava végéig. Ha ezt elmulasztjuk, a községi előljárárság még nyolcz napot tűz ki a beadásra, ennek eltelte után, ha vallomást nem adtunk, adónkat hivatalból állapítják meg.

Mire vigyázzunk a bevallásnál? A vallomásív kitöltése nem nehéz, minden rovat felibe könnyen megérthetőleg fel van téve, hogy mit kell beleírni. Különösen vigyázzunk azonban a következőkre:

1. Ha a tőkeadás, vagy a járadék kiszolgáltatására köteles fél perbe vagy csődbe jutott, vagy a tőke (járadék) és járulékaik per tárgyát képezik, ezt a vallomási ív nyolczadik rovatába be kell írni, s a bevalláshoz a csődmegnyitási végzést, illetőleg a keresetlevélre hozott bírósági végzést mellékelni. Ennek elmulasztása esetén a tőkekamat- és járadékadót

épen úgy kivetik ránk, mintha a jövedelmet élveznénk, holott a fenti módon tett bevallás esetén a per befejezéséig adót fizetnünk nem kell.

Ha a per befejezése után az illető kamatok vagy járadékok kifizettettek, vagy elvesztetteknek bizonyultak, a bírósági végzést annak vételétől számított nyolcz nap alatt a kir. pénzügyigazgatóságnál köteles az érdekelt fél benyújtani.

2. A kamat- és járadékélvezményből levonandók azon terhek, a melyeket az alapító, adományozó, vagy hitelező rendelkezéséhez képest valamely harmadik személy részére kell kifizetni. Például, ha valaki oly kikötés mellett élvez járadékot, hogy abból másoknak tartást adjon, akkor a tartás értékének összege, mint a járadékot illető teher, adó alá nem vonatik.

Mi esik még ezen adó alá? A tőkekamat- és járadékadó alá esik még a pénzbetétek átvételére jogosított pénzintézetknél, takarékpénztáraknál elhelyezett tőkékből eredő kamatjövödelem is.

Az ilyen jövedelem után, akár fizettetik, akár a betevő javára a tőkéhez iratik, — 10 százalék fizetendő tőkekamat- és járadékadóul.

Bevallást tenni ezen jövedelemről nem kell; azt az illető pénzintézet köteles évnegyedenként a királyi adóhivatalnak kimutatni, egyszersmind a ráeső adót beszolgáltatni. A pénzintézet aztán jogosítva van a befizetett adót a kamatokból visszatartani.

A tőkekamat- és járadékadó ezen neme után nem vethető ki sem általános jövedelmi pótagó, sem törvényhatósági vagy községi pótlék.

A fegyveradó.

Fegyveradót köteles fizetni mindenki a birtokában levő vadászatra használható lőfegyverek után, valamint azon lőfegyverek után is, a melyek családtagjai, vadászcselédjei, a vadak gondozására és erdők őrzésére alkalmazott cselédjei, valamint mező-, szőlő-, vagy erdőgazdaságban alkalmazott csőszök, pásztorok és erdőkerülők birtokában vagy használatában vannak.

A fegyveradó évi összege minden darab egycsővű puska után egy forint, minden darab kétsővű puska után két forint.

Milyen fegyverek adómentesek? *Kivétetnek* a fegyveradó alól az uralkodó család tagjai. *Adómentesek továbbá:*

a) A közintézetekben, nyilvános gyűjteményekben és közhatóságoknál őrzött fegyverek;

b) emlék, vagy családi ereklyeként őrzött fegyverek;

c) magánosok olyan fegyvergyűjteményei, a melyekben

már használaton kívül levő régi szerkezetű fegyverek tartatnak ;

d) a kizárólag czéllövésre használt fegyverek ;

e) a csendőrök, állami, törvényhatósági, városi és községi rendőrök, fegyőrök, pénzügyőrök fegyverei ;

f) a felesketett erdőtiszték és a királyi erdőfelügyelőségi személyzet szolgálati fegyverei ;

g) a felesketett s egyúttal a vadászatra való felügyeletet is gyakorló erdőőrök fegyverei ;

h) a puskamíveseknél és lőfegyverárulóknál eladásra szánt fegyverek.

Fegyverek bejelentése. Az adóköteles lőfegyvereket annak tulajdonosa köteles a községi előljáróságnál minden év június havában bejelenteni.

A bejelentésre egy nyomtatott űrlap szolgál, a melyet a községi előljáróságnál ingyen kapunk, de megtehetjük a bejelentést ugyanott szóval is.

Be kell jelenteni az olyan fegyvereket is, a melyek a törvény értelmében adómentesek, tehát az emlék vagy családi ereklyét képező, a használaton kívül levő régi szerkezetű és a czéllövésre szolgáló fegyvereket is. Az ilyenekről aztán bizonyítványt kapunk, hogy azok adómentesek.

Fegyveradó kivetése. A fegyveradó kivetési lajstromot nyolcz napi közszemlére teszik a község házában, s ott azt mindenki megtekintheti, arra felszólamlást vagy észrevételt tehet.

A nyolcz nap elteltével a fegyveradót kivetik, s az arról szóló adóívet minden fegyvertulajdonosnak kézbesítik. A kivetett fegyveradót ezen kézbesítéstől számított 15 nap alatt kell a községi előljáróságnál befizetni, a mely arról fegyveradó-igazolványt köteles kiszolgáltatni. Az ilyen igazolvány érvénye augusztus 1-től a következő évi július 31-dik napjáig tart.

A ki évközben szerez adóköteles lőfegyvert, tartozik azt a birtokbavételtől számított nyolcz nap alatt bejelenteni a községi előljáróságnál.

Az ilyen fegyver után annak új tulajdonosa a fegyveradót egész összegében, s még az esetben is tartozik megfizetni, ha azután előbbi birtokosa a fegyveradót már befizette.

Fegyver eltitkolása. A ki adóköteles fegyverét az adó alól eltitkolja, vagy ez adómenteseknek nyilvánított lőfegyvereket vadászatra használja, jövedéki kihágást követ el, s az eltitkolt, vagy adó alól elvont minden darab fegyver után 10 forinttól 20 forintig birságot tart.

Az így bevett birság egy harmadrésze a kihágást feljelentő egyént, egy harmada az államkincstárt, egy harmada

pedig azon község pénztárát illeti, a melynek területén a meg-bírságolt fél lakik.

Ha a bírságpénz az elmarasztaltnak vagyontalansága miatt be nem hajtható, a bírság helyett az elzárás büntetése alkalmaztatik, a mikor is minden 10 forint után egy-egy napi elzárás esik.

A bírságot megállapító végzés ellen, a végzés vételétől 15 nap alatt a közigazgatási bizottsághoz lehet felebbezni. További felebbezésnek a pénzügyi közigazgatási bírósághoz csak akkor van helye, ha a két első végzés egymástól eltérő.

A vadászati adó.

Ezt az adót annak kell fizetni, a ki a vadászati törvény értelmében a vadászatra jogosítva van és ezzel a jogával akár a maga földbirtokán, akár valamely bérelt területen élni kíván.

A vadászat csak a vadászati adó lefizetését tanúsító vadászjegy mellett gyakorolható.

Vadászjegy váltása. A ki ilyen jegyet akar váltani, annak a szolgabírónál, városokban a polgármesternél kell jelentkezni, a hol bejelentését egy ingyen kapható nyomtatványon megteszi.

Ezt a nyomtatványt akárki kitöltheti, a ki írni, olvasni tud, mért nagyon egyszerű. De meg lehet tenni a bejelentést szóval is, a mikor a bejelentési nyomtatványt a hivatalban töltik ki.

Az ilyen bejelentést, ha törvényes kifogás nem merül fel, a szolgabíró vagy polgármester láttamozza és a bejelentőnek átadja.

A bejelentés láttamozása megtagadtatik azoktól:

a) a kik életök 20 évét még el nem érték, kivéve, ha helyettük apjuk vagy gondnokuk adta a bejelentést;

b) a kik elmebeli fogyatkozásuk miatt a lőfegyverek biztos kezelésére képtelenek;

c) a kik a vadászati törvénybe, vagy a fegyveradóról és vadászati adóról szóló törvénybe ütköző valamely kihágás miatt jogerősen elmarasztaltattak, a büntetés letelte után három évig;

d) a kik fegyverrel elkövetett büntettért, rablásért vagy zsarolásért jogérvényesen elmarasztaltattak;

e) a kik külföldiek lévén, kezeset nem állítanak.

Megjegyeztetik, hogy ha az itt elsorolt okok valamelyikének létezése a vadászati jog kiadása után bizonyul be, akkor a vadászati jegyet azonnal visszaveszik, a nélkül, hogy e miatt annak birtokosa valamely megtérítést vagy kárpótlást követelhetne.

A bejelentés láttamozásának megtagadása, vagy a vadászjegy visszavonása ellen, a megtagadó vagy visszavonó végzés vételétől számított 15 nap alatt a törvényhatósági közigazgatási bizottsághoz felebbezni lehet.

A felebbezést a láttamozásra hivatott, — illetve a visszavonást elrendelő hatóságnál kell beadni.

Ha a vadászjegy visszaadását kimondó végzés ellen felebbezés adatott be, akkor annak eldőltségéig a felebbezőt vadászjegye visszaadására szorítani nem lehet.

A vadászjegy kiadása. A láttamozott bejelentési nyomtatvánnyal a királyi adóhivatalhoz kell menni, a hol ennek ellenében és 12 forint vadászati adó, továbbá a megfelelő fegyveradó lefizetése mellett a vadászjegyet kiadják.

A vadászjegy érvénye augusztus hó 1-ső napjától a következő év július hó 31-ik napjáig terjed.

Ha valaki a vadászjegyért akkor jelentkezik, mikor már a fegyveradót befizette, akkor a 12 forint díjjal együtt a fegyveradó igazolványát is adja be a királyi adóhivatalnál, mert máskülönben ez újra megveszi rajta a fegyveradót, a mikor aztán külön kell folyamodni az előbb már befizetett fegyveradó visszatérítéséért.

Vadászati adó alól kik mentesek? Kivételnek a vadászati adó alól az uralkodó család tagjai.

Mentesek:

a) A külhatalmak követei és konzulai, valamint az azokhoz tartozó személyzet tagjai, ha nem belföldiek. Ezek kellő igazolás után a királyi adóhivataltól ingyenes vadászjegyet kapnak.

b) A vadászterületek tulajdonosainak, vagy bérlőinek szolgálatában álló vadászcselédek.

c) A vadászterület őrzésére és a vadak gondozására alkalmazott cselédek.

d) A mező-, szőlő- és erdőgazdaságnál alkalmazott csőrök, pásztorok, erdőkerülők.

e) A hatóságilag felesketett erdőtiszték, erdőőrök és a királyi erdőfelügyelőség személyzete.

A b), c), d) alatt elsorolt vadászati adómentességre jogosultaknak épen úgy kell a vadászjegyért folyamodni, mint az adóköteleseknek. Az ilyenek bejelentési ívében a szolgabíró vagy polgármester az adómentességi jogcímet bizonyítja. Az így kiállított bejelentési ívet be kell adni a királyi adóhivatalhoz, a mely a fegyveradó befizetése után az ingyen vadászjegynek tekintendő fegyveradó-igazolványt kiadja.

Az e) alatt említett erdőtiszték, erdőőrök és a kir. erdőfelügyelőség személyzeténél az eskübizonyítvány eredetije vagy hiteles másolata szolgál a vadászati adómentesség igazolásául.

A vadászati adómentességgel bírók csak azon a vadász-

területen vadászhatnak, a melyen alkalmazva vannak, s ott is csak a tulajdonos vagy a bérlő engedelmével és a vadászati törvény korlátai közt.

Vadászati jegy 30 napra. A kik a vadászatot 30 napot meg nem haladó időtartama alatt akarják gyakorolni, ezen 30 napra a vadászjegyet hat forintért megválthatják.

Ragadozók vadászata. Az elszaporodott ragadozó vadakat a birtokos, illetve a bérlő, saját területén elpusztíthatja azon esetben is, ha vadászati jegye nincs.

Hivatalos vadászaton való részvétel. A kit valamely hatóság által rendezett hivatalos vadászatra meghívják, abban részt vehet, ha vadászati jegye nincs is. Lenni kell azonban fegyveradó-igazolványának, vagy pedig a hivatalos vadászat intézőjétől nyert írásbeli meghívással kell szükség esetében igazolni, hogy a vadászatban ideiglenesen használatukba bocsájtott idegen lőfegyverrel részt venni jogosítva vannak.

Vadászjegyek előmutatása. Azokat, a kik akár lőfegyverrel, akár lóháton és bárminemű ebek használatával vadásznak, kötelesek a csendőrök, állami rendőrök, törvényhatósági közbiztonsági közegek, valamint a pénzügyőrök, a vadászati jegy előmutatására felszólítani.

Jogosítva vannak a vadászjegy felmutatását kívánni: a vadászati jog tulajdonosai, haszonbérlői, gazdatisztjei és a mezők, szőlők, erdők felügyeletével megbízott személyek is.

A ki vadászati jegyét az ilyen felszólításra bármi okból elő nem mutatja, tartozik a vadászattal azonnal felhagyni, s ha ismeretlen, a felszólító kívánatára vagy nevét és lakását megmondani és alkalmas zálogot adni, vagy pedig a felszólítót a legközelebbi község előljáróságához követni, hogy ott a kité kideríthető legyen.

A vadászati kihágás büntetése. Azok, a kik a vadászati adóról szóló törvény rendelkezéseit megsértik, jövedéki kihágást követnek el, a mely bírsággal büntetetik.

A kihágások esetei és azok büntetése:

a) A kinek vadászjegye van, de azt a felszólításra jogosított személyek felhívására elő nem mutatja, a beszámítás mértékéhez képest 1 forinttól 10 forintig büntethető.

b) A ki az arra jogosított fentebb elősorolt személyek felszólítására a vadászattal azonnal fel nem hagy, azoknak nevét, lakását meg nem mondja, zálogot nem ad, vagy a felszólítót a legközelebbi község előljáróságához követni nem akarja, vagy a felszólítónak hamis nevet és lakást mond be; továbbá a ki saját nevére szóló vadászjegyét használat végett másnak adja át, nemkülönben az, a ki a nélkül, hogy vadászati jegye volna, vagy pedig a más jegyével, avagy már lejárt vadászjeggyel vadászik, 20 frttől 100 forintig büntethető.

c) A ki hamisított vadászati jegy használata mellett vadászik, 50 frttól 100 frtig terjedhető bírsággal büntetetik.

Ha valaki a vadászjegy felmutatását kívánni jogosultak felszólításának fegyvere használatával vagy azzal való fenyegetőzés mellett áll ellent, avagy más, a büntető törvényben tiltott cselekményt követ el, ellene külön a bűnvádi eljárás is megindíttatik.

Felebbezés a vadászati bírság ellen. A bírságot megállapító végzés ellen, annak vételétől számított 15 nap alatt a közigazgatási bizottsághoz lehet felebbezni. A közigazgatási bizottság végzése ellen az utolsó fokban eljáró pénzügyi közigazgatási bírósághoz csak akkor van helye a felebbezésnek, ha azon végzés az első fokban hozott végzéstől eltérő.

A vadászati bírságpénzről. A bevett bírságpénz egy harmadrésze a feljelentőt, egy harmadrésze az államkincstárt, egy harmadrésze pedig azon község pénztárát illeti, a melynek területén a megbírságot fél állandóan lakik.

A vagyontalanság miatt bevehetetlen bírság helyett az elzárás büntetése alkalmaztatik, a mely esetben a marasztalt félnek minden 10 forint után egy-egy napi elzárást kell elszenvednie.

Ha a vadászjegy elvész. Ha valakinek a vadászjegye elvész, vagy elromlik, adjon be egy 50 kros bélyeggel ellátott folyamodványt ahhoz a királyi adóhivatalhoz, a melyik az elveszett vagy elromlott vadászjegyet kiállította, s ettől mindén más fizetés nélkül új jegyet kap.

A jegy elveszése esetén adandó folyamodványhoz azonban mellékelni kell a községi előljáróság hivatalból és díj nélkül kiállítandó olyan értelmű bizonyítványát, hogy a vadászati jegy valóban elveszett; az elromlott jegy megújításáért adandó folyamodványhoz pedig mellékelni kell az elromlott vadászjegyet.

A hadmentességi díj.

Ennek az adónak az a célja, hogy az abból befolyó összegekből egy olyan országos alap létesíttessék, a melyből segíyezni és eltartani lehessen az ellenség előtt elesett, továbbá a megsebesült vagy hadi fáradalmak következtében elhalt katonák özvegyeit és árváit, továbbá a mozgósítás esetén behívott állandóan szabadságoltak, tartalékosok, póttartalékosok és honvédek gyámoltalan családjait és a rokkant katonákat.

Kik fizetnek hadmentességi adót? Fizetni kötelesek a hadmentességi adót:

1. Azok, a kik a sorozáskor a hadi szolgálatra egyszers-

mindenkorra alkalmatlanoknak találtattak és az állítási lajstromokból kitöröltettek. Továbbá azok, a kik az utolsó korosztályban, vagy ebből való kilépésük után, mint hadi szolgálatra nem alkalmasok, az állítási lajstromokba visszahelyeztettek.

2. Azok, a kik a felavatás törvényellenes volta miatt, vagy pedig elháríthatatlan szolgálatképtelenség okából a tényleges hadi szolgálatból elbocsájtattak.

3. Azok, a kik katonai szolgálati idejük eltöltése előtt olyan testi fogyatkozás miatt bocsájtattak el, mely az illetőt nem tette keresetképtelenné és a kinél ez a testi fogyatkozás nem a katonai szolgálat teljesítésének következménye.

4. Azok a védkötelesek, a kik a törvényszerű szolgálati idő eltelte előtt az osztrák-magyar monarchiából kiköltöznek.

Meddig kell a hadmentességi adót fizetni? A hadmentességi díjat a 12 évi szolgálati idő minden évében fizetni kell.

A katonai szolgálatból elbocsájtott egyének azonban, csak azon évekre tartoznak ezen díjat fizetni, a mennyi védkötelezettségük idejéből még hátra van.

A besorozás évében elbocsájtottak az elbocsájtás évében hadmentességi díjjal meg nem róhatók, ezek díjfizetési kötelezettsége csak a következő évben áll be.

Kik nem tartoznak hadmentességi díjat fizetni? Hadmentességi díjat nem kötelesek fizetni:

1. A keresetképtelenek, ha egyszersmind vagyontalanok is.

2. A községelyben részesített szegények.

3. Azok a védkötelesek, a kik tulajdonképeni hadi szolgálatra ugyan nem váltak be, de a hadi czélokra szükséges másnemű szolgálatokra alkalmasak, valamint a népfelkeléshez tartozók is, abban az évben, a melyre szolgálattételre behívtak.

Hadmentességi díjat szintén nem tartoznak fizetni:

a) A póttartalékba helyezett védkötelesek. (T. i. a papnövendékek és papjelöltek, a tanítók és tanítójelöltek, az öröklött mezőgazdaságok birtokosai, a családi körülmények miatt mentesek, a kevésbbé alkalmasok és a feles számmal besorozottak.)

b) Az elemi népiskolai tanítók, a földművelési, kereskedelmi, ipariskolai, felső nép- és polgári iskoláknál, tanítóképezdéknél s ezekkel kapcsolatos gyakorló iskoláknál és a felsőbb leányiskoláknál működő tanítók, illetőleg tanítójelöltek.

c) Az állami fegyházakban letartóztatva levő díjkötelesek, a mennyiben letartóztatásuk ideje alatt keresetképtelenek, vagy a mennyiben oly vagyonnal nem bírnak, mely letartóztatásuk ideje alatt a hadmentességi díj alapját képezhetné.

d) Azon díjköteles egyén, a ki teljesen munkaképtelen, és csak annyi ingó vagyona (tőkepénze) van, hogy annak

jövedelme a szokásos közönséges napszámból eredő jövedelmet el nem éri: a hadmentességi díjkötelezettség szempontjából vagyontalannak tekintendő.

e) A keresetképtelen és önálló vagyonnal nem bíró családtag azért, mert a családfőnek vagyona nincs, hadmentességi díjjal meg nem róható.

f) Azok a katonai tisztviselők, a kiknek e minősége nem besorozáson, hanem önkéntes pályaválasztáson, illetve kinevezésen alapul, csak akkor róható meg hadmentességi díjjal, ha állásuktól a rendes díjkötelezettségi idő eltelte előtt megválnak.

Mikor szűnik meg a hadmentességi díj fizetésének kötelezettsége? A hadmentességi díj fizetésének kötelezettsége megszűnik:

a) A díjköteles egyén halálával.

b) Ha a díjköteles a közellátásban részesített szegények sorába jut.

c) Az osztrák-magyar állam egyik államterületéről a másikba való kiköltözés által, azon államterületre nézve, a melyből az illető kiköltözött.

Ki, mennyi hadmentességi díjat fizet? A hadmentességi díj évenkénti összegei a következők:

1. *3 forintot fizetnek* a mezőgazdaságban, gyárakban, kereskedelmi és iparüzletekben és vállalatokban cselédképen alkalmazott egyének, továbbá a vármegyei és városi hajdúk és fogházőrök is.

2. *4 forintot fizetnek:*

a) A házi cselédek.

b) A gyárakban, kereskedelmi és iparüzletekben, és vállalatokban alkalmazott segédek és segédmunkások, ha 40 frtnál több havi díjat nem kapnak, vagy ha darabszámra dolgoznak.

c) A napidíjasok, az évi vagy havi fizetést nem húzó irnokok és általában az írásbeli, számviteli, vagy felügyelői teendőket valamely üzletben, vállalatban vagy intézetben állandó alkalmazás nélkül végző egyének.

d) Állandó üzlethely nélkül működő házalók.

e) Végül a pénzügyőrök, ide értve a szemlészeket is, miután azok zsoldja a napidíj természetével bír.

3. *6 forintot fizetnek:*

a) A segéd nélkül dolgozó kézműiparosok.

b) Kis- és nagyközségekben a segédekkel dolgozó kézműiparosok is.

4. A ház- és földbirtokosok, a kereseti adó III. osztályába és a bányaadó alá tartozók, legyenek azok családfők, vagy családtagok, a hadmentességi díjat a családfőre a megelőző

évben kivetett összes állami egyenes adók és földtehermentesítési járulékok alapján fizetik a következő fokozat szerint:

3 frtot, ha az adóalap	10 forintnál nem nagyobb
5 " " " "	25 " " "
8 " " " "	50 " " "
16 " " " "	100 " " "
24 " " " "	300 " " "
32 " " " "	500 " " "
48 " " " "	800 " " "
60 " " " "	1000 " " "
80 " " " "	1200 " " "
120 " " " "	1200 forintot meghalad.

A hadmentességi díjkivetés alapjául a családfő adóját veszik akkor is, ha a kiskorú védköteles önnálló vagyonnal bír, de adója a családfő adójánál csekélyebb.

Ha a családfőnek az adója 500 forintnál nem nagyobb, s több díjköteles családtagja van, akkor a hadmentességi díj egész összegében csak egy díjköteles után fizetendő, a többi díjkötelesre a díjtételnek csak fele róható ki.

5. A IV. osztályú kereseti adó alá tartozók hadmentességi díj czimén fizetnek a reájok, illetve a családfőre a megelőző évben kivetett egyenes államadó és földtehermentesítési járulék alapján:

5 frtot, ha az adóalap	50 forintnál nem nagyobb
10 " " " "	100 " " "
20 " " " "	200 " " "
40 " " " "	400 " " "
80 " " " "	800 " " "
100 " " " "	800 frtot meghalad.

Különféle tudnivalók a hadmentességi díj kivetésére nézve.

a) Ha a hadmentességi díj alapjául a családfő adóját veszik, akkor ahhoz a családtagokra külön kivetett adó hozzá nem számítható.

b) A férj hadmentességi díjának megállapításánál a feleség adóját irányadóul venni nem lehet.

c) A mostohaapa családfőnek tekintetik olyan díjkötelesre nézve, a ki noha önálló vagyonnal bír, de I—II. oszt. kereseti adó alá önállólag felvéve nincs. Ha az ilyen díjköteles adója a mostohaapáénál kevesebb, akkor a hadmentességi díj az utóbbi adója után vettetik ki.

d) Családtagnak nem tekinthető a hadmentességi díjkivetés tekintetében a családfővel közös háztartásban élő gyermek, vagy rokon, ha egészen önálló külön keresete van.

e) Ha a hadmentességi díjköteles a szülei üzletében rendes fizetéssel és ellátás mellett van alkalmazva, hadmentes-

ségi díjkirovás szempontjából nem családtagnak, hanem segédnek tekintendő.

f) Társas üzletnél a díjkötelesre nem az üzlettárssal közös adóösszeg, hanem annak a díjkötelesre eső része vehető kivetési alapul.

g) Ha a kivetés alapjául vett adó időközben leírás, törlés útján kevesbedik, a hadmentességi díj is ahhoz képest mérséklendő.

h) Ha a hadmentességi díj a megelőző évben kivetett egyenes adók és földtehermentesítési járulékok alapján lett kivetve, az adóalapba az előző évben kivetett általános jövedelmi pótdadó is betudatik.

i) Az 5. pontban látható díjtételek szerint csak azok rovatnak meg a hadmentességi díjjal, a kik kizárólag a kereseti adó IV. osztályába tartoznak. Ha más adóosztályokba is tartoznának, már akkor a 4. pont alatti díjtételek szerint fognak megrovatni.

A hadmentességi díjat rendszerint a védköteles tartozik fizetni. A családtagok díját a családfők fizetik.

A mezőgazdaságokban, gyárakban, kereskedelmi és iparüzletekben és vállalatokban cselédminőségben alkalmazott egyének, továbbá 40 forintnál több havi díjt nem huzó, vagy darabszámra dolgozó segédek és segédmunkások, nemkülönben a házi cselédek hadmentességi díjait a munkaadók, illetve gazdák fizetik, de jogukban áll az általuk fizetett díjt az illető alkalmazottnak béréből levonni.

A hadmentességi díj a kivetési év október hava 1-én esedékes és egyszerre fizetendő le. Ha a hadmentességi díj november közepéig sem fizettetik be, akkor hat százalékos késedelmi kamatot szednek a hátralékos összeg után.

A külföldre költözők tartoznak a védkötelezettség hátralevő éveire a kivetett hadmentességi díjat egyszerre lefizetni.

Jelentkezés a hadmentességi díj tekintetében. A hadmentességi díjról szóló törvény rendelkezései alá eső védkötelesek mindaddig, míg díjfizetési kötelezettségük tart, minden év február havában azon községben, a hol állandóan tartózkodnak, kötelesek bejelenteni polgári állásukat, lakásukat, a sorozó járást, a melyben a szolgálat alól felmentettek, továbbá azon évet, a melytől fogva a felmentés számítandó. Kötelesek ezenkívül ugyanakkor a rájuk az előző évben kivetett állami egyenes adók összegét, adókönyvecskével, vagy hivatalos bizonyítvánnyal hitelesen kimutatni.

Azok a védkötelesek, a kiknek hadmentességi díját a családfő fizeti, a családfőnek nevét és annak a megelőző évi adóját, — azok pedig, kiknek hadmentességi díját a munkaadó

vagy gazda fizeti, annak nevét és lakását kötelesek az előjáróságnál ugyancsak február havában bejelenteni.

Ezt a bejelentést az itt kapható nyomtatványon kell megtenni, a melyet a községi előjáróságnál ingyen kap az érdekelt fél, de meg lehet e bejelentést tenni szóval is, a mikor azt az előjáróság írja be a nyomtatványba.

Ha a munkaadó személyében a bejelentés beadása után változás állott be, ezt a díjköteles tartozik szintén bejelenteni.

A mely díjköteles ezen bejelentéseket elmulasztja, vagy a községi előjáróság által bekívánt adatokat a kitűzött határidőben be nem szolgáltatja, azon évre, a melyben a mulasztást elkövette, a beszámítás mérvéhez képest, a rá kivetett hadmentességi díj háromszorosától hatszoros összegéig terjedhető pénzbírsággal büntetetik.

Az elhalt hadmentességi díjköteles bejelentése. Ha a hadmentességi díjköteles elhal, halotti bizonyítványát a szülője, gyámja, esetleg neje, az elhalástól számított 30 nap alatt a községi előjáróságnak beadni köteles. Az e célra való halotti bizonyítványt az anyakönyvvezetők ingyen és bélyegmentesen adják ki.

A halotti bizonyítványnak a kitűzött határidőben be nem adását 1—5 frtnyi pénzbírsággal büntetetik.

Ha a hadmentességi díjköteles elköltözik. Az olyan védköteles, a ki abból a községből, a melyben hadmentességi díjjal megrótták, el akar költözni, köteles a rá kivetett hadmentességi díjat egyszerre kifizetni és a községi előjáróságtól az eltávozásra engedélyt kérni. Ha ezt elmulasztja, hadmentességi díjának háromszorosától hatszorosáig terjedhető pénzbírsággal büntetetik.

Ha a pénzbírság az elmarasztaltnak vagyontalansága miatt egészben vagy részben be nem hajtható, a pénzbírság helyett az elzárás büntetését alkalmazták olyképen, hogy minden 10 frt után egy-egy napi elzárás esik, a 10 forinton alóli összeg teljes 10 forintnak vétetvén.

Azonban az elzárás leghosszabb tartama 30 napot meg nem haladhat.

Ha az elzárásra marasztaltnak fontos családi vagy más ügyei elintézése végett időre van szüksége, halasztást kérhet az elzárás elszenvedésére a törvényhatósági közigazgatási bizottság elnökétől, a kinek 30 napi megszakítás nélkül való halasztásadásra joga van.

Felebbezés a kivetett hadmentességi adó ellen. A hadmentességi díjak kivetési lajstromát a községi előjáróság a község házánál a helybeli szokás szerint történt kihirdetés után közzemlére teszi és nyolcz napig ott tartja. Ez idő alatt azt bárki megtekintheti, s meggyőződést szerezhet róla, hogy helyesen és törvényesen van-e hadmentességi adóval megróva.

Ha valaki a kivetett díjat sérelmesnek tartja, az ellen a nyolcz napi szemleidő lejártától számított 15 nap alatt felebbezéssel élhet. A felebbezés a királyi pénzügyigazgatósághoz adandó, vagy küldendő be, s a felett a törvényhatósági közigazgatási bizottság határoz.

Megjegyeztetik, hogy azok, a kik először rovattak meg hadmentességi díjjal, felebbezésüket nem a fenti határidőben, hanem hadmentességi díjkönyvecskéjük átvételét, illetőleg díjtartozásuknak ezen könyvecskéjökbe történt bejegyzését követő 15 nap alatt kötelesek beadni.

Két egyező határozat ellen további felebbezésnek helye nincs, kivéve azt az esetet, midőn a közigazgatási bizottság eljárásában a törvény szabályai megsértettek.

Ez esetben, valamint akkor, a mikor a közigazgatási bizottság határozata a kivetéstől eltérő, de a felebbezőt ki nem elégíti, a bizottsági határozat kézhezvételének napjától számított 15 nap alatt felebbezésnek van helye, a melyet a törvényhatósági közigazgatási bizottsághoz kell beadni és a mely felett, most már utolsó fokban, a pénzügyi közigazgatási bíróság határoz.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A HÁZASSÁGI TÖRVÉNYEKRŐL.

Az egyházpolitikai törvények hány részből állanak? Az ú. n. egyházpolitikai törvények három különböző törvényből állanak, ú. m.:

1. A házassági jogról (1894: XXXI. t.-cz.).
2. A gyermekek vallásáról (1894: XXXIII. t.-cz.).
3. Az állami anyakönyvekről szóló (1894: XXXIII. t.-cz.).

A házassági jogról szóló törvény hogy oszlik fel? Ez a törvény a következő fejezetekre oszlik:

- a) Az eljegyzés.
- b) A házassági akadályok.
- c) A házasságkötés.
- d) A házasság érvénytelensége.
- e) A házasság megszűnése.
- f) Ágytól és asztaltól való elválás.
- g) Külföldön kötött házasságok és külföldiek házassága.
- h) A büntető határozatok.
- i) Vegyes és zárhatározatok.

a) *Az eljegyzés.*

Az eljegyzésből a házasság megkötésére kereseti jog nem származik.

A jegyesek bármely teljesítést kötöttek ki arra az esetre, ha a házasságot meg nem kötnék, az semmis.

Az a jegyes, a ki az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalépett, vagy a másik jegyesnek a visszalépésre alapos okot szolgáltatott, a másik jegyesnek és rokonainak a kötendő házasságra tett kiadások erejéig kártérítéssel tartoznak és köteles a jegyajándékot természetben visszaadni, vagy annak értékét megtéríteni, azonkívül a másik jegyes, vagy rokonai által a kötendő házasság céljából részére tett netaláni ajándékozási ígéret hatályát veszti.

A ki az eljegyzés alkalmával cselekvőképességében korlátolva van, kártérítéssel csak akkor tartozik, ha az eljegyzésbe törvényes képviselője is beleegyezett.

A kártérítési és visszakövetelési jog csak akkor képezi engedmény, végrehajtás, vagy öröklés tárgyát, ha a jogosult a keresetet megindította. A keresetet az eljegyzéstől való visszalépés napjától számított egy év alatt kell megindítani, különben a kereseti jog elévül.

b) *Házassági akadályok.*

Kik nem köthetnek házasságot? Cselekvőképtelen személy nem köthet házasságot.

Cselekvőképtelennek tekintetnek pedig ezek:

1. A 12 éven alól levők.
2. Az elmebetegek, míg ezen állapotuk tart.
3. A gondnokság alatt levők.
4. A kinek gondnokság alá helyezése előzetesen el van rendelve.

5. A kiknek kiskorúsága meg van hosszabbítva.

Fejletlen korú nem köthet házasságot. Fejlett korát a férfi 18., a nő 16. évének betöltésével éri el.

Az igazságügyminiszter azonban felmentést adhat.

Kiskorú (a ki életének 24. évét még be nem töltötte) nem köthet házasságot törvényes képviselőjének beleegyezése nélkül.

20 éven alóli kiskorú házasságához, ha a törvényes képviselő nem az apa vagy anya, szükséges még ennek a törvényes képviselőnek a beleegyezése is; szülő vagy nagypapa nem létében pedig a gyámhatóság jóváhagyása.

Ha a törvényes képviselő, vagy a szülő a beleegyezést nem adja meg, ezt a gyámhatóság beleegyezése pótolja.

Beleegyezésre jogosult szülő az apa; ha pedig apa nincs, vagy ha a gyermek törvénytelen: az anya.

Ha a szülők ágytól és asztaltól el vannak választva, vagy házasságuk felbontatott, a gondviselése alatt álló gyermekekre nézve az anya, vagy ha ezt *nem létezőnek* kell tekinteni, az apa jogosult a beleegyezésre.

Nem létezőnek kell tekinteni a testi vagy elmebeli fogyatkozás, vagy távollét által tartósan gátolt, vagy az apai hatalomtól, vagy a gyámságtól megfosztott szülőt, kivéve, ha a megfosztás vagyonkezelés okából történt. Azt, hogy a szülő gátolva van, a gyámhatóság állapítja meg.

Örökbe fogadott gyermekekre nézve az örökbefogadó beleegyezése szükséges.

Nem köthetnek egymással házasságot:

1. Vérokonok egyenes ágon.
2. Testvérek.
2. Testvér a testvérnek vérszerinti leszármazójával. Ez

alól azonban a király az igazságügyminiszter előterjesztésére felmentést adhat.

4. Az egyik házastárs a másik házastársnak egyenes ágbeli vérrokonával. Különbséget nem tesz sem a származás törvényes vagy törvénytelen volta, sem az, hogy a testvéreknek mindkét szülője, vagy csak az egyik közös.

Nem köthet új házasságot az, kinek korábbi házassága meg nem szűnt, vagy érvénytelenné nyilvánítva nincs.

Nem köthetnek egymással házasságot azok, a kik közül az egyik, a másikkal egyetértve, saját házastársának, vagy a másik házastársának élete ellen tört.

Tilos házasságot kötni annak, a ki ellen elmebetegség, vagy a jelekkel megértést is gátló siketnémaság okából indított gondnokság alá helyezési eljárás van folyamatban, ha részére a gyámhatóság ideiglenes gondnokot rendelt, vagy ha ellene a zárlat elrendeltetett, vagy ha a gondnokság alá helyezés még nem jogerős ítélettel ki van mondva.

Tilos házasságot kötni a gondnok beleegyezése nélkül annak, a ki mint gyenge elméjű, vagy magát jelekkel megértetni nem tudó siketnéma, gondnokság alatt áll.

Tilos házasságot kötni a szülő beleegyezése nélkül annak a kiskorúnak, a ki huszadik évét meghaladta, akkor is, ha törvényes képviselője beleegyezett.

Tilos a házasság az unokatestvérek közt. Ez alól azonban az igazságügyminiszter felmentést adhat.

Tilos a házasságkötés, míg az örökbefogadás felbontva nincs:

1. Az örökbefogadó és az örökbefogadott, valamint ennek volt házastársa közt, úgyszintén az örökbefogadott és az örökbefogadónak volt házastársa közt.

2. Az örökbefogadó és örökbefogadott vérszerinti leszámazója, valamint ennek volt házastársa közt, úgyszintén az örökbefogadott vérszerinti leszámazója és az örökbefogadónak volt házastársa közt. Ez esetben azonban az igazságügyminiszter felmentést adhat.

A származás törvényes vagy törvénytelen volta különbséget nem tesz.

Az örökbefogadás előtt megszűnt vagy érvénytelenné nyilvánított házasság figyelembe nem jön.

Tilos a házasság a gyám, valamint annak leszámazója és a gyámolt közt, míg a gyámsági viszony tart. A származás törvényes vagy törvénytelen volta különbséget nem tesz.

Tilos a házasság azok közt, kiket a felbontó ítélet házasságtörés miatt az egymással való házasságkötéstől eltiltott. Ez alól azonban a király az igazságügyi miniszter előterjesztésére felmentést adhat.

Tilos házasságot kötni, míg a korábbi semmis házasság meg nem szűnt, vagy érvénytelenné nyilvánítva nincs.

Tilos holtánnyilvánítás alapján házasságot kötni, ha a holtánnyilvánított házastársa, vagy az, kivel házasságot akar kötni, tudja, vagy ha igazolva van, hogy a holtttá nyilvánított a vélt elhalálozás napját túlélte.

Tilos házasságot kötni az egyik házastársnak azzal, a ki a másik házastárson elkövetett gyilkosság, szándékos emberölés, vagy ezeknek kísérlete miatt, mint tettes, vagy részes elítéltetett, akkor is, ha az ítélet még nem jogerős. A király azonban az igazságügyminiszter előterjesztésére felmentést adhat.

Tilos a nőnek új házasságot kötni házasságának megszűnésétől vagy érvénytelenné nyilvánításától számított tíz hónap eltelte előtt. Elhárul ezen akadály, ha a nő időközben szült. Nem terjed ki ezen tilalom az olyan nőre, a ki a házasság kötésekor állandóan képtelen volt a házassági tartozás teljesítésére, s e miatt lett a házasság érvénytelenné nyilvánítva.

E tilalom alól az igazságügyminiszter felmentést adhat.

Tilos az egyházi felsőbbség engedélye nélkül házasságot kötni annak, a ki azon egyház szabályai szerint, a melyhez tartozik, egyházi rend, vagy fogadalom miatt házasságot nem köthet.

Tilos a házasságkötés a véderőről szóló törvény értelmében szükséges nősülési engedély nélkül.

Tilos házasságot kötni szabályszerű kihirdetés nélkül. Ez alól azonban a közigazgatási hatóság felmentést adhat.

c) *A házasságkötés.*

A kihirdetésről. A házasság megkötését kihirdetés előzi meg.

A kihirdetés azon polgári anyakönyvvezető hatáskörébe tartozik, a kinek kerületében a házasulóknak, vagy azok egyikének rendes lakhelye, és ennek hiányában tartózkodási helye van. Két ilyen jogosult közt a házasulók választhatnak. Ha kihirdetés elrendelésére több anyakönyvvezető illetékes, a házasulók közöttük szabadon választhatnak.

A kihirdetést az anyakönyvvezetőnél kérhetik a házasulni akarók személyesen, vagy azok törvényes képviselőik, vagy az e célra külön meghatalmazottak; azonban, ha az anyakönyvvezetőnek a kihirdetés kérése végett megjelent személy jogosultsága tekintetében kétségei volnának, a házasulók személyes megjelenését is kívánhatja.

Az anyakönyvvezetőnek kötelessége a kihirdetést kérőt a körülményekhez képest arra figyelmeztetni, hogy az, a ki valamely házassági akadály vagy érvénytelenségi ok ellenére tudva köt házasságot, a fennálló törvények értelmében szigorú büntetés alá esik.

A törvényes képviselő beleegyezésének igazolása az anyakönyvvezető előtt tett személyes kijelentéssel, vagy közök-

irattal, vagy olyan teljes hitelű magánokirattal történik, a melyet a törvényes képviselő

a) maga sajátkezűleg írt és aláírt, vagy

b) ha idegen kézzel iratott, két előttemező tanú jelenlétében írt alá, vagy azok előtt az aláírást utóbb sajátkezű aláírásának ismerte el, vagy

c) ha írni nem tud, két előttemező tanú jelenlétében, — kiknek egyike a törvényes képviselő nevét is aláírja, — szokott kézjegyével látott el.

A szülő beleegyezésének igazolása ugyanezen szabályok szerint történik.

Törvényes képviselői, szülői, illetőleg gyámhatósági beleegyezést, vagy jóváhagyást nem lehet követelni, ámbár életnek 24-ik évét még be nem töltötte is;

a) attól, a ki a gyámhatóság által, vagy annak jóváhagyásával nagykorúsítva van, kivéve, ha akkép lett nagykorúvá, hogy 18-dik évének betöltése után az apának, illetőleg a gyámnak gyámhatóságilag jóváhagyott beleegyezésével önálló ipart űz;

b) attól a nőtől, a ki nagykorúságát házasság által szerezte.

A kihirdetés csak akkor rendelhető el, ha a felek az anyakönyvvezető előtt a házasságkötésnek törvényszabta kelteit igazolják.

A jegyesek a kihirdetés kérésekor tartoznak különösen születési bizonyítványaikat felmutatni, a törvényes képviselőnek és a szülőnek a házasság megkötéséhez szükséges beleegyezését, illetőleg a gyámhatósági jóváhagyást, vagy ha a törvényes képviselő és a szülők a házasságba bele nem egyeztek, ellenben a gyámhatóság abba beleegyezett, — ezen gyámhatósági beleegyezést igazolni. Továbbá a korábbi házasság megszűnését, érvénytelenné nyilvánítását, vagy a házastárs halottá nyilvánítását tanusító közokiratot, az egyházirend vagy fogadalom alá tartozók az egyházi felsőbbség engedélyét, hadköteles korban levők s véderőről szóló törvény értelmében szükséges nőszülési engedélyt, és a mennyiben az engedély biztosítékadáshoz van kötve, annak megtörténtéről szóló okiratot felmutatni.

A kihirdetéshez szükséges okiratok bélyegmentesek.

Az anyakönyvvezető, ha a kihirdetéshez szükséges ténykörülmények előtte közvetlenül ismeretesek, vagy hitelt érdemlő módon igazolva vannak, a feleket az okiratok felmutatása alól felmentheti, szükség esetén a házasságkötéstől esküt is vehet ki.

Az egyházirend és fogadalom alá tartozók engedélyének s a véderőről szóló törvény értelmében szükséges nőszülési engedélynek, valamint a katonai biztosítékról szóló okiratnak

felmutatása alól azonban az anyakönyvvezető a feleket fel nem mentheti.

Ha a kihirdetéshez gyámhatósági jóváhagyás, vagy engedély kell, s ilyet a házasságkötők felmutatni nem tudnak, kérelmekre az anyakönyvvezető jegyzőkönyvet vesz fel, s azt további eljárás végett a gyámhatósághoz beterjeszti.

A kihirdetésnek hol kell megtörténni? A kihirdetést abban a községben kell teljesíteni, mely a házasságkötőknek rendes lakhelye. Ha különböző vagy több rendes lakhelyök van, a kihirdetést mindegyik lakhelyen teljesíteni kell. Ha a jegyesek utolsó rendes lakhelyükön még nem laknak három hónap óta, akkor a kihirdetést a közvetlenül előbbi rendes lakhelyükön is teljesíteni kell.

Rendes lakhely hiányában a kihirdetést abban a községben kell teljesíteni, a hol a házasságkötők tartózkodnak, s ha tartózkodásuk három hónapot meg nem halad, ott is, a hol utoljára három hónapon át tartózkodtak. Ha ilyen tartózkodási hely meg nem állapítható, akkor a kihirdetést teljesíteni kell a házasságkötők községi illetősége, vagy születése helyén is.

A kihirdetés az anyakönyvvezető hivatalos helyiségében és a község-házánál, nyílt helyen, 14 napig tartó kifüggesztéssel történik. E célra egy külön kihirdetési tábla szolgál. „Házasságkötők kihirdetése“ felirattal. Nagy- és kisközségekben a kihirdetést a kifüggesztés ideje alatt két vasárnapon a község-házánál az előjáróság egy tagja élő szóval is teljesíti.

A kihirdetésnek magában kell foglalnia a házasságkötők családi és utónevét, szülőik megnevezését, családi állapotát (nőtlen, hajadon, özvegy, vagy elvált), állását, foglalkozását, korát, vallását, születése helyét, lakhelyét és szükség esetében a házasságkötők egyéb közelebbi megjelölését, végül azon felhívást, hogy a kinek valamely törvényes akadályról, vagy a szabad beleegyezését kizáró körülményről tudomása van, azt a kihirdető anyakönyvvezetőnél jelentse be.

A kihirdetés érvényessége. A házasságot csak a kihirdetés utolsó napjára következő három nap eltelte után szabad megkötöni.

Ha a házasságot a kihirdetés utolsó napjától számított egy év alatt meg nem kötik, a kihirdetést ismételni kell.

Felmentés a kihirdetés alól. A kihirdetés alól a törvényhatóság első tisztviselője, tehát szabad királyi városokban a polgármester, rendezett tanácsú városokban, s kis- és nagyközségekben az alispán ad felmentést (dispensatio).

Felmentés csak akkor adható, ha a házasságkötők személyesen, szóval, vagy hitelesített okiratban kijelentik, hogy legjobb tudomásuk szerint köztük házassági akadály nem forog fenn.

Ha a törvényhatóság első tisztviselője a kérelmet megtagadja, a házasságkötők a belügyminiszterhez folyamodhatnak fel-

mentésért. Ha a kihirdetés alól a házasulandók felmentést nyernek, a házasság azonnal megköthető.

Az elnyert felmentés hatályát veszti, ha keltétől számított egy év alatt a házasságot meg nem kötik.

A házasságot hol kell megkötni? A házasságot polgári tisztviselő előtt kell megkötni. Polgári tisztviselő:

1. Az anyakönyvvezető.
2. A törvényhatóság első tisztviselője.
3. A főszolgabíró.
4. A rendezett tanácsú város polgármestere.
5. Az osztrák-magyar monarchia diplomáciai képviselője, konzula, vagy ezek helyettese.

Olyan kötés, a mely nem polgári tisztviselő előtt történt, a törvény erejénél fogva semmi vonatkozásában sem tekintetik házasságnak.

A házasságkötésnél az anyakönyvvezető csak saját kerületében, más polgári tisztviselő pedig csak a saját hivatalos hatáskörének területén működhetik közre.

Az anyakönyvvezető saját kerületében eljárónak tekintetik, ha egy másik anyakönyvvezető felhatalmazásával ennek kerületében működik közre a házasságkötésnél.

Az 5. pont alatt említett polgári tisztviselő a házasságkötésnél csak akkor működhetik közre, ha a házasuló férfi magyar állampolgár és az előtte kötött házasság úgy tekintetik, mintha Magyarországon kötötték volna.

A házasságot rendszerint azon anyakönyvvezető előtt kell megkötni, a kinek kerületében a házasulóknak vagy azok egyikének rendes lakhelye, vagy ennek hiányában tartózkodási helye van. Az illetékes anyakönyvvezető a házasulók kérelmére egy másik anyakönyvvezetőt felhatalmazhat a házasságkötésnél való közreműködésre.

A házasság megkötésénél a polgári tisztviselőnek csak akkor szabad közreműködni, ha a kihirdetés szabályszerűen megtörtént, vagy alóla felmentés adatott, és ha törvényes házassági akadály vagy a szabad beleegyezést kizáró körülmény nem jutott tudomására.

Házasságkötés halálveszély esetén. Kivételt képez azonban azon eset, ha a házasulók egyike közel halállal fenyegető betegségben van, a mikor a házasságot kihirdetés és felmentés nélkül is szabad megkötni, ha mindkét házasuló a polgári tisztviselő előtt kijelenti, hogy legjobb tudomásuk szerint közöttük házassági akadály nem forog fenn, s erre nézve a polgári tisztviselő esküt is vehet ki.

Hogy közel halállal fenyegető betegség esete forog-e fenn? azt a körülmények figyelembe vételével az eljáró polgári tisztviselő állapítja meg.

A házasságkötéshez a házasulók szabad beleegyezése

szükséges. Kényszer, tévedés, vagy megtévesztés kizárja a szabad beleegyezést.

A házasságkötés végbevitele. A házasságkötés úgy történik, hogy a polgári tisztviselő a két tanú jelenlétében, személyesen és együttesen jelenlevő házasulók mindegyikéhez, még pedig először a vőlegényhez, azután a menyasszonyhoz, magyar nyelven, külön-külön ezt a kérdést intézi:

„Kijelenti-e ön (itt megnevezi az egyik házasulót), hogy az itt jelenlevő N. N.-nel (itt megnevezi a másik házasulót) házasságot köt?”

Ha ezen kérdésre mindegyik házasuló személyesen és két tanú jelenlétében igenlő választ adott és kijelentését sem feltételhez, sem időhöz nem kötötte, akkor a polgári tisztviselő szintén magyar nyelven a következő kijelentést teszi: „Én tehát önöket ezen egybehangzó kijelentésük alapján a körülmény értelmében házastársaknak nyilvánítom“.

Ezután a házasságkötés az anyakönyvbe vezetetik, azt a polgári tisztviselőn kívül a felek és tanúk is aláírják; a polgári tisztviselő pedig a feleknek a házasság megkötéséről köteles a bélyeg- és díjmentes tanusítványt azonnal kiszolgáltatni.

Tanúk a házasságkötésnél. A házasságkötésnél *tanúkul* csak olyan egyének alkalmazhatók, a kik 16. életévüket betöltötték és a házasságkötés cselekményét megérteni képesek.

Tanúk egyébként *lehetnek*: magyar honosok, vagy külföldiek, férfiak vagy nők, és olyan személyek is, a kik a házasulóknak, vagy a közreműködő polgári tisztviselőnek rokonai.

Két tanúnál többet alkalmazni, illetőleg a házassági anyakönyvbe bejegyezni tilos.

Tanúkat a házasulók tartoznak állítani. Az anyakönyvben alkalmazott személyek, például írnokok, kivéve rokonaik házasságát, tanúként nem alkalmazhatók.

A polgári tisztviselő a házasság megkötése után a házasulókat figyelmezteti, hogy a házasságnak előtte történt megkötésével *vallási kötelességeiknek még eleget nem tettek*.

Ha a házasulók *magyarul nem értenek*, a polgári tisztviselő pedig a házasulók nyelvét nem érti: tolmácsot kell alkalmazni, ki a polgári tisztviselőnek magyar nyelvű kérdéseit és kijelentéseit a házasulókkal, ezeknek válaszát pedig a polgári tisztviselővel közli. A tolmács a házassági anyakönyvi bejegyzést, illetőleg a házasságról felvett jegyzőkönyvet aláírni tartozik.

Némák és siketnémák házassága. Némák és siketnémák házasságkötése a következőkép történik.

Ha a néma vagy siketnéma írni-olvasni tud, a polgári tisztviselő kérdését előszóval intézi hozzá, azután pedig írásban, mire a házasuló írásban adja meg a válaszát, melynek

felolvasása után a polgári tisztviselő a házasság megkötését tartalmazó kijelentését is, miután azt élő szóval megtette, írásban közli az illető féllal.

Ha pedig a néma vagy siketnéma írni és olvasni nem tud, a házasságkötésnél a siketnémák jelbeszédében jártas szakértőnek mindvégig jelen kell lennie, ki a polgári tisztviselő és a házasságkötés kijelentéseit közvetítve, azokat élő szóval ismétli. A szakértő a házasság anyakönyvi bejegyzését, illetőleg a házasság megkötéséről felvett jegyzőkönyvet aláírni tartozik.

Jár-e díj a kihirdetésért s házasság kötésért? A házasság kihirdetése, valamint a házasságkötésnél való közreműködés díjmentes.

A kihirdetés vagy összeadás megtagadása. Ha az anyakönyvvezető, a kihirdetést vagy a polgári tisztviselő a házasságkötésnél való közreműködést megtagadja, ebbeli határozatát köteles a felek kérelmére indokaival együtt írásba foglalni és nekik kiadni.

Ha a megtagadó határozatot az anyakönyvvezető, a főszolgabíró, vagy a rendezett tanácsú város polgármestere hozta, akkor ez ellen a törvényhatóság első tisztviselőjéhez (vármegyékben az alispánhoz, törvényhatósági joggal bíró városokban a polgármesterhez) felfolyamodásnak van helye.

Ha pedig a törvényhatóság első tisztviselője, vagy az osztrák-magyar monarchia diplomáciai képviselője, konzula, vagy ezek helyettese hozott megtagadó határozatot, ez ellen a felek a királyi törvényszékhez fordulhatnak.

Ha a bíróság a megtagadás okait valótlanoknak, vagy törvénybe ütközőnek találja, a megtagadó határozatot hatályon kívül helyezi. Ez esetben az anyakönyvvezető a kihirdetést, illetőleg a polgári tisztviselő a házasságkötésnél való közreműködést ugyanazon okból többé meg nem tagadhatja.

Hol történik a házasságkötés? A házasságkötés nyilvánosan az erre rendelt hivatalos helyiségben történik, a mely rendszerint a polgári tisztviselő hivatalos helyisége.

Fontos okból a polgári tisztviselőnek a házasságkötés kérelmére a házasságkötésnél a nyilvánosság kizárásával és a hivatalos helyiségeken kívül is szabad közreműködnie.

Azt, hogy ilyen fontos ok valóban forog-e fenn? a polgári tisztviselő állapítja meg. (Ilyen okok lehetnek például: nagy kórkülömbőség a házasságkötés közt; testi betegség; ha magas korban levők vagy olyanok kötnek egymással házasságot, a kiket a közhit eddig is házasoknak tartott, stb.)

A nyilvánosság kizárása esetében a házasságkötésnél és a házasságkötési tanúkon kívül csak azok lehetnek jelen, a kiknek jelenlétét a házasságkötés megengedi.

A házasságkötésnél hivatalos helyiségen kívül csak akkor

működhetik közre a polgári tisztviselő, ha a házasulók betegség vagy más fontos ok miatt akadályozva vannak a hivatalos helyiségben való megjelenésben.

A polgári tisztviselőnek a házasságkötésnél a hivatalos helyiségen kívül való közreműködéséből eredő készkiadásait a házasulók fedezni, s ha a polgári tisztviselő kívánja, előlegezni tartoznak.

A házasság érvénytelensége. Semmis a házasság, ha megkötése polgári tisztviselő előtt, de

a) annak nem a saját kerületében, vagy

b) ha a törvény azon rendelkezésének ellenére történt, mely szerint a tisztében eljáró polgári tisztviselő előtt együttesen jelenlevő házasulók mindegyike, két tanú jelenlétében személyesen tartozik kijelenteni, hogy egymással házasságot kötnek.

De az a) pont alapján nem semmis a házasság, ha azt, a ki előtt köttetik, a közhiedelem, az illető kerület polgári tisztviselőjének tartotta, kivéve ha az ellenkezőt mind a két házasuló tudta; továbbá, ha a polgári tisztviselő a házasság megkötésénél a szomszédos kerületben működött közre, kivéve, ha mind a két házasuló tudta, hogy a polgári tisztviselő nem a saját kerületében jár el.

Ha a polgári tisztviselő előtt együttesen jelenlevő házasulók mindegyike személyesen kijelentette, hogy egymással házasságot kötnek, és a megkötéstől fogva egy éven át mint férj és feleség együtt éltek: házasságuk a miatt, hogy a házasságkötésre nézve előírt rendelkezés ellenére köttetett, nem semmis.

Cselekvőképtelen személyek közt kötött házasság semmis.

Nem semmis azonban a házasság, ha azt megszűnése, vagy érvénytelenné nyilvánítása előtt a cselekvőképtelen fél cselekvőképtelenségének megszűnte után helybenhagyja. Hogy az együttélés folytatása helybenhagyás-e? azt az eset körülményei szerint kell megítélni.

Hatálytalan a helybenhagyás, ha a házastársak közt az 1894. évi XXXI. t.-cz. 11. § d), továbbá a 13. vagy a 12. §. akadálya keletkezett, még akkor is, ha ez utóbbi a helybenhagyás idején már megszűnt.

Az idézett szakaszok következőkép szólnak:

11. §. d) Nem köthet házasságot az egyik házastárs a másik házastársnak egyenes ágbeli vérrokonával, a házasság megszűnése vagy érvénytelenné nyilvánítása után sem.

13. §. Nem köthetnek egymással házasságot azok, a kik közül egyik a másikkal egyetértve, saját házastársának vagy a másik házastársának élete ellen tör.

12. §. Nem köthet új házasságot az, kinek korábbi házassága meg nem szűnt, vagy érvénytelenné nyilvánítva nincs.

Semmis a házasság, a mely vérrokonok közt egyenes ágon, vagy testvérek közt kötött, valamint semmis azon házasság is, a melyet testvér testvérének vérszerinti leszár-mazójával, vagy egyik házastárs a másik házastársnak egyenes ágbeli vérrokonával kötött.

Semmis továbbá az a házasság, a mely a törvény imént idézett 12. és 13. §-ai valamelyikének ellenére kötött.

A semmis házasságot megszűnése előtt csak akkor lehet semmisnek tekinteni, ha semmiségi perben annak lett nyilvánítva.

A semmis házasságot megszűnése vagy semmissé nyilvánítása után úgy kell tekinteni, mintha meg sem kötötték volna.

Semmiségi per indítása. A semmiségi per indításra jogosítva vannak: a házasfelek, a királyi ügyész, és az, a ki kimutatja, hogy a házasság semmiségétől valamely jogi érdeke függ.

A semmiségi pert csak addig lehet megindítani, míg a házasság meg nem szűnt.

Mikor támadható meg a házasság? Megtámadható a házasság, melyet valamelyik fél a törvény 7. §-a ellenére kötött, T. i. a 7. §. szerint fejletlen korú nem köthet házasságot. Férfi 18., nő 16. évének betöltésével éri el a fejlett korát.

Megtámadható a házasság, melyet valamelyik fél a szülő, törvényes képviselő, vagy a gyámhatóság beleegyezése, illetőleg jóváhagyása nélkül kötött meg.

Megtámadható a házasság kényszer miatt, ha azt valamelyik házastárs fél fenyegetéssel előidézett alapos félelem következtében kötötte.

Megtámadható a házasság tévedés miatt:

a) ha az egyik házastárs fél egyáltalán nem akart házasságot kötni és nem tudta, hogy e kijelentésével házasságot köt;

b) ha az egyik házastárs fél mással kötött házasságot, mint a kivel akart, és nem tudta, hogy a személy más;

c) ha az egyik házastárs fél már a házasság kötésekor állandóan képtelen volt a házassági tartozás teljesítésére és a másik házastárs fél ezt nem tudta, sem a körülményekből nem következtethette;

d) ha az egyik házastárs fél halálra, vagy legalább öt évi fegyházra vagy börtönre, vagy öt évnél rövidebb tartamú fegyházra vagy börtönre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fegyházra volt ítélve és a másik házastárs fél ezt nem tudta s alaposan feltehető, hogy ezt tudva, a házasságot meg nem kötötte volna;

e) ha a nő a házasság megkötésekor mástól házasságon kívül teherbe volt ejtve, és ezt a férj a házasság megkötésekor nem tudta;

f) ha a halottá nyilvánított házastárs az új házasság,

megkötése után jelentkezik és az új házastársak a házasság megkötésekor nem tudták, hogy a holtta nyilvánított életben van.

Megtámadható a házasság *megtévesztés* miatt, ha a megtévesztés a másik házastársnak lényeges személyi tulajdonságaira vonatkozik és a megtévesztést a másik házastárs tudva, maga idézte elő, vagy tudta a megtévesztést, mely egy harmadiktól eredt.

Nem támadható meg a házasság, ha alaposan feltehető, hogy a megtévesztett házastárs a házasságot a megtévesztés nélkül is megkötötte volna.

A megtámadásra jogosítva van:

a) A fejletlen korban kötött házasság esetében, a míg a házastárs fejletlen kora tart, az igazságügyminisztertől nyert felhatalmazás alapján a királyi ügyész, ezentúl maga a házastárs.

b) A szülő, törvényes képviselő, vagy a gyámhatóság beleegyezése, illetve jóváhagyása nélkül kötött házasság esetében a fejlett korát elért kiskorú házastárs és a míg kiskorúsága tart, az ő gyámhatósága.

c) Kényszer, tévedés, vagy megtévesztés esetében a kényszerített, tévedő, vagy megtévesztett házastárs.

Az a házastárs, a ki fejlett korának elérése után a házasságot helybenhagyja, azt a miatt, hogy a szüle, törvényes képviselő, vagy gyámhatóság beleegyezése, illetőleg jóváhagyása nélkül köttetett, meg nem támadhatja.

A házasság megtámadásának határideje. A megtámadás határideje egy esztendő.

Ha a házastárs a megtámadás megtételében erőhatalom, vagy cselekvőképtelenség által gátolva van, míg ezen akadály tart, a határidő folyása szünetel.

Megtámadásnak nincs helye:

a) ha a házasság birói ítélettel fel van bontva, vagy ha az egyik házastárs holtánnyilvánítása által megszűnt;

b) ha a fejletlen korú kiskorú, kényszerített, tévedő, vagy megtévesztett házastárs meghalt;

c) ha a holtta nyilvánított meghalt, vagy az új házasság megszűnt.

Ha a házasság a megtámadási határidőn belül megtámadva nem volt, úgyszintén utólagos felmentés, beleegyezés, jóváhagyás és helybenhagyás eseteiben is, a házasság megtámadhatóságát úgy kell tekinteni, mintha fenn sem forgott volna.

Utólagos felmentésnek a fejletlen korú által kötött házasság esetében mindaddig helye van, a míg a fejlett korát el nem érte.

Utólagos beleegyezésnek és jóváhagyásnak a szülő, törvényes képviselő, vagy a gyámhatóság beleegyezése, illetőleg

jóváhagyása nélkül kötött házasság esetében mindaddig helye van, a míg a házastárs teljes korát el nem érte.

A helybenhagyás csak akkor hatályos, ha a házastárs oly időben nyilvánítja, a mikor ránézve a megtámadási határidő már kezdetét vette.

Felmentésnek, beleegyezésnek, jóváhagyásnak nincs helye, ha a házasság érvénytelenné lett nyilvánítva, vagy a megtámadott házasság megszűnt, vagy ha a házasság bejelentéssel lett megtámadva.

A megtámadható házasságot megtámadás esetében is, megszűnése előtt érvényesnek kell tekinteni, mindaddig, míg megtámadási perben érvénytelennek lett nyilvánítva.

A megtámadható házasságot megtámadása esetében, megszűnése vagy érvénytelenné nyilvánítása avagy bejelentéssel történt megtámadása után úgy kell tekinteni, mintha meg sem kötötték volna.

A megtámadás, a míg a házasság meg nem szűnt, kere-settel, esetleg viszontkeresettel, a házasság megszűnése után a bírósághoz intézett kijelentéssel történik.

A házastárs házasságát csak maga támadhatja meg, a törvényes képviselőt e jog nem illeti.

A házasság megszűnése után bárki érvényesítheti a házasság érvénytelenségétől függő jogait.

Semmiségi, vagy a királyi ügyész által indított megtámadási perben a bíró a házastársak különélését a királyi ügyész indítványára, vagy hivatalból is elrendelheti.

A házasság megszűnése. A házasság megszűnik:

- a) az egyik házastárs halálával;
- b) birói felbontással.

Megszűnik a házasság az által is, hogy az egyik házastárs a másiknak holtttányilvánítása után házasságot köt; kivéve, ha az új házasságot megkötő felek egyike a házasságkötéskor tudta, hogy a holtttányilvánított él, vagy ha az új házasság egyéb okból semmis.

A házasság csak birói ítélettel és csak az alább foglalt okokból bontható fel.

Mikor lehet kérni a házasság felbontását? A házasság felbontását kérheti az a házastárs, kinek háztartása házasságtörést, vagy természetelleni fajtalanságot követ el, avagy tudva, hogy házassága míg fennáll, új házasságot köt.

A házasság felbontását kérheti az a házastárs, kit házastársa szándékosan és jogos ok nélkül elhagyott:

a) ha a házassági életközösséget megbontó házastárs a házastársának elhagyásától számított hat hó elteltével birói határozattal az életközösség visszaállítására lett kötelezve és e határozatnak a bíróság megszabott határidő alatt igazolatlanul eleget nem tesz.

b) Ha a házassági életközösséget megbontó házaspár, kinek tartózkodási helye legalább egy év óta ismeretlen, az életközösségnek egy év alatt leendő visszaállítására bírói hirdetmény útján felhivatott és e felhívásnak igazolatlanul eleget nem tesz.

A házasság felbontását kérheti az a házaspár, kinek házastársa élete ellen tör, vagy a kit házastársa testi épségét avagy egészségét veszélyeztető módon szándékosan súlyosan bántalmazott.

A házasság felbontását kérheti az a házaspár, a kinek házastársát a házasság megkötése után halálra, vagy legalább 5 évi fegyházra, vagy börtönre ítélték.

A házasság felbontásának nincs helye, ha a házaspár a büntettet a házasság megkötése előtt követte el és erről házastársának a házasság megkötésekor tudomása volt.

A házasság az egyik fél kértére mikor bontható fel? A házasság az egyik házaspár kérelmére felbontható, ha a másik házaspár:

a) a házastársi köteleességeket az itt most elsorolt eseteken kívül szándékos magaviselete által súlyosan megsérti;

b) a házastársak családjához tartozó gyermeket bűncselekmény elkövetésére, vagy erkölcstelen életre rábírja, vagy rábírn törekszik;

c) erkölcstelen életet megátalkodottan folytat;

d) a házasság megkötése után öt évnél rövidebb tartamú fegyházra, vagy börtönre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fegyházra ítéltetett.

Ezen esetekben a házasság csak akkor bontható fel, ha a bíró meggyőződött arról, hogy a felsorolt okok valamelyike következtében a házassági viszony annyira fel van dűlva, hogy a felbontást kérőre nézve a további életközösség elviselhetetlenné vált.

A ki házastársának vétkes cselekményébe beleegyezett, vagy abban részes volt, a házasság felbontását nem kérheti.

A kereseti jog elenyészik, ha a házastárs a vétkes cselekményt megbocsátotta.

Megbocsátásnak a per folyama alatt is helye van.

A felbontási keresetet rendszerint csak attól a naptól számított 6 hónap alatt lehet megindítani, a melyen a vétkes cselekmény, vagy a házastárs elleni büntető ítélet a házaspár tudomására jutott.

Ha a házastárs a kereset megindításában erőhatalom, vagy cselekvőkép telenség által gátolva van, míg ezen akadály tart, a határidő folyása reá nézve szünetel.

A felbontó ítéletben az a házaspár, kinek a hibájából a házasság felbontatott, vétkesnek nyilvánítatik.

Ha viszontkereset folytán mindkét fél hibájából történt

a házasság felbontása, akkor mind a két fél vétkesnek nyilvánítatik;

A házasságtörés miatt vétkesnek nyilvánított házastárs a felbontó ítéletben eltiltandó a házasságkötéstől azzal, a kivel a házasságtörést elkövette.

A házasság a felbontó ítélet jogerőre emelkedése napján szűnik meg.

Ajándékok visszaadása. Ha az ítélet csak az egyik házastársat nyilvánította vétkesnek, ez azon ajándékokat, melyeket a házasság fennállása alatt vagy előbb, a kötendő házasság okából házastársától kapott, természetben visszaadni, vagy ha ez nem lehet, értékét megtéríteni köteles.

A visszakövetelési kereset a házasság felbontásától számított egy év alatt elévül.

A tartási kötelezettségről. A nem vétkes nőt a vétkesnek nyilvánított férj, vagyoni helyzetének és társadalmi állásának megfelelően eltartani köteles, a mennyiben ily tartásra a nőnek jövedelme elégtelen.

A tartás kötelezettsége a férjnek örököseire is átszáll, de csak a hagyaték tiszta jövedelme erejéig.

A tartási kötelezettség megszűnik, ha a nő új házasságra lép.

Elvált nő viselheti-e férje nevét? Elvált vétkes nő a férje nevét nem viselheti, a nem vétkes nő azonban férje nevét a házasság felbontása után is megtarthatja, ha ezen akarátát a perben kifejezte.

Kiskorú gyermekek tartása az elválás után. A felbontó ítéletben a közös kiskorú gyermekek elhelyezése és tartása felől is határoz a bíró.

Ha a szülők másképp nem egyeztek meg, a gyermekek hét éves életkorukig anyjuknál maradnak, ezen életkoron túl a nem vétkes szülőnek, ha pedig mindkét szülő vétkesnek nyilvánított, a fiúk apjuknak, a leányok anyjuknak gondviselésére bízottnak.

A bíró azonban a körülményekhez képest ezen szabályoktól eltérőleg is intézkedhetik, sőt a gyermekeket harmadik személy gondviselésére is bízhatja.

A közös gyermekek tartása és nevelése költségeit mindkét szülő, jövedelme arányában köteles fedezni, ha arra a gyermekek vagyonának jövedelme nem elég.

Veszély esetén mind a bíróság, mind a gyámhatóság elrendelheti a gyermekek számára megszabott tartás biztosítását.

Ágytól és asztaltól való különélés. A házassági válóper tartama alatt a bíró az ágytól és asztaltól való különélést a házasfelek bármelyikének kérelmére elrendelni köteles.

A különélés egyébiránt a kibékülés megkísérlése cél-

jából, rendszerint elrendelendő, s ez csak akkor mellőzhető, ha a házasfelek kibékülése egyáltalában nem remélhető.

Az ágytól és asztaltól való elkülönítést hat hónapnál rövidebb és egy évnél hosszabb időtartamra szabni, vagy azt ismételni nem lehet. A felek egyező kérelmére azonban a különélés hosszabb időre is kiszabható.

Ha a házastársak az ágytól és asztaltól való különélés ideje alatt a házassági életközösséget visszaállítják, vagy ha a különélésre szabott idő letelte után három hónap alatt a házasság felbontását nem kérelmezik: a perben érvényesített ok alapján a házasság felbontását többé nem kérelmezhetik.

Az ágytól és asztaltól való különélés ideje alatt a házastársak együttélésre nincsenek kötelezve.

Az ágytól és asztaltól való különélés elrendelése esetében a bíró ideiglenesen intézkedik a közös kiskorú gyermekek elhelyezése és ezeknek, valamint a nőnek tartása és a szükséges tárgyaknak ez utóbbi részére kiadása iránt. A nő tartását a bíróság a házasfelek vagyoni és kereseti viszonyaihoz képest állapítja meg, sőt a férjét a tartás alól fel is mentheti.

A szülő a gondviselésére nem bízott gyermekével is rendszerint érintkezhetik és nevelését ellenőrizheti. Az érintkezés módját szükség esetén a gyámhatóság állapítja meg, mely az érintkezést a gyermek nyilvánvaló érdekében ki is zárhatja.

Ágytól és asztaltól való elválás. Olyan esetben, midőn a házasság a törvény értelmében felbontható, a házaspár keresetében, vagy viszontkeresetében felbontás helyett az ágytól és asztaltól való elválasztást kérheti.

Az ágytól és asztaltól való elválás, a vagyoni jogi viszonyok tekintetében a felbontás joghatályával bír.

Az ágytól és asztaltól elválasztott házaspár a házassági életközösséget bármikor visszaállíthatják.

Ha a házaspár az életközösség visszaállítását a perben eljáró bíróságnak bejelentették, a bejelentés időpontjától kezdve az ágytól és asztaltól való elválás jogi következményei megszűnnek.

Ha az ágytól és asztaltól való elválás az ítélet jogerőre emelkedésétől számított két évig tartott, bármelyik házaspár kérheti, hogy a bíró az ágytól és asztaltól elválasztó ítéletet felbontó ítéletté változtassa át.

Külföldön kötött házasságok és külföldiek házassága. Külföldön kötött házasságok érvényességét a kor és a cselekvőképesség tekintetében mindegyik házastársra nézve kizárólag hazájának, egyik tekintetben pedig mindkét fél hazájának törvényei szerint kell megítélni.

A magyar állampolgárt, ha külföldön köt is házasságot, a jelen törvény kötelezi.

A magyar állampolgárnak külföldön kötendő házasságát Magyarországon is ki kell hirdetni.

Magyar állampolgár házassági perében csak a magyar bíróság ítélete illetékes.

Magyarországon rendes lakhelylyel bíró kiskorú külföldi részére, ki a házasságkötéshez hazájának törvényei szerint szükséges szülői vagy gyámi beleegyezést önhibáján kívül megszerezni nem képes, a lakhelye után illetékes magyar gyámhatóság gondnokot rendel, és ennek meghallgatása után a házasságkötéshez beleegyezését megadhatja.

Külföldiek házassági perében a magyar bíróság csak az esetben járhat el, ha ítélete hatályos abban az államban, a melynek a házaspár polgárai.

Azon külföldinek házasságára, kinek állampolgársága meg nem állapítható, mindazon esetekben, melyekben a jelen törvény szerint a külföldi hazájának törvényei volnának irányadók, lakhelyének törvényeit kell alkalmazni.

A házasságtörés büntetése. A házasságtörés, ha a miatt a házasság felbontás, vagy az elválás jogerejű ítélet által kimondatott, 3 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.

A bűnvádi eljárásnak azonban csak a sértett házastárs indítványára van helye.

Kettős házasság büntetése. A ki érvényes házassági kötelekben levén, ismét házasságra lép, úgyszintén azon nem házas is, a ki tudva olyan egyénnel házasságot köt, a kettős házasság büntetést követi el és 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Az pedig, a ki a vele házasságra lépő felett az előbbi kötelek fennállására nézve tévedésbe ejtette, 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Házassági bontó akadály eltitkolása. A ki a házasság megkötésénél a másik fél előtt valamely bontó akadályt elhallgatott, vagy a másik felet oly tévesztés által bírta a házasság megkötésére, mely miatt az felbontatott, vagy semmisnek nyilvánított: a családi állás elleni büntetést követi el, és két évig terjedhető börtönnel büntetendő.

A ki a fentebb elsorolt akadály vagy érvénytelenségi ok ellenére tudva köt házasságot, a mennyiben cselekménye súlyosabb büntetendő cselekményt nem képez, vétséget követ el, és három hónapig terjedhető fogházzal és 1000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

A polgári tisztviselők büntetése. Az a polgári tisztviselő, a ki tudja, hogy törvényes akadály forog fenn, vagy hogy a házasságnál való közreműködés nem jogosult és a házasság megkötésénél közreműködik, vétséget követ el, és a mennyiben cselekménye súlyosabban büntetendő cselekményt nem képez, hat hónapig terjedhető fogházzal és a viselt hivatal elvesztésével büntetendő.

A melyik polgári tisztviselő a fentebb említett cselekményt gondatlanságból követi el, a mennyiben cselekménye súlyosabban büntetendő cselekményt nem képez, vétség miatt 1000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő, ismétlés esetében a viselt hivatal elvesztése is kimondható.

Az a polgári tisztviselő, a ki tudta, hogy a megkötni szándékolt házasság kettős házasság, s a feleket mégis összeadja, öt évig terjedhető börtönnel s viselt hivatalának elvesztésével büntetendő.

Az a polgári tisztviselő, a kit a kettős házasság megkötése körül gondatlanság terhel, vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal s viselt hivatalának elvesztésével büntetendő.

Az a polgári tisztviselő, a ki tudva, hogy olyan akadály forog fenn, mely miatt a házasság felbontható, vagy semmis, s a feleket mégis összeadja, három évig terjedhető börtönnel és viselt hivatalának elvesztésével büntetendő.

Az a polgári tisztviselő, a kit olyan házasság megkötésénél, a mely fenforgó akadály miatt felbontható, vagy semmis, gondatlanság terhel, vétséget követ el, és hat hónapig terjedhető fogházzal s hivatalvesztéssel büntetendő.

Az itt elsorolt vétségek eseteiben az eljárás a királyi törvényszék, a kihágások eseteiben pedig a királyi járásbíró-ság hatáskörébe tartozik.

Lelkészek felelőssége. Azon lelkész vagy vallási szertartás teljesítésére jogosított más személy, ki egyházi összeadásnál eljár, mielőtt a felek igazolták volna, hogy a házasságot a polgári tisztviselő előtt megkötötték, vétséget követ el, és ezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő, ismétlés esetében a cselekményért két hónapig terjedhető fogházzal és ezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Ha kiderül, hogy a házasság a polgári tisztviselő előtt előzőleg megkötött, a cselekmény, mint kihágás, háromszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Nem büntethető a cselekmény, ha az egyházi összeadás az egyi¹ félnek közel halállal fenyegető betegségében történt.

Cs. ekevképtelenek alatt kiket értünk? A házassági törvény alkalmazásában *cselekvőképtelenek* alatt értetnek:

- a) a 12 éven alul levők;
- b) a kik elmebetegség miatt vagy egyéb okból eszök használatától meg vannak fosztva, míg ezen állapotuk tart;
- c) gondnokság alatt levő elmebetegek, vagy siketnémák, ha magukat jelekkel megértetni nem tudják;
- d) a kiknek gondnokság alá helyezése a bíróság által előzetesen el van rendelve;
- e) azok, a kiknek kiskorúsága a fentebbi b) pontban megírt okokból meg van hosszabbítva.

Kik a korlátolt cselekvőképesek? Korlátolt cselekvőképesek alatt értendők:

a) azon kiskorúak, a kik az elébb mondottak értelmében nem cselekvőképtelenek;

b) azok, a kiknek kiskorúsága azon okból van meghosszabbítva, mert vagy gyenge elméjűek, vagy magukat jelekkel megértetni tudó siketnémák, s e miatt vagyonuk kezelésére képtelenek;

c) azon teljes korúak, a kik a fentebbi pontban mondtak alapján gondnokság alatt állanak.

A gyermekek vallásáról. Bevett vagy törvényesen elismert különböző vallásfelekezethez tartozó házasulók, *házasságuk megkötése előtt* egyszersmindenkorra megegyezhetnek arra nézve, hogy gyermekeik valamennyien az atya, vagy az anya vallását kövessék, illetőleg abban neveltessenek.

A megegyezés csak akkor érvényes, ha királyi közjegyző, királyi járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt, a megállapított szabályok mellett jön létre.

A kir. járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt a megegyezést a házasulók személyesen vagy különös meghatalmazottjaik által jelentik ki.

Különösen meghatalmazottul csak az fogadható el, a ki ebbeli megbízatását körjegyzőileg vagy bíróságilag hitelesített olyan meghatalmazással igazolja, a melyben határozottan ki van fejezve, hogy a születendő gyermekek valamennyien melyik szülőnek, az apának vagy az anyának vallását fogják követni.

Erről a kir. járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró jegyzőkönyvet vesz fel, a mely a feleknek felolvasandó, az általuk értett nyelven megmagyarázandó, s elfogadás után úgy az eljáró köztisztviselőnek, mint a feleknek aláírásával ellátandó.

Az így felvett jegyzőkönyv hiteles másolatát a járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró legkésőbb a felvétel napját követő három nap alatt kiadja a kérelemhez képest az egyik, vagy mindkét házasulónak, vagy azok különös meghatalmazottjának és megküldi azon polgári tisztviselőnek, a ki előtt a felek a házasságot megkötni kívánják.

A szülőknél a gyermekek vallásában történt megegyezésének megváltoztatása. Az ilyen megegyezés később csak az esetben változtatható meg, ha a különböző vallású felek közül valamelyik a másik házas társ vallására tér át, úgy, hogy a házasság egyvallásúak házasságává válik.

Ez esetben a járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt be kell mutatni az áttérési bizonyítványt, továbbá az eredeti megegyezést, a házassági anyakönyvi kivonat, s a 7-ik életévet még be nem töltött összes gyermekek születési anyakönyvi kivonatait is.

A megegyezés ilyen megválasztatásáról felvett jegyzőkönyv hiteles másolata a kérelemhez képest egyik vagy mindkét házastársnak, illetőleg a különös meghatalmazottaknak a felvételt követő három nap alatt kiadandó, azonkívül azon anyakönyvvezetőnek, kinél a felek házassága nyilvántartatik, valamint azon anyakönyvvezetőnek, kinél a 7-ik életévöket még be nem töltött gyermekek anyakönyveztve vannak, hivatalból megküldendő.

A házastársak vallásváltoztatása és a gyermekek vallása. Egyik házastársnak a másik házastárs vallására áttérése esetében az a gyermek, a ki a 7-ik életévet már túlhaladta, de a 18. életévet még be nem töltötte, a szülőknek most már közös vallására a gyámhatóság beleegyezésével térhet át.

A beleegyezést a gyámhatóságnál kérheti vagy az áttérni kívánó gyermek, vagy a szülők valamelyike, vagy a gyermek törvényes képviselője.

A kellőképen felszerelt ez iránti kérvényt a gyámhatóság az áttérni kívánó gyermeknek, szülőinek, vagy törvényes képviselőjének kihallgatása végett az illetékes polgármesternek, vagy főszolgabírónak adja ki. Az áttérést kívánó gyermeket mindenestre személyesen, szükséghez képest a szülők, illetőleg a törvényes képviselő, jelenlétében kell kihallgatni.

A kihallgatáskor a polgármester, vagy főszolgabíró köteles meggyőződést szerezni arról, vajjon érett-e már a gyermek annyira, hogy saját vallásos meggyőződéssel bírhat. A kihallgatás eredménye jegyzőkönyvbe vezetendő.

A gyámhatóság ennek alapján s szükség esetén az áttérni kívánó gyermek kihallgatása után intézkedik, s az áttéréshez a beleegyezést csak akkor adja meg, ha az áttérni akaró gyermek az érettségnek oly fokát mutatja, hogy saját vallásos meggyőződéssel bírhat.

Ha a gyermek eddigi vallását elhagyni nem hajlandó, a gyámhatóság beleegyezése megtagadandó.

Az árvaszék határozata ellen az illetékes felsőbb hatóságokhoz lehet felebbezni.

A gyermekek vallása, ha ez iránt egyezség nem kötött. Ha a különböző vallásfelekezethez tartozó házasulók születendő gyermekeik vallására nézve a fentebb előadott módon meg nem egyeztek, akkor a gyermekek szülőik vallását nemök szerint követik, vagyis a fiú az apa vallását, a leány az anya vallását.

Ha a gyermekek érvényes megegyezés hiányában a törvény értelmében szülőik vallását követik és a szülők valamelyike a házasság tartama alatt más vallásra tér át, az áttért szülő, ha neméhez tartozó, 7-ik életévet még be nem töltött

gyermeke van, az áttérést, a mikor az megtörtént, az illetékes anyakönyvvezetőnek jelentse be.

Törvényesített gyermekek vallása. Ha az atya azt kívánja, hogy királyi leirattal törvényesített, vagy ő általa elismert, s 7-ik életévét még be nem töltött fiúgyermeke az ő vallását kövesse, ebbeli kívánságát a törvényesítést, vagy elismerést követő hat hónap alatt jelentheti ki.

E kijelentés a járásbíró, polgármester, vagy főszolgabíró előtt teendő, s arról jegyzőkönyv vétetik fel.

Ez a jegyzőkönyv a felvétel napját követő három nap alatt az atyának, illetőleg különös meghatalmazottjának kiadandó és hivatalból megküldendő a születési anyakönyvbe való bejegyzés végett azon anyakönyvvezetőknek, a kik az ilyen fiúgyermekek születését nyilvántartják.

Törvénytelen gyermekek vallása. A törvénytelen gyermekek anyja vallását követik, ha ugyan ez a vallás a bevettek, vagy törvényesen elismertek közé tartozik.

Ha az anya más bevett vagy törvényesen elismert vallásra tér át, akkor a 7-ik életévét még be nem töltött törvénytelen gyermeke új vallásában követi.

A jelen törvényben foglaltakkal ellenkező bármely szerződés, vagy rendelkezés érvénytelen és semmi esetben sem bír joghatályal.

Az áttérésekről. Többszörös említés levén itt az *áttérésről*, az 1868: LIII. t.-cz. azon szakaszait, melyek e tekintetben rendelkezéseket tartalmaznak, nem lesz fölösleges idézni.

Ezek a következők:

2. §. Áttérni annak szabad, a ki életkora 18-ik évét már betöltötte. Azonban a nők férjhezmenetelök után, ha e kort el nem érték volna is, áttérhetnek.

3. §. Az áttérni kívánó, bármely egyház tagja legyen, ebbeli szándékát önmaga által választott két tanú jelenlétében, saját egyházközségének lelkésze előtt nyilatkoztatja ki. Ezen nyilatkozattól számítandó 14 nap eltelté után, legfeljebb 30 nap eltelté előtt, ugyanazon, vagy más, szintén általa választott két tanú jelenlétében, ismét saját egyházközségének lelkésze előtt jelenti ki, hogy áttérési szándéka mellett továbbra is megmarad.

4. §. Az áttérni akaró, mind az első, mind a másodikban tett nyilatkozata felől azon lelkésztől, ki előtt áttérési szándékát kijelentette, mindkét ízben külön-külön bélyegmentes bizonyítványt kap.

5. §. Ha a lelkész a kívánt bizonyítványt bármelyik esetben, akármely okból ki nem adná: mindkét ízben tett nyilatkozatáról, külön-külön a jelen volt tanúk adnak bélyegmentes bizonyítványt.

6. §. Az így nyert bizonyítványokat az áttérni akaró azon vallásfelekezet lelkészének, melybe át akar térni, bemutatván, — ez által az illető egyház teljesen fel van jogosítva őt kebelebe felvenni.

7. §. Azon lelkész, kinél az áttért bizonyítványait előmutatta, tehát a kinél az áttérés befejeztetett, köteles erről értesíteni azon egyházközség lelkészét, a melyhez az áttért előbb tartozott.

8. §. Az áttértnek áttérése utáni minden cselekményei azon egyház tanai szerint ítélendők meg, a melybe áttért; s az általa elhagyott egyház elvei rá nézve ezentúl semmiben sem lesznek kötelezők.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

AZ ÁLLAMI ANYAKÖNYVEKRŐL.

Az anyakönyvek vezetése. A születések, házasságok és halálesetek anyakönyvezését az állami anyakönyvekről szóló törvény életbe lépte óta az állami anyakönyvvezetők teljesítik.

Az állami anyakönyvnek vezetése külön e célra alakított kerületek szerint, a meghatározott székhelyeken történik.

Minden anyakönyvvezető a születésekről és halálesetekről, s rendszerint a házasságokról is vezet anyakönyvet. De a belügyminiszter több szomszédos anyakönyvi kerületre nézve a kerületek anyakönyvvezetői közül a házassági anyakönyv vezetésével s a házasságkötésnél való közreműködéssel egyet bízhat meg.

Ez esetben a többi szomszédos anyakönyvvezetők csak a születésekről és a halálozásokról vezetnek anyakönyvet.

Az ilyen szomszédos kerületek a házassági jogról szóló törvény alkalmazásánál egy anyakönyvi kerületet képeznek.

A bejelentések. Minden születés és haláleset azon anyakönyvvezetőnél jelentendő be, és az által anyakönyvezendő, a kinek az a kerületében előfordult.

Vasúton, hajón történt születés és halálozás, a kiszállás, illetőleg kiszállítási helyén illetékes anyakönyvvezetőnél jelentendő be, s az által anyakönyvezendő.

Ha az anyakönyvvezető a kihirdetésnek, vagy a házasságkötésnél való közreműködésnek megtagadásán kívül, a törvényre hivatkozva, valamely hivatalos cselekményt megtagad, vagy valamely bejegyzést nem a felek kívánságának megfelelőleg teljesít, az érdekeltek a felügyelő hatóságnál panaszt tehetnek.

Ilyen felügyelő hatóság Budapesten és a törvényhatósági joggal felruházott városokban a polgármester, felsőbb fokon a belügyminiszter.

Rendezett tanácsú városokban a polgármester, másodfokban az alispán, harmadfokban a belügyminiszter; ha pedig a polgármester volna az anyakönyvvezető: közvetlenül az alispán, felsőbb fokon a belügyminiszter.

Nagy- és kisközségekben az illetékes járási főszolgabíró, másodfokban az alispán, harmadfokban a belügyminiszter.

Az anyakönyvi bejegyzések, valamint a rájuk vonatkozó tárgyalások *díj- és bélyegmentesek*.

Anyakönyvi kivonatokért mennyit kell fizetni? Az anyakönyvi kivonatokért pedig az anyakönyvvezető darabonként *egy koronát* szedhet. Ha a kivonat kiállítása több évi anyakönyvek átvizsgálását teszi szükségessé, minden év után *még egy fél korona* számítható, de *négy koronánál* többet felszámítani nem szabad.

Az anyakönyvvezető minden nap, — az ünnep- és vásárnapokat sem véve ki, — meghatározott hivatalos órákat köteles tartani.

Ezeket a hivatalos órákat a közigazgatási bizottság állapítja meg, s azoknak az anyakönyvi hivatal előtt ki kell függesztve lenni.

A felek kötelessége a születések bejelentése körül. A születést legkésőbb a születéstől számított egy hét alatt kell bejelenteni. Ebbe a határidőbe a születés napja nem számítatik be. A határidő tehát a születés napját követő napon kezdődik. A határidőbe a vásár- és ünnepnapok is beszámíttatnak.

A halva szülötteket, vagy szülés közben elhaltakat a legközelebbi hétköznapon kell bejelenteni. Ha tehát a születés szombatra esik, akkor csak hétfőn köteleesség a bejelentést megtenni, de lehet vasárnap is.

Kik kötelesek a bejelentésre? A születési eset bejelentésére fokozatosan az alábbi sorrend szerint kötelesek:

- a) A törvényes atya.
  - b) A születésnél közreműködött bába.
  - c) A születésnél segédkezett orvos.
  - d) Mindazok, a kik a születésnél jelen voltak.
  - e) Az, kinek lakásában a születés történt.
- Ezekon kívül a bejelentésre kötelezett:
- f) Az anya, mihelyt erre már képes.

A bába a törvényes gyermek születésének bejelentésére, a mint láthatjuk, másodsorban van kötelezve; a törvénytelen gyermek születésének bejelentésére pedig első sorban köteles.

Ezen kötelességén kívül tartozik a bába minden olyan születést, a melynél segédkezett, az anyakönyvi hivatalnál 24 óra alatt bejelenteni. Az ilyen bejelentéseket az anyakönyvvezető jegyzékbe veszi, s ezt a jegyzéket aztán az anyakönyvbe való bejegyzésre szolgáló bejelentés ellenőrzésére használja.

Ha az anyakönyvbe való bejegyzésre szolgáló bejelentést

az arra kötelezett a törvényes határidőben nem teszi meg, azt a bábák bejelentései alapján készített jegyzékből az anyakönyvvezető mindjárt meglátja, s ha ilyképen, vagy más módon tudomására jut, hogy valamely születésnek bejelentése a törvény által előírt záros határidőben meg nem történt, erről a felügyelő hatóságnak jelentést tesz, egyúttal az illetékes kir. járásbiróságnál a kihágási feljelentést megteszi.

A felügyelő hatóság pénzbírsággal való fenyegetés mellett, rövid, záros határidő alatti bejelentésre kötelezi a mulasztót. Ha ezen eljárásnak foganatja nem lenne, a felügyelő hatóság a pénzbírságot behajtja, s ismét újabb, nagyobb pénzbírsággal való fenyegetés mellett újra felszólítja az illetőt a bejelentés megtételére. — Ez az eljárás mindaddig folytattatik, míg a bejelentést a kötelezett meg nem teszi.

A születésre s annak körülményeire az anyakönyvvezetőnek joga van kihallgatni olyan egyéneket is, a kik nem tartoznak ugyan a bejelentésre kötelezettek közé, de a születésről, vagy a családi körülményekről felvilágosítást adhatnak.

Ezek az anyakönyvvezető előtt, annak meghívására, megjelenni tartoznak, a mit ha nem tennének, ellenök épen azon eljárás alkalmazandó, a mint az fentebb, a bejelentésre kötelezett mulasztókra nézve elmondattott.

Ha a születés bejelentését a bejelentésre csak kisebb sorban kötelezett végzi, vagy azt valamely megbízott teljesíti, és az anyakönyvvezető azt veszi észre, hogy a bejelentő nem bír kellő tájékozottsággal a bejelentés tárgyát képező körülmények felől, akkor joga van az ilyen bejelentést elutasítani és a sorrendben előbb kötelezett egyén megjelenését követelheti.

Ha az ilyen kötelezett az anyakönyvvezető előtt annak idézésére meg nem jelen, akkor ellene a fentebb elmondott bírságot eljárási alkalmazzatatik.

Az anyakönyvvezetőnek oda kell törekedni, hogy a gyermek *utóneve*, a mely a születési anyakönyvbe bejegyeztetett, a *kereszteléskor nyert névvel* megegyezzen.

E végből, ha a születésnek az anyakönyvbe bejegyzésekor a keresztelés már megtörtént, bekívánhatja a keresztelési bizonylatot, ha pedig a keresztelés akkor még nem történt meg, egy tanusítványt állít ki a születés anyakönyvi bejegyzéséről és azt a bejelentőnek átadva, a bejelentőt felszólítja, hogy azt a gyermek keresztelésekor a keresztelő lelkésznek mutassa meg.

Ha azt észleli az anyakönyvvezető, hogy az anyakönyvbe bejegyzett és a keresztelés alkalmával nyert név egymástól eltér, köteles a felet az ezen eltérésből származható hátrányokra figyelmeztetni.

Törvénytelen gyermek elismerésének bejegyzése. Ha a természetes apa törvénytelen gyermekét a születés bejelentésekor ismeri el az anyakönyvvezető előtt, vagy ha az elismerést tartalmazó okirat a születés bejelentésekor mutattatik fel, akkor az elismerés magába az anyakönyvi bejegyzésbe, mint annak alkotó része, a bejegyzés végén a „megjegyzés“ rovatba veendő be.

Ha pedig az elismerés, illetőleg az elismerést tartalmazó közokirat felmutatása nem a születés bejegyzésekor, hanem bármikor később történik, akkor az elismerés a lap szélére jegyzendő.

Utóházasság bejegyzése. Ha törvénytelen gyermek anyja és természetes apja házasságra lépnek, ez a körülmény bármely érdekelt fél kérelmére a születés bejegyzését tartalmazó anyakönyvi lap szélén jegyzendő fel.

Igazolni kell azonban a házasság megtörténtét házassági anyakönyvi kivonattal.

Ha valamely gyermek *utóneve* a bejelentés idejében még nem volt megállapítva, az legkésőbb két hónap alatt a szülők, illetőleg a gyám által *pótlólag bejelentendő*.

Ha ezt elmulasztják az arra kötelezettek, ellenük a fentebb leírt birságolási eljárás alkalmaztatik.

Álnevek használata. Senki sem viselhet más családi és utónevet, mint a mely születési anyakönyvébe be van jegyezve.

Ez a rendelkezés azonban az írói vagy művészi álnevek használatát nem korlátozza.

Halálozások bejelentése az anyakönyvi hivatalnál. Minden halálozást legkésőbb a legközelebbi hétköznapon kell bejelenteni. Vasárnap a bejelentési kötelezettség szünetel, de azért vasárnapon is lehet bejelenteni a halálesetet. — Ünnepnapokon a bejelentési kötelezettség nem szünetel.

Kik tartoznak a halálesetet bejelenteni? A haláleset bejelentésére fokozatosan kötelesek:

1. a családfő;
2. a családtagok;
3. az, a kinek lakásában a haláleset történt;
4. a háztulajdonos, ha a házban lakik;
5. a bejelentő a bejelentéskor köteles a halottkém által kiállított halottvizsgálati bizonyítványt felmutatni és erre az anyakönyvi bejegyzés megtörténte az anyakönyvvezető által rájegyeztetik.

Azonkívül a bejelentőnek tudni kell mindazon adatokat, a melyek a haláleset anyakönyvi bejegyzéséhez szükségesek, úgymint:

1. a bejelentő családi és utónevét, állását, foglalkozását és lakhelyét (utca, házsám);
2. a haláleset helyét és idejét (év, hó, nap és óra);

3. az elhaltnak családi és utónevét, vallását, korát, állását és foglalkozását, lakóhelyét és születéshelyét;

4. az elhaltnak élő, elhunyt vagy tőle elvált házastársa családi és utónevét, vagy annak megemlítését, hogy az elhalt nőtlen, illetőleg hajadon volt;

5. az elhalt szülőknek családi vagy utónevét, állását, foglalkozását és lakhelyét;

6. a halál okát.

Az anyakönyvvezető a halottvizsgálati bizonyítványt, az anyakönyvbe történt bejegyzést igazoló záradék rávezetése után visszaadja a bejelentőnek, az eltemetés kieszközlésénél leendő felhasználás végett.

Ha a halottvizsgálati bizonyítvány bármely okból nem mutatható fel, akkor a bejegyzéssel egyidejűleg köteles az anyakönyvvezető az anyakönyvbe történt bejegyzésről szóló rövid tanusítványt bélyeg- és díjmentesen kiállítani és azt a bejelentőnek átadni.

Ez a tanusítvány, a mely csupán az elhaltra vonatkozó adatokat és az anyakönyvi folyó számot tartalmazza, csupán csak a temetés kieszközlésénél való felhasználásra szolgál.

A haláleset anyakönyvi bejegyzése előtt a temetés csak a községi előljáróság kivételes engedélyével történhetik meg.

A községi előljáróság az ilyen kivételes engedélyről az anyakönyvvezetőt haladéktalanul értesíti.

A temetés megtörténte után bejelentett haláleset bejegyzése. Ha a halálesetet a temetés megtörténte után jelentik be az anyakönyvvezetőnek, arról azonban, hogy a községi előljáróság az előzetes eltemetésre kivételesen engedélyt adott volna, az anyakönyvvezető értesítést nem kapott, — akkor az anyakönyvvezető a bejegyzést nem teljesítheti, hanem a bejelentővel jegyzőkönyvet vesz fel, és azt haladéktalanul felterjeszti az anyakönyvi felügyelő hatósághoz. — Ezen hatóság engedélye alapján történik aztán meg az anyakönyvi bejegyzés, még pedig a bejelentő megidézése mellett.

Büntető határozatok. Ha a haláleset bejelentésére kötelezett, a bejelentést a megszabott határidőben nem teljesíti — a mennyiben mulasztása súlyosabb beszámítás alá nem esik — kihágást követ el és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetettik.

A bejelentés elmulasztása miatt az eljárás megindításának nincs helye akkor, ha a bejelentés nem ugyan az arra legközelebb kötelezett által, de mégis kellő időben megtörtént.

A bejelentésre kötelezett, a ki tudva valótlán bejelentést tesz, a mennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik, kihágást követ el és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetettik.

A ki más családi és utónevet visel, mint a mely születési anyakönyvébe be van jegyezve (az írói vagy művészi álnevek kivételével) kihágást követ el és 200 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetetik.

A vallásfelekezeti anyakönyvvezetőnek kötelessége a születési, esketési és halálozási anyakönyvi kivonatok kiadása körül. Az állami anyakönyvi törvény életbelépte előtt vezetett vallásfelekezeti anyakönyvekből közhitelességű kivonatokat az eddigi módon kiszolgáltatni a felekezeti anyakönyvvezetők továbbra is jogosultak és kötelezettek.

A mely felekezeti anyakönyvvezető ily kivonat kiszolgáltatását megtagadja, egy hónapig terjedhető elzárással, azonkívül 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A KATONASÁGRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY.

Általános ismertetés. A katonakötelezettség minden állampolgárra kiterjed, s az arra alkalmasok által személyesen teljesítendő.

Kézdődik a katonakötelezettség azon évi január 1-én, a melyben a férfi élete 21-ik évét betölti.

A katonai szolgálati kötelezettség ideje különböző ideig tart a szerint, a mint valamely védköteles a közös hadseregbe, vagy a hadi tengerészetbe, vagy a honvédséghez van beosztva.

A közös hadseregnél tart:

- a) három évig a sorhadban és hét évig a tartalékban;
- b) tíz évig a póttartalékban azokra nézve, a kik abba közvetlenül soroztattak be.

A hadi tengerészetnél tart:

- a) Négy évig a sorhadban;
- b) öt évig a tartalékban;
- c) három évig a tengervédben.

A honvédségnél tart:

- a) két évig azokra, a kik közös hadseregbeli szolgálati kötelezettségök betöltése után helyeztetnek át a honvédséghez;
- b) tizenkét évig azokra nézve, a kiket a honvédséghez közvetlenül soroznak be.

A kiket január 1-től október 1-ig soroznak be, azoknak október 1-én kell szolgálatba állani, a kiket pedig október 1-je után deczember 31-ig soroznak be, továbbá az önkénteseknek és a sors-szám rendjén kívül besorozottaknak a besorozás napján.

Önkéntes belépés. 1. *A közös hadseregbe.* Önkéntesen minden belföldi beléphet a közös hadseregbe, a ki Magyarországon vagy Ausztriában honpolgári joggal bír, a szükséges szellemi és testi képesség mellett legalább 155 czentiméter magas és életének legalább 17-ik évét betöltötte.

Azokat, a kik irodai szolgálatra alkalmazhatók, vagy

mint kézművesek, vagy hajóslegények, a hadsereg számára szükségesek, testi nagyságukra való tekintet nélkül veszik be, ha máskülönben alkalmasak.

Az önkéntes belépésre az atya, vagy gyám beleegyezése szükséges.

Az önkéntes a csapattestet, a melyben szolgálni kíván, maga választhatja meg, feltéve, hogy az illető csapattest önkéntesek felvételére jogosítva van, és az önkéntes az abba való belépésre alkalmas.

2. *A honvédségbe.* A honvédségbe beléphet önkéntesen mindenki, a ki magyar állampolgár, a szükséges szellemi és testi képesség mellett, legalább 153 centiméter magas és a hadköteles kort elérte.

Kézművesek és irodai szolgálatra alkalmazhatók itt is testi nagyság nélkül soroztatnak be, ha különben alkalmasak.

A kiskorúak önkéntes beléphetésére az atya, vagy gyám beleegyezése szükséges.

Az egy évi önkéntesség. Az egy évi tényleges szolgálat kedvezményére csak azok bírnak igényvel, a kik a törvényben meghatározott tudományos képzettségüket ki tudják mutatni.

Azonban nem csak nyilvános tanintézetek növendékei nyerhetik el ezen kedvezményt, hanem azok is, a kik a megkivántató tudományos képesítést magánúton szerezték meg, s abból a hadtestparancsnokság előtt felvételi vizsgát tesznek.

A sorozás. A sorozási előkészületek már a sorozás évét megelőző október hóban megkezdetnek.

Minden községben nyilvános falragaszok útján felhívja az előjáróság a legközelebbi ujonczállításra kötelezettek, hogy november havában az összeírás végett előtte jelentkezzenek.

Erre vigyázni, s a felhívásnak eleget kell tenni, mert a ki annak, a nélkül, hogy legyőzhetetlen akadályok hátráltatták volna, eleget nem tesz, öt forinttól száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetettik.

Mindenkinek ott kell jelentkezni, a hová való illetőségű, kivéve, ha azon időben másutt tartózkodik, a mely esetben a tartózkodási hely községi előjáróságánál kell jelentkezni, egyszersmind annál igazolni, vagy sorozási igazolványát is bemutatni.

A ki egy vagy más okból akadályozva van a személyes jelentkezésben, a helyett a bejelentést szülője, gyámja, vagy más meghatalmazottja is megteheti.

Ha valaki azon sorozó járástól, a melyben előállani köteles, huzamosan távol van, vagy azon kívül áll szolgálatban, vagy más sorozó járásban telepedett le, valamint a rendes és nyilvános tanulók is, kérhetik, hogy az utazási költség és az

idővesztés megkímélése céljából azon sorozó járásban állítassanak elő a fősorozásra, a melyben tartózkodnak.

Az ilyen kérelmet a tartózkodási hely községi előljáróságánál kell benyújtani az összeírásra való jelentkezés alkalomával, még pedig legkésőbb november hó végéig, mert az azután beadott ilyen kérelmet elutasítják.

A sorshuzás. A sorshuzásnak az a célja, hogy meghatároztassék az a sorrend, mely szerint az állításkötelesek besoroztatásuk esetében, saját korosztályukon belül az újonczutalékba, vagy a póttartalékba ajánltatnak, és a hadseregbe, vagy a honvédségbe osztatnak be.

A sorshuzásra az első korosztályú hadkötelesek hivatnak fel. Ezen nem mulaszthatatlanul szükséges a hadkötelesnek magának megjelenni; mehet helyette a szülője, vagy megbízottja, sőt ha senki nem megy helyette, abból sem származik rá hátrány, mivel a helyette való sorshuzásról a sorshuzás vezetője gondoskodik.

A sorozás idejének közzététele. A sorozó járás tisztviselője kellő időben hirdetményt bocsájt ki, a mely a község-házánál kifüggesztetik. Abból megtudhatják a védkötelesek, hogy mely napokon és milyen sorrendben lesz a sorozás. Megtudhatják, hogy ott idejekorán és tisztán kell megjelenni, s hogy a meg nem jelenés elmulasztására nézve a törvény nem tudása mentséget nem képez.

Kik szabadulhatnak meg a tényleges szolgálati kötelezettségtől? A szolgálati kötelezettség teljesítése tekintetében kedvezményre a következők tarthatnak igényt:

1. a papnövendékek, a papjelöltek, a felszentelt papok, az alkalmazásban levő lelkészek, segédlelkészek, és a papi jelleggel bíró tanárok;

2. a tanítójelöltek és tanárok, valamint a tanítóképezdei növendékek;

3. az öröklött mezőgazdaságok birtokosai;

4. a kik a családra nézve nélkülözhetetlenek.

Mindezekre nézve a kedvezmény abban áll, hogy a póttartalékba osztatnak be, s béke idején a kivételes tényleges szolgálattételre való behívástól felmentetnek.

A papnövendékek, papjelöltek, felszentelt papok és alkalmazásban levő lelkészek, valamint a tanítók és tanítójelöltek kedvezményéről itt most nem beszélhetünk, hanem elmondjuk részletesen, hogy kiknek van kedvezményre igényök a mezőgazdák és a családfentartók közül és hogy miképen kell az ilyen igényt érvényesíteni.

Lássuk először *az öröklött mezőgazdaságok birtokosainak kedvezményét.*

A tényleges katonai szolgálat alól felmentetnek és nyolcz

heti kiképzés után póttartalékba beosztatnak azok a földbirtokosok, a kiknek olyan földbirtokuk van, a mely

1. a mezei gazdaságok osztályához tartozik.
2. Ha annak birtokába örökség útján jutottak (akár rokonok, akár idegenek után).
3. Ha abban maguk gazdálkodnak.
4. Ha ezen gazdaság jövedelme egy öt tagú családnak önálló eltartására elegendő, de viszont nem haladja túl ezen jövedelemnek négyszeres mennyiségét.

Ennek a jövedelemnek azonban *tisztán magából a birtokból kell kikerülni*, mert ha az derülne ki, hogy az öt tagú család eltartására elegendő jövedelem csak máshonnan, például házból, üzletből, napszámából, fuvarozásból stb. eredő jövedelemmel együtt véve áll elő, akkor a kedvezményt nem adják meg.

Jó lesz itt azt is alaposan megérteni, hogy a kedvezményre igényt nyújtó birtoknak *öröklöttnek*, vagy *öröklött természetűnek* kell lenni. Nem ér tehát az semmit a szabadulás céljára, ha az apa, anya, vagy szüle, vagy más rokon, egy a feltételeknek máskülönben megfelelő birtokot sor alá kerülő fiára átírat. Ezt sok helyen megteszik hozzá nem értők tanácsára a fiukat szabadítani vágyó szülők, de hát hasztalan, mert a birtoknak öröklöttnek kell lenni, örökölni pedig csak elhaltak után lehet.

Magától értetődik azonban, hogy az ilyen átírt birtok, ha az utolsó birtokos, a kitől az illető védköteles azt átvette, időközben elhalt és a birtok az örökösödési jog szerint különben is őt illette volna, — öröklött minőségűnek tekintetik.

Azt is tudni kell, hogy ha a védköteles egyik elhalt szülőjétől a birtoknak csak egyik felét örökölte, a másik felét pedig még életben maradt szülőjétől vette át, — ez a szerzési mód is úgy tekintetik, mintha örökösödési jogcímből származott volna.

Nem különben a törvényes örökösödéssel egyenlőnek tekintetik az olyan egyezkedés is, ha valamely birtokot a többi örökösök szabad egyezkedés folytán védköteles örökös-társuknak pénzbeli kielégítésök mellett engednek át.

Folyamodás a kedvezmény megadásáért. Az öröklött mezőgazdáknak a kedvezményre való igényért a sorozó járási tisztviselőnél kell beadni a folyamodást, még pedig a sorozási év január vagy február havában, legkésőbb azonban a fősorozáskor.

A folyamodást, a mely bélyegmentes, legjobb a községi jegyzővel megírattatni, a kinek e tekintetben rendesen már kellő gyakorlata van, de megírhatja azt akármelyik okos ember, csak arra kell vigyázni, hogy a folyamodvány jól és hiánytalanul legyen felszerelve.

Azok az okmányok, a mikkel az ilyen folyamodást fel kell szerelni, a következők:

1. A birtok hiteles telekkönyvi kivonata. — Ezt a telekkönyvi hatóságtól kell megszerezni.

Ha a birtok még telekkönyvezve nem volna, akkor a hagyatéki, vagy az illetékes bírósági végzést kell bemutatni.

2. Egy bizonyítvány, a melyet a községi előljárásnak és két olyan községbeli embernek kell aláírni, a kiknek fia a sorozásra fel vannak híva (akármelyik korosztályban), vagy már felavatott szolgálatkötelesek, de a szolgálat alól magukat felmentetni nem kívánják.

Ennek a bizonyítványnak már sokfélét kell tartalmaznia, nevezetesen :

a) A védköteles nevét, a mezei gazdaság megnevezését és mennyiségét művelési ágak szerint, tudniillik: szántóföld, rét, szőlő, legelő stb. Ezek kataszteri tiszta jövedelmét, továbbá, hogy hány ház van s mily területű udvarral.

b) A birtokot terhelő mindennemű adónak részletes elsorolását (házadó, házbéradó, földadó, kereseti adó, általános jövedelmi pótdadó) és összes mennyiségét. (A községi pótlékok kihagyandók.)

c) Annak kijelentését, hogy a birtok jövedelme egy öttagú családnak eltartására elegendő, de viszont nem haladja túl ezen jövedelem négyszeres összegét, továbbá, hogy a védköteles a birtokban maga gazdálkodik.

Mindezeket a két tanú aláírja. Azután jön :

d) A községi előljáróság megerősítő záradéka arról, hogy a bizonyítvány tartalma való, hogy a két községi tag aláírása valódi, s azoknak a sorozásra felhívott (vagy már besorozott) fiaik vannak, a kik névszerint is megnevezendők; végül, hogy a védkötelesnek az elsorolton kívül sehol másutt birtoka nincs.

Ha a községben nem volna két olyan községi tag, a milyen a fentebbiek szerint kívántatik, vagy ha azok írni és olvasni nem tudnak, avagy ha az írni-olvasni tudó ilyen községi tagok az aláírást alapos ok nélkül megtagadnák, vagy végre ha a sorozó járási tisztviselőnek a benyújtott bizonyítványokban foglalt adatok valósága tekintetében kételyei volnának, akkor a sorozó járási tisztviselő az ügy állásáról magának meggyőződést szerezni, s az ügyre vonatkozó vizsgálati iratokat a folyamodványhoz csatolni köteles.

Felebbezés. Ha a védköteles kérelmével egy vagy más okból elutasított, szabadságában áll az írásbeli határozat kézbesítésétől számított 14 nap alatt az illetékes sorozó járási tisztviselőnél felebbezést benyújtani, a mely a törvényhatóság útján a honvédelmi miniszterhez terjesztetik fel.

Az öröklött mezőgazdaság tulajdonosa által nyert kedvezmény további fennállásának igazolása, a kedvezmény elvesztése és megszűnése. Az öröklött mezőgazdaság birtokosa címén kedvezményt nyert egyének tartoznak jogcímök további fen-

állását mindaddig, míg a velők egy sorozási évfolyamba tartozók még tényleges szolgálati kötelezettség alatt állanak, — *évenként június havában* a sorozó járási tisztviselőnél igazolni.

Az igazoláshoz a két községi tag által kiállított bizonyítvány megújítása, illetőleg azzal való pótlása szükséges, hogy a védköteles körülményei nem változtak.

A kedvezmény megszűnik:

a) ha a jogcím többé nem áll fenn. (Például: a birtok részben vagy egészben eladatott, avagy a védköteles abban nem maga gazdálkodik stb.);

b) ha a fél a jogcím tovább fennállásának igazolását a sorozó járási tisztviselőtől kapott felszólítás daczára, a felszólítás kézbesítésének napjától számított négy hét alatt, kellő melegség nélkül elmulasztja.

Mihelyt a kedvezmény megszűnését kimondó határozat jogerőre emelkedik, azok, a kik nem mint kevésbé alkalmazsak és nem sor-számuk szerint jutottak a póttartalékba, abból kivételnek és a sorozási évfolyamukhoz képest esetleg még tartozó tényleges szolgálatra behivatnak.

A családi tekintetből adandó kedvezmény. A besorozott védköteles hozzátartozói felszólamlására (reklamáció) a rendes tényleges szolgálat alól béke idején felmentetik és a póttartalékba osztatik nyolcz heti kiképzés mellett:

1. ha a védköteles keresetképtelen apának egyetlen fia, vagy fiú nem létében egyetlen veje, de ez csak azon esetben, ha a családapá keresetképtelensége a nőülés idejében nem állott fenn;

2. özvegy anyának egyetlen fia, vagy annak nem létében egyetlen veje, ez azonban csak az esetben, ha nőülése idején az anya még nem volt özvegy;

3. teljesen árva testvéreknek egy fitestvére, vagy féltestvére. (Féltestvérek azok, a kiknek csak egyik szülőjük közös);

4. atyátlan testvéreknek egyetlen féltestvére.

Azokban csak azon egyetlen fiúnak, unokának vagy fitestvérnek, illetőleg azon egyetlen vőnek van ezen felmentésre igénye, a kinek felmentésétől szüleinek, nagyszüleinek vagy testvéreinek, illetőleg apósának vagy anyósának eltartása függ és a ki e kötelességét teljesíti is.

Törvénytelen származású fiú hasonlóan részesíttetik e kedvezményben, ha ettől függ az anyjának eltartása és ha ő ezen kötelességét teljesíti is.

Ha a védköteles nem egyetlen fiú, unoka, fitestvér vagy vő is, bizonyos esetekben azokkal egyenlő igényűnek tekintetik.

Ezek az esetek a következők:

1. ha a védköteles fivére vagy fivérei, illetőleg sógorai tényleges katonai szolgálati kötelezettség alatt állanak, avagy

mint tartalékosok, vagy póttartalékosok, béke idején a hadseregnél vagy a honvédségnél tényleges szolgálatra kivételesen behívtak;

2. ha a védköteles fitestvére vagy testvérei, illetőleg sógorai 18 évesnél ifjabbak;

3. vagy ha a fitestvérek, illetőleg sógorok gyógyíthatatlan szellemi vagy testi fogyatkozások miatt keresetképtelenek.

Egy szóval, ha a védköteles a maga keresetképtelen apjának, özvegy édesanyjának, nagyszüleinek, testvéreinek, illetőleg ipának és napának *egyedüli tekintetbe vehető gyámola*.

Tudni kell itt a következőket:

a) ha valamely védköteles, mint gyámolításra szorult szülői vagy rokonai egyetlen támasza, ezt a kedvezményt azon okból kéri, mert egy másik testvére a gyámolítás kötelessége alól, más helyre költözés, kivándorlás, külön háztartás alapítása által, vagy másféle módon kivonja: az ilyen kérelmet elutasítják;

b) ha a reklamáló valamely ellátás élvezetében van, (eltartás, nyugdíj stb.) és ezen ellátás a helyi viszonyokhoz képest, a család fentartására a védköteles gyámolítása nélkül is elegendő: akkor a kérelmet szintén elutasítják;

c) ha az, a kinek gyámolítása érdekében a felszólamlási folyamodás benyújtott, az üzlet vagy gazdaság kezelését vezetni, vagy arra felügyelni még ugyan képes, de arra, hogy személyesen munkálkodjék, vagy mellékkereset által magát és családtagjait fentartsa, — többé nem alkalmas, — a kedvezményre való igény fennállónak tekintetik, ha az üzlet vagy gazdaság kezelésének megváltoztatása folytán, például: hasznbér, berbeadás vagy felfogadott munkaerő által a viszonylagos megélhetés lehetetlenné válnék;

d) az nem kívántatik meg, hogy a védköteles és az általa gyámolítandó családtagok közös lakhelylyel bírijanak; de igen is megkívántatik, hogy a védköteles a gyámolítást tényleg és kellő mértékben teljesítse;

e) e kedvezményben nem részesíthetők: a mostoha fiú azon szüle részére, a kivel az csak sógorságban áll, továbbá a fogadott és nevelt fiúk, végül a mostoha fivérek, mivel ezeknek egyik szülējök sem közös;

f) törvénytelen fiú a kedvezményben csupán csak gyámolításra szorult anyja érdekében részesíttetik; annak más, habár keresetképtelen vagy gyámoltalan családtagja érdekében e kedvezményben nem részesíthető;

g) ha egy törvényes fiúnak apja eltartása tekintetéből való felmentése kéretik, az anyának netán létező törvénytelen fia (tehát ez apának mostoha fia) nem vétetik tekintetbe, s a törvényes fiú jogcíme fennáll;

h) egyetlen fiú vagy egyetlen unoka czímén történt felszólamlás esetében a vőket nem veszik tekintetbe;

i) ha valamely felszólamlónak két vagy több, az ő gyámolítására hivatott hozzátartozója a hadsereghez vagy honvédséghez fel van avatva, a felszólamló saját választása szerint, bármelyikük részére kérheti a kedvezmény megadását;

j) a család teljes vagyontalansága a kedvezmény elnyerésére nem kívántatik meg;

k) ellenben az illető családtagok keresetképtelenségéből a kedvezményre igény nem formálható akkor, ha a család birtoka vagy keresete oly jelentékeny és oly minőségű, hogy az a védköteles nélkül is a család eltartására elégséges; ha például a ház bérbeadható, a földbirtok, úgy az üzlet fogadott munkaerők által kezelhető, vagy haszonbérbe adható a nélkül, hogy az ekként megváltozott kezelés a család fentartásának lehetőségét veszélyeztetné.

Hogy mit ért a törvény az „*oly jelentékeny és oly minőségű jövedelem*“ alatt, a mely a család eltartására a védköteles nélkül is elégséges, az szabatosan sem magában a törvényben, sem az annak végrehajtása tárgyában kiadott miniszteri rendeletben, illetőleg utasításban nincs megmondva. De nem is lehet azt általában meghatározni, mert a megélhetésre elégséges jövedelem a helyi viszonyok, társadalmi állás és sok egyéb körülmény szerint változik.

Ezért maguk a sorozó bizottságok sem járnak, nem is járhatnak el egyöntetűleg e tekintetben, mégis, úgy látszik, általában véve a földbirtoknál azon irányelvet követik, hogy a 200 forintnál magasabb kataszteri tiszta jövedelem már olyan, a mely a család önálló eltartására a védköteles nélkül is elég, ily kataszteri jövedelemmel, illetőleg annál nagyobb bíró család részére tehát a kedvezményt nem adják meg.

Folyamodás (reklamálás) a kedvezmény megadásáért. A családi tekintetekből származó kedvezményért a folyamodást, vagy a mint nevezni szokták, reklamációt a sorozó járási tisztviselőhöz kell beadni a sorozási év január vagy február havában, legkésőbb azonban a fősorozás alkalmával.

A folyamodványhoz, a mely mellékleteivel együtt bélyegmentes, a következő okmányokat kell csatolni.

1. A családi értesítőt. Ezt az illetőségi község anyakönyvvezetője állítja ki, s abban benne kell lenni a család összes fiú- és nőtagjainak, azok születése, esetleg elhalálása idejével.

2. A községi előljáró, s két olyan írni-olvasni tudó községi tag által kiállítandó bizonyítvány, a kiknek az állításra felhívott, vagy már besorozott s szolgálatra köteles, de felmentési kedvezményre nem vágyó fiaik vannak.

Ennek a bizonyítványnak tartalmazni kell:

a) A védkötelesek és azon családtagok megnevezését, a kiknek gyámolítása érdekében a kedvezményt kérik.

b) A család ingatlan birtokának kimutatását, a hely és község, a ház vagy házak, továbbá a telkek megjelölését, ez utóbbiak összegét, területük és minőségük szerint részletezve és összegezve.

c) A keresetmód, üzlet, vagy foglalkozás megnevezését, a melyből a család él.

d) Annak bizonyítását, hogy a családtagok eltartása csakugyan a védkötelestől függ-e, s vajjon az eddig is csakugyan megfelelt-e ezen kötelességének.

e) Az ingatlan birtokot, illetőleg az üzletet terhelő mindennemű országos adóknak (a községi pótlék nélkül) összes és részletes kimutatását.

Mindezeket a két tanú aláírja. Azután következik:

f) A községi előljáróság bizonyítása arról, hogy a bizonyítványban elmondottak valók, a két községi tag a bizonyítványt sajátkezűleg írta alá; továbbá, hogy a tanúknak a sorozásra felhívott fiaik vannak, a kik korosztály és névszerint is megnevezendők.

A kedvezmény megadása. A családi tekintetből kért kedvezmény tárgyában, az állításköteles tekintetbe jövő férfirokonai keresetképességének megállapítása után, rendszerint a sorozó bizottság hozza meg a határozatot, de csak azon esetben, ha az állításköteles besoroztatott, ellenkező esetben a folyamodást a félnek visszaadják.

A sorozó bizottság előtt személyesen tartoznak megjelenni mindazon férfirokonok, a kiknek orvosi megvizsgálásától függ keresetképességök megbírálása. Ezek meg nem jelenése esetében a folyamodvány elutasíttatik.

Fel vannak azonban mentve a sorozó bizottság előtt való személyes megjelenéstől azon férfirokonok:

1. A kik 70-ik életévöket betöltötték, ha keresetképtelenségök a községi előljáróság által, a köztudomás alapján bizonyíttatik.

2. A kiknek nyilvánvaló keresetképtelensége igazoltatik.

3. A kik már valamely sorozó, vagy felülvizsgáló bizottság által „mindenkorra keresetképteléneknek“ nyilváníttattak.

Felebbezés. A sorozó bizottság elutasító határozata ellen, annak kézbesítésétől számított 14 nap alatt felebbezni lehet.

A felebbezés a sorozó járási tisztviselőnél adandó be, a ki azt a törvényhatóság útján végleges elintézés végett a honvédelmi miniszterhez terjeszti fel.

Az elnyert kedvezmény további fennállásának igazolása, elvesztése és megszűnése. A családi tekintetből nyert kedvezményt elnyert egyének tartoznak jogcímök fennállását

évenként, mindenkor január havában, az illetékes sorozó járási tisztviselőnél igazolni mindazon évek alatt, a melyekben a velők egy sorozási évfolyamba tartozók még sorhadi szolgálati kötelezettség alatt állanak.

Az igazolás a két tanú és községi előljáróság bizonyítványának olyan értelmű megújításában áll, hogy a védköteles viszonyai nem változtak. Ezenkívül a családi értesítőre is rá kell vezetetni az anyakövezzel, hogy a család állása nem változott.

Ha azon egyén, kire való tekintetből a védköteles kedvezményt nyert, időközben elhalt, de a védkötelesnek a kedvezményre más jogcíme van, ennek érvényesítése iránt az igazolásra kitűzött idő alatt folyamodhatik.

Például, ha a védköteles mint keresetképtelen apa egyetlen gyermeke nyert kedvezményt, de az apa elhalt, azonban az anya életben maradt, további kedvezményt igényelhet a védköteles: özvegy anya egyetlen gyámola címén.

A kedvezmény megszűnik:

1. Ha a kedvezményre való igény többé nem áll fenn, vagy ha a védköteles a kedvezmény feltételeit nem teljesíti.

2. Ha az igazolvány (t. i. a megújított reklamáció) a járási tisztviselőtől kapott felszólítás daczára, a felszólítás kézbesítésétől számított négy hét alatt elegendő mentesség nélkül be nem adatik.

Mihelyt a kedvezményt megszüntető határozat jogerőre emelkedik, az illető a póttartalékból kivéttetik és sorozási évfolyamához képest a még esetleg tartozó tényleges szolgálat teljesítésére behivatik.

A kedvezményre való jogcímnnek a sorozás után való érvényesítése. Ha valakinek vagy mint öröklött mezőgazdának stb. vagy mint családfentartónak, a kedvezményre igénye lett volna, de azt az ujonczállításkor nem érvényesítette, annak elnyerése iránt bármikor folyamodhatik.

A már leírt módon felszerelt folyamodványt a sorozó járási tisztviselőnél kell beadni.

Időközben keletkezett jogcím a kedvezményre. Ha valaki már tényleges szolgálatban áll, s e közben keletkezik valamely kedvezményre jogosító jogcíme, ennek érvényesítése végett a sorozó járási tisztviselőhöz folyamodhatik, úgy szerelvén fel folyamodását, a mint az fentebb már részletesen elmondott.

A családi tekintetből való tartós szabadságolás. Azok az állományba nem vett ujonczok és sorhadi szolgálatra kötelezett katonák, illetőleg tényleges szolgálatra köteles honvédek, a kik családfentartó címen a póttartalékba való áthelyezésre igényvel a törvény értelmében ugyan nem bírnak, de a kiknek családi viszonyaik különös tekintetbevételt érdemelnek,

első katonai kiképzetésük után béke idejére idő előtt szabadsággalhatók.

Ilyen különös tekintetbevételt érdemlő családi viszonyoknak tekintetik:

1. Az elárvult törvénytelen testvérek eltartása.
2. Az ágytól és asztaltól elválasztott anya eltartása.
3. A családtagok eltartása, ha egy tekintetbe veendő eltűnt, vagy elzüllött férfi családtagnak elhalálozása nem igazolható.

Az ezen kedvezmény iránti folyamodásokat épen úgy kell beadni, mint a családi tekintetekből póttartalékba helyezés iránti folyamodást.

Öröklött mezőgazdaság tulajdonosok szabadságolása. Ha valamely védköteles mint öröklött mezőgazdaság tulajdonos kedvezményért folyamodott, de jogcíme a törvény értelmében megállapítható nem volt, annál fogva tényleges szolgálatra köteleztetett, ha már két évet tényleg szolgált és magát jól viselte, kérheti szabadságolását.

Az ez iránt való kérelem a sorozó járási tisztviselőnél nyújtható be.

Büntető szabályok az állítási, továbbá a véd- és a szolgálati kötelezettségek alól való kibúvás esetére.

1. *Igazolatlanul késedelmes megjelenés az ujonczállításon vagy felülvizsgálaton.* Azon állításköteles, a ki az ujonczállításra, vagy felülvizsgálatra kitűzött időre nem jelenik meg és késedelmét nem igazolja, *10 frttól 200 frtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetetik.*

A bűnrészesek ugyanezen büntetés alá esnek.

2. *Az állítás elől való szökés.* A ki azon szándékkal, hogy magát az állítási kötelezettség alól kivonja, az állításról vagy felülvizsgálatról elmarad, állításköteles szökevénynek tekintetik és mint olyan büntetetik.

Az ilyen állításköteles szökevény az illető ujonczállításnál a korosztály és a sors-szám rendjén kívül állítatik, és ha utóbb önként jelentkezett és feltéve, hogy mint ujoncz soroztatott be, *rendes kötelezettségén felül még egy évet*, ellenkező esetben pedig *még két évet* tényleges szolgálatban eltölteni tartozik.

Ha pedig az állításköteles szökevény, bár csak ideiglenesen szolgálatra képtelennek találtatik, vagy ha mint „kevésbé alkalmas“ avagy mint papjelölt vagy papnövendék, vagy mezeigazdaság birtokosa, vagy mint családfentartó, a póttartalékba osztatik be, — önkéntes jelentkezés esetében *három naptól egy hónapig terjedhető elzárással, azonkívül 15 frttól 150 forintig terjedhető pénzbüntetéssel*, — ha pedig nem önként jelentkezett, *hat naptól két hónapig terjedhető elzárással és 30-tól 300 forintig terjedhető pénzbüntetéssel* büntetetik.

Ha az állításköteles szökevény a sorozó, illetve felülvizs-

gáló bizottság előtt azon év végéig sem jelent meg, a melyben életének 36-ik évét betöltötte, s így többé utó nem állítható: *15 naptól 2 hónapig terjedhető elzárással és 50 frttól 300 forintig terjedhető pénzbüntéssel* büntetetik.

Az állítás elől való szökés bűnrészesei *3 naptól 2 hónapig terjedhető elzárással, és 15 frttól 300 forintig terjedhető pénzbüntéssel* büntetnek.

Az állításköteles szökevény az elzárás és pénzbüntetésen kívül, ha mint ujoncz alkalmas, még szolgálati kötelezettségének egy, vagy két évvel való meghosszabbításával is büntetetik.

A ki állításkötelezettségét kikerülni törekszik az által, hogy az osztrák-magyar monarchia területét elhagyja, vagy az ujonczozás folyama alatt külföldön tartózkodik, vétséget követ el, *és egy évig terjedhető fogházzal és 1000 forintig terjedhető pénzbüntetéssel* büntetetik. Ezenkívül az ilyen állításköteles szökevény az illető újonzállításnál a korosztály és sors-szám rendjén kívül állíttatik s szolgálati kötelezettsége egy vagy két évig meghosszabbíttatik.

3. *A védkötelezettség alól való kibúvás ravasz fondorlattal.* A ki ravasz fondorlatot használ a végett, hogy magát vagy mást a törvényes védkötelezettség alól kivonjon, vétséget követ el *és egy évig terjedhető fogházzal és 2000 frtig terjedhető pénzbüntetéssel* büntetetik.

Az a védköteles, a kinek érdekében a büntetendő cselekmény akár maga, akár más által elkövetett, épen úgy, mint az állításköteles szökevény, a korosztály és sors-szám rendjén kívüli elbánás, továbbá a kedvezmények elvesztése és a szolgálati kötelezettség meghosszabbítása alá esik.

4. *Ravasz fondorlatok a szolgálati kötelezettség tekintetében megengedett valamely kedvezmény elnyerése céljából.* A ki ravasz fondorlatot használ a végett, hogy magának vagy másnak, a szolgálati kötelezettség teljesítése tekintetében megengedett, de őt meg nem illető valamely kedvezményt kieszközöljön, vétséget követ el *és hat hónapig terjedhető fogházzal és 1000 forintig terjedhető pénzbüntetéssel* büntetetik.

A védköteles, a kinek érdekében a büntetendő cselekmény akár maga, akár más által elkövetett, a korosztály és a sors-szám rendjén kívüli elbánás és a kedvezmények elvesztése alá esik, azonban a szolgálati kötelezettség meghosszabbítása nélkül.

A már besorozott védköteles, a ki valamely kedvezmény elnyerése után mondatik ki jogérvényes határozattal a fenti büntetendő cselekvényben vétkesnek, a kedvezmény megszüntetése mellett, a tényleges szolgálatra kötelezettek osztályába helyeztetik át, és a tényleges szolgálat utólagos teljesítésére

szoríttatik, de a szolgálati kötelezettség meghosszabbítása nélkül. — Ezenfelül az illető a fentebb említett szabadságvesztés és pénzbüntetés alá is esik.

5. *Szándékos öncsonkítás.* A ki magát szándékosan megcsonkítja, vagy olyan állapotba helyezi, melyben a szolgálati kötelezettség teljesítésére ideiglenesen vagy állandóan képtelenné válik, valamint az is, a ki a védkötelesnek megcsonkítását vagy a szolgálatra képtelenségét eszközli, vagy ebben mint részes közreműködik: vétséget követ el és *három évig terjedhető fogházzal és 2000 forintig terjedhető pénzbüntetéssel* büntetetik.

Ezen büntetésen kívül az ilyen megcsonkított, valamennyi állításköteles korosztályban, a korosztály és sors-szám rendjén kívül állíttatik és a mennyiben a hadseregnél vagy honvédségnél bár csak alárendelt szolgálatra is alkalmas, a törvényes tényleges szolgálati kötelezettségen kívül még két évet tényleges szolgálatban eltölteni tartozik.

Azon ujonczok és póttartalékosok, a kik az öncsonkítást állományba vételök előtt követik el, a korosztály és sors-szám rendje szerinti kezeletés kedvezményét elvesztik és a fentebb elősorolt összes büntetéssel sújtandók.

Felebbezés. Mindezen büntetések ellen a büntető határozat kézbesítésétől számított 14 nap alatt felebbezni lehet.

Kivételes nősülési engedélyek.

A hadköteles korban álló, valamint az ezen kort még el nem ért, úgyszintén a már besorozott egyének nősülése. Ezek nősülés tekintetében három csoportba oszthatók, ú. m.:

I. Olyanokra, a kiknek kivételes *nősülési engedélyre szükségök nincs* és a nősülés tekintetében csak a köztörvények és szabályok alá esnek.

II. Olyanokra, a kiknek csak kivételes engedélylyel lehet nősülni, s ezért a *honvédelmi miniszterhez* kell fordulniok.

III. Olyanokra, a kik szintén kivételes engedélylyel nősülhetnek, s az engedélyt a *katonai hatóságtól* kell kérniök.

Lássuk ezeket külön-külön:

I. **Kivételes nősülési engedély nélkül nősülhetnek:**

1. Azok, a kik a sorozó bizottság által „törlendőknek“ vagy „fegyverképteleneknek“ nyilvánították, arra való tekintet nélkül, hogy melyik korosztályba tartoznak.

2. Azok, a kik a hadseregből vagy honvédségből szolgálatképtelenség folytán elbocsáttatván, ez alkalommal nyilvánították „törlendőknek“, vagy „fegyverképteleneknek“.

3. Azok, a kik a 3-ik korosztályt, vagyis 23-ik évök betöltése után következő december 31-ét túlhaladták, és sem a hadsereghez, sem a honvédséghez be nem soroztattak.

4. Azok a póttartalékosok, a kik mint papnövendékek és papjelöltek, tanítók és tanítójelöltek, továbbá öröklött mezőgazdaság birtokosai, vagy családfentartók osztattak be, vagy helyeztetek utólagosan át a póttartalékba.

5. Azok, a kik a közös hadseregbeli és honvédségbeli póttartalék nyilvántartásába mint felszentelt papok, alkalmazásban levő lelkészek és segédlelkészek, papi jelleggel bíró tanárok áthelyeztetek, illetőleg felvétettek.

6. A közös hadseregbeli és a honvédségbeli azon póttartalékosok, a kik „kevésbbé alkalmasak“, vagy „feles számúak“ gyanánt soroztattak, illetőleg osztattak be a póttartalékba, ha csak behívásuk, illetőleg visszatartásuk folytán nem állnak kivételesen tényleges szolgálatban.

7. Általában az állományba nem vett hadseregbeli és honvédségbeli póttartalékosok.

8. Azon tartósan szabadságoltak, a kik mint tanítóképezdei növendékek, illetőleg különös tekintetbevételt érdemlő családi viszonyok folytán, mint családfentartók lettek a béke idejére tartósan szabadságolva.

9. Azon tartósan szabadságolt sorhadkötelesek, a kik sorhadi szolgálati kötelezettségük három utolsó hónapjában állanak.

10. Azon tartósan szabadságolt honvédek, a kik tényleges szolgálatukat még a 3-ik korosztályból való kilépésök előtt lerótták, valamint a kik tényleges szolgálati kötelezettségök három utolsó hónapjában állanak.

11. A közös hadseregbeli és honvédségbeli tartalékosok, valamint a tengervédhez tartozók is, akármelyik korosztályban álljanak, ha csak a tényleges szolgálatra vissza nem tartattak, illetőleg be nem osztattak.

II. Csak kivételes engedéllyel nősülhetnek és ezért a honvédelmi miniszterhez tartoznak folyamodni :

1. Azok, a kik a hadköteles kort, vagyis azon év január elsejét, a mely évben életök 21-ik évét betöltik, még nem érték el és önként beállítás folytán nem állanak katonai kötelék alatt.

2. A kik az állításköteles kort már elérték és a sorozásra még fel vannak híva, s így különösen azok, a kik az első vagy második korosztályban „jelenleg alkalmatlanoknak“ és „visszahelyezendőeknek“ nyilvánítottak.

III. A közös hadsereg és a honvédség kötelékébe tartozó egyének közül csakis katonai hatósági engedéllyel nősülhetnek :

1. A tényleges katonai szolgálatban állók.

2. A hadsereg és a honvédség állományába nem vett ujonczai.

3. A tartósan szabadságolt sorhad-kötelesek általában a fentebbi I. 10. pont alatti kivétellel.

4. A tartósan szabadságolt honvédlegénység általában a fenti kivétellel.

5. A helyi alkalmazásra előjegyzett nyugdíjas tisztek.

6. A katonai rokkant házak helybeli ellátásában elhelyezett egyének.

Mindezeknek a kivételes nősülési engedélyért az illetékes sorozó járási tisztviselő útján kell folyamodni a hadkiegészítési kerületi, illetőleg a honvéd ezredparancsnoksághoz.

A nősülendők összeeskethetésének megítélése. Az anyakönyvvezetők a fentebb mondottak szerint minden akadály nélkül házasságkötésre bocsáthatják:

1. Azokat, a kik a sorozó járási tisztviselő által kiállított bizonyítvánnyal, vagy végelbocsátó levéllel igazolják, hogy állítási kötelezettségüknek teljesen eleget tettek.

2. Azokat, a kik születési bizonyítvánnyal igazolják, hogy azon év december 31-dikét, a melyen életök 23-ik évét betöltötték, már túlhaladták.

3. A kik e célra szolgáló igazolvánnyal beigazolják, hogy mint papok, tanítók, öröklött mezőgazdák, vagy család-fentartók, a póttartalékba osztattak be, vagy abba utólagosan helyeztettek át, illetőleg a béke idejére tartósan szabadságoltattak.

4. Azokat, a kik ajánlati lappal, vagy katonai igazolvánnyal beigazolják vagy azt, hogy mint „kevésbé alkalmasak“ avagy „főlös számúak“ a póttartalékba soroztattak, illetőleg osztattak be, — vagy azt, hogy mint tartósan szabadságoltak, szolgálati kötelezettségök három utolsó hónapjában állanak, vagy azt, hogy már a tartalékba helyeztettek át.

5. Azokat, a kik beigazolják, hogy mint felszentelt papok, alkalmazásban levő lelkészek és segédlelkészek, vagy papi jelleggel bíró tanárok, a póttartalék nyilvántartásába felvétettek.

6. Azokat, a kik a részökre kiadott értesítéssel igazolják, hogy a honvédelmi minisztertől nősülési engedélyt nyertek.

7. Azokat, a kik az illető katonai (honvéd) hatóságtól nyert nősülési engedélyt bemutatják.

Ha az anyakönyvvezetőnek az itt előadottak mellett, egy vagy más irányban még aggályai merülnének fel, és nem bírná elhatározni, hogy a nősülendő ifjú a felsorolt osztályok melyike alá tartozónak tekintendő: azért a felet el nem utasíthatja, hanem felvilágosítás végett tartozik az illető sorozó járási tisztviselőt hivatalosan megkeresni, a ki az ilyen megkeresésre a felvilágosító választ köteles sürgősen és soron kívül megadni.

Mi kívántatik meg arra nézve, hogy valaki a kivételes nősülési engedélyt elnyerje? A kivételes nősülési engedélyt csak azoknak adják meg, a kik az iránt való kérelmeket különös figyelemre méltó okokkal támogatják, nevezetesen, ha azon családban, a melyhez a nősülendő tartozik, a háztartás-

hoz, a gazdasszonyi teendők viteléhez szükséges női munkaerő hiányzik, s így azt pótolni kell.

A női munkaerő hiányosnak tekintetik nem csak ott, a hol a családban nő egyáltalában nincs, hanem ott is, a hol a család nőtagjai vagy betegeskedések miatt alkalmatlanok a női munkára, vagy férjhez menvén, külön háztartásban élnek, vagy 16-ik életévüket még el nem érték, vagy életök 60-ik évét már túlhaladták.

A kivételes nősülési engedélyért való folyamodást hogy kell felszerelni? A kivételes nősülési engedély elnyerése végett benyújtandó folyamodványok ahhoz képest, hogy a honvédelmi miniszterhez, vagy az illetékes hadkiegészítési kerületi-, illetőleg honvéd-kiegészítő parancsnoksághoz nyujtatnak be, különbözőkép szerelendők fel.

1. *A honvédelmi miniszterhez benyújtandó folyamodványokhoz* rendszerint a következő okmányokat kell csatolni.

1. *A családi értesítőt*, a melyből a nősülendő ifjú korát és családi állapotát, valamint azt a körülményt is meg lehet ítélni, hogy a családban igazán hiányzik-e a nősülendő ifjú házassága által pótolni szándékolt női munkaerő.

Megjegyeztetik itt, hogy a fennálló gyakorlat szerint a kivételes nősülési engedély megadásához, ha a női munkaerő szükséges volta igazolva van, a betöltött 18. életévnél nagyobb életkor nem kívántatik.

A családi értesítőt nem szükséges mellékelni akkor, ha a nősülendő ifjú önjogú, például: alkalmazásban levő népiskolai tanító, hivatalnok, önálló iparos, nagykorúsított egyén stb. Ez esetben az életkor keresztlevéllel (születési bizonyítvánnyal) igazolandó.

2. *Tiszti orvosi bizonyítványt*, a családban élő és tekintetbe veendő női családtagok egészségi állapotának előtünteteése, illetőleg munkaképtelenségének igazolása céljából. (A tekintetbe veendő női családtagok rendszerint a nősülendő ifjú édes anyja, esetleg mostoha anyja, továbbá a családban élő nővérei és fivéreinek nejei.)

Az életök 16-ik évét el nem ért, s életök 60-ik évét túlhaladt női családtagok tekintetbe nem vétetnek, s így orvosilag meg sem vizsgálandók.

Csupán csak a *tiszti orvos* által kiállított bizonyítványokat veszik figyelembe. Tiszti orvosul, illetőleg ezzel hasonló minőséggel bírókul tekintetnek:

- a) A vármegyei főorvos.
- b) A törvényhatósági joggal felruházott városok főorvosai.
- c) A rendezett tanácsú városok főorvosai.
- d) A járási orvosok.
- e) A tiszteletbeli vármegyei vagy városi főorvosok.

f) A tiszteletbeli járási orvosok.

g) A nyilvános kórházak orvosai.

A férfinembeli családtagoknak, például az apának, a nősülendő ifjúnak stb. orvosi megvizsgálása és egészségi állapotuknak előtűntetése ily nősülési ügyekben felesleges, ez csak a költségeket szaporítaná.

3. *Községi bizonyítványt.* Ezt a községi előljáróságtól kell kérni. Ebben az előforduló esetekhez képest a legkülönbözőbb viszonyok és körülmények igazolhatók, a melyek a nősülés iránti kérelem elbírálására befolyással bírhatnak.

Ebben igazolandó nevezetesen a tekintetbe jövő, de a családtól különélő női családtagok külön lakása, avagy külön háztartásban élése.

Ebben igazolandó, hogy a nősülendő ifjú mint gazda, bérlő, tanító vagy hivatalnok, családjától különválva, vagy más községben él, gazdaságot önállóan vezet, ipart önállóan üz, nagykorúsítás által önjogúvá vált stb., s így háztartás és családalapítás végett szüksége van arra, hogy nősülési engedélyt nyerjen.

A községi bizonyítványban mutatandó ki a család ingatlan birtoka, s esetleg egyéb jövedelme és keresetforrása.

A családi birtoknak ilykép a községi bizonyítványban való kimutatása elegendő, ahhoz külön kataszteri vagy telek-könyvi kivonatokat is mellékelni nem szükséges;

A birtok és vagyon hiánya magában véve nem szolgálhat alapul a kivételes nősülési engedély megtagadására, ha egyébként annak megadását tekintetbe vételt érdemlő családi viszonyok és körülmények indokolják.

4. Mellékelni kell még, ha az önjogúság alapján kéretik az engedély, tanítóknak, hivatalnokoknak: a *kinevezési okmányokat*, a nagykorúsítottaknak: a *nagykorúsítási árvaszéki végzést*, önálló iparosoknak: az *iparhatósági igazolványt illetőleg engedélyt.*

5. Szükséges az *állítási lajstromkivonat* is olyanok kérényhez, a kik valamely felhívott korosztályba tartoznak, de ezt a sorozó járási tisztviselő hivatalból mellékeli a kérényhez. A folyamodást a sorozó járási tisztviselőnél kell beadni.

II. *A hadkiegészítési kerületi, illetőleg a honvédkiegészítő parancsnoksághoz benyújtandó folyamodványokhoz,* — a melyek szintén a sorozó járási tisztviselőnél adandók be, — a következő okmányokat kell csatolni:

1. A vőlegény keresztelési (születési bizonyítványát).

2. A menyasszony keresztlevelét.

3. Ha a jegyesek kiskorúak, az apának, gyámnak, vagy gondnoknak és a gyámhatóságnak az egybekeléshez a polgári törvények értelmében megkívántató beleegyező nyilatkozatát.

4. A menyasszony erkölcsi bizonyítványát, a melyben annak is benne kell lenni, hogy a menyasszony hajadon vagy özvegy-e.

5. Ha az egyik, vagy mindkét fél özvegy: az elhalt férj, illetőleg az elhalt feleség halotti bizonyítványát.

6. A menyasszony vagyonáról, vagy hozományáról szóló kimutatást, esetleg községi bizonyítványt arról, hogy a nősülés a vőlegénynek érdekében áll.

Ha a katonai hatóság a kért engedélyt megtagadja, az ellen *felfolyamodásnak van helye* a területi had-(hadtest)-parancsnoksághoz, illetőleg a honvédkerületi parancsnoksághoz.

Bélyegzési szabályok. A kivételes nősülési engedélyek iránti ügyekben a következő bélyegek használandók.

1. A folyamodványokra 50 krajczáros.

2. Az elutasító határozatok ellen adott felebbezésekre 1 forintos.

3. A családi értesítőkre, akárhány születési, esketési és halálozási eset van is bennök felsorolva, — ivenként 50 kr.

4. A folyamodványokhoz mellékelte egyéb okmányokra a szabályszerű bélyegjegyek alkalmazandók (bizonyítványokra 50 krajczáros, mellékleti bélyeg alá esőkre 15 krajczáros).

Az állítási lajstrom kivonatokra bélyeg nem kell, mert azokat hivatalból mellékelik.

Meddig tart a nősülési engedély érvénye? A katonai hatóságtól nyert engedély érvénye csak a megnevezett menyasszonynyal való egybekelésre érvényes. Ha tehát a jegyesi viszony felbomlott, vagy a menyasszony meghalt, újra kell kérvényezni.

Ellenben a honvédelmi minisztertől nyert kivételes nősülési engedély érvénye az engedély keltétől számítva *egy évig* tart. Ha tehát az engedély alapján megnősült egyén özvegyiségre jut, ezen egy évi özvegyiségen belül újabb engedély kieszközlésére szüksége nincs, hanem az elébb nyert engedély alapján ismét megnősülhet.

Ugyanez áll a házasság törvényes felbontása esetében is.

Viszont az engedély érvénye ezen egy évi idő előtt is megszűnik akkor, ha az illető akár mint önkéntes a hadseregbe belép, akár időközben állításköteles korba jutván, besoroztatik.

A kivételes nősülési engedély a védkötelezettség fentartásával adatik meg. A ki kivételes nősülési engedély alapján állításköteles korba jutása előtt, vagy mielőtt hadkötelezettségének eleget tett volna, megnősül, — ha állításköteles korba jutván, az ujonczozás alkalmával besoroztatik: a tényleges szolgálattételre csak úgy köteles, mintha meg nem nősült volna.

A VÉGRENDELET, ÖRÖKLÉS.

Kik tehetnek végrendeletet? Vagyonáról mindenki szabadon rendelkezhetik, csakis a *törvényes osztályrészt* és az *özvegyi jogot* kell figyelembe venni.

A 12. életév betöltése előtt azonban senki sem tehet végrendeletet, de a 12. évet betöltött, azonban 18 éven alóli kiskorúak csakis közvégrendeletet tehetnek.

Nem tehetnek általában véve végrendeletet a hibás elméjűek s azon siketnémák, a kik sem írással, sem jelekkel nem képesek magukat megértetni. A kik azonban erre képesek, azok olyan közvégrendeletet tehetnek, mint a 12—18 év közöttiekről volt mondva. (Közvégrendeletéről lásd a 80-ik lapot.)

Az írásbeli magánvégrendelet kellékei. Ha az egész végrendeletet az örökhagyó saját kezével írta és aláírta, akkor két tanú kell, ha pedig nem maga írta, négy tanú folytonos és együttes jelenléte szükséges. Nem lehet tanú, a ki 18. évét még be nem töltötte, vagy a ki siketnéma, vagy hibás elméjű, vagy büntett miatt el volt ítélve.

Ha az örökhagyó végrendeletét maga írja, akkor a tanúk közül legalább az egyiknek írni és olvasni kell tudni, egyéb esetben pedig legalább két tanúnak, hogy a végrendeletet aláírhassák. Az írni nem tudó tanúk kézjegyeiket (kezüik keresztvonását) teszik a végrendeletre, nevüket pedig az írni tudó tanú írja oda.

Ha a rendelkező maga írta a végrendeletet, akkor nem szükséges, hogy a tanúk annak tartalmát ismerjék, elég, ha a rendelkező szóval kijelenti, hogy ez az ő végrendelete, a mit a tanúk a végrendeleti íráson igazolnak.

Ha azonban az örökhagyó nem maga írta a végrendeletet, akkor a tanúknak ismerni kell annak tartalmát. Ilyenkor mindnyájuk jelenlétében fel kell azt olvasni, az örökhagyó pedig szóval kijelenti, hogy ez csakugyan az ő végakarata,

mire az írni tudó tanú az örökhagyó nevét, mint névaláíró aláírja s annak kézjegyével ellátja. Mindezek megtörténte pedig a végrendelet papirosán, a tanúk által igazoltatik.

Mi szükséges még az írásbeli magánvégrendeletekhez? Az, hogy odairassék: mely évben és napon, s melyik községben kelt. Ha pedig a végrendelet több ívből állana, úgy kell azt összefűzni és megpecsételni, hogy abból se el ne lehessen venni, se pedig hozzáfűzni.

Egy végrendeletben hányan rendelkezhetnek? Csakis egy ember, kivévn a házastársakat; különben érvénytelen lenne a végrendelet.

A tanúknál mit kell még figyelembe venni? Azt, hogy ha a tanúk közt olyan is van, a kinek vagy magának, vagy rokonainak a javára szintén szó van a végrendeletben valami hagyományról, akkor az előbb említett tanúk számát, annyival szaporítani kell, a hány tanú részére hágy valamit a végrendelező. Czélszerűbb különben ilyen tanúkat nem is hívni.

A szóbeli magánvégrendelet kellékei. Ha nem írásos a végrendelet, hanem az örökhagyó csak szóval jelenti ki akaratát, akkor négy tanú előtt kell azt élő szóval elmondani, midőn nyilván ki kell jelentenie, hogy ez csakugyan az ő végrendelete. Ha ezen négy tanú közt is volna olyan, a kinek javára rendelkezés történik, akkor itt is úgy szaporítani kell a tanúk számát, mint előbb el volt mondva.

Meddig érvényes a szóbeli végrendelet? Ez feltétlen érvényességgel csak akkor bír, ha az örökhagyó elhalálózása a végrendelet megtételétől számított három hónap alatt bekövetkezik, ha csak az örökhagyó olyan állapotba nem jutott, hogy újabb rendelkezésre képtelen, mert ez esetben három hónapon túl is érvényes lesz szóbeli végrendelete.

Közvégrendeletek és közjegyzőnél letéteményezett magánvégrendeletek. Közvégrendeletet a királyi közjegyző, vagy ennek hiányában a királyi járásbiróság vezetője előtt lehet tenni. Mivel a magánvégrendeletekben gyakrabban fordulnak elő különféle hibák, melyek miatt később sok baj származhatik, rendesen czélszerűbb a végrendeletet az említett hivatalos személyek segítségével tenni. Az ilyen végrendelezések módjáról részletesebben beszélni felesleges volna, mivel azon hivatalos személyek annak idején úgy is megadják a feleknek a szükséges utasításokat.

Kiváltságos végrendeletek. Ezek különös esetek idején vannak engedélyezve. Nevezetesen ha pestis, vagy más vészes lefolyású járvány dühöng; hajón vagy tengeren való utazáskor; háború idején, attól kezdve, midőn a csapatokat hadi lábra állították, a katonákra s mindazokra nézve, a kik a csatatér helyétől legfeljebb 8 kilométer távolságban tartózkodnak.

Miben áll a kiváltságos végrendelet? Abban, hogy ennek érvényességéhez nem kívántatik annyi, mint a közönséges végrendelethez.

Nevezetesen: a sajátkezűleg írt végrendelethez tanú nem szükséges, egyébként készült végrendelethez pedig csak kettő kell s ha valaki a 14-ik életévét betöltötte s máskülönben a fentebb elmondottak értelmében kifogás alá nem esik, már lehet tanú.

A ragályos betegségek alkalmával tett végrendeletnél, a tanúknak folytonos és együttes jelenléte sem szükséges.

A kiváltságos végrendelet érvényessége. Az ilyen végrendelet csak abban az esetben bír feltétlen érvényességgel, ha készítője, a kiváltságos időtől számított 3 hónap alatt csakugyan elhalálozik. Ezentúl is érvényben marad azonban két esetben, nevezetesen: 1. ha a hagyományos bebizonyítja, hogy a végrendelező a 3 hónap letelte utántól, elhalása idejéig nem volt olyan állapotban, hogy más végrendeletet tehetett volna; 2. ha a végrendelező törvény szerint holtak nyilvánítatik.

A végrendelet tartalmáról. A végrendeletben a rendelkező valódi végakarátának kell nyilvánulni, ezért az olyan végrendelet, mely erőszak, fenyegetés vagy tévedés következtében jött létre, tehát a rendelkező igaz akarátának meg nem felelő, — semmis és érvénytelen.

A végrendeleti intézkedés továbbá nem ellenkezik a törvénnyel és erkölccsel, mert úgy önmagától érvénytelen lenne.

Többek javára tett végrendelet. Ha az örökhagyó többek javára rendelkezett és pedig bizonyos hányadrészekben és ha a vagyon nem futja ki ezen hányadrészeket, vagy ellenkezőleg a vagyon több, akkor aránylagosan osztatik meg a hagyaték.

Közös, vagy kölcsönös végrendelet. Ez csakis házastársak által alkotható, de ugyanazokat, a melyek fentebb a tanúkról stb. el voltak mondva, itt is pontosan meg kell tartani. Ha a házastársak egymást feltétlenül kölcsönösen örökösökké tették és kikötötték azt is, hogy ezen végrendelet visszavonhatatlan, — akkor az ilyet az egyik fél maga vissza nem vonhatja.

A végrendelet visszavonása. Az örökhagyó végrendeletét bármikor visszavonhatja, a minek legegyszerűbb módja az, hogy új végrendeletet készít, a melyben újabb akarátát elmondja. De természetesen itt is meg kell mindazon szabályokat tartani, a melyeket a végrendelet készítésénél már elmondtunk.

A közvégrendelet az által, hogy az ember a közjegyzőtől visszaveszi, korántsem szűnik meg. Erre nézve új okiratot kell a közjegyzővel készíttetni.

A végrendelet kihirdetése. Minden írásbeli és szóbeli végrendeletet ki kell hirdetni. A szóbeli végrendeletek tartalmát

az ott jelenvolt tanúk kihallgatása alapján a bíróság megállapítja s kihirdeti. A kihirdetés czéljából mindenki köteles az őrizetére bízott végrendeletet a járásbírósnak bemutatni, a mint az örökhagyó haláláról értesül. Szóbeli végrendelet esetén is a beállott halál után a tanúk azonnal kötelesek bejelenteni, hogy az elhunyt szóbeli végrendeletet alkotott.

A kihirdetésről a bíróság az érdekelt feleket, vagy képviselőjüket értesíti.

Az öröklési rend. A törvény bizonyos sorrendet állapít meg, melynél fogva az öröklésre jogosultak, végrendelet nem létében, következnek.

Az öröklési rend más a szerzett és más az öröklött vagyonra nézve.

A szerzett vagyonnál örökölnék első sorban a leszármazók, t. i. gyermekek, unokák, ha pedig ezek nem volnának, akkor a túlélő hitvestárs, azután a netalán meglevő atya vagy anya, ha ezek sem élnének, a nagyapa vagy nagyanya pedig ha megvolnának: hát ezek örökölnének.

Az öröklött (ági vagy családi) vagyon, leszármazók hiányában arra az apai, vagy anyai ágra száll vissza, a melyikből a vagyon eredt. A melyik ágon ilyen rokon nem él, akkor ez a rész a túlélő hitvesre száll, vagy ha ez sincs, akkor a szerzeményi örökösre.

Ha sem rokon, sem hitves nincs, akkor mindenféle hagyaték a koronára hárul.

Törvényes osztályrésznek neveztetik a hagyatéknak azon része, a melytől az arra jogosultakat az örökhagyó — a kitagadást kivéve — meg nem foszthatja. A törvényes osztályrész *fele részét* teszi annak, a mit az arra jogosultak, az örökhagyó halála után, ennek végrendelet nélkül történt halála esetén kaptak volna.

Ugyanis valaki végrendelezhetik ugyan vagyonáról tetszése szerint, de a törvényes osztályrészre tekintettel kell lenni. Ha nevezetesen gyermeke van s a vagyona 100 forint, ennek a 100 forintnak csak fele részét hagyhatja tetszés szerint másra, de a fele részt, vagyis 50 forintot a köteles-részre vonatkozó törvényes rendelkezés védi.

Kivételt képez a kitagadás, melyről később szólunk.

Az ajándékozás sem képez e tekintetben kivételt.

Nevezetesen, valamely szüle megtehetné, hogy egyik gyermekének ajándékozhatná vagyonát, a többiek törvényes osztályrészének megrövidítésével, vagy akár más célokra is tehetné az ajándékozást, de a törvény a törvényes osztályrészét így is védi. Nevezetesen, ha a megrövidített örökösök bebizonyítják, hogy a valaki részére tett ajándékozás az ő köteles-részüket megcsónkította, az illető kedvezményes tartozik a hiányt visszafizetni.

A kitagadás alatt, a törvényes osztályrészből való kizárást értjük. A szülő kitagadhatja gyermekét, ha az ellene terhes és nevezetes méltatlanságot követett el, ha ellene bűnvádi feljelentést tett, ha a szülők életére tört, ha a szülők akarata ellen gonosz emberekkel czimboráskodott s tékozlott.

Viszont a gyermek kitagadhatja szülőjét: tékozlás miatt, a vagyon pusztítása miatt; ha őt a törvényes kor betöltése után házasságra lépni nem engedte, végre, ha vétkezni kényszerítette.

Illeték vagy százalékfizetés a hagyaték után. Akármiképp száll valakire örökség, hagyaték, az után az államkincstárnak bizonyos illetéket, vagyis a mint köznyelven mondani szoktuk, százalékot tartozik fizetni.

Ezt pedig különböző mérték szerint vetik ki. Nevezetesen:

1. Ha szülőktől törvényes gyermekeikre, vagy ezek utódaira száll a vagyon, akkor 1 százalékot kell fizetni, vagyis minden 100 forint érték után 1 forintot.

2. Ha a gyermekekről a szülőkre száll valami, ezután is ugyanannyi illetéket, t. i. 1 százalékot kell fizetni.

3. Ha a vagyon törvénytelen gyermekekre és ezek utódaira száll a szülekről, akkor 1 és $\frac{3}{10}$ százalék fizetendő, vagyis minden 100 frt után 1 frt 30 kr.

4. Ugyanannyi fizetendő, ha mostoha és örökbefogadott gyermekek és ezek utódai örökölnék, valamint akkor is, ha 5. törvénytelen, mostoha, vagy örökbefogadott gyermekektől száll az örökség az illető szülőkre.

6. Szintén ennyi illetéket fizet a hátramaradó házastárs is, ha ez törvényesen el nem volt választva.

7. Oly személyekre nézve is, a kik az örökhagyóhoz szolgálati viszonyban állottak, s ha a hagyaték 500 forintnyi tőkeösszeget felül nem mul, az illeték szintén 1 és $\frac{3}{10}$ százalék. Ha pedig a hagyomány az ilyenekre nézve 500 forinton felül van, akkor az illeték oldalrokonoknál 5 százalék, idegeneknél pedig 10 százalék.

8. Oldalrokonok az unokatestvérekig 5 százalékot, vagyis minden 100 forint után 5 forintot fizetnek.

9. Minden egyéb örökösödési esetben 10 százalék az illeték, vagyis minden 100 forint után 10 forint.

Az eddig felsorolt illetékek a hagyatéknek a terhek levonása után fenmaradó tiszta értékéről fizetendőek.

Ingtalan hagyaték után fizetendő illeték. Ha az örökség ingatlan, vagyis ház, föld, szőlő, akkor a fentebb elmondott illetékeken kívül, minden 100 forint érték után még 1 frt 50 krajczár fizetendő, ha ezek az ingatlanok szülőkről törvényes gyermekekre és ezek utódaira szállottak, vagy emezekről szállottak a szülőkre.

Minden többi elmondott esetben pedig, a fentebb elsorolt illetékeken kívül minden 100 forint után még 1 forint 90 krajczárt kell fizetni.

Haszonélvezés esetén fizetendő illeték. Ha valaki a hagyatékot csak haszonélvezet gyanánt öröklí, akkor az illeték következő szabályok szerint fizetendő:

Ha a haszonélvezet élethossziglan, vagy legalább is 10 évre terjed, akkor a haszonélvező az illetéket a hagyaték értékének csak fele részétől fizeti, még pedig olyan arányban, a mint ez a rokonsági fokokról fentebb részletesen el volt mondva, Az illeték másik felét pedig az fizeti, a kire a hagyaték tulajdonjoga ruháztatott.

Ha a haszonélvezet 10 évnél rövidebb időre szól, akkor a hagyatéki tárgy egész értékének öt száztólja egy évi haszonélvezet értéke gyanánt vétetik és ezen érték a haszonélvezet egész időtartamára kiszámítatván, ezen alapon a haszonélvezet összes értéke megállapíttatik s ettől az illeték a haszonélvező terhére megszabatik. A tárgy értékének azon részösszege után járó illetéket pedig, mely az említett módon kiszámított haszonélvezeti értékösszeg levonása után fenmarad, azon fél fizetendi, ki a kérdéses tárgy tulajdonjogát öröklötte.

Illetékmentesek az oly hagyatékok, a melyek szülőkről gyermekekre és ezek utódaira szállnak, vagy viszont, továbbá azok, a melyek a házastársra, törvénytelen, mostoha vagy örökbefogadott gyermekre jutnak, ha az örökség a 100 frtot meg nem haladja.

Illetékmentesek továbbá a közjótékonyági czélokra tett hagyományok.

A BORTÖRVÉNY.

A mesterséges bor készítésének tilalma. A bortörvény első paragrafusa vagyis pontja szerint mesterséges bort készíteni, úgy szintén ilyen bort eladni tilos.

A legcsekélyebb büntetés, melyet az olyanra mérnek, ki ezen törvény egyes szakaszai ellen vét: 25 forint, de a bíró 300 forintig is büntetheti, és ezen felül még két hónapig terjedhető fogházbüntetéssel is sújthatja.

Mit nevezünk mesterséges bornak? Mesterséges a bor, ha az nem egészen szőlőből, vagyis mustból készült; de mesterségesnek kell a bort a törvény értelmében akkor is tekinteni, ha ahhoz víz, vagy más anyagok kevertetnek.

De azért a törvény az olyan bortermelő embert, a ki érti a borkezelést és a ki a mustját vagy borát javítani akarja, ebben meg nem akadályozza és a törvény második szakaszában világosan kimondja, hogy a szőlőből készített mustnak javítása, valamint a boroknak helyes kezelése nincs tilalmazva.

Mit értünk a must javítása vagy helyes, okszerű kezelése alatt? A mustban levő cukorból lesz a bornak szesze vagyis ereje, ha a must kiforr. A nem eléggé szeszes bor nem tartós, így ha a must nem elég édes, azaz nincs meg benne a megkívántató mennyiségű cukor, a mustot közönséges fehér cukorral édesebbé teheti a boros gazda, midőn aztán bora is természetesen erősebb, jobb, tartósabb lesz.

A must cukrozásáról. Hogy az ember a musthoz mennyi cukrot adjon, az attól függ, hogy milyen édességű mustja van? Rendesen annyit kell hozzáadni, hogy a must olyan édességű legyen, a milyen az jó éveken szokott lenni. Rossz évben tehát valamivel többet, mint a középszerűben, vagy jóban. Középszámítással azonban egyre-másra egy hektoliter közepes jóságú mustra három, — gyenge minőségűre pedig hat kilogramm cukrot is számíthatni.

A cukrot leghelyesebben úgy olvasztjuk föl a mustban, hogy minden mustos hordóra vagy kádra külön lemérjük a hozzákeverendő cukormennyiségét és azután következőképen cselekszünk:

A megcukrozandó hordóból a mustnak például egy negyedét, nagyobb hordóból annak egy hatodát tiszta kisebb kádba öntjük és tiszta fűzfakosárba tevén a cukrot, a kosarat úgy mártjuk bele a kádban levő mustba, hogy a kosár feneke 3—4 ujjnyira belemerüljön. A kosarat a fülén átdugott rúddal a kád szélén megerősítjük. Ily módon a cukor hamar fölolvad a mustban.

Ha a kosárba helyezett cukor mind fölolvadt, akkor a kádban lerő cukros mustot föl kell kavarni; azután a hordó-jába visszaöntjük és a többi musttal jól összekeverjük.

Mivel nem szabad a mustot édesíteni? A törvény szerint nem szabad mustot édesíteni *vízzel készített cukorlével*, sem pedig *sziruppal*, sem az úgynevezett „*invert cukor*“-ral, sem pedig *krumplicukorral*.

A must megédesítésére a töppedt szőlő vagy aszúszőlő is használható, továbbá a tokaji borvidék kivételével, az ország többi részeiben termett mustok édesítésére szabad még használni a külföldi mazsolaszőlőt is, de ennek a cukrosságát nem vízzel, hanem csak musttal vagy pedig borral szabad belőle kivenni, vagyis kiáztatni.

Megbüntetik azt is, a ki a külföldi mazsolaszőlővel készített bort „tokaji“, „hegyaljai“ vagy „szomorodni“ elnevezés alatt adja el.

Sem a töppedt szőlőt, aszúszőlőt, sem a külső országokból hozatott mazsolaszőlőt nem szabad vízbe áztatni, mielőtt a mustba tennék, továbbá azt is tiltja a rendelet, hogy tisztán csak mazsolaszőlőből és vízből borhoz hasonló italt készítsen valaki.

A főtt mustról. Ez úgy készül, hogy réz-üstben például 40 liter mustost addig főznek, míg 20 liter nem lesz belőle, azaz a mustot így megsűrítvén, hordóra töltik. A törvény az ilyen főzés által sűrített mustnak készítését, eladását és kimérését is megengedi.

A must savanyúságának elvétele. Van rá elégszer eset, hogy a must, valamint az ebből kiforrt bor, a kelleténél savanyúbb, és az igen savanyú bort kevés ember szereti, az ilyen nehéz vevőt is találni. Hogy tehát a mustnak ilyen hibáját megorvosolják, el szokták venni a savanyúságát. Rendesen az a must tulságos savanyú, a melyikben kevés a cukor. Ha cukrozással javítjuk a mustot, az egyszersmind azután azt is okozza, hogy a bor, mely abból válik, nem lesz oly gyenge.

A must savanyúságának az elvétele is meg van ugyan engedve, de ha ez szükséges, jobb azt a boron megtenni.

Tudni kell azt, hogy a savanyúság egy része a borból erjedés után, mint borkő kiválik, de erjedés alkalmával pusztul is el belőle, csak hogy mennyi, azt az ember előre nem tudhatja. Ezért is jobb, ha bevárja a gazda, míg a must egészen kiforrt és azután szája íze szerint mondja meg: tulságos savanyú-e a bor vagy sem.

Ha az ember a kész bort igen savanyúnak gondolja és szükségét véli annak, hogy felesleges savanyúságát elvegye, óvatosan járjon el. A savanyúságot ugyan teljesen kiveheti borából, de akkor az már nem is bor, mert akkor olyan változást okoz benne, mely nem válik hasznára, mert a bor kellemetlen sós ízűvé lesz. Tehát a bor savanyúságát csak módjával lehet megcsökkenteni, de egészen elvenni nem szabad.

A törvényen alapuló rendelet a savanyúság elvételére megengedi a „szénsavasz mész“ használatát. Szénsavas meszet legkönnyebben szerezhet az ember, ha egészen fehér márvány igen finom porát vesz meg. Kapni lehet pedig ezt a patikában, vagy a droguistáknál és ezt a szert ott „calcium carbonicum purum“ neve alatt kérje, a kinek szüksége van rá.

Kréta, vagy közönséges mészkő pora a bor savanyúságának elvételére nem használható, mert a bor ezektől rossz szagúvá lehet.

A bor savanyúságának elvételére ezen finom márványporból egy hektoliter borba 7, — legföljebb 14 dekát használjunk.

A bor savanyúságának elvételét igen gondosan és kellő elővigyázattal kell végezni; az említett port csak apránként hánnya az ember a borába és a hordóba töltött port mindig jól el kell keverni. Különbözik pedig tanácsos, hogy mielőtt a savtalanítást nagyobb hordó borban végrehajtaná a borosgazda, elébb próbálja ki kicsinyben, hogy meggyőződjék arról: vajjon a bor savanyúságának csökkentésével javul-e borának minősége és íze, vagy sem?

Ha a must nem elég savanyú. Arra is van eset, hogy a must, valamint az ebből való bor nem elég savanyú. Az ilyen bor javul, ha a kellő savanyúságot megkapja. Ezt pedig úgy éri el az ember, ha az ilyet savanyú borral keveri, vagyis, mint mondani szokták, ilyennel házasítja. A hiányzó savanyúsága a bornak borkővel is pótolható.

Ezen elmondottakat szabad a törvény értelmében, a must javítására megcselekedni.

A bor erősebbé tétele. Hazai borainkat külföldre is szállítják; s tapasztalásból tudjuk, hogy hidegebb országok lakóinak kedvesebb az igen erős, szeszes bor, azért oda ilyet keresnek; a melegebb országokban pedig a nem elegendően szeszes bor könnyen megromlik. Hogy tehát észak felé a bort könny-

nyebben és jobb áron el lehessen adni, a meleg vidékekre vele szintén kereskedni lehessen, megengedi a törvény, hogy a borba szesz, vagy pedig úgynevezett „konyak“ vegyítettessék.

A bor szezszézése azonban csak tiszta — és olyan szeszszel van megengedve, mely száz részben 95 rész szeszszből áll, azaz, mint mondani szokás, 95 fokos.

A ki szeszt akar borába keverni, vigyázzon, hogy túlságba ne menjen. Nem szabad könnyű, gyenge bort olyan erőssé tenni, mint az igen erős boraink a milyenek. Közönséges borokhoz nem szabad sok szeszt adni, mert a szesz ízén kiérzik és mindenki azonnal „spirituszos“-nak fogja a bort mondani.

Tanácsos, hogy 100 liter borra egy, vagy legfeljebb két liter szeszsznél többet senki se keverjen a borába.

A bortörvényhez kiadott rendelet a must szezszézését is megengedi, de a musthoz se keverjen többet a bortermelő gazda, mint a mennyit az imént mondottunk.

A bor derítéséről. Mindenki tudja, hogy vannak olyan borok, melyek hamar megtisztulnak, mások csak igen sokára, míg némelyek teljességgel nem akarnak megtisztulni. A két utóbbit meg szokták tisztítani és ezt a borok derítésével érik el.

A borok derítését a törvény megengedi és erre a kereskedő vagy bortermelő gazda a következő szokásos, de csakis a hozzá értő ember kezében ártalmatlan szereket használhatja, ugyanis: a vízahólyagot, zselatint, tojásfehérjét, tejet és a spanyolföldet, ezeken kívül még a csersavat.

A bort csakis akkor szabad deríteni, ha az már teljesen kiforrt, mert különben a munka kárba vész.

Egyébiránt a bor illetően derítése sok gyakorlatot és ismeretet kíván, azért legokosabb az egyszerű borosgazdának ezzel nem is vesződni, hanem fejtse le a zavaros borát a seprőjéről tiszta hordóba, töltsse gyakran, hogy meg ne virágosodjék, azután adja el.

A bor festéséről. A törvény alapján kiadott rendelet a vörös bor festését, valamint a fehér bornak vörösre való festését megtiltja, tehát semmiféle festőszert használni nem szabad.

A borok összeházasítása. Meg van a törvény által is engedve egyikféle bort a másikféle borral összekeverni, a mint mondják „házasítani“. Azonban a valódi bort csak valódi borral szabad keverni, ellenben bort törkölyborral, csigerrel (lőrével), avagy gyümölcsborral keverni, vagy házasítani nem szabad.

Miket nem szabad hát a borhoz keverni? Az elsoroltak azon eljárások, melyeket a törvény és az ennek alapján kiadott miniszteri rendelet megenged. Minden másféle anyagnak, víznek, az édesítő sacharinnak, festő anyagoknak, kátrány-festéknek a borba keverése tiltva van.

Tiltja továbbá a törvény az úgynevezett szaliczilsavnak, gliczerinnek, tamarinda-kivonatnak, bármiféle esszenciának, szagosító olajoknak, de egyéb folyadékoknak is, a minők a mesterségesen készült borzamatok, a borba való keverését.

Nincs megengedve, hogy a borosgazdák a törvény és az ennek alapján kiadott miniszteri rendelet szerint a bor javítására fölhasználható és elsorolt anyagokból eltérő minőségűeket használhassanak, például más minőségű szert, czukorféléket, ként, a savanyúságot pótló, vagy a bor savanyúságát csökkentő anyagokat, derítő szereket stb. Ilyen s másforma szereket a musthoz, illetőleg a borhoz keverni nem szabad, vagyis ezeket must vagy a bor kezelésénél fölhasználni tilos, mert az így kezelt borok *mesterséges boroknak* tekintetnek.

A borhamisítás feljelentése. Ha valamely bortermelő észreveszi, hogy bárki mesterkélt, tiltott módon kezeli borait, vagy épen mesterségesen csinál bort, tartsa polgári kötelességének, hogy azilyent a járás főszolgabírójának, városban a rendőrkapitánynak följelentse, mert a hamisító mindnyájunknak árt; a fogyasztónak az által, hogy egészségét rontja meg, a termelőknek pedig azért, mert azon vidék borainak hitelét rontja.

A borvidékek. A bortörvény intézkedése szerint tilos a bort oly vidék neve alatt árulni, a hol nem termett, de az sem szabad, hogy oly szőlőfajta neve alatt próbálja valaki eladni, mely a bor készítéséhez nem használtatott. Például nem mondhatja az érmellékit tokajinak, vagy a vegyes szőlőből készült bort bakatornak.

Megengedi azonban a törvény, hogy különböző vidéken termett, vagy különféle szőlőfajták mustjából erjedt borok kevertessenek, megengedi azután azt is, hogy az összeházasításból származó bor oly borvidék elnevezése, illetőleg oly szőlőfajta neve alatt árultathassék, a mely vidék vagy „fajbor“ jellegének a keverék tényleg megfelel.

Az alább megnevezendő tokaji borvidék borai azonban ismét kivételt képeznek. Ha a tokaji borvidéken termelt borhoz más, bárhol termelt bort kever a pinczetulajdonos, az így összeházasított bort „tokaji“, „hegyaljai“ vagy „szomorodni“ elnevezés alatt, vagy pedig a tokaji borvidék vagy ebbe tartozó valamely község vagy hegy megnevezése mellett forgalomba hozni tilos.

Az ország tehát borvidékekre osztatott és ezek a következők:

1. Ruszt—sopron—pozsonyi borvidék;

magában foglalja: Sopron, Pozsony, Moson, Vas és Nyitra vármegyék területét.

2. Pest—nógrádi borvidék;

kiterjed: Budapest székesfőváros Duna-balparti határ-részére, továbbá: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye váci felső,

váczi alsó, pesti alsó, pesti közép és pesti felső járásai és Nógrád, Hont és Bars vármegyék területére.

3. Buda—sashegyi borvidék;

magában foglalja: Budapest székesfőváros és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Duna-jobbparti részeit.

4. Somlyói borvidék;

ide tartozik: Veszprém vármegye következő négy községe, ú. m.: Doba, Kis-Jenő, Nagy-Szöllős és Somlyó-Vásárhely és Vas vármegyéből a sági hegy!

5. Neszmélyi borvidék;

kiterjed: Esztergom, Komárom, Fejér, Győr és Veszprém vármegyék területére, Veszprém vármegye enyingi, devecseri és veszprémi járás kivételével.

6. Eger—visontai borvidék;

magában foglalja: Heves vármegye területét, továbbá Borsod vármegyéből: Andornok, Ostoros, Kis-Tálya, Noszvaj, Novaj és Szomolya községeket.

7. Miskolcz—abauji borvidék;

magában foglalja: Borsod vármegyét a 5. pont alatt felsorolt hat község kivételével, továbbá Gömör-Kishont és Abauj-Torna vármegye területét, kivéve Abauj-Torna vármegyéből Abauj-Szántó község határát.

8. Tokaji borvidék;

ide tartoznak:

a) Zemplén vármegyéből: Bekecs, Erdő-Bénye, Erdő-Horvát, Golop, József-falva, Károly-falva, B.-Keresztur, Kisfalud, Legyes-Bénye, Mád, Monok, B.-Olaszi, Ó-Liszka, Ond, Petrahó, Rátka, Sárospatak, S.-A.-Ujhely, Szegi-Long, Szerencs, Szöllőske, Tálya, Tarczal, Tokaj, Tolcsva, Kis-Toronya, Vámos-Ujfalu, Vég-Ardó, Zombor, B.-Zsádény, összesen harmincz község határa.

b) Abauj-Torna vármegyéből: Abauj-Szántó község területe.

9. Szerednye—ungvári borvidék;

magában foglalja: Ung vármegye területét.

10. Beregszász—nagyszöllősi borvidék;

magában foglalja: Bereg és Ugocsa vármegyék egész területét és Zemplén vármegyének a tokaji borvidéknél meg nem nevezett részét.

11. Érmelléki borvidék;

kiterjed: Szilágy vármegyére, továbbá Bihar vármegyének központi, béli, belényesi, élesdi, érmihályfalvi, magyar-csékai, margitai, szalárdi, székelyhídi, tenkei és vaskohi járásaira és Szatmár vármegyének, erdődi, nagybányai, nagysomkúti, szatmári és szinyérváraljai járásaira.

12. Ménes—magyarádi borvidék;

magában foglalja: Radna, Paulis, Ménes, Gyorok, Kúvin, Kovaszincz, Világos, Galsa, Muszka, Pankota, Magyarád, Agris,

Aranyág, Draucz, Silingyia, Apatelek, Boros-Jenő és Boros-Sebes területeit.

33. Versecz—fehértemplomi borvidék ;

kiterjed : Temes- és Krassó-Szörény vármegyékre és Torontál vármegye alibunári járására.

14. Szegzárdi borvidék ;

kiterjed : Tolna vármegyére.

15. Villány—pécsi borvidék ;

magában foglalja : Baranya vármegye egész területét és Somogy vármegyének a 17. pont alá nem tartozó részét.

16. Badaacsonyi borvidék ;

magában foglalja : Zala vármegye tapolczai járását, továbbá Meszes-Györök községet és Keszthelyt.

17. Balatonmelléki borvidék ;

kiterjed : Zala vármegye többi részére, Veszprém vármegyének veszprémi, enyingi és devecseri, továbbá Somogy vármegyének lengyeltóti, marczali és tabi járásaira.

18. Erdély—marosmenti borvidék ;

magában foglalja : Alsó-Fehér, Hunyad és Maros-Torda vármegyéket.

19. Erdély—kisküküllőmenti borvidék ;

kiterjed : Nagy- és Kis-Küküllő vármegyékre.

20. Erdélyi borvidék ;

magában foglalja : Besztercze-Naszód, Fogaras, Kolozs, Szeben, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos és Udvarhely vármegyéket.

21. Alföldi borvidék ;

magában foglalja : Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyének a 2. és 3. pont alá nem tartozó részét, továbbá Szabolcs, Hajdu, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés, Csanád, Csongrád és Bács-Bodrog vármegyék egész területét. Torontál vármegye egész területét az alibunári járás kivételével, továbbá Arad vármegye területét a 12-ik pont alatt fölhozott 18 község kivételével, Szatmár vármegye nagykarolyi, máté-szalkai, fehérgyarmati és csengeri járásait, s Bihar vármegye derecskei, berettyóujfalui, cséffai, mező-keresztési, nagyszalontai és tordai járásait.

22. Fiumei borvidék ;

kiterjed : Fiume város területére.

Az elmondott borvidéki beosztásban a törvényhatósági városok abban a területben foglaltatnak, a melyhez földrajzilag tartoznak.

A borok elnevezése. Az ide vonatkozó miniszteri rendelet, a borvidékeket illetőleg még következően intézkedik :

Minden természetes bor, ha az azt termelő gazda, a kereskedő vagy az azt kimérő nem érné be általános elnevezésekkel — mint például „első“, vagy „másodrendű asztali bor“, vagy „ó-bor“, „vörös bor“ vagy „pecsenye-bor“, — hanem

azt származási névvel is megkívánja jelölni, — csak azon borvidék, helység, vagy hegyszerinti elnevezéssel áruható, mely borvidék, helység vagy hegy szőlőtermeléséről tényleg származik.

Ezen általános szabály alól azonban ismét a tokaji borvidék borai annyiban képeznek kivételt, a mennyiben a „tokaji“, „szomorodni“, „hegyaljai“ vagy általánosságban a „tokaji borvidéki“ vagy abba tartozó valamely község vagy hegy megnevezése azon borok forgalomba hozatalánál vagyis eladásánál, melyek külföldi mazsolaszőlő hozzáadásával készülnek, még akkor sincs megengedve, ha az illető borok csakugyan a tokaji borvidéken termeltettek.

A sikon könnyebben, kevesebb költséggel tenyészthető a szőlő, ennek megmunkálása, trágyázása sokkal olcsóbb és az itt termelt bor nem olyan értékes, mint a hegyi bor, és ezért a borvidékre való beosztás célja a hegyi borok védelme. Azért oly borok, melyek a borvidék területein ugyan, *de nem hegyen, hanem a sikon fekvő kertekben vagy homoki szőlőkben termettek, valamely borvidéki név alatt, vagy borvidéki elnevezéssel egyáltalán nem*, hanem csak „kerti bor“, vagy „homoki bor“ jelzéssel hozhatók forgalomba, adhatók el, vagy mérhetők ki.

Végezetül az is tiltva van, hogy valaki külföldi bort hazai bor, hazai borvidék, vagy hazai termelési hely neve alatt áruljon. Tehát pl. az olasz bort magyar gyanánt eladni nem szabad.

Hazai és külföldi borok összeházasításából előállított keverék hazai termésű bor gyanánt, vagy hazai borvidékeknek vagy termelési helynek neve alatt csak abban az esetben árusítható, ha a keverékben oly mennyiségben van hazai bor, hogy a keverék a hazai termésű bor, vagy az illető borvidék vagy hegy borának jellegével egyenlő és ha az idegen bor a keverékben nem több annak egy negyedénél — tehát, ha 100 literben legföljebb csak 25 liter külföldi bor van.

Az, a ki a bort valamely borvidék, vagy szőlőfajta szerint való elnevezés alatt árulja vagy kiméri, a panasz alapján eljáró hatóság fölszólítására tartozik annak származását, számla, illetőleg vételi bizonylat, vasúti vagy hajó-fuvarlevél kimutatásával, esetleg egyéb alkalmas módon igazolni.

Ritkábban használt borféle italok. Némelyek még különféle italokat készítenek, a melyek szintén e törvény alá tartoznak. Ilyen pl. az ürmös. Ürmös kétféle van, úgymint: főtt must, ehhez ürmöt adnak és ezt édes ürmösnek vagy főtt ürmösnek nevezik; készítenek azután olyat, melyet „rác ürmös“-nek mondanak.

Az ürmös borok készítésére és kezelésére nézve csak azon szabályokat kell követni a bortermelő gazdának, melye-

ket a must és a bor kezelését illetőleg mint szem előtt tartandókat már elmondottunk.

A törkölybor, csiger, vagy löre. A törkölybort csinálhatja a gazda fehér, vagy akár fekete szőlőből. Ha fehér szőlő törkölyéből készít valaki törkölybort, akkor leszűri az édes mustot, és kipréselvén a törkölyt, jól elaprózva, kádba teszi, azután vizet önt rá. Ezt a vizet tanácsosabb előbb megczukrozni és pedig ezzel úgy cselekedjék a törkölybort készítő, mint azt már a must czukrozásánál elmondottuk.

Ha vörös bor törkölyéből akar valaki törkölybort csinálni, az a must kiforrása után leszűri az újbort, a törköly alól ezután a törkölyre hamarosan rátölti a megkívántató mennyiségű czukrozott vizet.

Hogy a törkölybor, mely friss törkölyből, tiszta, jó vízből és ebben fölolvasztott fehér czukorral készül, — jó legyen: ennek hamar meg kell forrni, miről majd mindjárt szólunk.

Jó a törköly, ha friss és meg nem eczetesedett; a víz pedig akkor lesz jó, ha abban 100 literre 10, — a ki pedig erősebb bort kíván: 14 kiló czukrot olvaszt föl.

Mint az előbb mondánk, szükséges, hogy a czukros vízzel kevert törkölyben a forrás gyorsan bekövetkezzék, miért is — ha hűvös az idő — fűtött helyen tartsuk a kádat. Ha pedig nincs alkalmas fűthető helye a borosgazdának, akkor a törkölyre öntendő czukros vizet kell annyira fölmelegíteni — forró víznek hozzákeverésével — mint a jól befűtött szoba melege a milyen.

Forrás alkalmával azután gondolni kell a törkölyboros kádat és ha a törköly a felszínre kerül, napjában többször le kell meregetni, hogy meg ne eczetesedjék. Így aztán 3—4 nap mulva szűrhetni a törkölybort; ezt azután hordóba kell helyezni, kisajtolni a törkölyt és ennek levét a törkölyborhoz keverni.

A szőlőtörkölyből azonban csak egyszer szabad törkölybort készíteni, többször nem.

A törvény azonban csak azt engedi meg, hogy a bortermező csak a saját terméséből készíthet törkölybort vagy csigert, ellenben nagyban, *iparszerűleg* törkölybort készíteni nem szabad. Továbbá nem szabad törkölybort csinálni az olyan törkölyből, mely három napnál régiebb; az ilyen, valamint az eczetesedésnek indult vagy bármiképen megromlott törkölyből készült borszerű italok mesterséges boroknak tekintendők és ezek készítőjét vagy elárusítóját megbüntetik.

A törkölyborra és zsigerre nézve a miniszteri rendelet még a következően intézkedik:

A törkölybor készítésénél vagy kezelésénél csak a must czukrozására megengedett czukorneműeket szabad használni, ellenben az aszúborokhoz hasonló édes italt a törkölyborból készíteni tilos.

A törkölybor készítésére és ennek kezelésénél külföldi mazsolaszőlőnek a fölhasználása el van tiltva és a mazsolaszőlő törkölyéből sem szabad törkölybort csinálni.

A víz használása csak a törkölybor és csiger (lőre) készítésére van megengedve, ellenben a már kész törkölyborba vagy csigerbe vizet keverni szintén tilos.

A törkölybort törkölyborral — csigerrel — keverni szabad; de nem szabad azokat összevegyíteni, házasítani, sem természetes borral, ürmőssel, sem pedig gyümölcsborral.

Azokat az anyagokat, melyeket a természetes bor kezelésénél használni tilos, a törkölyborba vagy csigerbe sem szabad belekeverni és ki ezt megcselekszi, büntetésbe esik.

Hogy azután minden úgy történjék a törkölyborral és csigerrel, a mint a miniszteri rendeletben meg van szabva, kötelesek a községi előljáróságok, városokban a tanács által ezzel megbízott tisztviselő, minden községben, melyben szőlőt művelnek, a szüret folyama alatt, de a legkésőbb a szüret befejezését követő öt napban összeírni, hogy: minden egyes szőlőbirtokosnak mennyi törkölye van? A községi előljáróság köteles a szőlőtörköly felhasználását, valamint azt is ellenőrizni, hogy a szőlőbirtokos szőlőtörkölyét csak egyszer használja föl törkölybor készítéséhez.

Vasutak és hajóállomások főnökei pedig kötelesek, ha törkölybor érkezik, az elsőfokú hatóságnak azonnal ezt bejelenteni és jelenteni egyszersmind azt is, hogy a törkölybor-szállítmányt hol, ki adta föl, hány hordóból áll, mennyi a hordók tartalma és kinek a címére érkezett?

A borseprőről. A borseprő felhasználását kétféleképp engedi meg a törvény, nevezetesen: a jobb bor seprőjével, gyöngébb minőségű bort öntvén reá, ezt ez által zamatosabbá lehet tenni; másodsor lehet belőle égetni seprő-pálinkát.

A borseprőből a benne levő bort ki szabad préselni, de sem ebből, sem a pálinkafőzéskor visszamaradó moslékból borhoz hasonló italt készíteni vagy általában az ilyen bormoslékot borkészítésnél fölhasználni nem szabad, mert az így készült italt mesterséges bornak tekintvén, készítőjét megbüntetik.

A gyümölcsbor. A különböző gyümölcsökből is csinálnak bort s van almabor, körtebor, ribiszkebor, pöszmétebor stb.

Ha almabort készít az ember, az erre szánt almát, vagy valami tiszta vályuban, malomkőhöz hasonló almazúzóval, vagy erre a célra készített zúzógéppel töri össze, aztán az így előállott kását a présbe, vagyis a sajtóba juttatja.

Az almale kipréselésére használt sajtónak úgy kell készítenni, hogy az almakása és az ebből kipréselt lé a sajtó vasrészeivel ne érintkezhessek, mert különben a lé megfeketedik és megromlik.

A jól megért, leves almából készült kása megvizezése nem szükséges. Az éretlen és nem leves almák kásájához, ennek minden 100 literjére 25 liter vízben fölolvasztott 8 kiló cukorral készült cukorlevet öntenek és azzal a kását jól fölkevervén, pár óra multával kisajtolják.

Az almalevet sajtolás után azonnal hordóba szűrik és a hordó szájába erjesztőkészüléket alkalmaznak.

Mentől gyorsabban forr ki az almalé, annál jobb és egyúttal tartósabb almabor lesz belőle, azért ezt is, ha csak lehet, olyan szobában erjesztik, melyben kályha van, hogy szükség esetén 14 fokra föl lehessen melegíteni.

A lé kiforrása után azt mielőbb le kell fojtani és ezt gummicsovel, vagy ha lehet borfejtő géppel végezze az ember, mert ha edénnyel fejt, akkor az almabor igen megsötétül, és kevesebb értékű lesz.

Körtéből ritkábban készítenek bort; egyébiránt a készítése épen olyan, mint az almaboré.

A miniszteri rendelet szerint bármely gyümölcsbor készítésénél és kezelésekor is kerülni kell minden olyan eljárást, melynek az lehetne a következménye, hogy a gyümölcsbort a vevők a természetes borral összetéveszthessék. Azért ennek készítéséhez a gyümölcsbor mellett szőlőt, mazsolaszőlőt, szőlő mustját, friss szőlőtörkölyt, továbbá borkövet használni tilos, úgyszintén tilos a gyümölcsbort természetes borral, törkölyborral vagy csigerral keverni (házasítani).

A természetes borba nem keverhető anyagokat a gyümölcsborba sem szabad belekeverni. Ellenben meg van engedve a tiszta cukorral való cukrozás, a mérsékelt szeszezés, savtalanítók használása, élesztő belekeverése, a különféle gyümölcsborok összeházasítása és azon műveletek, melyek a gyümölcsborok tartósabbá tételére szolgálnak, de csak úgy, hogy idegen anyagok, melyek a gyümölcsborokban nincsenek meg, azokba ne juthassanak.

A ki ezek ellen vét, a már közlött módon büntetetik.

A borok megnevezése. A törköly és gyümölcsborokra nézve a termelő, kereskedő és a kiméréssel foglalkozók még a következő rendelkezésekhez kötelesek alkalmazkodni:

Valamennyi ital, melyek eddig megemlítették, csakis a törvény s az ennek alapján kibocsátott rendeletben megállapított elnevezésekkel raktározhatók és árultathatnak.

A törkölyboros hordóra akár eladásra tartja a gazda, akár pedig maga fogyasztja, a pinczében a hordó külső oldalán levő fenékre fel kell a hordó színétől elütő festékekkel könnyen olvasható és vízzel le nem mosható nagy betűkkel írni „Törkölybor“, ha pedig „Gyümölcsbor“ van a hordóban, akkor ezt kell a külső oldalán levő fenékre fölírni.

Még a betűk nagyságát is meghatározza a rendelet és pedig:

tíz hektoliternél kisebb hordóra a betűknek legalább hat centiméter magasnak és egy centiméter vastagnak kell lenniök, ennél nagyobb hordóra tíz centiméter magas és két centiméter vastagságú betűkkel kell a fölírást megcsinálni.

Ha valaki a törkölybort vagy a gyümölcsbort ledugaszolt palaczkokban árulja, akkor a palaczkokra papír-czímlapot kell ragasztani, mely tíz centiméter hosszú és nyolcz centiméter szélességű legyen. Ezen címlapon rajta kell lenni, hogy milyen bor van benné.

Ha valaki törkölybort, akár gyümölcsbort nyitott edényekben mér ki, az edényeken rajta kell lenni — akár bevésve, bele préselve vagy égetve — annak az itálnak a neve, a mit benne adnak. Az is el van rendelve, hogy a törköly és gyümölcsborokat, a kik ezeket fogyasztják vagy elárúsítják, külön tartásák, még pedig a kereskedő egészen külön pinczében, a boros gazda és koreszmáros pedig a pinczének lécczel vagy deszkával elrekesztett részében. A pinczét vagy raktárt, a melyben ilyen borok vannak, 20 centiméteres betűkkel „Törkölybor“ vagy „Gyümölcsbor“ fölírással lássák el.

Azokban a vendéglőkben, kereskedésben vagy bárminő ivószobákban, melyekben törkölybort vagy gyümölcsbort mérnek ki vagy árúsítanak el, szembeötlő helyen legalább 20 centiméter magas betűkkel ki kell írni „Törkölybor eladás“ vagy „Törkölybor kimérés“, „Gyümölcsbor eladás“ vagy „Gyümölcsbor kimérés“.

A ki pedig ezek ellen vét: 25 forinttól 100 forintig büntetendő.

A hatósági vizsgálatról. Ha valakit borkészítés vagy hamisítás miatt följelentenek, a hatóság a kihágási eljárás megindítására kiküldi egyik közeget, a községi előljáróság egyik tagját és a mennyiben szükségét látná, egy vagy két alkalmas szakértőt, sőt jogosítva van valamely vegyikísérleti állomás vegyészét még sürgönyileg is meghívni.

Az eljárásnál megállapítatik: követtetett-e el kihágás, nem használtattak-e tiltott anyagok az illető gyanúsított által? Az egész eljárásról pontos jegyzőkönyvet kell az eljáróknak fölvenni.

Ha gyanus italneműek találatnak az eljáráskor, ezekből két-két liternyi mintát kell venni félliteres palaczkokban és ezeket le kell pecsételni úgy, hogy a palaczkok a pecsét megsértése nélkül fölbonthatók ne legyenek. A minták ezután elbírálás czéljából az illetákes állandó borvizsgáló szakértő bizottságnak küldetnek be.

Figyelmeztetni kell a megvizsgált készlet tulajdonosát, hogy ha annak a bornak, melyből a minta vitetett, hujja lesz, és a borvizsgáló bizottság a mintát hamisítottnak találja,

köteles leend a hiányzó mennyiség értékét a helybeli szegény-alap részére megfizetni.

Szakértő borvizsgáló bizottság most két helyen működik, és pedig: Budapesten, s Kolozsváron.

Ezen bizottság, mely termelőkből, kereskedőkből, vegyészek és tisztviselőkből áll, a melynek a tisztí főorvos is tagja, szakvéleményt mond azokban a kérdésekben, a melyekre nézve az eljáró elsőfokú hatóság a törvény és az ennek alapján kiadott utasítás értelmében és korlátai között hozzá fordul.

Ezen vélemény alapján jár el azután az elsőfokú hatóság és meghozza íteletét; ha ez fölmentő, a bortulajdonostól vett minták neki visszaadtnak, ha marasztaló, akkor az ítélet meghatározza mit kell a törvénynek meg nem felelő itallal cselekedni. Gyakran utasítva lesz a hatóság, hogy az italt „denaturálással“ élvezhetetlenné tegye és ez az ítélethez képest, vagy sóval, vagy eczettel történik.

Ellenőrző bizottságok. Miniszteri rendelet szerint minden főszolgabírói járásban és minden rendezett tanácsú városban, „borellenőrző bizottságokat“ kell szervezni; ezekbe két tagot a törvényhatósági bizottság választ, két tagot pedig és az elnököt vármegyékben és törvényhatósági joggal felruházott városokban a főispán nevezi ki.

Ezen „borellenőrző bizottság“-ok minden egyes tagjának föladata, hogy azon területen, melyen a bizottság működik, állandóan éber figyelemmel kísérje a bortermelési és boreladási viszonyokat, hogy azok megfelelnek-e a törvényeknek?

Ha meg nem felelőt lát, ha gyanúra okot talál, vagy tiltott cselekményt tapasztal, ezt jelenti és ezen jelentés alapján kell azután a hatóságnak az eljárást megindítani.

A külföldről behozott borokra nézve érvényes-e a törvény? Igen is, a törvény határozmányai nemcsak a belföldön készített, hanem külföldről behozott mesterséges borokra is egész terjedelmükben alkalmazandók, még akkor is, ha azok mint mesterséges borok vannak megjelölve.

A MEZEI MUNKÁSOKRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY.

Ezen, 1898. január 28-án szentesítést nyert fontos törvény, rendkívüli érdekekkel bírván úgy a gazdaközönségre mint a mezőmunkásokra nézve, ismertetjük annak a feleket közvetlenül érdeklő részeit a következőkben:

A munkásigazolványokról. 1—5. §. Annak, a ki nem cselédminőségben gazdasági munka teljesítésére szerződik, igazolvánnyal kell bírnia. Az igazolványt a munkás állandó lakhelyének községi előljárósága állítja ki. Az igazolvány kiállításáért az előljáróság díjat nem szedhet. Az elveszett, vagy megsemmisült igazolvány másodlatának kiadásáért a községi segélyalap javára egy korona díj fizetendő (lásd erről a 109. oldalon a 71. §.). A munkásigazolványok bélyegmentesek.

A munkaszerződések megkötéséről. 6. §. A szerződési feltételek megállapítása a felek szabad egyezkedésének tárgya. A szerződő feleknek a törvénnyel, vagy a törvényhatóság szabályrendeletével ellenkező megállapodásai egyáltalán nem érvényesíthetők.

7. §. Közös munkára ugyanazon szerződés által elszerződött munkások a törvény vagy szerződés alapján fizetendő kártérítés és eljárási költségekre nézve, ha a szerződés más megállapodást nem tartalmaz, egyetemlegesen kötelezetteknek tekintetnek.

8. §. Aratást, hordást, nyomtatást, cséplést s általában bármely gazdasági munkát nem cselédminőségben szerződésileg elvállalni szándékozó munkásokkal a munkaszerződés mindig írásban és a 17., 30., 40. §-okban foglalt esetek kivételével a munkaadó, annak intézkedésre jogosult megbízottja, vagy a munkások többségének lakhelyén illetékes községi előljáróság (tanács) előtt kötendő meg. (Lásd 13. §.)

9. §. Az aratási szerződésben a termények neve a terület nagyságának hozzátevőleges megjelölésével mindenkor kitün-

tetendő. Ha pedig a munkaadó gazdaságában az aratás egy részét hozzátartozóival, alkalmazottaival, cselédjeivel vagy napszamosokkal kívánja végeztetni, ezen körülmény a szerződésben, az ily módon learatandó termények nemének s a terület nagyságának hozzávetőleges megjelölésével, szintén kitüntetendő.

10. §. Ha az aratási, hordási, cséplési, nyomtatási munkabért a szerződő felek a remélt termés bizonyos hányadrésztében állapítják meg, akkor a szerződésben a munkabér vagylagosan a munkaadó azon évi átlagos termése minőségének megfelelően a termény bizonyos súly szerinti mennyiségében vagy pedig készpénzben is megállapítandó. (Lásd 36. §.) Ha a szerződésben a munkaadó arra kötelezi magát, hogy a munkásokat maga élelmezi, a szerződésben megállapítandó a napi élelmezés pénzértéke is. (Lásd 31. §.)

11. §. Ha a szerződéskötéskor a munkásoknak foglaló vagy előleg adatik, az a munkabérbe beszámítandó s annak visszaadása a szerződés érvényét nem szünteti meg.

12. §. Ha a munkások a szerződés teljesítésének, illetve a munkaadó esetleges kárának biztosítására készpénz vagy értékpapirban biztosítékot adnak, az, a szerződéskötésnél eljárt községi előljáróságnál letétbe helyezendő. (Lásd 60. §.) Ha a munkások ingatlanra való bekebelezés által nyujanak a munkaadónak biztosítékot, a jogügylet, a biztosíték nyujtására, illetőleg törlésére vonatkozó okirat, a telekkönyvi hatósághoz beadandó kérvények, mellékletek bélyeg- és illetékmentesek.

13. §. A 8. §. szerint a községi előljáróság előtt kötendő s két példányban írásba foglalandó szerződési aláírás előtt köteles a községi jegyző az előljáróság egy tagja jelenlétében a felek előtt felolvasni, azok jogait és kötelességeit a felek anyanyelvén megmagyarázni s őket a szerződésszegés törvényes következményeire figyelmeztetni. A szerződő felek által a szerződési okirat mindkét példányra a jegyző és előljáró társa jelenlétében aláírandó. Az írni nem tudó fél kézjegyét használja, s nevét a jegyző mint néviro jegyezze fel.

14. §. A szerződés aláírása után köteles a jegyző, előljáró társával együtt, a szerződési okirat mindkét példányára rávezetendő záradékban a felolvasás és megmagyarázás megtörténtét bizonyítani, az aláírásokat hitelesíteni. A záradékolt szerződési okirat egyik példányra a munkaadónak, másik példányra a munkások által a szerződésben megnevezendő megbizottnak azonnal átadandó.

15. §. Egy-egy szerződési okirat megmagyarázásáért, felolvasásáért és hitelesítéséért a jegyző a következő díjakat szedheti: a) ha a munkások száma a huszonötöt meg nem haladja, 1 koronát; b) ha az ötvenet meg nem haladja, 2 koronrt; c) ha az ötvenet meghaladja, 3 koronát. A szerződés

láttamozásáért díj nem jár. (17. §.) A szerződés-kötés költségét a munkaadó fizeti.

16. §. Ha a jegyző arról szerez meggyőződést, hogy a szerződés a jelen törvény 9. és 10. §-ában foglaltakat figyelmen kívül hagyja s általában, ha a szerződés a törvénybe vagy szabályrendeletbe ütközik, a szerződés-kötésnél közreműködnie tilos. Tilos továbbá közreműködni különösen akkor is, ha a szerződés-kötés céljából megjelent és az igazolvány használatára köteles munkások igazolvánnyal nem bírnak, vagy ha már ugyanazon munkára más munkaadóval, tudomása szerint szerződést kötöttek.

17. §. A közigazgatási bizottságnak, a törvényhatóság területén működő mezőgazdasági bizottság, vagy gazdasági egyesület meghallgatásával tett előterjesztésére, a földművelésügyi miniszter a belügyminiszterrel egyetértőleg egyes törvényhatóságokra vagy járásokra nézve kivételkép megengedheti, hogy a gazdasági munkaszerződéseknek az előljáróság előtt való megkötése mellőztessék, s a két példányban írásba foglalandó szerződések aláírás után az előljáróságnak csak láttamozás végett mutassanak be. (18., 15. §§.)

18. §. A 17. §. szerint csak láttamozandó szerződést köteles a munkaadó azon község előljáróságának, melyben a szerződés létrejött, láttamozás végett bemutatni; köteles továbbá a munkaadó a szerződés megkötését, — ha azok az igazolvány használatára kötelesek, — a szerződött munkások igazolványába bejegyezni, s a szerződési okirat egyik példányát a munkásoknak, illetőleg megbizottjuknak átadni. (60. §.)

19. §. Ha a felek a szerződés érvényességének ideje alatt a szerződés feltételeit egyetértőleg módosítani kívánják, minden tekintetben azon eljárást kell követni, melyet a törvény az eredeti szerződés megkötésére nézve megszab. (8. 13. és 18. §§.)

20. §. A megkötött munkaszerződés, ezen törvény 22. és 25. §-ában felsorolt eseteken kívül egyoldalulag jogosan fel nem bontható, hanem a törvényes következmények terhe alatt mindkét fél által teljesítendő. (60., 62., 63. §§.)

21. §. A gazdasági munkaszerződések bélyeg- és illetékmentesek.

A szerződés felbontásának eseteiről. 22. §. A munkaadó jogosult a munkaszerződést azon munkással szemben felbontani, a ki a szerződés megkötése utáni időben: a) a munkaadót, családtagját, intézkedésre vagy felügyeletre jogosult megbizottját tetleg bántalmazza, vagy testi épsége, élete, vagy vagyona ellen büntetendő cselekményt követ el, vagy ilyet megkísért; b) a munkaadónak, családtagjának, intézkedésre vagy felügyeletre jogosult megbizottjának tulajdonában szándékosan kárt okozott; c) büntett vagy nyereségvágyból eredő

vétség miatt elítéltetett; *d*) ezen törvény 65. vagy 66. §-ába ütköző kihágás miatt elítéltetett; *e*) a munka teljesítésére képtelenné válik.

23. §. A munkaadó a 22. §-ban felsorolt bármely eset miatt csak akkor bonthatja fel a szerződést, ha ebbeli elhatározását a felbontás okául felhozott eset tudomására való jutása után 24 óra alatt a munkással szóval vagy ezen időn belül feladott ajánlott levélben közli. Ha a munkaadó e közlést elmulasztja, a szerződést utóbb, ebből az okból fel nem bonthatja.

24. §. Ha a munkaszerződés a 22. §. *d*) pontja alapján felhozott okból a munka tartalma alatt bontatik fel, a munkaadó köteles a munkás megszolgált munkabérét készpénzben az illetékes hatóságnál három napon belül letétbe helyezni a ugyanazon időn belül kárkövetelését érvényesíteni. (59. §.) A letétbe helyezett munkabérből a hatóság a munkaadó jogerősen megállapított kárkövetelését kifizeti, a fennmaradó összeg a munkásnak visszaadandó. Ha a szerződés a 22. §. *a*), *b*), *c*) és *e*) pontjában foglalt okból bontatik fel, a munkásnak megszolgált bére a 41. §. rendelkezéseinek alkalmazásával megfizetendő. (60. §.)

25. §. A szerződött munkás az esetben jogosult a szerződés felbontására: *a*) ha a szerződés megkötése után a munkaadó családja vagy tisztje a munkás erkölcsét veszélyezteti, a munkást tetteleg bántalmazza, vagy testi épsége, élete vagy vagyona ellen irányuló büntetendő cselekményt elkövet, vagy ilyet megkísért; *b*) ha a munkaadónál a szerződés megkötése és a teljesítés megkezdése közötti időben mint cseléd vagy napszamos szolgált s ezen szolgálata után járó bért vagy járandóságot a munkaadó jogtalanul visszatartotta; *c*) ha a szerződés megkötése után az elvállalt munka teljesítésére betegség miatt képtelenné válik; *d*) ha azon időre, melyben a szerződést teljesíteni kellene, katonai szolgálatra behivatik.

26. §. Ha a munkás a 25. §-ban felhozott bármely eset miatt a szerződést felbontani óhajtja, köteles ebbeli elhatározását a munkaadóval a felbontás okául felhozott eset bekövetkezte után 24 óra alatt szóval vagy ezen időn belül feladott ajánlott levélben közölni. Ha a munkás e közlést elmulasztja, a szerződést utóbb azon esetből kifolyólag fel nem bonthatja.

27. §. Ha a szerződés már a teljesítés tartama alatt bontatik fel, akkor a munkaadó által a 25. §. *a*) pontjában foglalt esetben a munkásnak biztosított teljes munkabére és járandósága, a 25. §. *b*), *c*) és *d*) pontja alatti esetekben pedig csak tényleg megszolgált bére és járandósága fizetendő ki. (60. §.)

28. §. A munkaadó, ha a szerződést ő bontotta fel, vagy ha a szerződés közös megegyezéssel bontatott fel, s akkor is, ha a szerződésnek a munkás részéről való felbontása miatt

panaszt emelni nem akar, — tartozik a szerződés felbontását az ok megjelölése nélkül az igazolvány használatára köteles munkás igazolványába bejegyezni, viszont a munkás köteles ily célból igazolványát a munkaadónak átadni. (59., 61. §§.)

29. §. Az a szerződő fél, a ki a szerződés felbontását jogtalanul tartja, panaszát a hatóságnál a felbontás közlése után 48 óra alatt jelentheti be. A hatóság határozatát csak birtokon kívül lehet felebbezni.

30. §. Az a körülmény, hogy a munkaadó egy vagy több munkással szemben a munkaszerződés ezen törvény szerint jogosan felbontotta, a többi munkást a szerződés felbontására vagy a teljesítés megtagadására fel nem jogosítja, valamint az egyes munkásokkal szemben érvényesített bontó okok sem jogosítják fel a munkaadót arra, hogy a szerződést a többi munkással szemben is érvénytelenítse. Ha a munkaadó által egy vagy több munkással szemben, vagy a munkaadóval szemben egy vagy több munkás által a szerződés felbontatott, az ugyanazon szerződés alapján egyetemlegesen szerződött munkások, a kizárt vagy kilépett munkás, illetve munkatársak helyettesítéséről gondoskodni jogosultak. A mennyiben a munkások olyan munkaképes és megbízható munkástársat ajánlanak, a ki ellen a 22. §. szerint felbontási okok nem forognak fenn, a munkaadó az ajánlott helyettest elfogadni köteles; ha azonban az együttesen szerződött munkások a helyettesítésről 48 óra alatt nem gondoskodnak a munkaadó szegődtetheti a szükséges munkaerőt. A helyettesül felfogadott munkással a szerződési okirat két tanú jelenlétében aláírandó s az igazolvány használatára kötelezett munkás igazolványában a munkaadó által a felfogadás bejegyzendő. (59. §.) Ha a munkaadó a kizárt vagy kilépett munkás helyettesítését nem kívánja s helyettest nem fogad fel, az esetben, — a mennyiben a munkások munkabére a termés hányadrésében állapított meg, — a kikötött hányadrész a munkásnak levonás nélkül kiszolgáltatandó. (60. §.)

A szerződés teljesítéséről. 31. §. Köteles a munkaadó, ha a munka megkezdésének időpontja a szerződésben meg nem határozott, a munkásokat megbizottjukhoz intézett, szó- vagy írásbeli felszólítás által, vagy pedig közvetlenül, a munka teljesítésére, a mennyiben a szerződés egyéb megállapodást nem tartalmaz, legalább 48 órával előbb felhívni, a szerződött munkásokat elfogadni, a munkások munkabérért pontosan kifizetni, azok járandóságát a szerződési megállapodások szerint a kötelezett mennyiségben és egészséges minőségben, pontosan kiszolgáltatni, az igazolvány használatára kötelezett munkások igazolványában a szerződés teljesítését igazolni, a munkások biztosítékának kiadására, törlésére az engedélyt megadni s általában szerződésszerű kötelességeit teljesíteni. Ha a munkaadó szer-

zördési vagy törvényes kötelességét bármely módon megszegné, a hatóság által a 60. §. szerint alkalmazandó büntetésen felül annak teljesítésére s a munkásoknak okozott kár és eljárási költség megfizetésére kötelezendő. Ha a szerződést, vagy a jelen törvény határozmányait, tilalmait a munkaadó szegné meg: a büntetés a megbizott ellen alkalmazandó, a kártérítési kötelezettség azonban ebben az esetben is mindenkor a munkaadót terheli. (58., 59., 60., 64. §§.) Ha az élelmezés hiányos vagy egészségtelen minőségben való kiszolgáltatása következtében, a munkás panaszára a hatóság a munkaadót az élelmezés pénzértékének kiszolgáltatására kötelezi: a hatóság határozata ellen felebbezésnek nincs helye. (20. §.)

32. §. A munkások munkabérét, élelmezési járandóságát szeszes italokkal, vagy árucikkkel egészben vagy részben megváltani, bárminemű utalvánnyal fizetni, a munkásokat arra kötelezni, hogy élelmi, élvezeti, ruházati cikkeiket, eszközeiket a munkaadónál, vagy az általa kijelölt egyénnél vásárolják, a munkásoknak adott előleg után kamatot szedni, az előleg értékéről váltót tenni, a termés biztosítási díját a munkások béréből levonni, tilos. (58. §.)

33. §. Köteles a munkaadó a munkaközben megbetegült idegen községbeli munkás gyógykezeléséről és ellátásáról legfeljebb nyolcz napig gondoskodni s ha a betegség nyolcz napnál tovább tart, a községi előljáróságot intézkedés végett értesíteni. (60. §.) A járványos vagy ragályos betegülési esetekre vonatkozólag az azonnali bejelentés kötelezettségét ezen §. rendelkezése nem érinti.

34. §. A szerződött munkások a szerződésben meghatározott időpontban, vagy a munkaadónak a 31. §. szerint közölt felhívására kötelesek a munkaadó által megjelölt helyen és időben s ha erre szerződés szerint kötelezvék, munkaeszközökkel, segédmunkásaikkal megjelenni, a munkát megkezdeni, azt a munkaadó utasításai szerint pontosan teljesíteni, a munkaadó által gazdaságra nézve megállapított rendet megtartani, s általában szerződés szerinti kötelezettségeiket teljesíteni. (63. §.)

35. §. Ha az aratási, hordási, nyomtatási, cséplési munkabér a termés hányadrészében és a 10-ik §. értelmében vagylagosan a termény bizonyos, súly szerinti mennyiségében állapított meg s a munkások munkabérüket nem a termés hányadrészében kívánják megfizettetni, ebbeli elhatározásukat az illető munka befejeztével jogosultak és kötelesek a munkaadónak tudomására adni. A mennyiben pedig a szerződésben a munkabér a termés hányadrészében s a 10. §. szerint vagylagosan készpénzben állapított meg, azon esetben, ha a szerződés erre más kikötést nem tartalmaz, a munkabér fizetésének tekintetében a munkások elhatározásukat szintén az illető munka

befejeztével jogosultak és kötelesek a munkaadóval közölni. A munkások azt, hogy a munkabér az illető munka egy része után a termény hányadrészében, más része után pedig a termény bizonyos mennyiségében, illetve készpénzben fizetessék ki, — nem követelhetik, s általában az illető munka után a fizetésnek csak egy módját választhatják s a munkaadóval közölt elhatározásukat meg nem másíthatják. Ha a munkások egyértelműleg megállapodni nem tudnak, az együtt szerződött munkások többsége, szavazategyenlőség esetén pedig sorshuzás dönt. Ha a munkaadó a hordást az aratási munka folyama alatt kívánja megkezdeni, — a részkijelölés szokott módon eszközözendő.

A részkijelölés a munkásoknak azt a jogát, hogy a vagylagosan megállapított munkabér fizetésének módja tekintetében az illető munka befejeztével nyilatkozhatnak, — nem érinti. Ha a munkások megbizottja a részeléshez meg nem jelen: a részelést a munkaadó maga foganatosíthatja.

36. §. Ha az elvállalt munka az időjárás miatt meg nem kezdhető vagy megakad, a munkások a munkaadó beleegyezése nélkül el nem távozhatnak, s ha a szerződésben magukat erre kötelezték, tartoznak a munkaadó által kijelölendő más gazdasági munkát teljesíteni, viszont pedig a munkaadó, ha a szerződésben az élelmezés vagy élelmezési járandóság kikötött, köteles a munkások élelmezési járandóságát vagy élelmezését a munka szünetelése esetére is kiszolgáltatni. (60., 63. §§.)

37. §. Ha a munkások a munka helyén igazolatlanul meg nem jelennek, vagy a munkahelyről jogtalanul eltávoznak, s a jogtalan eltávozását a községi előljáróság a munkaadó kérelmére igénybe veendő kényszerezőközök felhasználásával meg nem akadályozhatta volna, az elsőfokú hatóság a munkaadónak a szerződés felmutatása mellett, előadott szó- vagy írásbeli kérelmére, késedelem nélkül köteles a munkásoknak a munkahelyre karhatalommal való kivezetését határozatilag elrendelni és rögtön foganatosítani. A munkások kivezetésére vonatkozó határozat ellen felebbezésnek helye nincsen.

38. §. Ha a munkások a munka megkezdését vagy folytatását, s általában a szerződés teljesítését, a szerződés jogos felbontásának a 25. §-ban felsorolt esetein kívül megtagadják, ellenük a 62. §. alapján az eljárás azonnal megindítandó. Ha ez elsőfokú hatóság a helyszínén meg nem jelenhet, a munkásokat kivételesen elővezettetheti. Az eljárás minden esetben megszakítás nélkül folytatandó, az ítélet nyomban kihirdetendő s a netáni felebbezésre való tekintet nélkül azonnal végrehajtható.

39. §. Ha a munkások szerződési megállapodás daczára alapos ok nélkül munkaeszközeik vagy segédmunkásaik nélkül

jelennek meg, vagy ha a munkát a munkaadó nyilvánvaló megkárosítása céljából, illetőleg azért, hogy a szerződéstől való felmentésüket, vagy a bérfizetések megjavítását ily módon csikarják ki — szándékosan rosszul teljesítik, szerződésszegőknek tekintendők s ellenük a 38. §. szerint eljárás alkalmazandó. (63. §.) Ha az eljárás a munka rossz teljesítése miatt indíttatik meg, a hatóság köteles a felek által megnevezett szakértőket meghallgatni.

40. §. Ha a szerződött munkások közül egy vagy több, vagy valamennyi a munkahelyen meg nem jelen, továbbá, ha a munkások vagy közülök egy vagy több a munka megkezdését vagy folytatását megtagadja, valamint a 39. §. eseteiben is a munkaadó a szerződésszegő munkás vagy munkások helyébe jogosítva van azonnal más munkást szerződtetni. A szerződés alakszerűségére nézve a 30. §. harmadik bekezdése irányadó.

41. §. A munkaadó a munkások által okozott kárának értéke erejéig a munkások munkabérét, egyéb járandóságát, biztosítékát, ingóságát visszatarthatja, köteles azonban kárkövetelésének megállapítása végett az eljárást az illetékes hatóság előtt, a visszatartás után 3 napon belül megindítani. (60. §.) Más jogcímen fennálló követelésének fedezésére a munkaadót a munkásokkal szemben visszatartási jog nem illeti meg. (60. §.)

42. §. Ha a munkásoknak a munkaadó ellen a munkahelyen való megjelenésük után panasza van, a hatóságnál panaszukat szóval, meghatalmazott két megbizottjuk által jelenthetik be. Az elsőfokú hatóság a panasz vételétől számított 48 órán belül köteles az eljárást megindítani. Ha a munkások panaszuk bejelentése végett többen, vagy valamennyien eltávoznak a munkahelyről s a jogtalan eltávozást a községi előljáróság a munkaadó kérelmére igénybe veendő kényszereszközökkel meg nem akadályozhatja, ellenük a 37. §. szerinti eljárás alkalmazandó. A munkásokat panaszuk bejelentése a szerződés teljesítésének megtagadására fel nem jogosítja, s a mennyiben annak teljesítését megtagadnák, ellenük a 38. §. szerinti eljárás alkalmazandó.

43. §. A munkásnak a munkaszerződésből eredő követelései — ide értve biztosítékát is — sem kincstári, sem magánkövetelés czímén végrehajtás alá nem vonhatók.

44. §. Ha az ingatlan tulajdonosának vagy birtokosának (birlalójának) személyében az aratási, hordási, cséplési és nyomtatási munka teljesítésére vonatkozó munkaszerződés megkötése után, de a munka teljesítésének megkezdését megelőzőleg, bármily okból változás áll be, a jogutód jogelődje által kötött munkaszerződéseket a községi előljáróság útján a munka megkezdését hat hónappal megelőzőleg, kártérítési kötelezett-

ség nélkül felbonthatja, ez esetben is azonban tartozik a munka felvállalása következtében felmerült költségeket és kiadásokat a munkásoknak megtéríteni. Hasonlóképen a munkások is jogosultak a munkaadó személyében történt változás okából a szerződést, de ugyancsak legfőlegb a munka teljesítésére megszabott időpontot hat hónappal megelőzőleg kártérítési igény nélkül felbontani. Ha a jogutód vagy munkások a felbontás e jogával nem élnek, a jogelőd által megkötött munkaszerződés a feleket egész terjedelmében kötelezi. Ha pedig a jogutódlás oly időben következik be, midőn az aratási, hordási, cséplési és nyomtatási szerződés a jelen §. rendelkezései szerint már fel nem bontható, a jogutód a jogelőd által a munkaszerződésben elvállalt, bár a jogutódlás beálltának időpontjában már lejárt kötelezettségeikért — a jogelőd elleni visszkereset jogának fönmaradásával — a munkásoknak a jelen törvény rendelkezései szerint mint egyenes adós felelős.

A gazdasági napszámokról. 46. §. A munkaadó és a napszámos között a szerződés szóval is megköthető. A szerződési feltételek megállapítása a felek szabad egyezkedésének tárgya. A törvénynyel vagy a törvényhatósági szabályrendelettel ellenkező megállapodások azonban érvénytelenek. Az a szerződés, melyet a munkaadó olyan egyénnel köt meg, kinek munkás-igazolványa nincsen, — bárha annak használatára köteles vona, — a közigazgatási hatóság előtt nem érvényesíthető.

47. §. Napszámost a munkaadó intézkedésére jogosított megbizottja, vagy felügyeletre használt alkalmazottja is szerződthet. A napszámos megbizottja által is köthet szerződést, ha az által munkásigazolványát a munkaadónak átadja.

48. §. A napszámos, ha a felfogadó kívánja, felfogadásakor köteles munkásigazolványát átadni. A munkaadó köteles az átvett igazolványt megőrizni s a munka befejeztével azt a munkásnak visszaadni. (60., 63. §§.) Ha a munkásigazolvány a munkaadó kezén vesz el, a másodlat kiállításának költségeit a munkaadó köteles viselni.

49. §. Ha a munka tartamára nézve más világosan ki nem köttetett, mindig csak egy napi munka értendő. A napszámos munkanapja, ha az iránt a felek között más megállapodás nem létesült, napkeltétől napnyugtáig számíttatik, mely időre a napszámosnak délben egy egész órát, ápril 15-től szeptember 30-ig pedig reggel és délután is egy-egy félórát szünetidő számíttatik. (60. §.)

50. §. A napszámos köteles a munkát, a melynek teljesítésére felfogadtatott, vagy ha ez a munka bármely véletlen akadályozó körülmény miatt nem folytatható, a munkaadó által meghatározott más gazdasági munkát teljesíteni. Ha a munkaadó napszámost így foglalkoztatni nem képes, vagy

nem akarja, akkor a tényleg munkában töltött idő aránya szerint, a kikötött munkabérnek egy-, két- vagy háromnegyed része fizetendő, s ha étkezés is kikötött, a délelőtti munka után az ebéd, a délutáni munka után pedig az estebéd is kiszolgáltatandó. (60., 63. §§.)

51. §. Ha a napszámos munkája legalább egy havi időre biztosított, a kikötött munkát megakasztó bármely körülmény beálltával a mennyiben más világosan ki nem kötött, a felfogadott jogosítva van a napszámost más gazdasági munkára felhasználni, mit a napszámos teljesíteni köteles. Ha azonban az akadály folytonosan legalább egy hétig tart, ez esetben mindkét fél visszaléphet a szerződéstől. (60., 63. §§.)

52. §. Ha a szerződést vagy a törvény rendelkezéseit a munkaadó szegné meg, a hatóság által köteletségének teljesítésére, a munkásnak okozott teljes kár — és eljárási költség megfizetésre kötelezendő s a 60. §. szerint megbüntető. Ha a szerződést vagy a törvény rendelkezéseit a munkaadónak intézkedésre jogosult megbízottja szegné meg: a büntetés e megbízott ellen alkalmazandó, a kártérítési kötelezettség azonban az esetben is mindenkor a munkaadót terheli.

53. §. Ha a napszámos a meghatározott időben igazolatlanul meg nem jelen, vagy a megkezdett munkát abbahagyva jogtalanul eltávozik, az első fokú hatóság által — a munkaadó írásbeli, vagy jegyzőkönyvbe vett szóbeli kérelmére előleges tárgyalás nélkül a munkahelyre, kényszereszközök alkalmazásával is, — kivezetése határozatilag elrendelendő. Ha pedig a munkát a munkahelyen önként megjelenev vagy kivezetés után sem kezdi meg, illetve nem folytatja, a 38. §. megfelelő alkalmazásával a 62. §. szerint megbüntető.

54. §. A napszámos a kárért, melyet utasítás ellenére végzett munkájával, cselekményével vagy mulasztásával a munkaadónak okozott, — felelős s az okozott kár erejéig a munkaadó munkabérét visszatartani jogosult. Köteles azonban a munkaadó, ha a munkás a visszatartásban meg nem nyugszik, bérkövetelésének megállapítása végett az illetékes hatóságnál az eljárást a visszatartás után három napon belül megindítani. (60. §.)

55. §. Ha a felek között a kifizetésekor a napi bér nagysága tekintetében vita merül fel, s a megállapodás ki nem deríthető, a hatóság a napi bért oly összeg szerint állapítja meg, a milyent azon időben és helyen vagy annak legközelebbi vidékén hasonló munkáért rendszerint fizetnek.

56. §. A 31-dik §. tilalma a napszámosokra is kiterjed. (Lásd ezeket a 103. oldalon).

Büntető határozatok. 58. §. 30 napig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntető az a munkaadó: a) a ki a munkás vagy napszámos kivezetését

törvényes alap nélkül eszközölteti (37. és 53. §§.); *b*) a ki ezen törvény 32., 56. §-ában foglalt tilalmakat megszegi. Ugyanezen büntetéssel büntetendő az a gazdasági alkalmazott, a ki a munkásoktól felfogadásukért magának anyagi előnyöket köt ki, vagy ily előnyöket elfogad.

59. §. 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az a munkaadó, a ki — igazolványnyal bíró munkással szemben — a munkaadó kötelességeire vonatkozólag a törvény 28. §-ában, továbbá a 24. §. első és a 30. §. harmadik bekezdésében foglalt rendelkezéseket, tilalmakat megszegi.

60. §. 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az, a ki a jelen törvénynek a munkaadó kötelességeire vonatkozó többi rendelkezéseket, tilalmait megszegi. (12., 18., 20., 24., 27., 30., 31., 33., 36., 41., 48., 49., 50., 51., 52., 54. §§.)

61. §. 15 napig terjedő elzárással és 100 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az a munkás vagy napszámos, a ki: *a*) ezen törvény 1., 28 §-ának rendelkezéseit megszegi: *b*) egy időre több munkaadóhoz szegődik el. Ily esetben a munkás vagy napszámos azon munkaadóval köteles szerződését teljesíteni, a kivel először szerződött, a többi munkaadónak kártérítéssel tartozik, kivéven, ha ezek a munkaadó előző szerződéséről tudva kötöttek vele szerződést.

62. §. 60 napig terjedhető elzárással büntetendő az a munkás vagy napszámos, a ki: *a*) a munkahelyen önként meg nem jelen, vagy ott önként megjelenvén, avagy kivezettetvén, a munkát meg nem kezdi, szakadatlanul nem folytatja, vagy a 39. §-ban megjelölt czélből szándékosan rosszul teljesíti (38., 39., 53., §§.); *b*) a munkahelyen a szerződés ellenére munkaeszközök vagy segédmunkások nélkül jelenik meg. (39. §.)

63. §. 15 napig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az a munkás és napszámos, a ki ezen törvénynek a munkás és napszámos kötelességére vonatkozó többi rendelkezéseit, tilalmait megszegi. (20., 34., 35., 36., 49., 50., 51. §§.)

64. §. 15 napig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő: *a*) a ki más által elszegődtetett munkást vagy napszámost azon időtartam alatt, melyben annak más munkaadóval szemben kötött szerződését kellene teljesítenie, e körülményt tudva, felfogad vagy előnyösebb ígérek által munkaadójától elcsábítani törekszik; *b*) a ki munkásigazolványt zálogba vesz, vagy arra hitelez.

65. §. Nem bírnak hatálylyal sem azon összebeszélések, melyekkel a munkások azt czélozzák, hogy közös munkaszünetelés által a munkaadókat magasabb bér megadására kényszerítsék s általában tőlük előnyöket csikarjanak ki, sem azon egyezmények, a melyek által azoknak, a kik az érintett összebeszélések mellett megmaradnak, támogatása, azoknak pedig,

a kik az összebeszéléssel szakítanak, megkárosítása czéloztatik. 60 napig terjedhető elzárással és 400 koronáig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő az, a ki: a) az ily összebeszélések és egyezmények létesítése, terjesztése, vagy foganatosítása céljából a munkásokat, napszamosokat, cselédeket, szabad akaratumnak érvényesítésében akadályozza, vagy akadályozni törekszik; b) ily összebeszélések, egyezmények létesítése, terjesztése vagy foganatosítása céljából a szerződött munkások között álhireket terjeszt, pénzt gyűjt, a szerződött munkásokkal összejövetelt tart, ily összejövetel céljaira helyiségét átengedi, s ily összejövetelben részt vesz.

66. §. 60 napig terjedhető elzárással és 400 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az, a ki: a) a gazdasági munkásokat, napszamosokat arra ösztönzi, hogy munkásigazolványt ne szerezzenek, a szerződéskötésnél a megszabott alakszerűségek megtartásától tartózkodjanak, a bármely módon létrejött szerződést ne teljesítsék; b) az elszerződött vagy elszerződésre hajlandó munkást, napszamosát, cselédet ezért fenyegeti, szóval vagy tettel bántalmazza; c) a szerződésszegő munkást, napszamosot, cselédet nyilvánosan feldicséri, vagy annak javára adományt gyűjt. Ugyanezen büntetés alá esnek azok is, a kik azon a helyeken, a hol a munkások dolgoznak, a munkaadó vagy megbízottja lakása s illetőleg tartózkodási helye előtt összecsoportosulnak a végett, hogy a munka megkezdését vagy folytatását megakadályozzák, vagy pedig a munkásokat a munka elhagyására bírják.

68. §. A munkások ellen kiszabott szabadságvesztési büntetések, ha a munkaadó az elzárási büntetés végrehajtásának elhalasztását kívánja, csak a szerződési munka elvégzése után hajtandók végre.

69. §. Az esetben, ha a munkaadó kész a 38. §. szerint elítélt s a munka teljesítésére hajlandó munkásokat visszafogadni, a munkaadó és a munkások együttes kérelmére a munkásokat a hatóság a körülmények mérlegelésével szabadlábra helyezheti. Ha az ily módon szabadlábra helyezett munkások a munkát teljesítik és önkényű megszakítás nélkül be is fejezik, a folyamatba tett eljárás megszüntetendő s a büntetés végrehajtása mellőzendő, valamint abban az esetben is, ha a munkások a munkát az eljárás befejezése, vagy az ítélet foganatosítása előtt megszakítás nélkül teljesítik.

71. §. A befizetett pénzbüntetésekéből minden községbe a gazdasági munkások és napszamosok érdekében segélyalap létesítendő. A segélyalapok szervezetét és kezelését a törvényhatóság, a földművelésügyi miniszter jóváhagyásával, szabályrendelettel állapítja meg.

A hatóságokról és az eljárásról. 72. §. Mindazon ügyekre nézve, melyek a jelen törvény szerint hatósági intézkedést

kivánnak, s az ezen törvényben megállapított kihágások megtorlására, nemkülönben az egyéenként 100 koronát meg nem haladó kárkövetelés elbírálására, 1. elsőfokú hatóság: *a)* vármegyékben a főszolgabíró; *b)* törvényhatósági joggal felruházott városokban a tanács kijelölt tagja; *r. t.* városokban a polgármester; *c)* Budapesten a kerületi előljáró; 2. másodfokú hatóság: a közigazgatási bizottságnak külön albizottsága; 3. harmadfokú hatóság: a földművelésügyi miniszter. Két, érdemben egybehangzó határozat ellen felebbezésnek helye nincsen. A sértett fél akkor sem felebbezhet, ha a másodfokú hatóság az elsőfokú hatóság által kiszabott büntetést súlyosbította; valamint a vádlott sem felebbezhet, ha a másodfokú hatóság az ő büntetését enyhítette.

73. §. A 100 koronát meghaladó kártérítés iránti ügyek, továbbá az ezen törvényben előírt alakszerűségek megtartása nélkül kötött szerződésekből eredő minden vitás kérdések elbírálására a rendes bíróságok illetékesek.

74. §. Az ezen törvény szerint a közigazgatási hatóság elé tartozó ügyek minden fokozaton mindenkor soron kívül tárgyalandók s intézendők el.

75. §. A földművelésügyi miniszter felhatalmaztatik, hogy oly községekben, melyekben annak szüksége mutatkozik, a 72. §. 1. pontjában felsorolt elsőfokú hatóságokat a jelen törvény alapján megillető hatáskörnek egyes részeit a községi előljáróságokra átruháztassa vagy az előljáróság egyes tagjait megbízhassa. A földművelésügyi miniszter felhatalmaztatik, hogy egyes törvényhatóságokra vagy járásokra nézve, az ott lakó munkásokat, napszámosokat, — a mennyiben azon törvényhatóság, illetve járás területén teljesítendő munkára vállalkoznak, — az igazolvány kötelező használata alól felmenthesse.

76. §. A törvényhatóságok felhatalmaztatnak, hogy a munkaadó és a gazdasági munkások közötti jogviszonyoknak a jelen törvény által nem érintett és a helyi viszonyoknál fogva fontossággal bíró részei iránt a törvényhatósági területen működő gazdasági egylet véleményének meghallgatásával külön szabályrendeletet alkothassanak.

MEZŐGAZDASÁG.

Az 1894. évi XII. törvénycikk 1. §-a kimondja, hogy mezei birtokát a törvény korlátai között gazdaságilag mindenki szabadon használhatja. Ez korlátozást ott szenved, a hol a nyomásos gazdálkodás fentartását a birtokosok elhatározták.

Ha a birtokosság birtokarány szerint számított többsége a szabad gazdálkodást mondja ki, akkor az egyáltalán többé meg nem változtatható. Ha pedig a nyomásos gazdálkodás fogadtatott el, ez sem változtatható meg hat éven belül, de ennek letelte után a birtokosság $\frac{1}{10}$ -része annak megszüntetését kérheti. Különbén a nyomásos gazdálkodásba nem kényszeríthetők az önálló puszták, tagosított határookban az önálló tagok, továbbá az állandóan bekerített vagy szőlővel beültetett területek tulajdonosai, más területek is kivonhatják magukat, ha ez által a többi birtokrészen e nyomásos gazdálkodás meg nem nehezíttetik.

Az osztatlan közös legelőknél az érdekelt birtokosok közgyűlése állapítja meg a legelőrendtartást, a legeltetés, az állattenyésztés és az apaállattartás (bika, mén stb.) módozatait.

Az osztatlan közös legelők csak akkor oszthatók fel, ha ahhoz a földművelési miniszter az engedélyt megadta.

A vízmosásos vagy vízmosás veszélyének kitétt területeken a legeltetés egészben is eltiltható. Ha már keletkeztek vízmosások és ezek másnak birtokát is veszélyeztetnék, a hatóság elrendelheti a befásítást és egyesség hiányában a költségek viselésére az érdekeltség arányában határoz.

Kendert és lent áztatni csak a hatóság által e célra kijelölt helyeken s megállapított módozatok mellett szabad.

Be nem kerített helyen csak kellő felügyelet mellett szabad legeltetni.

A birtokhatár megjelölése. A földbirtok határai minden

birtokos által látható módon megjelölendők. Hogy minő határjelek használhatók, azok hol s mikor állítandók fel, erre nézve a megyei szabályrendelet intézkedik. A határjelek felállítása, kijavítása s megújítása körül felmerülő vitás kérdésekben a község előljáróságához kell fordulni.

A határjelekre nézve a községi előljáróságnak felügyeleti joga van s ha azokat a felek a megyei szabályrendelet értelmében föl nem állították, vagy a megrongáltakat meg nem újították, jogában áll — ha a felszólítás sikertelen maradt — a tulajdonos költségére azokat fölállítani s megújítani.

Mezei közös dűlőutakról. A mezei közös dűlőutak arra valók, hogy más utak hiányában a község határán az egyes birtokokhoz hozzá lehessen jutni. Az ilyen út csinálásához és jókarban tartási költségeihez mindazok tartoznak haszonarányban hozzájárulni, a kiknek érdekében az út fentartatik, Új mezei közös dűlőutak céljaira vagy a létezők kiszélesítésére szükséges területek kisajátítás útján is megszerezhetők. A kisajátításhoz az engedélyt a földművelési miniszter adja meg.

Minden községben meg kell határozni azokat az utakat, a melyeken szarvasmarhák, lovak, juhok, sertések stb. szabadon hajthatók.

Az utak befásítását a vármegye határozza meg, nevezetesen, hogy az utak minő határidő alatt fásíttassanak be, az úttestre vagy azon kívül és egymástól minő távolságban legyenek a megjelölt fánemek ültetve. Ezen rendelkezés által a régebbi törvény hatályon kívül lett helyezve, mely szerint a fák az utak külső szélétől egy méterre voltak csak ültetethetők.

A kártékony állatok és növények irtása s a hasznos állatok oltalmazása. Minden birtokos köteles legkésőbbben márczius hó végéig fáit és bokrait a hernyóktól, hernyófészkektől megtisztítani és azokat elégetni. Úgy tartozik egész területén a szerbtövist virágzása előtt, az arankát pedig megjelenése után azonnal kiirtani. Lóhere- és luczernamagvakat is forgalomba hozni tilos, ha azok nem arankamentesek.

A ki a kártékony állatokat és növényeket a meghatározott időben irtani elmulasztja, helyette az irtást a községi előljáróság köteles végeztetni, a mulasztó költségére.

A hasznos madarak pusztítása, azok fészkeinek és tojásainak elszedése tilos. A hasznos madarak árulásba hozása is csak hatósági engedély alapján gyakorolható. Hasznos madaraknak leginkább az apró éneklőket nevezzük s a melyek fő tápláléka férgesekből, bogarakból áll.

A méhekről. A méhraj tulajdonosa, ha raját két nap alatt nem kereste és el nem fogta, a raj annak tulajdonává válik, kinek birtokán letelepült, vagy a ki azt elfogta.

Ha valamely méhesben a ragadós költés-rothadás üt ki, a beteg törzsek azonnal megsemmisítendőek. Ha ez elmulasztatnék, a község előljáróságának jogában áll a megsemmisítés iránt intézkedni.

A hegyközségekről. A szőlőművelés előmozdítására állíttatott vissza a hegyközségi szervezet. A hegyközség alakítását az érdekeltek birtokaránya szerinti egyharmada már kimondhatja, azon esetben, hol egy határban legalább száz kataszteri hold összefüggő terület létezik, mely eddig is szőlőnek használtatott, de a fillokszerra elpusztította, vagy más okból hever parlagon és ezen terület legalább 20 birtokos kezén van. Ha a száz hold terület összefüggését egy vagy több helyen oly közbeeső kisebb, de az egész terület térfogatának egy negyed részénél nem nagyobb birtokrészek szakítják félbe, melyek eddig sem használtattak szőlőművelésre, a hegyközség megalkakulását ezek nem gátolhatják, hanem ezen területek birtokosai akarattuk ellenére is a hegyközség kötelékébe bevonatnak.

A száz holdnál kisebb összefüggő terület birtokosai hegyközséggé csak úgy alakulhatnak, ha az érdekelt birtokosok kivétel nélkül a hegyközség alakítása mellett vannak.

Ha valamely községben két vagy több határrészében egész különálló szőlőterületek vannak, ezek is egy hegyközséggé alakulhatnak, ha a különálló szőlőterület mindegyike legalább ötven kataszteri hold nagyságú és az legalább húsz birtokos kezén van.

Ugyanazon törvényhatóság több községben fekvő szőlőterületek tulajdonosai is alakíthatnak egy hegyközséget, ha ezek egy összefüggő területet képeznek, de itt már a többség határoz s ha a szavazatok egyenlők: a külön hegyközség meg a közös hegyközség iránt ez esetben a hatóság határoz, melyik alak lépjen életbe.

A hegyközségek kötelesek intézkedni:

1. A közös őrzés és a hegyrendészeti szervezkedés iránt.
2. A fillokszera által elpusztított szőlők felújításának, továbbá a peronoszpora ellen való védekezésnek előmozdítása iránt.
3. Minden egyéb fellépő szőlőbetegség elleni közös védekezés iránt.
4. Az okszerű szőlőművelés, szüretelés érdekében szükséges vagy kívánatos közös gazdálkodás és nevelés iránt.

A hegyközségek a költségeik fedezése végett hegyközségi járulékot vehetnek ki. Az őrzési költségekhez azok a birtokosok is hozzájárulnak birtokaránylag, a kinek a hegyközséghez tartozó területeik nincsenek szőlővel beültetve. A szőlőfelújítási vagy szőlőültetésének előmozdítására és a peronoszpora, vagy szőlőpenész elleni védekezés elősegítésére szük-

séges költségekben azok a birtokosok vesznek részt, kiknek területe valósággal be van ültetve szőlővel, illetve szőlőiket felújítják vagy új szőlőket létesítenek. Az okszerű szőlőművelés és szüretelés érdekében szükséges vagy kívánatos a közös gazdálkodásra, pl. a közös pinczék fentartására, a hegyközség az összes tagokat rászoríthatja.

A hegyközség ügyeit ezek intézik:

1. A hegyközségi közgyűlés, hol a szavazatok többsége határoz. Nyolczszáz négyszögöl vagy ennél kevesebb terület birtokosa bír egy szavazattal, az ennél nagyobb terület birtokosa pedig annyi szavazattal bír, a hányszor nyolczszáz négyszögöl területe van. Az összes hegyközségi birtokosok szavazatainak egy negyed részénél több szavazatot azonban saját nevében egy birtokos sem gyakorolhat.

A közgyűlés alkotja meg a hegyközségi rendtartást, megállapítja a működési tervet, az évi költségvetést, megvizsgálja a számadásokat s határoz mindazokban az ügyekben, a melyeket a hegyközségi rendtartás hozzá utal. A hegyközségi rendtartásban meghatározandók a tagok jogai és kötelelességei, a hegyközségi választmány és az előljáró kötelelessége és hatásköre, az ügyrend, a csőszök felfogadásának és alkalmazásának módja és feltételei, a nekik adandó utasítás és általában mindaz, a mi a hegyrendészet érdekében szükséges.

2. A hegyközségi választmány, mely a közgyűlés által elfogadott hegyközségi rendtartásban ráruházott feladatokat végzi.

3. A hegybíró, ki a hegyközség végrehajtó embere.

A megalakult hegyközségek csak megalakulásuk után három év múlva oszolhatnak fel. És pedig a 100 holdas vagy ennél nagyobb hegyközségek akkor, ha az e célra összehívott közgyűlésen az összes birtokosok birtok- és számszerinti háromnegyed részét túlhaladó többség úgy kívánja. A 100 holdnál kisebb hegyközségeknél a feloszlás megtörténhetik, ha azt az illető birtokosoknak, birtok- és számszerint való többsége akarja.

A mezei rendőrségről.

Törvény értelmében a községek kötelesek a határ őrizetére mező-, a hegyközségek pedig hegyőröket alkalmazni. Kisebb községek szövetkezhetnek közös mezőőr tartására, ha a főszolgabíró ezt megengedi. Ez azonban csak akkor lehet, ha a határ 300 kat. holdnál nem nagyobb, vagy ha a határban 100 holdas hegyközség is van és többi külbirtok 300 holdnál nem nagyobb. Ez esetben a hegyőr láthatja el a felügyeletet.

A mezőőr fizetése az érdekelt birtokosokat terheli. A kinek egy vagy több község határában legalább 100 katasztrális hold

birtoka van, az külön mezőőrt tarthat s ekkor községi mezőőr tartási költségeihez nem köteles hozzájárulni. A mezőőr vagy hegyőr szegődményébe a befolyó büntetéspénzekből $\frac{1}{4}$ rész átengedhető.

A mezőőröket felesketik és jelvényt kapnak. Fegyverzetük a revolver, de a főszolgabíró megengedheti, hogy puskát tarthassanak.

A mezőőr mezőrendőrségi kihágási ügyekben tett vallo-mása rendszerint teljes bizonyítékot képez, ha oly dolgról tesz vallomást, a mit saját maga tapasztalt. Az ellenkező bebi-zonyítása azonban meg van engedve. A mezőőr megzálogol-hatja, vagy a községi előljáróságához bekisérheti azt, a kit mezei lopáson vagy rongáláson rajta kapott, ha az előtte ismeretlen vagy állandó lakhelye nincsen. Más egyént csak akkor tartóz-tathat le, ha a felszólításnak ellenszegül, őt gyalázó szavakkal illeti vagy nagyobb kárt okozott.

A földbirtokosnak, bérlőnek, családtagjainak vagy alkal-mazottjainak joguk van a lopáson vagy rongáláson ért egyén-től a lopott tárgyakat vagy az eszközöket lefoglalni, a tilos-ban talált állatokat behajtani, kötelesek azonban a tárgyakat vagy állatokat, — ha azokat 3 nap alatt ki nem váltották, — a község előljáróságának átadni.

A tilosban talált baromfi, ha a behajtása nehéz vagy lehetetlen volna, el is pusztítható.

A kóbor ebeket és macskákat saját birtokán mindenki szintén elpusztíthatja.

A mezőrendőri kihágások által okozott károk megbecs-lése a mezőőr kötelessége. Ha a felek azzal megelégedve nin-csenek, 3 nap alatt új becslést kívánhatnak, mit foganatosít-tani a községi előljáróságnak kötelessége.

A kihágások büntetése. 200 koronáig terjedhető pénzbün-tetéssel büntetendő az:

a) a ki gazdasági terményeket gyümölcsös kertből, szőlő-ből, faiskolából vagy a mezőről lop, vagy a ki másnak, a föld-től el nem választott termékeit jogosulatlanul leszedi, levágja, avagy ellopja, ha a dolog értéke a 60 koronát meg nem haladja;

b) a ki magán határ- és tilalmi jeleket jogosulatlanul szán-dékosan megsemmisít, elvisz, más helyre átesz, megrongál vagy kiás;

c) a ki a gazdasági terményeket, a fákat és a csemetéket vagy gyümölcsseit rongálja, levágja, kitördeli, legallyazza vagy kiássa, ha a kár 60 koronát meg nem halad.

Ez esetekben a büntető eljárást csak a károsult pana-szára indítják meg.

Kihágást követ el továbbá és 200 koronáig terjedhet a büntetése annak:

a) a ki gazdasági célra szolgáló megfigyelő eszközöket,

hatósági jeleket vagy mérnöki jelvényeket jogosulatlanul rongál, megsemmisít vagy más helyre átesz, ha a kár 50 koronát meg nem halad;

b) a ki jogosulatlanul zálogol;

c) a ki a jogos zálogolást megghusítani törekszik, ha cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik;

d) a ki mezei közös dülő utat jogosulatlanul megsűkít, másfelé irányít, elszánt vagy megrongál;

e) a ki, bár tulajdonát képező szabadban lévő kórót, trágyát, tarlót, avart, nádast, tőzeget stb. oly helyen gyűjt meg, hogy abból másnak kára támadhat és azt felügyelet nélkül hagyja;

f) a ki másnak területén jogosulatlanul legeltet;

g) a ki apaállatot (csődört, bikát stb.) tenyészigazolvány nélkül másoknak párosításra átenged, vagy a ki ily állatot másnemű állatokkal együtt a közös legelőre hajt.

h) a ki másnak földjén jogosulatlanul szekerez vagy azon marhát hajt át;

i) a ki a vetésforgóra és legeltetésre megállapított rendelkezéseket nem tartja meg;

k) a ki nem arankamentes luczerna- vagy lóhere-magot elvetés céljából elád;

l) a ki a kendert vagy lent nem a hatóság által arra kijelölt helyen s. módon áztat.

Az eljárás a *b)*, *e)*, *f)*, *h)* esetekben csak a károsult feljelentésére, a többiben pedig hivatalból indítandó meg.

100 korona erejéig terjedhető pénzbüntetéssel büntetik az:

a) a ki idegen földről, rétről, legelőről, kertből, gyümölcsösből vagy szőlőből füvet, trágyázó vagy fűtő anyagot jogosulatlanul szed;

b) a ki állatokat felügyelet nélkül legeltet;

c) a ki ott, hol a nyomásos rendszer van elfogadva, engedély nélkül külön csordákban legeltet;

d) a ki a közutakon, tereken vagy utcákon levő szederfákról selyemtenyészési célra a lombszedést jogosulatlanul megakadályozza vagy a lombot valamiképp használhatlanná teszi;

e) a ki a szántóföldön hátrahagyott mezőgazdasági eszközöket jogosulatlanul használ;

f) a ki idegen területre jogosulatlanul megy vagy azon átjár és onnét felhívás folytán el nem távozik, vagy a ki tilalmi jelzéssel ellátott idegen területre jogosulatlanul megy vagy azon átjár, ha ugyan cselekménye a büntetőtörvény szerint súlyosabb beszámítás alá nem esik;

g) a ki másnak művelés alá vett földeire állatokat gondatlanságból bemenni enged, vagy betiltott mezei utat használ;

h) a ki jogosulatlanul tarlóz vagy böngész;

i) a ki másnak földjére jogosulatlanul trágyát, csontot,

döglött állatot, követ, cserepet és szemetet visz vagy elás; avagy ha másnak földjén gödröt ás, vásznat fehérít, ruhát szárít vagy kendert áztat;

k) a ki a káros állatokat, illetőleg növényeket a hatóság figyelmeztetése ellenére is a kitűzött határidő alatt irtani elmulasztja;

l) a ki a homok-, agyag-, kő-, mész- és egyéb gödröket vagy a kutakat betakarni a hatóság utasítása ellenére elmulasztja;

m) a ki a rábízott állatokat kellő felügyelet nélkül hagyja;

n) a ki az utak vagy bekerített földek elzárására szolgáló kerítéseket, sorompókat, kapukat jogosulatlanul kinyit;

o) a ki a hasznos madarakat pusztítja, azok fészkeit és tojásait, fiait elszedi vagy azokat hatósági engedély nélkül árulja;

p) a ki a rothadásos méh törzseit, a baj fölismerése után azonnal meg nem semmisíti;

r) a ki saját területén bárminemű döglött állatot tudva elásatlanul hagy, vagy bármely területen elásott döglött állatot jogosulatlanul kiás.

A büntető eljárás az a), e), f), g), h), i) és n) pontok alatti esetekben a károsult panaszára, a többiben pedig hivatalból indíttatik meg.

Ha a kár 60 koronánál nagyobb, a fenti kihágások a büntetőtörvény alapján bírálандók el. A károsult panaszára megindítandó ügyekben azonban, ha a károsult igényét 60 koronára leszállítja, a mezőrendőri ügyekben illetékes hatóság íté.

A mezőrendőri kihágásnál a cselekmény súlyosabb beszámítás alá esik, ha a kihágás vásár- és ünnepnapokon vagy azokat megelőző hétköznapon, ha éjjel, ha bekerített helyen követtetett el, vagy ha mezei lopás elkövetésére valaki szekérral jelent meg. Visszaesés esetén a legmagasabb büntetés kétszerese is megállapítható.

A mezőrendőri pénzbüntetésekben felerésze az országos alapot, fele pedig az illetékes községet illeti meg. Ha a mezőrendőr szegődményébe a büntetéspénzek $\frac{1}{4}$ része engedtetett, ez esetben legelébb is az elégitendő ki a befolyó összegekből.

A zálogról. A községi előljáróság a zálogként behajtott és neki átadott marha tulajdonosát és a károsultat 48 óra alatt értesíti, hogy ha 8 nap alatt igényét nem érvényesíti, a marha a tulajdonosnak kiadatik. Ha a felek között a kiegyezés nem sikerült, a községi előljáró meghatározza az állattartási díjakat és leteendő biztosíték nagyságát s ezek lefizetése mellett az állatot gazdájának kiadja. Ha az állat tulajdonosa 8 nap alatt nem jelentkezik, vagy más biztosítékot nem nyújt, vagy ha tulajdonjogát igazolni nem tudja, kellő közhírré tétel után a zálogba vett állatok nyilvános árverésen eladandók. Hasonló eljárás követendő a zálogul lefoglalt egyéb tárgyakkal.

A legelői kárdíjról. A legelőn befogott jószágokért követ-

kező kárdij van megállapítva: 1 db. lóért, öszvéért, szamarért vagy szarvasmarháért 1 korona, 1 kecskéért 70 fillér, 1 sertésért 50 fillér, 1 juhért 30 fillér, 1 lúdért 10 fillér, 1 darab más baromfiért 5 fillér.

A hajtópénz lovak és sertéseknél 40, a szarvasmarháknál, szamaraknál, öszvéreknél és kecskénél 20, egyéb gazdasági állatnál 10 fillér. Éjnek idején a hajtó pénze kétszeresen jár. 20 darabot meghaladó csapatnál az első 20 darabon felül a hajtópénznek csak fele jár.

Mezei kihágás esetén tehát a kárttevő elmarasztaltatik: 1. a kárösszegben, vagy ha a károsult a kárdíjjal beéri, a kárdíjban; 2. a megfelelő büntetéspénzben; 3. lefizetni tartozik a hajtópénzt; 4. az állattartási és eljárási költségeket. Vagyontalanság esetében a büntetéspénz átváltoztatik vagy elzárásra, vagy közmunkára.

Tartási díjak. A befogott jószágok után következő legnagyobb magasságra szabhatók meg a tartási díjak: ló és szarvasmarha után télen 1 korona, nyáron 60 fillér, sertés és birka után télen 20, nyáron 10 fillér.

Családtagok, továbbá gyámság vagy gondnokság alatt álló egyének által elkövetett károkaért a családfők, gyámok és gondnokok, a cselédek által okozott károkaért pedig gazdáik felelősek, ha a felügyeleti jog gyakorlásánál őket mulasztás terheli. A cseléd ellenében azonban a gazda számára fenmarad a visszkeresei jog. Az állatok által okozott károkaért azok gazdája felelős.

A mezei kárnak érvényesítése 6 hónap alatt évül el.

A katonai gyakorlatok alkalmával okozott károkról.

A katonai gyakorlatok idejének és helyének meghatározásánál kellő tekintettel vannak ugyan arra, hogy a mezőgazdaság és erdőművelés lehetőleg ne háboríttassék. A katonai igazgatás azonban a törvény által fel van hatalmazva, hogy a gyakorlatokhoz szükségelt földterületeket akadálytalanul használhassa. A gyakorlat bevégezte után az okozott kárt és haszonvesztést egy vegyes bizottság deríti ki, mely vegyes bizottság áll a katonai igazgatás képviselőiből s a közigazgatási hatóság tagjaiból. Az eljáráshoz a földbirtokosok meghívandók és a mennyiben velők az egyezés létre nem jöhet, a kártalanítási összeget meghitelt szakértők meghallgatása után a vegyes bizottság állapítja meg. Az így megállapított teljes kárpótlást a katonai igazgatás a legrövidebb idő alatt tartozik az illetőknek kifizetni.

Kocsihajtási szabályok.

A közutakon *hajtás* és *kitérés* következőleg van megállapítva:

a) Minden kocsival, szekérrel *balra* kell hajtani; a szembejövőknek pedig balra kitérni, az előtte haladónak jobbról kell eléje kerülni; hidakon azonban eléje hajtani tilos.

b) Udvari-, katonai-, posta-, tűzoltó- és mentő-járműveknek, úgy a szembejövő, mint az előtte haladó kitérni tartozik.

c) Oly utakon, hol egy nyom van, az a) alatti szabályok követendőek, megjegyezvén, hogy az üres jármű a személyszállító vagy terhesszekérnek tartozik kitérni, hasonlóképen a lejtőről lefelé jövő a felmenőknek, végre sík pályán az egyenlő minőségűek egymásnak félnyom szélességre tartoznak kitérni.

Nyájakkal, csordával vagy falkákkal való találkozásnál minden járművel lépésben kell hajtani, a hajcsárok pedig tartoznak a megállás nélküli elhaladásra elégséges utat nyitni. Kisebb állatesoportokkal csak az út felét szabad elfoglalni, egyes állatok pedig pályán vezetendőek.

Üres vagy terhelt járműveket az útpályán hagyni, vagy ott álldogálni nem szabad; ha a megállás elkerülhetetlen, az út egyik oldalára kell állni, hogy mellette két egymással szembejövő kocsinak a közlekedésre helye maradjon.

A kocsinak a hajtás alatt aludni, kocsiját elhagyni, vagy egyszerre több járművet hajtani tilos.

Mindennemű járművet éjjel és sötét időben vagy lámpával kell világítani, vagy a vonó állatoknak egyikét csengővel kell ellátni.

A járműhöz hátul kettőnél több állatot, a vonó állatok mellé pedig két állatnál többet kötni tilos. Az ezek ellen vétők 20 forintig terjedő pénzbüntetéssel büntetendőek.

Az út s tartozékainak rongálása 30—100 forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetetik.

Vadászati szabályzatok.

Saját birtokán a tulajdonos vagy az, a kinek megengedi, szabadon vadászhat: 1. ha egy tagban vagy összefüggő részekben legalább 100 katasztrális holdat bír; 2. ha a birtoka kisebb is, de kertileg műveltetik s be van árokkal, sövénynyel kerítve. Természetes azonban, hogy ezeknek is kell vadászjegyet váltani, általában azokat megtartani, a mik a 23—26-ik lapokon részletesen fel vannak sorolva. Egy tagban legalább 50 holddal bírók összefüggésben levő földjeikre a vadászat gyakorlására egyesülhetnek. Egyéb földbirtokon és a községek tulajdonát

képező területeken a birtokosok a vadaszatot hat évi tartamra bérbe kötelesek adni.

A szarvas, dámvad által okozott mezei és erdei károkért a vadászat birtokosa kártérítéssel tartozik. E végből azonban szükséges, hogy a kár elkövetésétől számított 8 nap alatt a hatóságnak bejelentessék.

Az általános *vadászati tilalom* február 15-től augusztus 15-ig tart. De tiltott időben *szabad a vadászat*: a seregekben vonuló vadludak- és kacsákra, keselyűk, sasok, kányák és véresékre, végül holló, szarka, varjúk és verebekre. Seregélyre csak a szőlős- és gyümölcsös-kertekben.

Ragadozó vagy kártékony állatokat, úgymint medvét farkast, rókát, hiúzt, vadmacskát, borzot, vaddisznót, tengeri nyulat, hörsögöt, ürgét, menyétet stb. saját birtokán a tulajdonos mindenkor elpusztíthatja, akkor is, ha a vadászat bérbe van adva.

Éneklőmadarakra vadászni sohasem szabad.

A vadászati területen talált házi macskát és kóbor ebe- ket a vadászatra jogosult elpusztíthatja. Idegen vadászterületen a sebzett vadat üzni nem szabad.

A halászatról.

A halászati jog a meder tulajdonosát illeti. Árvizek kiöntéseiben a halászati jog azokat a birtokosokat illeti, kiknek birtokát az árvizek borítják. Ily vizekből a halaknak a mederbe való visszatérését azonban akadályozni tilos.

A ki halászni akar, tehát a tulajdonos is, tartozik évenként halászejgyet váltani (maga személyére 2 frtért, segédek s munkások számára pedig 50 krért); elmulasztása 5 forint, illetve 25 frtig büntethető.

Nyílt vizeken, a leggyakoribb halfajok közül tilos halászni; süllőre, kecsegére, sőregre és vizára április 1-től június 15-ig, pontyra április 1-től július 15-ig, lazaezra, pisztrángra szeptember 15-től január 31-ig.

Nagyon apró halakat sem szabad kifogdosni.

A rák szintén védelemben részesül. Április 1-től május 15-ig tilos fogni s nyolcz ccentiméternél kisebbek a vízbe visszabocsájtandók.

A halak védelmére szolgál továbbá, hogy minden oly eszköz (háló, kosarak, varsák stb.), melynek nyílásai négy ccentiméternél szűkebbek, úgy olyan állandó készülékek (rekesz, zárháló), melyek a vízfolyás felét elfogják, tiltva vannak. Nem szabad kábító, mérgező, vagy robbanó szereket (maszlag, oltatlan mész, méregfű, dinamit), alkalmazni. Az éjjeli halászat napnyugtától keltéig; a gátaktól és zsilipektől 30 méternyire

lefelé és felfelé — horog kivételével — halászni, vagy a vizeket a bennük levő halak kifogása végett lecsapolni tiltva van. Ezen tilalmak áthágása 100 frtig, a kábító, mérgező szerek és dinamit alkalmazása 200 frtig büntethető.

A halászatra jogosultak, ha vadászati jegyük nincs is, lőfegyver nélkül elpusztíthatják a halakra nagyobb mérvben kártékony állatokat, úgymint: vidrát, csonttörő sast stb.

A ragadós vagy járványos jószágbetegségek elleni törvényes intézkedések.

Ha gyanu merül fel valami ilyen baj kiütése iránt, akkor a hatóság kiküldi a helyszínére a hatósági állatorvost, ki megállapítja a betegség jellegét és kipuhatolja, hogy a betegség mikor és milyen úton jött a községbe. Sürgős esetben már az orvosnak jogában áll a megbetegedett vagy gyanus állatok elkülönítését és őrizetét elrendelni. Az elkülönítés alá helyezett állatok birtokosa köteles arról gondoskodni, hogy az állatok a kijelölt helyet el ne hagyják s más állatokkal ne érintkezhessenek. A ragadós betegségben lévő, vagy fertőzés gyanujában álló állatok istállója elzárandó, úgy azok a tárgyak is, melyek a vészt elhúrczolhatnák. Vész idején a kutyák kóborlása tilos, úgy tilos a járványlepte udvarokban vagy istállókban az állatok gondozásával megbizottakon kívül másnak tartózkodni. Ha a zár alá helyezett állatok a részükre rendelt helyen kívül találatnak, a hatóságnak jogában áll azokat, — a mint hivatalosan mondani szokták — kiirtani, vagy lebunkóztatni. A beteg vagy gyanus állatok által elfoglalt istállók vagy egyéb helyek, továbbá a beteg állatokkal érintkezésbe jött eszközök, tárgyak valamint a velük érintkezésbe jött személyek ruhái is fertőtlenítendőek s a zárlat a vész megszűntével csak annak megtörténte után mondható ki.

E szigorú eljárást a következő betegségeknél kell alkalmazni:

1. a keleti marhavész, 2. a lépfene, 3. veszettség, 4. takonykór, illetőleg bőrféreg, 5. ragadós száj- és körömfájás, 6. ragadós tüdőlob, 7. jub-himlő, 8. lovak tenyészbénasága s a ló-, valamint a szarvasmarha nemzőszervén keletkező hólyagos kiütések, 9. rühkór, 10. sertés-orbáncz és vész.

A kártalanítás. Ha ragály miatt hatóságilag le kell a jószágot bunkózni, azért némely esetben nem jár kártalanítás, más esetben pedig jár; még pedig:

Kártalanítás nem jár:

A kiirtott állatokért a birtokos kártalanítást nem kap, ha az állat takonykór, illetve bőrféregben vagy veszettségben találatott betegnek.

Kártalanítás jár:

a) A becsérték (*a közönséges piaczi ár*) felének erejéig :
 1. ha az állat más, mint a felsorolt ragadós betegség miatt öletett meg; 2. ha takonykór, illetve bőrféreg gyanujában álló állat leöletett s az ekkor is csak gyanusnak találtatott.

b) A becsérték kétharmada jár, ha az állat a többi felsorolt ragadós betegségek miatt öletett meg s az állat leöletése után is csak gyanusnak bizonyult.

c) Az egész becsérték megtérítetik, ha az állat a boncolás után egészségesnek bizonyult s csak tévedésből öletett meg.

Egész becsérték jár a hatóságilag megsemmisített rendelt vésztt terjesztő tárgyak után is.

A *becslést* két kéttagú bizottság eszközli, kik közül az egyiket az érdekelt fél jelöli meg, másikat a hatóság rendeli ki. Véleményeltérés esetén az ajánlatba hozott összegek átlaga képi a becsértéket. A becslés lehetőleg az állatok élő állapotban ejtendő meg.

A marhavész, a lépfene, a veszettség, a juh-himlő és a sertésorbáncz betegség vagy annak gyanuja miatt öölt állatok húsanak, tejének vagy más terményeinek felhasználása tilos. Ezek szőröstől-bőröstül alkalmas módon megsemmisítendőek. A ragadós tüdővész és száj- és körömfájás miatt öölt állatok húsa orvosi ellenőrzés mellett, a beteg részek kivételével, felhasználható.

A **büntetések.** A ki a marhavész terjedése ellen elrendelt zárt vagy egyéb szabályokat megsérti, 3 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő. A ki az állatok belső megbetegedését föl nem jelenti, 300 forint erejéig büntethető. Egy hóig terjedhető elzárással és 100 forint bírsággal sujtandó az, a ki a szabályrendeletek kikerülésével levágott állat húsát emberi élelemre árulja vagy adja; a ki elhullott vagy levágott beteg állat húsát emberi eledelre használja vagy másoknak adja. A törvény vagy a hatóság által kiadott utasítások intézkedéseinek áthágása esetében 300 forint, 200 forint és 100 forintig terjedő büntetések vannak kiszabva. A hamis marhalevelekkel szállított állatok elkoboztatnak.

A **ragadós tüdőlobra** nézve eltérés van a fent elsorolt rendelkezésektől. Ugyanis, az ezen betegség elfojtása céljából hatóságilag levágott marháért az állat birtokosa a teljes becsérték (*a helyi piaczi árak*) $\frac{9}{10}$ részének megfelelő kárpótlást kap. A kártalanítási költségeket, valamint az irtás és fertőtlenítés költségeit az állam viseli. Ezen betegség kiirtása céljából *levágott állatokért azonban kárpótlás nem adatik:* a) olyan marháért, mely hat hónapnál rövidebb idő óta lett az országba behozva és az itt történt befertőzés be nem bizonyítható; b) nagy ipari vállalatok és gyárak hizlalóiban talált

beteg állatokért; c) állatvásárok istállóiban vagy a vásártéren talált *beteg* szarvasmarháért; d) ha az állat megbetegülését a tulajdonos azonnal be nem jelentette és e), ha a betegség behurcolása és elterjedése ellen tett intézkedéseket és rendelkezéseket éppen nem, vagy hanyagul teljesítette.

A ragadós tüdőlob fertőzésének gyanujában álló szarvasmarha *hat hónapon* át zárlat alatt tartandó. Az ilyen marhalevágását a miniszterium elrendelheti.

Fertőzés gyanujában áll az a marha, mely ragadós tüdőlobban levővel érintkezett vagy vele ugyanazon istállóban, udvarban vagy majorban állott, avagy közös legelőre egy gulyában járt.

A mint a betegség jelenségeit észlelik vagy gyanítják, a község táviratilag tudósítja a szolgabírói hivatalt s egyúttal a beteg vagy gyanus állat elkülönítéséről gondoskodik. Az első fokú hatóság azonnal kimegy a helyszínére állatorvosával és az állami állatorvossal s a gyanus állatokat levágatja.

A mint a levágott állaton a ragadós tüdőlobot az állatorvos megállapította, a becslés megejtése után a beteg állatok levágatása azonnal foganatosítandó.

Az irtás befejezése után a zárlat a teljes fertőtlenítés után még nyolcz napig fentartandó s csak ezen idő lejárta után szabad a zárlatot feloldani, s az istállóba új marhát beállítani. Oly fertőzött udvarban vagy majorban, hol a fertőzés gyanujában levő állatok nem lettek mind kiirtva, a szabályszerű fertőtlenítés utáni nyolcz nap mulva lehet az istállóba állatokat behelyezni; de ily majorban a zárlat hat hóig még fentartandó s az ellenőrzés céljából a beállított állatok szőrnyírással megjelölendők.

Szavatosság az eladott jószágért.

Szavatosságnak nevezzük azt, hogy bizonyos jószágbetegségekért, melyeket a vásár alkalmával a vevő észre nem vehetett, az eladó bizonyos ideig felelős. Ez pedig különböző. Nevezetesen:

Lovaknál:

Taknyosságért	15 napig
Gyanus orrtakárért	15 „
Kehességért	15 „
Csökönyösségért	30 „
Buta-csiráért	30 „
Bőrféregért	30 „
Havi vakságért	30 „
Fekete hályogért	30 „

Teheneknél:

Francia kórságért . . . . . 30 napig

Juhoknál:

Himlőért . . . . . 8 „
 Rühért . . . . . 8 „
 Férges tüdőnyavalyáért . . . 60 „
 Métély, májrothadásért . . . 60 „

Sertéseknél:

Borsókaért . . . . . 8 „

Ha a vevő a jószágon az említett bajok valamelyikét felfedezte, az eladót erről rögtön értesitse, a jószágot állatorvossal vizsgálta meg s birói szemlét is eszközöltessen. Ha aztán az eladó vonakodnék a hibás jószágot visszavenni, akkor forduljon a vevő a bírósághoz.

A földhitelintézetekről.

Ha a gazda pénzkölcsönt akar felvenni földjére, óvakodjék mindenféle sokat ígérő ismeretlen firmákkal összeköttetésbe lépni; legjobb, ha a megbízható országos, vagy elsőrendű hitel intézetek valamelyikéhez fordul, a melyek földbirtokra adnak kölcsönt. Ezek rövid ismertetése íme itt következik:

1. *A magyar földhitelintézet* (Budapest, Bálvány-utca). A földhitelintézet csak oly birtokra ad kölcsönt, a mely Magyarországon fekszik (ide értve Erdélyt is); rendszeresen telekkönyvezve van; legalább 20 holdból áll 1200 öllel számítva, és értéke az intézet által legalább kétezer forintban elfogadható. A legkisebb kölcsönösszeg ezer forint. A kölcsön záloglevelekben állítatik ki; azonban a záloglevelek, egyes rendkívüli eseteket kivéve, nem adnak a kölcsönvevő kezeibe, hanem azok eladásáról, a felek érdekében, az intézet maga gondoskodik s a kölcsönvevővel készpénzben számol le. A kölcsönfolyamodáshoz szükséges minták az intézet iktató hivatalában kaphatók 20 kr-ával és kívánatra postán is megküldetnek akár utánvét mellett bérmentetlenül, akár a 20 krnyi postadíj beküldése mellett. Ezen folyamodvány-minták fölhasználásával a kölcsönkérő maga is fölszerelheti és beadhatja folyamodását. Közbenjáróra nincs szükség; az intézet egyenesen a kölcsönkérő birtokosokhoz küldi leveleit.

2. *A kisbirtokosok országos földhitelintézete* (Budapest, Károlykörút) 33¹/₂ vagy 17 évi törlesztésre fel nem mondható kölcsönt ad legfeljebb 10,000 frt erejéig kisbirtokokra. Kérvényürlapok 30 kr-ért az igazgatóságnál kaphatók. Minden kölcsön-ügylet legcélszerűbben úgy hajtható végre, ha a köl-

csönkérő az intézettel szövetségben levő s az illető lakhelyéhez legközelebb eső vidéki pénzügyintézet vagy mezőgazdasági előleg-egylet, avagy az e célra külön kirendelt s az illető telekkönyvi hatóság székhelyén megtudakolható intézeti megbizotthoz fordul, a kik az intézet által megállapított csekély díjakért bonyolítják le az egész ügyletet.

3. *A magyar jelzálog-hitelbank* (Budapest, Erzsébet tér), mely a kölcsönt szintén záloglevelekben adja 40 évi törlesztésre. A kölcsönfolyamodások nyomtatott mintáját az igazgatóság megkeresésére bárkinek megküldi.

4. *A pesti magyar kereskedelmi bank* (Budapest, Drottya-utca) vagy készpénzben, vagy 5%-os záloglevelekben adja kölcsöneit 30 évi — esetleg rövidebb — törlesztésre is, Legkisebb kölcsönösszeg 1000 frt. A kölcsönkérvény mintája s a szükséges okmányok felől való tájékoztás az igazgatóságnál megszerezhető.

5. *A pesti hazai első takarékpénztár-egyesület* (Budapest, Egyetem-utca) készpénzkölcsönt ad földbirtokokra (erdők kivételével) $5\frac{1}{4}\%$ — $5\frac{1}{2}\%$ kamat és $\frac{1}{2}\%$ kezelési költség mellett 10—20 évi törlesztésre; a 32 évi törlesztés évi 7% kamat mellett történik. Az eljárási szabályzat az intézet részéről bárkinek megküldetik.

6. *Az osztrák-magyar bank* (Budapest, József tér 4.). A kölcsönért való folyamodványhoz melléklendő: a telekkönyvi kivonat, hitelesített kataszterívek, bevallási és földkönyvi kivonat, a tiszta földadót feltüntető adókönyv. — Kölcsönügyletek megkötésére közbenjáró nem szükséges. A kölcsönérték a bank bécsi jelzáloghitelpénztárnál vagy kívánatra a budapesti főintézetnél, avagy a bank valamelyik fiókjánál szolgáltat ki. Megkeresés folytán szintűgy a részletfizetések a bank minden intézeténél teljesíthetők. A bank részéről felmondás csak akkor történik, ha a jelzálogérték minősége oly változást szenved, hogy a bank követelése alapszabályszerűleg biztosítva többé nincsen.

A ki tehát nem intézetek valamelyikétől kölcsönt kíván felvenni, előbb kérje ki tőlük eljárási szalyzataikat s a szükséges mintákat, aztán belátása szerint cselekedjék.

Különben mindenkinek azt tanácsoljuk, hogy a kölcsönfelvételekkel általában nagyon óvatosan bánják. Sokkal magát meg ne terhelje, mert ez a meglevő földjét is könnyen elvinné. Sok jó gazda elpusztult már a kölcsönök miatt, mert a kamatot biztosan meg kell fizetni, de a föld termése nem mindig biztos s csak egy rossz esztendő legyen is, már ez pótolhatatlan bajt okoz az olyan embernek, a ki birtokát nagyon megterhelte. Inkább legyen kisebb földünk tisztán, mint nagyobb, adóssággal terhelve.

A NÉVMAGYAROSÍTÁSRÓL.

Igen sokan vannak még hazánkban, a kik jó magyar ember létükre is idegen, sokszor nagyon különös hangzású nevet viselnek, a mit szeretnének magyarra változtatni, de az eljárást nem ismervén, akarattuk ellenére is a réginél maradnak. Hogy tehát a névmagyarosítás dicséretes és hazafias szándékát megkönnyítsük, íme ismertetjük az ehhez szükséges tudnivalókat.

Mi szükséges a névmagyarosításhoz? Névmagyarosításhoz — a legegyszerűbb esetben — anyakönyvi kivonat és illetőségi bizonyítvány kivántatik; egyéb semmi.

Az anyakönyvi kivonatról. A névmagyarosításhoz kivétel nélkül anyakönyvi kivonat (keresztlevél, születési bizonyítvány) kivántatik. Ha egy apának több gyermeke van, akkor minden gyermekről külön anyakönyvi kivonat állítandó ki. Az úgynevezett „Családi értesítő“ névmagyarosítás céljaira nem használható. Anyakönyvi kivonatnál, az illető anyakönyvi kötet, lap és sorszám feljegyzése okvetlen szükséges.

Mennyi bélyeg kell a folyamodásra? A folyamodásra teendő bélyeg 50 kr. minden nagykorú személy, valamint egész család után; ha azonban nagykorú családtag is van, az után külön kell az 50 krajczárt fizetni. A törvény értelmében egy kérvényen többen is folyamodhatnak, sőt egész községek is, de a bélyeg minden nagykorú után fizetendő. Külföldi anyakönyvi kivonatokra még külön 15 krnyi magyar bélyeg teendő.

A folyamodvány kiállításáról. A folyamodvány igen rövid lehet; azonban nem szabad kifelejteni az aláírás- és lakáson kívül a foglalkozást is kitüntetni. Szabad királyi és rendezett tanácsú városokban a tanácshoz, kis- és nagyközségekben a járási főszolgabíróhoz kell intézni s beadni a folyamodványt, a melyben az illető hatóság felkérendő, hogy a kérvényt pár-

tolólag terjeszse fel (a főszolgabíró az alispán útján) a m. kir. belügyminiszteriumhoz.

Az illetőségről és honosságról. Illetőséggel mindenki ott bír, a hol két éven át lakik s adót fizetett. Kiskorúak mindig szüleik lakhelyén bírnak illetőséggel. Oly külföldi, a ki öt éven át az országban, bár különböző helyeken lakik, adót fizetett és valamely választási névjegyzékbe bejegyezve van: magyar honpolgári joggal bír.

Az illetőségi bizonyítványon a hatóság az illető erkölcsi magaviseletéről is nyilatkozhatik, mi által az eljárás és kezelés szintén gyorsabb és egyszerűbb lesz. Illetőségi bizonyítvány élőszóval is kérhető; ha azonban írásban kéretik, tartozik a fél a hatósághoz intézendő beadványt 50 krajczáros bélyeggel ellátni.

Közszolgálatban álló egyéneknek illetőségi bizonyítvány nem szükséges. Tartoznak azonban ezen minőségüket okmánynyal, vagy a hivatal főnökének bélyegzőjével ellátott nyilatkozatával igazolni. Ugyanez áll tanítókra nézve is.

Kiskorúak névmagyarosítása. Van rá eset, hogy az apa kiskorú gyermekének megengedi a magyarosítást, de ő maga nem változtatja meg nevét. Ilyenkor legegyszerűbb, ha az apa folyamodik a kiskorúak nevében.

Önálló kiskorúak, kik saját keresetök után tudnak megélni és erről bizonyítványt felmutatni, az illetékes árvaszéktől kérhetik nagykorúsításukat. Nagykorúsítás esetében aztán önállólag folyamodhatnak.

Kiskorú árvák névmagyarosítása. Kiskorú árvák szintén megmagyarosíthatják nevüket, melyhez az anya, mint természetes gyám, vagy törvényes gyám beleegyezése kívánatik. Itt is legcélszerűbb, ha a gyám folyamodik, és pedig legelőbb az illetékes árvaszékhez bélyegtelen kérvényen s ennek engedelmét kikéri, melynek megnyerése után lehet csak, annak csatolása mellett, a névmagyarosítást kérelmezni. — Ugyanez az eljárás követendő kiskorú mostohagyermek, valamint kiskorú törvénytelen gyermekek névmagyarosításánál is.

Egyebek névváltoztatása. Elvált asszony is kérelmezheti a névmagyarosítást, a kérvényhez az utóbbinak a harmadfokú bíróság végzését is kell csatolni; ha pedig gyermekei lennének, az azok részére az árvaszéktől kieszközölendő engedélyt is.

Külföldön tartózkodó hazabeliek kellőleg felszerelt kérvényüket vagy illetőségi hatóság útján, vagy pedig közvetlen a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjeszthetik be.

Horvát-Szlavonországban tartózkodó, de Magyarországon illetőséggel bíró egyének, folyamadásukat szintén vagy illetőségi hatóságuk útján, vagy pedig közvetlen a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjeszthetik be.

Az új név használata. A belügyminiszterium a névváltoztatási engedélyt a hivatalos „Budapesti Közlöny“-ben hirdetteti ki, azonban az illetékes hatóságot is értesíti, e hatóság pedig a folyamodót tudósítja.

Az új név viselése csak a hivatalos lapban történt közzététel után van megengedve; a ki előbb használja, az kihágást követ el.

Az új név rávezetése oklevelekre vagy okmányokra, vagy telekkönyvbe való feljegyzése stb. felesleges; ily esetekben, csupán a miniszteri végzés másolata csatolandó. — Másolatokat a miniszteri végzésről az alispáni hivatal, illetve városi tanács állít ki.

Hogy kell a folyamodást megírni? Erre nézve hadd álljon itt egy pár minta.

Tegyük fel például, hogy Koncsik Pál nevű földműves, ladányi lakos, a kinek Pál és István nevű kiskorú fia van, megunván nem éppen ékes hangzású idegen nevet, azt magyarra, még pedig Kovács-ra akarja változtatni, folyamodását ilyen formán írja meg:

50 kros bélyeg
helye.

Tekintetes főszolgabírói hivatal!

Koncsik Pál ladányi illetőségű lakos a saját, valamint kiskorú Pál és István gyermekei nevében kéri a tekintetes főszolgabírói hivatalt, hogy nevének „Kovács“ névre történő magyarosítása végett, ezen kérvényt három darab mellékletével együtt, a nagyméltóságú m. kir. belügyminiszteriumhoz pártolólag felterjeszteni méltóztassék.

Ladány, 189.....

*Tisztelettel
Koncsik Pál, m. k.
földműves.*

Kívül pedig a folyamodás hátára, a következőket írja Koncsik Pál:

A tekintetes főszolgabírói hivatalnak

(Ide kell írni a szolgabíró székhelyét.)

kérelme

Koncsek Pál ladányi illetőségű lakosnak, melyben engedélyt kér a saját, valamint kiskorú Pál és István gyermekei nevének „Kovács“ névre való magyarosítására.

(Csatolmány három darab okmány.)

Ha azonban a folyamodó valamely nem szolgabíróság alá tartozó városban lakik, akkor a folyamodást a városi tanácshoz kell címeznie.

Ha valamely szülő kiskorú fia nevét akarja megmagyarosítani, akkor — mint mondva volt — az árvaszék engedélyét tartozik megszerezni s ezen engedélyt kell aztán a névmagyarosítás iránti kérvényhez csatolni. Az ilyen folyamodást következőkép kell megírni, feltevéen például, hogy az illető gyermek mostani neve Ricsák Pál s azt Réti-re kívánnák magyarosítani:

Árvaügyben bélyegmentes.

Tekintetes árvaszék!

Alólírt beleegyezem abba, hogy kiskorú Ricsák Pál fiam nevét „Réti“ névre magyarosíthassa és kérem a tekintetes árvaszéket, hogy ezen beleegyezésemhez hozzájárulni sziveskedjék.

A csatolt születési bizonyítványt használat után visszaküldetni kérem.

Ladány, 189.....

Tisztelettel

özv. Ricsák Bálintné, m. k.

Megjegyzendő, hogy ezen folyamodáshoz a fiú keresztlevelét, vagyis születési bizonyítványát is mellékelni kell.

KÖZHASZNÚ INTÉZMÉNYEK ISMERTETÉSE.

Az országgyűlés évenként bizonyos összegeket bocsát a kormány rendelkezésére, hogy azok segítségével a mezei gazdálkodás haladását előmozdító intézkedések létesíttessenek. Ezen intézmények szép számmal állanak fenn s rendkívül hasznosak lehetnek a gazdákra nézve, ezek nagy részének azonban tudomásuk sincs ezen intézmények létezéséről, természetéről, miért is azok rá nézve haszontalanul maradnak. Ezért e tekintetben fogjuk most az olvasót tájékoztatni, felsorolni az említett közhasznú intézményeket s azok előnyeit a következőkben:

A kulturmérnökség.

Czélja ennek a talajjavítások, nevezetesen vízlecsapolás, öntözés és alagsövezés, valamint rizstermelő-telepek berendezésénél segítségére, tanácsára lenni a gazdáknak. Ezenkívül a kulturmérnökség közreműködik még: a községek egészséges ivóvízzel való ellátása (ártézi kutak fúrása), községi vízvezetékek, csatornázások tervezése és elkészítésének vezetése, egészségi szempontból szükséges lecsapolások tervezése és a munkálatok vezetésénél.

Azon birtokosnak, a ki valamely talajjavítást akar végrehajtani, a földművelési miniszterhez 50 krajczáros bélyegű folyamodványt kell benyújtani, mire a miniszterium egy kulturmérnököt a terület meg szemlélésére, a tervek elkészítésére és a munkálatok vezetésére ingyen ki fog küldeni.

A vízmesterek.

A kulturmérnökség mellett segédszemélyzetként ügynevezett vízmesterek működnek, a kik a kassai m. kir. vízmesteri iskolában képeztetnek ki. A tanfolyam tartama két év s az előadások november 1-én kezdődnek s április utólján végződnek.

A felvételt sajátkezüleg írt folyamodással kell kérni. Felvételi feltételek ezek:

1. Legalább 18 éves kor, a mit keresztlevéllel kell igazolni. 2. Egészséges, erős testalkat. 3. Kifogástalan erkölcs. 4. A népiskola jó sikerrel végzése. 5. Kiskorúság esetén a szülők vagy gyám beleegyezése.

A felvételi kérvények az országos kulturmérnöki hivatalhoz Budapestre intézendők.

Az iskolában állami alapítványi helyek vannak s az ide felvett tanulók ingyen ellátásban részesülnek, míg mások az ellátásért és tanításért havonként 25 forintot fizetnek.

Az országos halászati felügyelőség.

Igen sok haltenyésztésre alkalmas terület van hazánkban, a melyek most semmi hasznót sem hajtanak, de haltenyésztés által kincsesbányákká lennének változtathatók. A haltenyésztő berendezését azonban mentől bevesebben értik s éppen erre való a halászati felügyelőség, hogy a gazdákat e tekintetben tanácsosal, útmutatással segítse. Teszi ezt pedig ingyen azok kértére, a kik hozzáfordulnak. Az országos halászati felügyelő székhelye Budapesten, a földművelésügyi palotában van. Ha valamely munkálat kivitele érdekében szükség volna a halászati szakembernek a helyszínére kimenni, akkor ez iránt 50 krajczáros bélyegű kérvényben kell a földművelésügyi miniszterhez fordulni.

A növénytermelési kísérleti állomás.

Ez Magyar-Óváron van. Azon gazdák, a kik valamely új növényvel kísérletet akarnak tenni, a kik czélszerűbb művelési és trágyázási módot kívánnak megismerni, vagy valamely nekik ajánlott növény vagy trágya felől bővebb tájékozódást szeretnének szerezni, azok ezen állomás vezetőjéhez fordulhatnak, a kitől a kívánt útmutatást minden költség nélkül megkapják.

A vegykísérleti állomások.

Ilyen több van, ú. m. Magyar-Óváron, Keszthelyen, Kasán, Debreczenben, Pozsonyban, Lőcsén, Kolozsváron. Ezen intézetek feladata, hogy különféle anyagokat, pl. földet, takarmányfélétet, tápszereket, italokat stb. megvizsgáljon vegyileg, hogy mi azok tartalma, illetőleg, hogy nincsenek-e más anyagokkal keverve, hamisítva. Teszik pedig ezt magánosoknál is az előre megszabott díjazásért.

A nevezetesebb anyagok vizsgálati díja a következő:

A föld-(talaj-)vizsgálatoknál minden egyes alkatrész minősleges kimutatása 1—1 forint; szükséges pedig vizsgálatra 2 kiló földet beküldeni.

A trágya minden egyes alkatrészének mennyileges megvizsgálása 1—1 forint. Beküldendő pedig fél kiló.

Takarmányféle minden egyes alkatrész mennyileges meghatározása 2—2 forint. Beküldendő fél kiló.

Ivóvíz megvizsgálása egészségi szempontból 6 frt. Beküldendő 1 liter.

Tej vizsgálata 4 frt. Beküldendő 1 liter.

Szeszes italok vizsgálata egészségi szempontból 4 forint. Beküldendő 1 liter.

Mustban a cukor meghatározása 1 frt. Beküldendő 1 liter.

Víz vizsgálata ipari célokra való használhatóságra 5 frt. Beküldendő 5 liter. Vízzávitási utasítás 10 frt.

Ásványvizek teljes elemzésénél minden egyes alkatrész mennyileges meghatározásáért 5—10 frt. Beküldendő 25 liter.

A díjak a vizsgálandó tárgyakkal egyszerre küldendők be.

Állami vetőmag-vizsgáló állomások.

Magvizsgáló állomások vannak: Budapesten (Rottenbiller-utcza 31. sz.), Magyar-Óváron, Kolozs-Monostoron, Keszthelyen, Kassán, Debreczenben a gazdasági tanintézeteknél.

Ezen állomások célja: a magvakkal való kereskedést ellenőrizni, hogy a gazdák meg ne csalassanak stb.

Az állomások a termelők által beküldött magvakat azok kívánságára, különböző tekintetekből vizsgálják meg. Nevezetesen, hogy a mag csakugyan annak a növénynek a magja-e, a minek képében a kereskedő eladta, továbbá, hogy idegen magvak és gyomok nincsenek-e közzékeverve, aztán, hogy milyen a csirázóképesség.

Megvizsgálják továbbá az olaj-pogácsát, korpát, darát, minőségre, tisztaságra nézve, valamint azt is, hogy valamely szénában milyenféle fűfajok vannak.

A heremagot megvizsgálják arankamentességre nézve is.

Végre a káros gyomok és növényi élősdiek meghatározásán kívül, az azok elleni védekezésre is utasítást adnak.

A vizsgálatokat a gazdáknak ingyen végzik.

A gazdasági tanácsadó bizottságok.

Hogy a gazda, különféle gazdasági ügyekben (kivéven az olyasmiket, a melyeket eddig felsoroltunk s a melyekre külön állomások vannak felállítva), szakértő férfiak tanácsát megnyerhesse, a kormány a magyar-óvári, keszthelyi, kassai, deb-

reczeni és kolozsmonostori gazdasági tanintézetek tanáraiból oly bizottságokat alakított, melyek a hozzájuk forduló gazdáknak a kért útbaigazítást megadják. Így nevezetesen: gazdaságok berendezésére, vetésforgók megállapítására, eladó vagy bérbeadó birtokok értékbecslésére, haszonbéri szerződések tervezetének elkészítésére, számadások felülvizsgálatára, állatbeszerzési forrásokra, tejjgazdaságok berendezésére stb.

A ki a tanácsadó bizottságok működését óhajtja, a hozzá legközelebb esőhöz forduljon. Az írásban adott tanácsok, tervezetek stb. ingyenesek. Ha azonban szükséges volna valamelyik tanárnak a helyszínére leutazni, akkor annak útikölt-segei és rendes napidíjai fizetendőek.

A mezőgazdasági rovarantani állomás.

Ez Budapesten van. Célja, hogy minden kártékony férget tanulmányozzon s az ellenők alkalmazható legbiztosabb irtószert megállapítsa. Ha tehát a gazdák, kertészkedők stb. az állomáshoz fordulnak, onnan minden útbaigazítást díjtalanul megnyernek. Ha valamely vetést vagy fákát pusztító ismeretlen rovar merül fel valahol s az illetők mutatóványt küldenek be belőle, az állomás azt is meghatározza s tanácsot ad: miképp lehet legjobban pusztítani. Az állomás kisebb, közhasznú nyomtatványokat is ad ki, melyeket bárkinek, ha kéri, ingyen megküldi. Ilyen megjelent füzetek eddig: 1. A permetező készülék a kertészet szolgálatában. 2. Útmutatás a sáskairtásra. 3. A fillokszerás szőlőknek szénkénnel való gyérítő kezelése. 4. A gabonasziszikról. 5. Védekezés a kártékony rovarok ellen. 6. A vetésfehérítő bogár.

Szőlészeti és borászati felügyelőségek.

Ezek feladatát a szőlészeti és borászati ismeretek terjesztése képezi. E célból ezen intézeti felügyelők időszakonként a fillokszerára elleni védekezés módjairól egyes községekben előadásokat, szőlőoltási, szénkénegezési stb. tanfolyamokat tartanak s a közönségnek szívesen megadják minden idevonatkozó kérdésekben a kívánt felvilágosításokat és tanácsokat.

A szőlészeti s borászati felügyelők kötelesek a közönségnek hozzájuk intézett kérdéseire ingyenes feleleteket adni.

Ezen szőlészeti s borászati felügyelőségek több kerületre vannak osztva, mindenikhez bizonyos országrész levén beosztva. Közöljük ezt, hogy ki-ki tudhassa: melyik kerülethez tartozik s esetleges tanácsért hova fordulhasson.

Tehát a beosztás következő:

1. *kerület.* Ehhez tartozó terület: Fejér vármegye, Pestmegyéből a pesti alsó-, felső-, pilisi alsó- és felső- és váci

alsó- és felsőjárások. Székhelye e kerületnek Budapesten, Rottenbiller-utca 6/a szám alatt van.

2. kerület. Székhelye: Szegzárd. Ide tartozik Tolna vármegyének dunaföldvári, központi, tamásii és völgysegi járása.

3. kerület. Székhelye: Pécs. Területe: Baranyamegye.

4. kerület. Székhelye: Gyöng. Ide tartozik Tolnamegyének dombóvári és simontornyai járása, valamint Somogy vármegye.

5. kerület. Székhelye: Csáktornya. Ide tartozik Zala vármegyének csáktornyai, alsólendvai, kanizsai, letenyei és novai járása.

6. kerület. Székhelye: Tapolca. Ide tartozik Zalamegyének tapolczai, sümegi, szent-gróti, keszthelyi, egerszegi és pacsai járása.

7. kerület. Székhelye: Pápa. Területe: Komárom-, Győr- és Veszprémmegye.

8. kerület. Székhelye: Sopron. Területe: Sopron- és Vasmege.

9. kerület. Székhelye: Pozsony. Területe: Pozsony és Moson vármegye.

10. kerület. Székhelye: Nyitra. Ide tartozik: Nyitra-, Trencsén- és Barsmege.

11. kerület. Székhelye: Esztergom. Ide tartozik: Esztergom- és Hontmege.

12. kerület. Székhelye: Szirák. Területe: Nógrádmegye.

13. kerület. Székhelye: Eger. Területe: Hevesmege.

14. kerület. Székhelye: Mező-Kövesd. Területe: Gömör- és Kis-Hont- s Borsodmege.

15. kerület. Székhelye: Tarczal. Területe: Zemplén- és Abauj-Tornamegyék.

16. kerület. Székhelye: Beregszász. Területe: Ung- és Beregmegyék.

17. kerület. Székhelye: Szinyérváralja. Területe: Szatmár- és Ugocsamege.

18. kerület. Székhelye: Szilágy-Somlyó. Területe: Szilágy vármegye.

19. kerület. Székhelye: Érdiőszeg. Területe: Biharmegye.

20. kerület. Székhelye: Ménes. Területe: Aradmegye.

21. kerület. Székhelye: Fehértemplom. Területe: Temes- és Krassó-Szörénymegye.

22. kerület. Székhelye: Debreczen. Területe: Hajdu-, Szabolcs- és Jász-Nagykún-Szolnokmegyék.

23. kerület. Székhelye: Kecskemét. Területe: Pestmegyének kecskeméti alsó- és felső-, Kiskún alsó- és felső-, pesti közép-, solti alsó-, felső- és középjárai. Csongrád-, Békés- és Csanád vármegye.

24. kerület. Székhelye: Szabadka. Ide tartoznak: Bács-Bodrog- és Torontálmegye.

25. *kerület.* Székhelye: Nagy-Enyed. Területe: Alsó-Fejér-, Hunyad-, Szeben- és Fogaras vármegyék.

26. *kerület.* Székhelye: Dicső-Szent-Márton. Területe: Kis-Küküllő-, Nagy-Küküllő- és Udvarhely vármegyék.

27. *kerület.* Székhelye: Torda. Ide tartoznak: Torda-Aranyos-, Kolozs-, Szolnok-Doboka-, Besztercze-Naszód- és Maros-Tordamegyék.

Ha tehát például egy hajdumegyei embernek valami szőlészeti dologban tanácsra volna szüksége, mondjuk: azt szeretné tudni, hogy milyen fajú szőlővesszőket ültessen, vagy hol kaphat oltványokat, permetezőzt stb., akkor először is megnézi, hogy Hajdumegye melyik kerülethez tartozik s látván, hogy a 22-ik kerülethez, melynek székhelye Debreczen, ír az ottani szőlészeti s borászati felügyelőnek s megkérdezi, a mit akar. És a felügyelő minden díj nélkül meg fogja neki írni a szükségeseket. Ezen módon járhat el természetesen az ország bármelyik vidékének lakója is.

Állami szőlőtelepek.

Ezek célja az, hogy rajtuk a fillokszerának ellenálló amerikai szőlővesszők nagyban termeltessenek s a szőlősgazdáknak mérsékelt áron kiszolgáltassanak, ugyanitt szőlőoltvási tanfolyamok is tartatnak s eladásra szőlőoltványok készíttetnek. A vesszőket ezen helyekről tavasszal adják ki, de a miniszterium az eladandó fajokat s azok árát már őszön közhírré szokta tenni. Ilyen telepek vannak: Farkasdon, Szendrőn, Székesfehérváron, Fehértemplomban, Peéren, Nagy-Károlyban, Tarcalon, Kecskeméten, Nagy-Enyeden, Tordán.

A paulis-barackzai szőlőoltvány-telep roppant sok oltványt készít és ad el évenként s kívánatra a közönségnek árjegyzéket küld. Székhelye ennek Ménes; és állami felügyelet alatt áll.

Szénkéneg-raktárak.

Hogy a fillokszerás szőlők kezelésére szükséges szénkéneget a szőlőtulajdonosok minél könnyebben és jutányosabban megszerezhessék, a kormány az ország különböző részein szénkéneg-raktárakat állíttatott fel. Ilyen raktárak vannak: Budafokon, Érdiószegen, Ménesen, Tarcalon. Ezenkívül Balassagyarmaton, Berégszászon, Kaposváron, Neszmélyen, Sopronban, Tatán, Veszprémben, melyeket az illető megyék gazdasági egyesülete kezel. Továbbá vannak még raktárak Egerben, Gödöllőn, Keszthelyen, Medgyesen, Pápán, Pakson, Pécsen, Szegszárdon, Tapolczán és Vácson, melyeket leginkább az illető előljárátság kezel.

Oktatás a borászatban és szőlészetben.

Erre nézve több rendbeli tanintézet van, ú. m.:

a) *Alsófokúak*, melyekben egyszerű vinczellérek, szőlőmunkások taníttatnak ki. E célra szolgálnak a ménesi és tarczali vinczellériskolák. A tanfolyam tartama egy év. Fölvételnek olyanok, a kik munkára alkalmas testalkattal bírnak s katonai kötelzettségüknek eleget tettek, vagy az alól felmentettek; magyarul írni és olvasni tudnak; szőlőmunkával már foglalkoztak; feddhetetlen életüket községi bizonylattal igazolják. Az ellátásért 130 forint fizetendő, azonban vagyontalan folyamodók a fél vagy egész díj alól is felmentetnek. Ruházatról s ágyneműről mindenki maga gondoskodik.

A felvétel iránti folyamodások, 50 krajczáros bélyeggel felszerelve, az illető vinczellériskola igazgatóságához küldendők be. Hogy mikor? azt évenként minden őszön ki szokták hirdetni.

Ezen állami iskolákon kívül fennállnak még a tapolczai és munkácsi vinczellériskolák, a melyekbe való felvételi feltételek az illető igazgatóságoktól tudhatók meg.

b) *Középfokúak*. Ilyen iskolák vannak Budapesten, Nagy-Enyeden, Érdiőszegen. Itt már a tanfolyam 2 év. Felvételi kellékek: a 16 éves kor betöltése, mit keresztlevéllel kell igazolni; iskolai bizonyítvány a népiskola teljes befejezéséről; munkára alkalmas testről s himlőoltásról orvosi bizonyítvány; községi erkölcsi bizonyítvány; a tanuló szüleinek vagy gyámjának beleegyezése s abbeli kötelező nyilatkozata, hogy a tanuló az intézetet évközben nem hagyja el.

A fentemlített okmányokkal felszerelt folyamodások évenként augusztus hó végeig, az illető vinczellériskola igazgatóságához nyujtandók be.

A tanulók lakást és teljes ellátást kapnak s ezért a saját költséges tanulók következő díjakat tartoznak fizetni: a budapesti vinczellériskolában az első évben 100 forintot, a másodikba 80 forintot. A másik két vinczellériskolában évenként 150 forintot.

A szorgalmas tanulók számára egész és fél ösztöndíjas alapítványok vannak.

c) *Felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyam Budapesten*. Ennek célja, hogy a benne résztvevők annyira kiképeztesse, hogy akár saját céljaikra, akár uradalmaknál stb. levő nagyobb szőlőket és pinczéket önállólag tudjanak kezelni.

Felvételi feltételek: Valamelyik hazai gazdasági tanintézet jó sikerrel történt bevégzéséről szóló bizonyítvány; egészséges testalkatot igazoló orvosi bizonyítvány. A tanfolyam tandíjmentes s tartalma 1 év, illetve két félév.

Szőlőoltási tanfolyamok.

Minden vinczellériskolánál és állami amerikai szőlőtelepen évenként egy fás és egy zöldoltási tanfolyam tartatik, melynek idejét az érdekeltségnek közhírré szokták tenni. Ezenkívül a szőlészeti és borászati felügyelők, a területükhöz tartozó községekben is tartanak oltási tanfolyamokat, a hol erre alkalmas oltóanyag már van. A kik ily tanfolyam tartását óhajták, forduljanak az illető felügyelőhöz.

Kertészeti intézmények.

a) *A m. kir. kertészeti tanintézet Budapesten.* Ennek célja: ügyes kertészek, faiskola-kezelők és szaktanítók képzése. A tanfolyam 3 $\frac{1}{2}$ év.

Felvételi kellékek: Legalább 16-, legfeljeb 26 éves kor; egészséges testalkat; jó erkölcsi viselet; 4 középiskolai osztály sikeres végzése. A pályázók tartoznak a földművelési miniszterhez intézett kérvényeiket évenként augusztus hó 15-ig az intézet igazgatóságához beküldeni.

Az intézet benlakással és közös élelmezéssel 30 tanulóra van berendezve, ezért évenként 200 forint fizetendő négy részletben. Van 4 ingyenes hely is, melyekre jó viseletű, szorgalmas tanulók pályázhatnak s ez esetben a többi bizonyítványokhoz még szegénységi bizonyítvány is csatolandó.

Ezen intézetnél tartatik férfiak és nők számára *gyümölcsértékesítési tanfolyam* is, mely 4 napra terjed. Ez ingyenes s a tanfolyam kezdetén szóval, vagy írásban az igazgatónál kell jelenkezni. Tanítják itt a gyümölcs és zöldség aszalását, csomagolását, befőttek stb. készítését, gyümölcsbor-, eczet-, pálinkakészítést. E rövid tanfolyamon minden állású felnőtt egyén részt vehet. Tartatik pedig évenként szeptember hó elején.

b) *Fatenyésztési és gyümölcsészeti vándortanítók.* Feladatuk ezeknek a közönséget tanácsosal s gyakorlati útmutatással ellátni. Ezért székhelyük környékén időnként körutakat tesznek, a mit az illető községekben előre hírül adnak, s ez alkalmakkor az érdeklődőknek a kívánt tanácsokat, útmutatásokat megadják. Különben a hozzájuk fordulóknak egyébkor is kötelesek a kért tanácsokat megadni. A vándortanítók székhelyei: Ungvár, Máramaros-Sziget, Bentelke, Borgo-Grund, Szuczány, Miskolcz.

Tejgazdaság.

1. *Az országos tejgazdasági felügyelőség.* Ennek feladata: tejgazdaságok, tejszövetkezetek s egyéb tejgazdasági vállalatok létesítésénél a gazdaközönséget útmutatásokkal segíteni. Ezen felügyelőség a földművelési miniszteriumban van,

tehát az illetőknek oda kell fordulniok, ha valami tejgazdasági dologban útmutatást kívánnának.

2. *M. kir. tejgazdasági iskola.* Ezen iskola Lánicz nevű pusztán van Vas megyében, másfélórányira a sárvári állomástól. Célja ezen iskolának, hogy olyan munkásokat képezzen, a kik a tej, sajt, vaj kezelését alaposan értsék és azután megfelelő gazdaságokban alkalmazhatók legyenek, de alkalom adatik itt önálló gazdának is magát sajt készítésben s mindenféle tejkezelési dolgokban kiképezni.

A tanfolyamra olyan tanulók vétetnek fel, ú. m.: leendő „kezelők“ (munkások) és leendő „üzletvezetők“ (felügyelők).

A kik tanulók óhajtanak lenni, a tanévkezdete előtt legalább 30 nappal küldjék be folyamodásukat.

Felvétetnek pedig az *üzletvezetői* tanfolyamra, a kik 20 évesek elmúltak s egészséges testalkatúak s valamely gazdasági iskolát végeztek; ha pedig az illető kiskorú, írásos nyilatkozat szükséges a szülőktől vagy gyámtól, melyben ezek kötelezik magukat, hogy a tanulóért fizetendőket teljesítik.

A *kezelői* tanfolyamra való felvételhez megkívántatik: betöltött 17 éves életkor, erős testalkat s himlőoltási bizonyítvány, írni-olvasni tudás, erkölcsi bizonyítvány, továbbá, ha az illető kiskorú, a szülő vagy gyám olyan nyilatkozata, mint fentebb mondva volt.

Minden évben két tanfolyamot rendeznek, nevezetesen január 15-től május 31-ig, és augusztus 15-től december 31-ig.

Vendéghallgatók is részt vehetnek az előadásokon. Ezeket bármikor felveszik az iskolába.

Teljes ellátásért fizetnek az üzletvezetői tanulók és vendégek havonként 26 forint 66 krajczárt, a kezelői tanfolyam tanulói pedig 20 forintot,

Vannak azonban ingyenes helyek is, a melyekért a tanfolyam kezdete előtt 30 nappal folyamodni kell még pedig a földművelési miniszteriumhoz czímezve, a tejgazdasági iskola igazgatóságához küldendő be a folyamodás.

Baromfitenyésztés.

Az országos baromfitenyésztési egyesület által, a földművelési miniszterium évenként tenyészanyagot osztat ki nemes baromfiakból, lelkészek, tanítók, kisbirtokosok és parasztgazdák közt. A kik ebben részesülni akarnak, azok az „Országos baromfitenyésztési egyesület“-hez forduljanak Budapestre. Ezen egyesület aztán, a jelentkezők sorrendjében, javaslatot tesz a miniszternek az iránt, hogy a kiosztható mennyiséghez képest, mely folyamodók kapjanak baromfitörzseket.

Méhészet.

Hogy az okszerű méhészet minél jobban terjedjen, arra valók a méhészeti vándortanítók, a kik kötelesek a hozzájuk fordulóknak, minden méhészeti dologban a kért útmutatást, levélben vagy szóban megadni. Ezenkívül időnként egyes községekbe is elmennek, hol ingyenes előadásokat tartanak, melyeken mindenki megjelenhet. Ezen előadások időpontját az illető községekben előre hirül adják.

Az ország 6 vándortanítói kerületre van osztva, ú. m.:

I. kerület. A tanító székhelye: Jászberény. Ide tartoznak: Bács-Bodrogh-, Csongrád-, Heves-, J.-N.-Kún-Szolnok-, Krassó-Szörény-, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún-, Temes- és Torontálmegyék.

II. kerület. Székhelye: Szegszárd. Ide tartoznak: Baranya-, Fehér-, Győr-, Mosony-, Sopron-, Somogy-, Tolna-, Vas-, Veszprém- és Zalamegyék.

III. kerület. Székhelye: Léva. Ide tartoznak: Árva-, Bars-, Esztergom-, Hont-, Komárom-, Liptó-, Nógrád-, Nyitra-, Pozsony-, Trencsén-, Turóc- és Zólyommegyék.

IV. kerület. Székhelye: Bábonya. Ide tartoznak: Abauj-Torna-, Bereg-, Borsod-, Gömör- és Kis-Hont-, Máramaros-, Sáros-, Szepes-, Ugocsa-, Ung-, Zemplénmegyék.

V. kerület. Székhelye: Szalonta. Ide tartoznak: Arad-, Békés-, Bihar-, Csanád-, Hajdu-, Szabolcs-, Szatmár-, Szilágy-megyék.

VI. kerület. Székhelye: Nagy-Enyed; e kerülethez tartoznak az erdélyrészi megyék.

Ezenkívül van még „*Méhészeti felügyelőség*“ Budapesten, I., Krisztina-körút 91. sz. a.

Szegényebb lelkészek, tanítók, erdő- és gátőrök, a földművelési miniszter által létesített alapból, 102 forint kamattalan, 10 év alatt évi részletekben visszafizetendő kölcsönt is kaphatnak. Ez iránt a kérvények, az illető kerületi vándortanító útján indézendők a földművelési miniszterhez.

Selyemtenyésztés.

Ennek előmozdítására szolgál legfőképen a Szegszárdon székelő országos selyemtenyésztési felügyelőség.

A ki selyemtenyésztéssel kíván foglalkozni, ezen felügyelőségtől ingyen kap petét (tojást), valamint a selyemtenyésztésre, eperfanévelésre vonatkozó utasítást. Továbbá 2—3 éves eperfacsemetét községeknek, magot pedig akárkinek szintén ingyen ad, a termelt selyemgubókat pedig méltányos áron beváltja.

AZ EGÉSZSÉG ÉS EMBERI TEST ÁPOLÁSA.

Alvás a vasuti kocsiban. Ha az ember utazás közben a vasúti kocsiban aludni akar, vagy ha gyereket akar ott lefektetni, nagyon fontos a fekvés iránya. Azért is, ha t. i. van módunk benne válogatni, jó a következőket szem előtt tartani: Mindig úgy igyekezzünk feküdni, illetőleg a gyereket fektetni, hogy a fej a gép felé essék. Mert ezen helyzetben a vér a vonat mozgása következtében inkább a lábak felé áramlik, a mi könnyű és édes álmot idéz elő. Míg ha a láb van a gép felé fordulva, akkor a vér a fejbe tódul, minek következménye álmatlanság, sőt fejfájás is lehet.

Álmatlanság ellen. A kiknek nyugtalan álmuk van, ha ugyan nem valami komolyabb bajban rejlik az ok, azoknak nagyon ajánlatos az, hogy nyitott ablaknál aludjanak, gondoskodván azonban kivált a hideg időszakban arról, hogy az ablak le legyen függönyözve. Ez az egyszerű eljárás már sokaknak édes és üdítő álmat biztosított. Mondani sem kell, hogy az ágy úgy feküdjék, miszerint a légvonat azt ne érhesse.

Álmatlanság ellen. (Más.) Erre nézve egy híres külföldi orvos a következő egyszerű eljárást ajánlja. Az álmatlanságban szenvedő állítson az ágya elébe egy friss vízzel megtöltött edényt, nyomja bele abba a tenyerét, azután ezzel simogassa gyengén a hasatájékát. Ezt vagy 10—15 perczig gyakorolva, az álom be fog következni.

Arczbőr finomsága. Az arczbőr finomságát nagyon elősegíthetjük a következőkép: készítsünk borax-vizet s azzal minden reggel, rögtön felkelés után nedvesítsük meg az arcot s vagy 4 perczig hagyjuk letörlés nélkül s csak ezután végezzü a rendes mosdást, azonban jól megjegyezve: szappan nélkül. A borax-viz egyszerűen úgy készül, hogy 20 rész vizet összekeverünk 1 rész boraxszal. A kinek igen zsiros, fénylő

az arcbőre, az jól teszi, ha esténként, különösen a rendszeren legzsírosabb részt, az orrot, bedörzsöli hígított kölni vízzel, vagyis olyan folyadékkal, melyben 1 rész kölni víz van 4 rész destillált vízzel keverve. A kinek arcán, különösen orrán ott alkalmatlankodnak azok az apró fekete pontok, a melyeket magyarul is csak „mitfresser“-eknek szoktunk nevezni, — nyomkodja ki körömmel ezeket a kis pontokat s az említett hígított kölni vízzel dörzsölje be jól, aztán a rendes mosdás után törölje le. Ezután is használni kell még olykor a hígított kölni vizet (de nem mindennap) s a mitfresserek nem igen fognak többé jelentkezni.

Az elájultat feléleszteni. Az ájultat úgy kell fektetni, hogy a feje valamivel lejjebb essék a testénél, azért pedig, hogy így a vér jobban az agyvelőre mehessen. Ezt azonban csak akkor kell így tenni, ha az arc halovány, színtelen, míg ha piros, akkor a fejet inkább feljebb kell emelni mint a test többi része, mert ekkor épen a vér túlságos bősége az agyban okozhatta a bajt. A lefektetés után a ruhákat rögtön ki kell gombolni, megtágitani, gallért, nyakravalót ledobni, hogy a vérforgást semmi se akadályozza. Az arczot be kell fecskendezni hideg vízzel, ugyancsak ezzel mosogatni a halántékokat, torkot és szívtájékat. Ha eczet van kéznél, akkor czélszerű a vizet azzal vegyíteni. Szagoltatni kell aztán az ájulttal kölni-vizet vagy kámforspiritust, vagy Hoffmannféle cseppet avagy szalmiák-szeszt (ammoniakot), mire az illető rendszeren magához fog térni. Ha erős az ájulás, akkor még locsoljuk s dörzsöljük hideg vízzel a hátat, karokat és lábakat is. Ha valakinél gyakrabban előfordul az ájulás, akkor okvetlen orvoshoz kell fordulni, hogy a baj tulajdonképeni okát puhatolja ki.

Csuklás ellen. Ha az embert erős, szünni nem akaró csuklás veszi elő, akkor rendszeren használ az, ha egy darab fehér czukrot boreczetbe mártunk és azt eszszük meg. Az is szokott használni, ha egymásután 10—15 korty vizet iszogatunk meg gyorsan egymásután, mialatt füleinket ujjainkkal bedugjuk. Az itatást természetesen másnak kell végezni. Ajánlják a következőt is: egy csipetnyi sót tegyünk a nyelvünkre s engedjük azt ott lassan elolvadni, mire a csuklás nemsokára megszűnik. Sokszor az is jó, ha meleg borogatást alkalmazunk a gyomor tájára.

Daganat ellen. Németországban általános gyakorlatban van, hogy vaját és kenyeret rágnak össze s azzal kötik a daganatot, hogy érlelődjék s a fájdalom csillapodjék. Még jobb ennél, ha petrezselyemlevelet apróra vagdalva, kavargatás közben disznósírral összefőzünk, midőn aztán kihűlt, a daganatot ezzel borogatjuk. Ez igen jó érlelő és gyógyító szer.

Darázscsípés ellen. A darázscsípés által okozott égető fájdalmat enyhíthetjük, ha a szúrás helyét hideg sósvízzel

borogatjuk. Szintén jó hatást tesz, ha egy darab ruhát tejbe mártunk s evvel borogatjuk a fájós helyet.

Emésztési zavarok ellen. Néha ilyen esetben jót tesz az, ha ebéd előtt beveszünk egy pár evőkanál jó sós vizet. Nem mindig használ s a ki ezt venné észre, az hagyja abba a sós víz vételét.

Égési sebekkel való bánás. Ha megégett valamely testrész, a fájdalmat nagyon lehet csillapítani, ha szódavizet (szifont) fecskendezünk rá. Az égési sebekre nagyon jó a kétszer szénsavas nátrium, melyet a sebre teszünk s nedves vászonnal beborítjuk. Ha az égés helye sebes lett, akkor olajjal, vagy összevert tojásfehérje és olaj habjával kell bekenni. Ha a fájdalom nagy és daganat is mutatkozik, akkor a beolajozott sebre tiszta vásznat borítunk, erre pedig hideg borogatást rakunk. Ha sav vagy lúg égetett sebet, evvel szintén így bánunk el, csak hogy előbb a sebet jól kimossuk. Ha gyufa feje ejtett sebet, olvaszszunk fel vízben szódát s ebbe dugjuk bele a sebes tagot, vagy pedig ruhát áztassunk bele s azzal borogassuk a sebet.

Égett sebekre. (Más.) Égési sebekre nagyon jó a közönséges só, olyanformán, hogy a megégett helyet vízzel meg kell nedvesíteni, azután pedig lágy só t hinteni rá.

Érdes arc- és kézbőr gondozása. A bőr érdességén legjobban segíthetünk tejjel, édes tejfellel, vagy buzakorpával való bekenés által, ez utóbbit megnedvesítve használván. Ha a bőr a hideg miatt cserepesedett ki, akkor az illető tagokat hideg vízbe kell nyomni és hóval dörzsölni, vagy e helyett ólomeczet-borogatást alkalmazni. (4 gramm ólomeczet másfél liter vízzel keverve.)

Fagydaganat gyógyítása. Áztassuk meg jó forró timsós vízben a daganatot, aztán használjuk a következő kenőcsöt, mely 5 krajczár ára spermaczet, 3 krajczár ára kámfor, 3 krajczár ára fehérviasz és 4 deka mandulaolaj összeolvasztása által készül. Ezzel a kenőccsel kenjük be esténként a fagyos tagokat, azután tartjuk meleg kályha közelébe, hogy jól beivódjék. Ezen eljárást többször kell ismételni, mert a fagyáltali sérülés nem egykönnyen szokott gyógyulni. Megjegyzendő, hogy ha a fagydaganat már kirepedt, akkor nem kell ezt a kenőcsöt használni, hanem a timsós fürdő után gliczerinnel kenni be a sérült helyet.

Fagycsípte tagok kezelése. Vágjunk ketté egy citromot s a megfagyott testrészt szeliden ezzel dörzsölgessük; a fájdalom apránként enyhül, majd egészen elmúlik. A következő is igen jó eljárás: oldjunk fel fél kiló timsót 4 liter forró vízben és esténként, a lefekvés előtt ebben áztassuk a fagycsípte tagokat, olyan forrón, a mint csak elbirjuk. Ezt gyakoroljuk vagy nyolcz napig, a mihez ugyanazon víz használható,

csak épen fel kell melegíteni. Ezáltal nemcsak a fájdalom szűnik meg, hanem a bőr is visszanyeri természetes színét.

Fagyott tagok gyógyítása. Csináltassunk a gyógyszerárban 1 gramm klórmészből és 9 gramm paraffinból kenőcsöt s ebből egy-egy kis darabkát dörzsöljünk el a fagyos testrészen, minek jó hatása nem fog elmaradni.

Fázós lábakon segíteni. Meg kell mosni a lábat szappannal, egész hideg vízben, aztán jól meg kell dörzsölni valami durva szövettel. Midőn már a bőr egész száraz lett, akkor venni kell egy kevés sárga vazelint s avval a lábat, de különösen a lábujjakat jó erősen be kell dörzsölni — masszírozni, aztán pedig száraz ruhával letörölni annyira, hogy csak kevés vazelin maradjon a lábon. Ezután tiszta, száraz harisnyát kell felhúzni, a csizma vagy czipő talpába pedig négy rét ujságpapirost betenni. Így aztán még a legkényesebb láb is könnyen fogja tűrni a hideget.

A felpattogzott bőr kezelése. Ha az ember kezén a bőr felpattogzik, vagy megdurvul, legegyszerűbb szer ez ellen, míg a baj csak a kezdetén van az, hogy olyan eső- vagy folyóvízzel mosogassuk, a melybe egy kevés mézet kevertünk. Ha már nagyobb mérvű a felpattogzás, akkor meleg esővízben mossuk meg a kezet s miután gondosan szárazra megtöröltük, akkor igen finom keményítőliszttel dörzsöljük be. Ez eljárást több ízben gyakorolva, a kipattogzás el fog mulni.

Féloldali fejfájás ellen. Féloldali fejfájásnál gyakran kitűnő eredménnyel jár, ha a halántékokat, a fülek mögötti részt s a fejhátulját jó spiritusszal bedörzsöljük.

Fogfájás ellen. A fogfájásnak különféle okai lehetnek, ennél fogva a gyógyítása is különféle. Azonban többféle okból keletkezett fogfájás ellen jónak bizonyult azon háziszser, mely szerint a repkény gyökerét eső- vagy lepárolt vízben megfőzzük s avval öblögetjük a száját, mire a fájdalom gyakran azonnal megszűnik.

Fogfájás ellen. (Más.) Egy amerikai orvos a fogfájás csillapítására azt ajánlja, hogy fahéjat (czimet) kell rágicskálni. Szintén sokszor használ az is, ha a gyógyszerárban natrium bicarbonatumot veszünk, ezt langyos vízben feloldjuk s így veszszük a szájunkba.

A fülbe került bogár eltávolítása. Ha valami bogár talált a fülünkbe mászni, azt úgy távolíthatjuk onnan el, hogy egy finom ecsetet óvatosan a fülbe dugunk s kis idő múlva kihúzzuk. A bogár az ecset szálaiba kapaszkodik s így azzal együtt könnyen kihúzható. Ha azonban így nem siherülne a dolog, cseppentsünk a fülbe néhány csepp mandula-olajat vagy gliczerint, mire a bogár magától ki fog mászni.

Hajnövesztő víz. A mindenféle hirdetett és méregdrága hajnövesztő szerek vajmi keveset érnek, s bizonyára semmivel

sem többet, mint mindjárt leirandó, a mely aránylag kevésbe kerül. Az pedig így készül: össze kell keverni 880 rész 68%-os alkoholt, 4 rész sósavas chinint, 10 rész tannint, 10 rész kőrishogár-tincturát, 60 rész glicerint, 40 rész kölni-vizet, 5 rész szantal-faport és $\frac{1}{10}$ rész vanillint.

Hajkenő víz korpaképződés ellen. Veszünk 50 gramm destillált vizet, 1 gramm borakszot, 2 gramm kölni vizet, összekeverjük ezeket; s a haját, illetőleg a fejbőrt, naponként, míg szükségét látjuk, ezzel dörzsöljük be. Egy másik recept a következő: keverjük össze 50 gramm kénéther-borszeszt, ugyanannyi benzoe-tincturát, $\frac{1}{2}$ gramm vanillint, $1\frac{1}{2}$ gramm heliotropint és 1 gramm geranium olajat s ezzel a folyadékkal naponta egyszer, egy darab szivacs segítségével dörzsöljük be a fejbőrt.

Hányás ellen. Ha igen erős, szünni nem akaró hányás veszi elő az embert, az ellen dr. Davis azt ajánlja, hogy a hátgerincz alsó részére jégdarabokat kell tenni, mire a hányás rendszeren azonnal megszűnik.

A hideg lábon segíteni. Gyakran megesik, kivált gyengébb nőknél, hogy lefekvéskor, bármennyire betakarják is lábaikat, órák hosszáig jéghidegek azok, úgy, hogy aludni sem tudnak miatta. Ezen a kellemetlen bajon úgy lehet segíteni, hogy az ilyen lábat lefekvés előtt hidegvizes ruhával addig dörzsöljük, míg csak ki nem vörösödik s meg nem melegszik, ekkor jó szárazra letöröljük s vastag gyapjúharisnyát húzunk rá.

A hónalj izzadása ellen. Némelyeknél igen kellemetlen az, hogy hónaljuk nagy mértékben izzadni szokott, minek következtében sokszor még a ruha is egészen átnedvesedik. Segíteni lehet pedig ezen kellemetlenségen úgy, hogy a hónaljat napjában kétszer szappanos vízzel kimossuk, aztán tiszta borszeszszel jól bedörzsöljük.

A kifekvési seb ellen. A kik betegség miatt sokáig kénytelenek feküdni, sokszor megesik, hogy e miatt egyik-másik testrészük kisebesedik. Ennek elhárítására vagy enyhítésére ajánlatos a következő szer: vagy 8 szem birsalmamagra öntsünk 2 evőkanálnyi vizet s engedjük addig állani, míg nyálkás folyadék képződik. Ezzel ecseteljük aztán be naponként kétszer a veresedni kezdő testrészeket. Így a veresség hamar elmulik, a bőr megerősödik s meg lesz előzve a kifekvés veszedelme. Mindjárt kezdetben jó ezen eljáráshoz folyamodni, ámbár gyakran még akkor is használ az, ha a test emitt-amott már sebesedik is.

A kólika gyors gyógyítása. Vegyünk elő egy kendőt vagy egyéb fehérruhát, mártsuk be azt forró vízbe s gyorsan kivéve, tegyük rá a fájó hasra.

Köhögés ellen. Ha a köhögés meghűlésből származik, nagyon enyhíthetni azt a következő szer használatával. Össze

kell aprítani hat almát héjastól, erre rá kell önteni egy liter jó forrásban levő vizet, hozzá kell keverni 50 gramm tiszta mézet és két citromnak a levét. Ezt a keveréket egy jó óra hosszáig a meleg tűzhelyen kell befedve tartani, azután pedig leszűrni s a tiszta folyadékból jól megmelegítve, időnként iszogasson a beteg.

Szer a köhögés ellen. (Más.) Egy öreg erdész a köhögés ellen azt ajánlja, hogy közönséges zabszalmából kell teát főzni. Ha ebből a teából naponta többször iszik a beteg, a köhögés, az öreg erdész állítása szerint, legkésőbb három nap alatt teljesen meg fog szünni.

A lábikra görcse ellen. Ha ez a kellemetlen baj meglepi az embert, rendszerint elegendő, ha a sarkat jó előre nyujtjuk, vagy pedig egy kulcsot, vagy más vasdarabot a lábikrára kötünk. Az erős dörzsölés is gyakran segít. Néha azonban, kivált idősebb személyeknél, makacsabb a baj, midőn szükséges lesz a lábikrát reggel és este közvetlen a lefekvés előtt hideg vízzel derekasan megdörzsölni. Ha ez sem használna, akkor ezt tegyük: valami fehér ruhát áztassunk hideg vízbe, aztán facsarjuk ki s így tekerjük rá szoroson a fájós lábra, felül pedig ezen nedves ruhára szárazat csavarjunk és hagyjuk így, míg csak a nedves ruha is ki nem szárad. Ezen utóbbi eljárás, a test egyéb részeinek fájdalmai ellen is sokszor rendkívül jó hatással szokott lenni. Néha a lábikra görcse altesti fájdalomokkal szokott együtt járni; ez esetben este csak igen könnyű és kevés vacsorát szabad enni s tele gyomorral egyáltalában le nem feküdni.

A láb megfagyása ellen. Nedvesítsünk meg egy darab itató papírt vagy vásznat spirituszban, vagy pedig a kapezát, harisnyát áztassuk bele. Erre 1—2 levél száraz papírt csavarunk s felhúzzuk a csizmát vagy cipőt. De az is használ, ha a lábfejet és alsó lábszárát közönséges írópapírral begöngyöljük s harisnyát húzunk rá. Így akkor egész nap kin lehetünk a hidegen, vagy lovagolhatunk s még sem fog megfagyni a lábunk, kivált ha a papírt kétszeresen alkalmazzuk.

Makacs fejfájás és idült hideglábúság. Ez ellen nagyon jó sikerrel lehet a talpfürdőt alkalmazni. Ez abban áll, hogy valami dézsába, csak két centiméternyi magasságra, hideg vizet öntünk és a talpainkat beleállítjuk, miközben a lábakat összedörzsöljük. Az egész művelet csak két perczig tartson. Ezt a talpfürdőt legcélszerűbb este, közvetlen a lefekvés előtt venni s utána jól be kell takarni a lábat.

Méh- és darázsszúrások ellen a szájban. Gyakran megtörténik méh- vagy gyümölcsevés közben, hogy az embernek egy-egy méh vagy darázs is a szájába kerül s vagy ott, vagy épen a nyeldeklőben fájdalmas és veszedelmes szúrásokat okoz. Mihelyt ezt az ember észreveszi, rögtön nedvesítsen

meg kevés vízzel egy kanálnyi lágysót és lassanként nyele-
gesse le azt, mire úgy a daganat, mint a fájdalom rövid idő
alatt el fog mulni.

A meleg víz gyógyító hatása. Egy angol orvos szerint
kisebb fejfájás azonnal meggyógyul, ha egy időben a nyakra
hátról meleg vizes ruhát borogatunk s a lábakat is meleg
vízbe dugjuk. A kólika is rögtön megszűnik, ha valami szal-
vetát vagy egyéb vászonszövetet forró vízbe mártunk s azt
gyorsan összehajtva, a gyomorra nyomjuk. Ugyanezen eljárás
némely fogfájás és a rheuma ellen is használ.

Segítség a mérgezéseknél. Ha ilyen szerencsétlenség tör-
ténik, gyorsan orvost kell hivatni, de a hol közelében nincs,
magunk is próbáljuk meg rögtön a segítséget, a következők
szerint: Ha a mérgezés vitriollal, választóvízzel vagy sósavval
történt, akkor adjunk be a betegnek szódát; meszet vízzel fel-
keverve (a milyennel meszolni szoktunk), vagy szappanos vizet.
Ha lúgeszcenziával, lúggal esett a mérgezés, akkor eczetet
vagy citromlevet adjunk be. Kékgáliczmérgezésnél igyeke-
zünk hányást előidézni ujjunknak a torokba való dugásával,
vagy meleg víz itatással, hányás után pedig nyers tojásfehér-
jét adjunk be. Pokolkőmérgezésnél nagyon sós vizet adjunk
be. Ha gyufaméreggel van baj, akkor hányást idézzünk elő,
majd adjunk be tojásfehérjét. A karbolsavmérgezésnél szintén
hánytatót adjunk, majd jeget és meszet vízzel hígítva. Gomba-
mérgezésnél hánytatószeret és fekete kávéat adjunk, miközben
a beteget hideg vízzel locsoljuk s borogassuk. Ha széngőztől
lett valakinek baja, vigyük friss levegőre s locsoljuk és boro-
gassuk hideg vízzel. Dohánymérgezésnél adjunk a betegnek
pálinkát s melegített erős bort, a testet pedig száraz, meleg
ruhával dörzsöljük. A bürökkel való mérgezés esetén szintén
így kell tenni.

Napszúrás ellen. Tegyük a beteget hűvös szobában félig
ülő helyzetbe, fejét mentől hidegebb vízzel vagy jéggel boro-
gassuk, a testét pedig dörzsölgessük.

Nátha ellen. Egy kávéskánálnyi kámforspirituszt öntsünk
bele egy szűkes edénybe, melyet forró vízzel félig formán tölt-
sünk meg. Az edény szájába aztán állítsunk be egy papir-
tölcsért, melynek felső részébe egész orrunkat beledughassuk.
Így aztán szívjuk be 10—15 perczig a meleg kámforgőzőket
s ezt 4—5 óra múlva ismételjük. Ezen eljárásnál rendesen
már a harmadik beszívásra elmulik a nátha.

Nátha ellen. (Más.) Gyakran használ azon egyszerű eljá-
rás, hogy jó erős sós vizet csinálunk, mely olyan melegségű
legyen, mint a kifejt tej, s az ilyen sós vizet aztán tenye-
rünkbe véve, abból reggel és este szívjunk fel jócskán az
orrunkba. Különösen szokott ez használni akkor, ha mindjárt
alkalmazzuk, mihelyt a nátha kezdetét észrevettük.

Nyári szeplő ellen. Jó mosdóvizet készíthetünk, ha 2 gramm tiszta sósavat, 1 gramm levendulaspirituszt és 120 gramm párolt vizet (mindez kapható a gyógyszerárban) keverünk s azokat jól összerázzuk. Az így nyert folyadékkal reggel és este bekenjük a szeplőket, hanem ilyenkor egy óra hosszágig szükséges a szobában benmaradni. A szeplők nem fognak ugyan teljesen eltűnni, de nagyon meghalványodnak.

Az orr vörössége ellen. Sikeres szer az orr kellemetlen vörössége ellen az, ha gyakrabban megmossuk olyan folyadékkal, a mely 2 gramm boraxból, 1 unczia rózsavízből és 1 unczia narancsvirágvízből van összekeverve. A mint ezen folyadékkal az orrot megmostuk, ne töröljük le, hanem hagyjuk ott megszáradni. Nagyon czélszerű azonban az orrot közben-közben még kámforspiritusszal is megmosogatni.

Orrvérzés ellenszere. Ha valakinek az orravére elindul s nem akar elállani, akkor ketté kell vágni egy fej vöröshagymát s annak felét a tarkóra kell nyomni. A tarkót különben hideg vízzel is jó mosogatni.

Pattanások ellen jó a következő szer: 10 gramm benzoetinkturát rázzunk össze jól 100 gramm tiszta spiritusszal s ezt öntsük bele — de folytonos keverés közben — $\frac{1}{5}$ liter vízbe, mire az olyan tejes kinézésű fog lenni. Ezzel a folyadékkal dörzsölgessük aztán be a pattanásos arcot vagy kezét, egy darab vatta segítségével, még pedig mindig mosdás után.

Rekedtség ellen. E bajban a hideg víz úgy külsőleg, mint belsőleg alkalmazva nagyon hasznos. Az illető, reggel öltözés közben igyék meg egy pohár friss vizet, de nem egyszerre s napközben is gyakran iszogasson egy-egy kortyot. Este lefekvés előtt pedig áztasson vízbe egy asztalkendőt, vagy más ilyen ruhát, facsarja ki azt, aztán kösse körül vele a nyakát, felül pedig a nedvesre megint kössön egy száraz kendőt. Ekkor fekdjön le s takarózzék be, vigyázzván, hogy meg ne hűljön. Ezt a gyógymódot használni kell, míg eredménye lesz.

Rekedtség és torokfájás ellen. Rekedtség és torokfájás ellen igen jó, ha egy pohár forró vízben egy kis kanálnyi tiszta glicerint keverünk fel és a torkot azzal több ízben gargizáljuk.

Rheumatizmus ellen igen jónak mondják a következő egyszerű eljárást: Vegyünk annyi porrá tört ként (büdöskövet), a mennyi hüvelyknyi vastagságú csővé varrt vászonba belefér, s kössük ezt az illető helyen a meztelen testre, mire a rheumatizmus már egy nap múlva is megszűnik. Másik jó szer e baj ellen az eczetäther, melylyel a fájós helyet minden 12 órában jól be kell dörzsölni, azután pedig az ágyban jól betakarózni.

A sömör ellen. Egy maroknyi köleskását tiszta boreczetben meg kell főzni s rátölteni valami tiszta vászonra, ezután,

a milyen melegen csak kiállja az ember, rá kell borítani a sömörös helyre, bekötve s így hagyni 5—6 óra hosszáig. Levéve a kását a testről, megkenjük azt tiszta, sótalan zsirral, de a kezét megmosni nem szabad. Ezt ismételni kell kétszer-háromszor, mire a bőr le fog hámlani, de a mosásától mindaddig óvakodni kell, míg csak teljesen meg nem gyógyult.

Szamárhurut ellen. Jónak mondják a következő ártalmatlan szert: Nagy vöröshagymákat vékony szeletekre kell vágni és új kasztrolban gyenge tűzre tenni zsír nélkül s letakarva addig lassan párolni, a míg nedvet eresztenek, de nem szabad megbarnulniok, sem megpörkölődniok, ekkor vékony, ócska vászonruhába tekerve a beteg gyermek talpára kell kötni, olyan melegen, a mint kiállhatja, mire a beteg nemsokára elalszik. Reggel leveszszük a borogatást és a hurut ereje rendszeren meg lesz törve, s a felgyógyulást nemsokára várhatjuk.

Szamárhurut enyhítése. A gyermekek szamárhurutját nagyon enyhíti, ha egy-egy darab boreczetbe itatott fehér cukrot adunk nekik.

A száj kellemetlen szaga. Ezen baj ellen eddig a legjobbnak ismert szer a falmangánsavas-káli. Ebből egy pár morzsát feloldunk egy pohár vízben, hogy az halvány violaszínű s átlátszó legyen; ezzel kell aztán a száját öblögetni.

Ha méz cseppent a szembe. Ha valakinek méz cseppent a szemébe, óvakodjék azt vízzel kimosni, hanem cseppentsen a sérült szembe tiszta olajat, vagy ha kéznél van: szirupot; ez utóbbi még jobb.

A szembe esett tárgyak eltávolítása. Ha valami apróság a szembe kerül, azt úgy távolíthatjuk el, ha egy pár lenmagot a szemhéj alá tolunk s ott hagyjuk. Egy idő múlva aztán megmossuk a szemet tiszta vízben, mire a baj rendszeren elmúlik.

Szemgyulladás ellen, ha a varrásnál, olvasásnál vagy egyéb ilyen munkánál beállott megerőltetésből származott, nagyon jó eljárás az, hogy színig megtöltünk egy poharat olyan melegvízzel, a hogy azt a szem elállja, s abban a szemet naponta háromszor megfürösztjük, úgy hogy a szemet a vízbe nyomjuk, miközben úgy teszünk, mintha pislognánk. A szemkatarrhus ellen a híres Kneipp még a következőt ajánlotta: egy kanál meleg vízbe néhány csepp tiszta mézet kell keverni s ezen folyadékból pár cseppet a beteg szembe cseppenteni, még pedig lefekvés előtt. S ezt néhány napon át — a mint a szükség mutatja — kell ismételni.

Szédülés a kocsiban. Sok embernek az a sajátsága, hogy kocsizás alatt, nevezetesen ha háttal kell ülnie a kocsishoz, visszafelé, a mint mondják, rosszul lesz, szédül, gyomra felháborodik. Pedig sokszor kénytelen így ülni. Hogy tehát az ilyen kellemetlen érzésen segíteni lehessen, annak egyszerű

módja az, hogy egy csomó petrezselyemlevelet kell kocsizás alatt a gyomorra tenni. Ugyancsak jó hatással van az is, ha gabonapálinkába áztatott itatós papírt borítunk a gyomorra.

Az elszédültekkel való bánás. Fektessek le a beteget hűvös, tiszta levegőjű szobában, gyorsan tágítsuk meg ruháit, rakjunk fejére jeges borogatást s ha lehet, hashajtót is adjunk be, ezenkívül a tarkóra mustárt is tehetünk, vagy reszelt tormát. Ha a szájon habzó nyál kezdene kijönni, akkor erős bort vagy egy kevés jó pálinkát kell beadni. Megjegyzendő még, hogy ha a beteg arcza vörös, akkor a fejét magasra fektessük, ha pedig sápadt, szintelen, akkor a feje alját alacsonyra kell vetni. Különbön oly esetben rögtön orvosért kell küldeni, mert nem tudhatjuk, hogy nem valami veszedelmes jelenséggel van-e dolgunk.

A szemölcs elvesztése. Ezt kétfélekép is eszközölhetjük, a mi nem sokba kerül s mégis biztos. Az egyik az, hogy a gyógszertárban feloldatunk 25 gramm collodiumban 1 gramm sublimátot s a szemölcsöt ezzel naponta egyszer ecset segítségével bekenjük, de vigyázva, hogy a kenőcs a bőrt is ne érje. A másik mód még egyszerűbb s annyiból áll, hogy veszünk tömör salétromsavat, melybe egy kis hegyes fapálczikát belemártva, ezzel a szemölcsöt naponként néhányszor megérintjük, itt is vigyázva azonban, hogy a sav a test egyéb helyét ne érje.

A szemölcs elvesztése. (Más.) A szemölcsöket el lehet pusztítani úgy, ha közönséges szódát oldunk fel kevés vízben s azzal a szemölcsöt benedvesítjük s rajta megszáradni engedjük. Ezt az eljárást gyakran ismételjük, míg csak a szemölcs el nem mulik.

Szunyogcsípés ellen. Legjobb csillapító szere ennek, valamint más rovarcsípéseknek is a közönséges só. Olvaszszunk fel sőt vízben, még pedig jó sokat s ezzel kenjük be többször egymásután a fájdalmas helyet. Az is használ, ha a csípés helyét szappannal jól bedörzsöljük s az ott támadt szappanhabot megszáradni engedjük. Erre is hamar elmulik a csípés kellemetlen fájdalmassága. Ha szalmiák-szesz, vagy faolajat cseppentünk a csípési helyre, az is használ, sőt szükség esetén jó szolgálatot tesz, ha nedves földet is nyomunk a csípésre. A szunyogot különben távol tarthatjuk magunktól, ha ruhánkra néhány csepp levendulaolajat cseppentünk; míg ennek a szaga egészen el nem párolog, kerülni fognak bennünket a szunyogok.

A taraczk gyógyhatása. A mező ezen alkalmatlan gyomja gyógyerővel is bír. Nevezetesen, ha a taraczk hosszú gyökereit tisztára megmosva, megszárártva és apróra vágdalva teának megfőzzük, ez a gyermekek számárhurutja ellen igen jó hatású szokott lenni. De hasznos az sok egyéb bajnál is, mint pl. a katarrhus, vizeleési nehézség s szorulás ellen.

Torokfájás ellen. Ezen kellemetlen bajnál sokszor rendkívül jó hatással van az, ha a fájós torkot gyakrabban jó sós vízzel öblögetjük, gargarizáljuk.

Szer a tyúkszemek ellen. A tyúkszemet előbb kellőleg kivágjuk, azután, pedig collodiummal (kapható a gyógyszertárban) bekenjük minek következtében huzamosabb időre érzéketlenné válik, s nem fog fájni.

Tyúkszem-puhító. Hogy a tyúkszemet könnyebben eltávolíthassuk, szükséges azt előbb jól kipuhítani. Ez pedig a leg-egyszerűbb módon úgy eszközölhető, hogy lefekvés előtt kössünk rá a tyúkszemre egy több réteg összehajtott vizes vászondarabot, aztán hogy a nedvesség hamar el ne párologjon, valami vízhatlan anyaggal, mint viaszos vászon, puha bőr vagy effélé, borítsuk be, aztán erősítsük meg úgy, hogy le ne eshessék. Így reggelre a tyúkszem, ha jól csináltuk a dolgot, egészen meg fog puhulni, úgy, hogy néha életlen bicskával is egészen kifeszíthető lesz.

A vérzés elállítása. Hogy a vágott seb vérzését elállítsuk, vegyünk elő vattát, mártsuk azt forró vízbe és gyorsan borítsuk rá a sebre.

Vörös haj megszökítése. Ha az újszülöttek vörös hajjal jönnek a világra, azon a híres Kneipp szerint úgy lehet segíteni, hogy a haját állott tejjel jól meg kell mosogatni, mire a vörös haj szép sárgásszőke színűvé válik.

HASZNOS TUDNIVALÓK

A JÓSZÁGTARTÁSRÓL.

Állati tetvek ellen. Épen oly egyszerű mint hatásos, s lovaknál, szarvasmarhánál és disznónál egyaránt használható, ha petróleumot és lenolajat egyenlő arányban összerázunk s azzal egy gyapjú-rongyot beitatva, s így a tetves részeket megkenegjük. A tetvek ugyan rögtön elpusztulnak, de azért az eljárást néhány nap még ismételni kell. Végre a bekent helyeket meleg vízzel és zöld szappannal jól lemossuk. Ezen szer használatától a szőr nem fog kihullani.

Az állati tetvek ellen. (Más.) Sok mindenféle szert ajánlgatnak és árulnak ezen élősdiek elpusztítására, én azonban — mondja egy régi gazda — hosszas tapasztalatom után legcélszerűbbnek tartom a petróleum használatát. Nem úgy azonban, hogy a petróleumot tisztán alkalmazzuk, mert ez ártalmas lehetne, sőt esetleg veszélyes is, hanem úgy, hogy keverjük a petróleumot tíz annyi vízzel s ezzel kenjük a jószágot azon helyeken, a melyeket a tetvek elborítottak s bizonyára minden egyéb pancsolás nélkül czélt fogunk érni ezen egyszerű házi szerrel.

Anyátlan csikó felnevelése. Ha a csikó anyátlanul marad, vagy a kanczának nincs elég teje, az esetben jónak bizonyult a csikónak az anyatej helyett lefelezett tehéntejet adni. Egy liter lefelezett tejbe egy evőkanálnyi czukrot teszünk, s a tejet fel kell melegíteni enyhősre. Hogy mennyit adjunk a csikónak, ezt literszámra bajos meghatározni, minden esetre annyit, a mennyit megiszik. Az itatás napjában 4—5-ször történik. Kezdetben ajánlatosabb kis adagokat adni többször s csak később, ha a csikó idősebb lesz, itatunk kevesebbszer. Sohase hagyjuk a csikó előtt állni a tejet, hanem minden itatás után távolítsuk el a mi megmaradt, mert a hideg ital ártalmas a fiatal állatnak. A negyedik héten egy kevés zúzott

zabot és jó vékonyszálú szénát teszünk a csikó elé. Ily etetés mellett anyatej nélkül is szépen fel fog nőni a csikó.

A bárányok bélférgei ellen. Vegyítsünk össze 40 gramm vizet, 15 gramm chinოსolt, 120 gramm rozslisztet, 25 gramm porrá tört cukrot, 100 gramm tiszta mézet, s ezen keverékből naponta kétszer-háromszor kenjük egy-egy késhegynyit a bárány nyelvére, vagy ostyába takarva adjuk be neki.

Ha a fiatal bika nem akar hágni. Ezen úgy kell segíteni, hogy adjunk neki naponként 1—2 kiló zabot abraknak, aztán ereszszük a legelőre üszők s fiatal tehének közé, valamint az istállóban is ezek közé kössük. Nem árt az ilyen bikának egy-egy kis repczepogácsát is adni, a mi szintén elősegíti a nemi ösztön felébredését.

A borjak járványos hasmenése ellen. Nagyon jónak mondják a következő eljárást. Mihelyt a bajt észreveszszük, azonnal el kell választani a borjút az anyjától, hogy ne szophasék. Ezután rizst főzünk egészen nyálkás péppé s ebből adunk a borjúnak naponta ötször, fél kilónyit, ugyancsak ilyen rizsfőzettel naponta kétszer megklisztérozzuk a borjút. Ha a hasmenés már nagyon heves, akkor az elmondottakon kívül még egy késhegynyi szalicilsavat, vagy e helyett 15 csepp ópiumot is adunk be az állatnak. A leírt eljárást három napon át folytatjuk, mire a hasmenés rendesen megszűnik. Ugyanez a módszer a csikóknál is sikerrel alkalmazható.

A borjók koszossága ellen. Ezen baj ellen, melyet sömörnek is neveznek, jó sikerrel alkalmazható a következő eljárás: Fakátrányból és kénvirágból 500—500 grammot, zöld szappanból és borszeszből 1000—1000 grammot, porrá tört krétából 125 grammot kenőcsesé keverjük össze, azután a koszos helyeken képződött vart friss repczeolajjal kenjük be, hogy megpuhuljon, majd langyos szappanos vízzel és kefével jól lemossuk, aztán az említett kenőccsel, szintén kefe segítségével jól bedörzsöljük. Egy hét múlva lemossuk ezt meleg szappanos vízzel. Ez alatt a borjút jól letakarva kell tartani, hogy ne nyalhasa magát. Ha a baj nagyobb, akkor a bekenést ismételni kell. Az esetben, ha a kosz egyes ritka foltokon mutatkozik, csak ezeket és környéküket kell bekenni, máskülönben pedig az egész testet.

Ha a borjak egymás testét szopják. Gyakran van a borjúnak olyan rossz szokásuk, hogy egymás fülét, nyakát vagy más testrészét szopogatják, a mi pedig azért veszedelmes, mert így egymás szőrét is kitépik és azt lenyelik. Az így lenyelt szőr pedig csomókat képez idővel a gyomorban, a mi halálossá is válhat a jószágra nézve. E rossz szokás ellen legbiztosabb orvosság, ha egy-egy kis só-t adunk a borjúnak. Ugyanez használ az olyan baromfiaknál is, a melyek egymás taraját, vagy fejét szokták csipkedni.

Csikókeh ellen. Tiszta, szellős istállóba állítsuk a csikót, tartsuk jól szénával s az abrak egyik része helyett adjunk neki sárgarépát, vagy ha nem volna, közönséges répát. Naponként dörzsöljük le jól, hűvös időben pedig takarjuk le pokrócczal s a meghűléstől általában óvjuk. Ha szorulásba esnék a csikó, adjunk be neki vagy 50 gramm keserűsót, melyet legjobb e célra vízzel és liszttel galuskává gyúrni.

Égési vagy forrázási sebre. Az ilyen helyet mindjárt, mihelyt a baj megesett, kenjük be sózatlan vajjal, vagy tojásfehérjével és szorgalmasan borogassuk mentől hidegebb vízbe mártott ruhával. Ha hólyagok képződnek, ezeket ki kell szűrni, hogy a vizök kifolyják. Ha pedig eleven seb támadt, akkor azt ólomeczetes faolajjal (a patikában lehet csináltatni) áztatott ruhával borítsuk be s erre alkalmazzuk aztán az említett hideg borogatást, míg csak a gyuladás szemlátomást elmulik.

Előhasi tehének hozzászoktatása a fejéshez. Legjobb az üszöket már a hasasság alatt úgy szoktatni, hogy az első fejésnél ne nyugtalankodjanak. Ezt pedig előljük, ha pár héttel az ellés előtt a tőgyeket többször napjában megtapogatjuk, a csecsbimbókat meghúzkodjuk, természetesen nyugodtan és csendesen járva el, hogy az állatot szeliddé, bizalmassá tegyük. Ha azonban valamelyik üsző mégis ellenkezne, csökönys volna, annál erőszakkal, megkötözéssel stb. nem sokra megyünk. Először is próbáljuk meg az állat figyelmét másra irányozni, pl. azzal, hogy valaki, a kit már ismer, egy bottal a szarvát csendesen veregeti, vagy jó hideg vízbe mártott pokróczot teszünk a derekára. E két móddal már gyakran értek el eredményt. Ha azonban az állat mégis nyugtalankodnék, nem marad egyéb hátra, mint rövidre kötni, s egyik lábát felemelni, azután lassan, csendesen az állatot folytonos csitítgatva hozzákezdeni a fejéshez. Természetesen, ha az egyik első lába fel van emelve, hátul nem rúghat, de azért ennél az eljárásnál is a legnagyobb nyugalmat tartsuk szem előtt.

A folyvást sárló kanczán segíteni. Néha megesis, hogy egyik-másik kancza, úgyszólva szakadatlanul sárlik, a mi igen kellemetlen és hátrányos a gazdára nézve. Ezen biztosan segíthetni, ha eczetsavas vasoldatot adunk be a lónak, naponként egy evőkanálnyit egy veder vízben itatáskor s ezt mindaddig folytatjuk, míg a sárlás elmarad. A mondott szernek gyógyszer-tári neve: liquor ferri acetici.

A fejés helyes módja. A fejés alá fogott csecsbimbók sorrendjét tekintve, háromféleképp lehet fejni: 1. két ugyanazon oldalon levő (tehát egy mellső és egy hátsó) csecsbimbót egyszerre; 2. egyszerre a két mellső vagy két hátsó csecsbimbót; és 3. az egyik oldalon a mellső, a másikon a hátsó csecsbimbót egyszerre, tehát keresztben. Ezt az utóbbi módot Svájcban szokták gyakorolni általánosan, habár nálunk is több vidé-

ken láthatni, s a két első mód felett főleg azért érdemel első-séget, mert a keresztben való fejésnél inkább gyúratik egyszerre az egész tőgy. Ez az utóbbi pedig azért fontos, mert ez által a tejmirigyek csatornácskáiban levő zsírgolyócskákat és egyéb tejalkatrészeket kényszerítjük arra, hogy jobban csúszszanak le a tőgybe, illetőleg a csecsbimbókba. Maga a természet is utal arra, hogy fejés alatt jó a tőgyet minél jobban meggyúrni. Figyeljük meg csak a szopó borjút és látni fogjuk, hogy lökdösi az orrával a tőgyet, ha a csec már kezd ürülni, s úgy látszik, hogy ez a lökdösés és nyomás a tehénnek nem fáj, csak akkor, ha a tőgy már üres.

A gyapjúrágás ellen. Ez a juhoknál fordul elő s ha jelen-ségét látjuk, igyekezzünk a juhokkal hüvelyes vetemények, mint bükköny, borsó stb. szalmáját etetni, vagy here-, luczerna-szénát, abraknak pedig bükkönymagot, konkolyt. Sózni is rendesen kell a juhokat; azokat pedig, a melyek a gyapjú-rágásra már rászoktak, ki kell szakítani a falka közül s men-től többet kün, a szabadban járattani.

A gyógyszer beadása az állatoknak. Ez nem könnyű dolog, a mint ezt mindenki tudja, a ki próbálta. Ilyen alkalmaknál a következőkre kell figyelemmel lenni. Ha pornemű orvossá-got akarunk a jószágba vízben vagy egyéb folyadékban beön-teni, vagy petróleumot, terpentinolajat s más efféléket, akkor nagyon vigyázni kell, nehogy a folyadék a lélegző csőbe téved-jen, mert ez az állat elpusztulását vonhatná maga után. Leg-czélszerűbb egy szarútülkön keresztül önteni be az orvosságot, vagy ennek hiányában valamely erős (pezsgős, sörös) üveget vegyünk elő, s abból öntsük be a folyadékot. A szélesszájú edény, mint fazék, köcsög stb., azért kerülendő, mert így könny-en a lélegző csőbe juthatna az orvosság. Igen rossz szokás a beöntés alkalmával az állat nyelvét megfogni s kihúzni, nem-különben a beteg jószág orrát befogni. Ez utóbbi eljárás kivált a lóra nézve felette rossz, minthogy csak az orrán át tud lélegzeni, ha tehát befogjuk neki, addig nyugtalanodik, erőlködik, míg az orvosság biztosan nem jó helyre megy. A beöntő edényt (szarútülök, pezsgős, sörösüveg stb.) a jószág szájának fogatlan részénél, tehát oldalt kell a szájba bedugni és a folya-dékot a szabadon hagyott nyelvre jó mélyen önteni, hogy azonnal lefolyjék. Ezért az illető jószág fejét is fel kell emelni, de nem túlságos mértékben, mert így meg nem tudna aztán nyelni. Szorongatni sem szabad az állat torkát, a mint az némelyeknek szokása. A nagyon keserű, vagy rossz szagú orvosságot csak folyadék alakjában kell a szarvasmarhának beadni, nem pedig mint lapdacsot, mert ez esetben a böndőbe jutva, annak tartalmát kellemetlen szagúvá, ízűvé tenné s az állat nem kérődné meg, a miből ismét emésztési zavarok szár-maznának.

Ha a tehén siker nélkül folytat. Ha azt veszszük észre, hogy a tehén vagy üsző, ámbár már többször is felvette a bikát, még sem kapott borjút, akkor a következőket tegyük vele: A bika alá való bocsátás előtt egy darabig tartsuk szűk kosztot a jószágot s engedjük neki elegendő mozgást a szabadban. Aztán mikor már a bika alá akarjuk ereszteni, elébb jártassuk meg jól a tehenet. Nagyon tanácsos ezenkívül másik bikát választani, nem pedig azt, a melyik már eddig megfolyatta. Némelyek sikerrel alkalmazták azt az eljárást is, hogy a jó erőben levő, de semmikép megtermékenyülni nem akaró tehenen közvetlenül a bika alá való bocsátás előtt eret vágta.

Hasmenés ellen. Ha öregebb jószágnál következik be, akkor ne hagyjuk sokat inni és száraz takarmánnyal tartsuk, napjában pedig kétszer egy-egy összemarék jól megpörkölt és darált rozsot, ha pedig a jószág ezt megenni nem akarná, akkor vízzel feleresztve öntsük bele; a nagy marhába egy összemarékkal, a juhba, disznóba pedig ennek egy negyedrészt. A beteg jószágnak különben nagyon jó a hasát is valami pokrócczal bekötni. Ha az említett pörkölt rozs két nap alatt nem használna, akkor főzzünk fiatal fűzfakérget mindaddig vízben, míg ez jó barna színű lesz, s ebből adjunk be a nagy jószágnak naponta kétszer 1—1 liternyit, a juhnak és disznónak pedig negyedlitert, de ezenkívül pörkölt rozsot is adjunk nekik. Ha már régi a hasmenés, akkor jó száraz takarmánnyal tápláljuk a jószágot, abrak gyanánt darát vagy zabot adjunk neki, de e közé annyi pörkölt rozsot keverjük, a mennyit megeszik. E mellett következő gyógyszert adjuk: 10 gramm tarnicsgyökérport és ugyanannyi csersavat naponként négyszer öntsünk a jószágba vízzel keverve, de a juhnak és sertésnek csak negyedrésznit. A jószág hasátáját kámforszesz és terpentinolaj-keverékkel csapkodjuk be s csutakoljuk le jól, aztán jó meleg pokrócczal kössük be. A szopós borjak hasmenése ellen igen jó az ópium tinktura melyből a borjú nagyságához képest 3—4—5 grammot adjunk be egyszerre vízzel vagy tejjel vegyítve, még pedig naponta kétszer. Ezenkívül tartsuk a borjút melegen és szárazon s ne engedjük se sokat szopni, se sokat inni.

Ha a tehén tejelése nem akar megindulni. Ha a tehén tejét csökönyösen visszatartja, arra nézve Amerikában azt az eljárást használják, hogy összetörnek egy fél marék köménymagot és borókabogyót (borovicskát) s azt egy abraknak való korpával vegyítve, ivós alakjában este odaadják a tehennek, mire az reggelre szépen le fogja adni a tejet.

Ha a sertés nem gyarapodik. Olykor tapasztaljuk, hogy a sertés jól eszik, még sem igen akar gyarapodni, ezenkívül a jószágon bágyadtság vehető észre. Oka ezen jelenségnek rendszerint az, hogy sok bélféreg van a sertésben, a melyek elűzé-

sére adjunk a sertésnek gyakran tököt, ugorkát, savanyú almát s retket, a mi sok háznál úgylis felesleges mennyiségben van a kertben.

Hízósertésnek étvágyát javítani. Megesik olykor, hogy a hízóba fogott sertések elvesztik étvágyukat s annak következtében soványodnak; hogy ez ne történjék, adjunk nekik mindennap két összemarékka zabot, egynek-egynek, mit a következő módon készítünk el: Annyi zabot, a mennyi két napra szükséges, rétegenként kell fazékba vagy dézsába rakni, minden réteget sóval behinteni és annyi langyos vizet ráönteni, hogy a zabot elborítsa. Minthogy azonban a zab a vízben megdagad, az edényt nem kell egészen megtölteni; 24 óra alatt kell ezen besózott zabból minden sertésnek két marékka adni naponta, akkor az egész hizlalási idő alatt mindig jó étvágyal esznek, bármit adnak elébük. Minden héten egyszer lehet a zab közé antimoniumot is keverni, még pedig minden sertésre egy-egy késhegynyt számítva.

Idegen marhát összeszoktatni. Ha vásárban vett marhát kötünk a többi közé, ezek amazt rendszeren öklelik, rúgják s elverik a jászoltól, sőt néha súlyosan meg is sebesítik. Ezen legegyszerűbben s legbiztosabban úgy segíthetünk, ha a vett jószágot a régi jószágok friss ganéjával jól bekenetjük s éjszákára kötjük be a többi közé. Így az új jószág olyan szagú lesz, mint a többiek s csakhamar megbarátkoznak vele, azután pedig letisztíthatjuk. Ez a módszer, a hol megpróbálták, mindenütt czélszerűnek bizonyult.

Indítani nem akaró ló. Az ilyen csökönyös jószágot gyakran észretéríthetjük a következő eljárással: Fogjuk be a lovat egy kocsiba a rendes helyre, egy másik, jól húzó lovat pedig a kocsi hátuljához. Aztán az utóbbi lovat indítsuk meg, mire az a kocsit odább húzván, az elől fogott csökönyös lovat is húzza. Erre ez elébb igyekszik megállni, majd pedig maga is húzni kezd. A mint már ennyire ment, csak hajtsuk előre, míg a hátulsó lovat ne engedjük húzni, csak ha amaz megint csökönyösödni kezdene. Addig próbálgassuk pedig ezt, míg a csökönyös ló rendszeren húzni fog. Legtöbb lónál sikerrel jár ez az eljárás, a melyiken azonban egyáltalán nem akar fogni, azzal hiába vesződnénk tovább.

A járomtörés ellen. Ha megtörtént ez a baj, akkor néhány napig okvetlen hevertetni kell az ökröt s a törést olomeczetes vízbe mártogatott ruhával kell borogatni. Ez az olomeczetes víz pedig úgy készül, hogy 100 rész vízben 20 rész olomeczetet keverünk el. Ha már erősen gyuladt daganat támadt a törés helyén, akkor sűrűn kell azt hideg vizes ruhával borogatni, ha pedig a gyuladás szűnik, úgynevezett huszárszírral (kapható a patikában) kell bekenni. Ha látjuk, hogy a daganat

meggennyedt, a tövén ki kell szűrni s kinyomni belőle a gennyedséget.

A jószág fuladási rohamai ellen. Ha valamely jószágnak torkába szorul a takarmány s fuladozni kezd, akkor fecskendezzünk hideg vizet a jószág füleibe. Ez az állatot arra kényszeríti, hogy fejét igen hevesen mozgassa, rázza, miközben rendesen megszabadul a torkába rekedt tárgytól.

A jószág felfúvódása ellen. Egy állatorvos a következő szert ajánlja, melyet mindig készletben tartson a gazda: Két fej fokhagymát apróra vagdalva, egy liter tejjel fel kell forralni s az így szármaszott folyadékot jól bedugaszolt üvegekben eltenni. Minél régibb az ilyen folyadék, állítólag annál hatásosabb. Ha aztán a jószág elkezd fúvódni, akkor a folyadékból negyedliternyit kell beletölteni és ezt ismételni negyedóránként, míg látjuk, hogy a veszedelem elmúlt. Ha nagy a jószág s a felfúvódást nem mindjárt vettük észre, akkor félliternyit is önthetünk bele, míg kisebb jószágokba kevesebb is elegendő.

Jószág mentése tűz alkalmával. Ez legjobban azoknak sikerül, a kik az állatokat naponként etetik, gondozzák, még pedig olyformán, hogy a lovakat felszerszámazzák, az ökröket és teheneket pedig összeláncsolják és kivezetik. Csökönyös és oly állatoknak, melyek a tűz folytán megvadultak, bekötik elébb a szemét. A juhakolban legelőször a vezérürüt kell megfogni és kituszkolni az ajtón, a többi juhot pedig hátul az ebekkel szoríttatjuk kifelé. Ha azonban az akol azon oldalára piroslik a tűz fénye, a melyen az ajtó van, semmi áron sem lehet a juhot kihajtani az akolból, ilyenkor lehetőleg gyorsan lyukat kell ütni az akol falába s azon hajtani kifelé a birkát. A sertéseket leginkább a kondás vagy más oly cseléd, a ki őket naponként eteti, hajthatja ki az ólból, de ha ennek sem sikerül a dolog, nem marad egyéb hátra, mint egyenként a fülük-nél és hátsó lábuknál megfogva vonszolni ki. Mentés közben nem szabad lármázni, sem más olyasmit tenni, a mi az állatokat még inkább zavarba hozná.

A jószág sebe kezelése. Ha a jószágon seb esik, még ha csekélynek látszik is az, azonnal mossuk ki tiszta vízzel, s ha erősen véreznék: tegyünk a vízhez egy kevés timsót is. A gennyedés megakadályozására a sebet collodiummal vonjuk be, a melyet minden gyógyszertárban kapni s minden háznál készletben kellene tartani. Mihelyt a collodium a levegővel érintkezik, vékony, de tömör hárttyát képez, mely elzárja a sebet és megakadályozza, hogy ahhoz akár levegő, akár egyéb tisztátlanság hozzáférhessen és gennyedést okozzon. A védő takaró alatt azután, a melyet időről-időre meg kell újítani, a gyógyulás zavartalanul folyik.

Koszorú sertés gyógyítása. Kenjük be a kosz által megpepelt részt kenőszappannal, melyet 24 órán át hagyunk rajta, s azután meleg vízzel jól lemoszuk, hogy a var fellágyuljon, melyet erre valamely bádogganállal óvatosan lekaparhatunk. Ezután három napon át naponként egyszer bekenjük az illető helyeket oly kenőccsel, melyet egy súlyrész kreozot — (kapható a gyógyszerárban) — nyolcz súlyrész kátrány-, nyolcz súlyrész kenőszappan-keverékből készítünk. E kenőcs három napi használata után újra kezdjük a kenőszappannal való bemázolást s ennek meleg vízzel való lemosását, utána pedig ismét három napig a kenőcsöt használjuk s ez eljárást folytatjuk mindaddig, míg csak az állat meg nem gyógyul. A szappan- és kenőcs-bedörzsöléshez jó durva keféket használunk. A baj továbbterjedésének megakadályozása végett, az egészséges sertéseket gondosan fertőtlenítiük a betegektől, a koszos sertések istállójától a szalmát és faanyagot eltávolítjuk és elégetjük, az istállót gondosan fertőtlenítiük és újra meszeljük. Ha csupán fából készült ólaink vannak, ezeket a fertőtlenítő folyadékkal erősen be kell itatni. Fertőtlenítésre 10%-os karbolsavoldatot használunk. Míg azonban az ól jól ki nem száradt és szellőzött, addig nem szabad a sertést belerekeszteni.

A koczkák felbúgatósa. Tanácsos dolog a koczkát mindjárt ellés után kan alá eresztetni. Mert ez a már meglevő malaczoknak is egészségére válik. Ugyanis a legtöbb kocza mindjárt az ellés után elkezd búgni, és ha kan alá nem bocsátjuk, akkor malaczai hosszabb ideig hasmenésben fognak szenvedni, mi miatt nagyon elcsigázódnak, sőt néha el is pusztulhatnak. Ha pedig hamarjában felbúgatójuk a koczkát, akkor a malaczai is egészségesen fognak fejlődni. Ez esetben is megtörténhetik ugyan, hogy a malaczoknál hasmenés jelentkezik, de ez néhány nap múlva minden ártalom nélkül el fog mulni.

Lefeküdni nem akaró lovak. Nem ritkán van olyan lovakal dolgunk, a melyek sohasem fekszenek le, hanem mindig állva alusznak és nem pihenik ki magukat sohasem oly tökéletesen, mint azok, a melyek lefeküsznek. Ezenkívül az előbbieknél lábaiknak állandó megerőltetése miatt idejekorán hasznavehetetlenekké válnak. A lovaknál ez nem csupán rossz szokás következménye, hanem mindig valamely belső okból származik. Sok ló mellbeteg, s ha lefekszik, nehezebben tud lélegzetet venni; másoknál gyuladós folyamatok vannak a gerinczagyban, vagy a lágyékesigolyák nőttek össze, vagy a hátsó részek izmai meg vannak merevedve, s az ilyen lovak érzik, hogy ha lefeküsztek, csak nagyon nehezen vagy épen nem képesek felkelni s ezért kerülnek a lefekvés. Az ilyen lovat aztán, ha csak az elsorolt bajokat meggyógyítani nem lehet, hiába is igyekeznénk lefekvésre bírni. Azonban lehet a le nem fekvésnek más oka is, mely nem a ló betegségében rejlik, pl.

nagyon szűk állás, vagy más ok. Ha valami ily ok miatt szokott rá a ló a le nem fekvésre, akkor arról legjobban leszoktathatjuk úgy, ha szabadon, megkötetlenül, valami üres ólba zárjuk éjszakára, melyet azonban egészen bealmoztunk. Ilyen helyen a ló — ha egyáltalában gyógyulásra képes — mielőbb megint rászokik magától a lefekvésre.

A legyek távoltartása a jószágtól. Nyári időben tudvalevőleg rendkívül sok kellemetlenséget okoznak állatainknak a különféle legyek, melyek százával, ezrével lepik és kínozzák, kivált az igába fogott jószágot, a mely nem is védheti magát. Hogy ezen alkalmatlan rovarokat, legalább nagyjából távol tartsuk, erre nézve azt kell tennünk, hogy úgy az állatokat, mint azok szerszámaikat olyan anyaggal kenjük be, a melynek szagát a rovarok nem tűrhetik s a mellett a jószágra nézve nem veszélyesek. Ilyen anyag több is van használatban. Legegyszerűbb pedig ezek közül az egérfarkkóró, a mely mindenféle vadon előforduló ismeretes, meglehetősen erős szagú növény. Ezzel csak azon nyersen, a mint letéptük, bedörzsöljük a jószágot s annak szerszámát, mire a legyek nyugton fogják hagyni. Különösen nagy sikerrel alkalmazható a gyógyszer-tárakban kapható borókaolaj, melyből elégséges pár cseppel az állat azon részeire kenni, a hol a légy leginkább szokta lepni, mivel pedig az orr is ide tartozik, ne felejtjük azt etetés előtt lemosni, mert különben a jószág azt hinné, hogy a takarmány borókaszagú s nem fogna belőle enni. Ugyanezen módon jól lehet használni egy rész petróleumból és két rész halzsirből készült keveréket is. Szintén jó az aloesből készült főzet, mely 10 gramm aloesnek egy liter meleg vízben való föloldásából készül.

A lovak szemgyuladása ellen. Vegyünk elő egy tojást, törjük fel vastagabb végén annyira, hogy egy kávéskanál nyelét beledughassuk, öntsük ki belőle a fehérjét s keverjük közé annyi só, míg egészen szilárddá nem válik, ekkor helyezzük szénparázsra s hagyjuk rajta addig, míg egészen meg nem sül. Mikor kihül, törjük össze finom porrá s ebből naponta egy csipetnyit fújjunk a gyuladásos szembe.

A ló farkának megkopaszodása. Ez attól szokott származni, hogy a rossz takarítás miatt odatapad a piszok a ló farkaszőre közé s viszketeget okoz, a mi miatt aztán a ló minden untalan dörzsöli a farkát, a hova csak tudja, meg aztán a szőr apránként lekopik s a jószág — a mint mondani szokták — patkányfarkúvá lesz. A mint e bajt tapasztaljuk, legelőbb is langyos szappanos vízzel, kefével jól megmossuk a farkat, aztán dörzsöljük be 6°/_o-os kreolinos faolajjal; mind az említett mosogatást, mind a kenegetést addig folytatván, míg csak a baj meg nem szűnik.

A ló lábának megfagyása. Ha a ló jeges vízben, havas sárban áll, megesik, hogy megcsípi a fagy a csüdjét, a hol aztán a bőr puffadt, meleg lesz, majd repedéses sebek is keletkeznek, melyekből később gennyedtség is szivárog, sőt bőr-darabok is leválnak. Ilyenkor kenjük be a ló lábát, mihelyt a fagyást észrevettük, 10%-os ólomeczetes faolajjal. Ha pedig már ki is sebesedett a láb, 4%-os karbolsavas olajjal kenjük.

A ló köhögése ellen. Kössük be a torok táját vízbe mártott, de jól kifacsart ruhával, melyre felül ismét száraz ruhát kössünk úgy, hogy a nedvest egészen elfedje. Inni az ilyen lónak nagyon hideg vizet ne adjunk, enni pedig korpából készült moslékot s zöldtakarmányt vagy répát. Gondunk legyen arra is, hogy a lovat gyakrabban lecsutakoljuk és léghuzamtól mentes, de tiszta levegőjű istállóba állítsuk.

A lovak kólikája ellen. A lovat járatni kell, ha pedig lábán nem tarthatnánk, legalább attól igyekezzünk óvni, hogy tulságosan ne hánykolódjék. Hashajtót is kell neki beadni, nevezetesen 3—400 gramm keserűsöt s ugyanennyi faolajat, a végébe pedig hideg vizet kell befecskenyezni, aztán az egész hasát, hátát vízzel jól meg kell csutakolni, végre pedig pokrócczal jó melegen körülkötni. Ha azt gondoljuk, hogy a kólika meghülésből származott, akkor töltsünk a lóba egy liternyi melegített — de nem forró — bort. Ha nagy fájdalmi volnának a lónak, úgy folyton melegített pokróczot rakjunk a hasára. Ha már huzamosb ideig nem vizelt a ló, akkor ez lehet a baja s ily esetben haladéktalanul állatorvoshoz kell fordulni, nehogy hólyagrepedés következék be.

A ló megnyilazásán segíteni. Ha mindjárt észreveszszük, hogy a kovács a lovat megnyilazta, vetessük le mindjárt a patkót, a patát vagyis a körmöt pedig hideg vízbe mártott ruhával kössük be s szorgalmasan öntözzük ezután is hideg vízzel. Így pár nap alatt biztosan meg fog gyógyulni. Ha már régebbi a nyilazás, a patkó levételénél vigyázzuk meg, hogy melyik szeg okozta a bajt, — az ilyen szeg véres vagy gennyedéses — és tartsuk tisztán ennek a szegnek a lyukát, hogy ott a vér, gennyedés kiszivároghasson, aztán szorgalmasan borogassuk hideg vizes ruhával a beteg patát, úgy, mint fentebb el volt mondva.

A ló nehéz vizelése. A lovak nehéz vizelése ellen igen czélszerűen lehet használni a petrezselymet, még pedig az évszakhoz képest akár a petrezselyem zöldjét, akár a petrezselyem-gyökér vagy mag forrázatát, melyekhez egy kevés glaubersót keverünk s melyet félóránként adunk be. Szintén czélszerű a hegedügyanta, melyet porrá törve, egy evőkanálnyi mennyiségben a takarmányra hintünk.

A ló vaktetűjének gyógyítása. A vaktetű, vagy csüdsömör a ló csüdjén szokott előfordulni, még pedig leginkább a kesely

lábón. Kezdetben a csüd megdagad, a bőr rajta kereszttránczokat vet, mely vörös lesz s az állat fájlalja. Pár nap múlva apró hólyagok mutatkoznak a csüdön, melyek felpattanván, híg, sárgás folyadék szivárog ki belőlük. Ha mindjárt észreveszszük a bajt, akkor elegendő a csüdöt sótalan zsírral bedörzsölni és tiszta csepűvel (kóczczal) bekötni. Ha akkor vesszük észre a bajt, midőn már gennyedni kezd, akkor ólom-czettal kenjük és szintén csepűvel kössük be. Közben azonban hevertetni kell a lovat. A betegség különben sokára gyógyul meg. Ha a baj már régebbi volna, akkor állatorvoshoz kell fordulni.

A lovak éjjeli nyugtalansága. Megesik néha, hogy lovaink az istállóban éjjelenként nyugtalankodnak s nem tudunk rájönni a baj okára. Ilyenkor vegyük tekintetbe, nincs-e az istálló közvetlen szomszédságában baromfiól, galambdúc, vagy fecskefészek, a melyek rendszerint bizonyos poloskaszerű férgek tanyáját is képezhetik, melyek aztán éjjel a lovakra mennek át és ezeket nyugtalanítják. Az ily férgek valóságos éjjeli ragadozók, melyek nappal rejtekükben maradnak. Ha a dolgot megvizsgálva tapasztaljuk, hogy csakugyan ezek a férgek az okai a lovak nyugtalanságának, akkor természetesen az említett fészkeket kell első sorban eltávolítani. A lovakon a férgek által okozott kiütéseket vízzel kevert benzinnel való mosás által könnyű eltávolítani.

A lóistálló szagát elvenni. Sokszor a lóistállóban szörnyű erős, csipős szag van, a mely szintúgy eszi az ember szemét. Nem egyéb ez, mint a ló hulladékából képződött ammoniak, mely nemcsak a ló szemét és tüdejét is igen rontja, hanem az istállóban levő bőrszerszámokat is mentől hamarabb tönkreteszi. Ezt az ártalmas gázt eltüntethetjük úgy, ha az almot a ló hátuljánál minden tisztításkor behintjük pár marék gipszporral, mivel pedig ez ritka helyen van kéznél, másképp is segíthetünk a dolgon. Ugyanis akaszszunk fel az istálló boltzatára valami nagyjából összeütött kalitkafélét, a mit lazán töltünk meg gyalúforgácssal, még pedig olyannal, a melyet előbb vízzel felhígított kénsavba (vitriolba) beáztattunk volt. Ez mind magába szívja a fejlődő ammoniakot. A forgácsot aztán időnként frissel kell felváltani, a régít pedig a trágya közé keverni, mert az ammoniak igen jó növénytaplálék. Megjegyzendő, hogy ha kénsavat hígítunk vízzel, sohasem a vizet öntsük a kénsavba, hanem a kénsavat a vízbe, mert amúgy szétfrecscsenne s veszedelmes égési sebeket ejthetne az emberen, vagy ruhájában tehetne kárt.

A ló lábának viszketege ellen. Kivált nyári éjjeleken a lovak sokszor erősen dobognak lábaikkal, toporzékolnak, a minek oka rendszeren az, hogy a hátsó lábak alsó részén viszketést éreznek. A viszketést pedig az okozza, hogy vagy apró

állatkák (atkák) vannak a bőrben, vagy pedig csak a bőrön összegyűlt piszok okozza a viszketést. Ez utóbbi eset különösen akkor áll be, ha a ló napközben piszkos, iszapos vizen keresztül s a víz elpárolgása után a szilárd részek a bőrhez tapadva maradtak s e miatt viszket aztán a láb. Ha ez a baj, akkor ennek elejét vehetjük az által, ha a ló lábát este, munka után tisztára lekeféljük. Bajosabb a dolog, ha a viszketegség aktáktól származik. A bőr e miatt varas, repedezett lesz, utóbb megvastagszik, sőt kinövések is támadhatnak e helyeken. A ló ilyenkor nagyon sokat rugdalózik, kapálózik, különösen éjjel. Ellene pedig azt tehetjük, hogy a ló szőrét a megtámadott helyen lenyírjuk, minden este gyökeresen lekeféljük s felmelegített 2%-os lysololdattal megnedvesítjük.

Hogy a ló szőre fényes legyen. Minden tavasz és őszi kezdetében hetenként kétszer egy-egy lóra egy maroknyi lenmagot 10 liter vízben megfőzzünk, és ezen lével még langyos állapotban a lovakat négy héten át naponként itatjuk. Ennek következtében a lovak szőrüket igen könnyen fogják változtatni s új szőrük szép fényes lesz.

A malaczkok köhögése ellen. Igen jónak bizonyult az a keverék, a mely 50 gramm édes gyökérből, 50 gramm ánizsból és 50 gramm mézből áll. A két elől említett szert az összekeverés előtt porrá kell törni. Ezen keveréket aztán úgy használjuk, hogy abból naponként egy diónyi nagyságút kenünk a köhögős malacz nyelvére.

A malaczkok gilisztái ellen. Ha észreveszszük a malacznál ezen bajt, segítsünk rajta, mert könnyen belepusztulhatna. Adjánk tehát egy-egy gilisztás süldőnek 20 csepp szarvasszarvolajat, 8 gramm cinnavirággal (kapható a patikában), egy kis mézzel és liszttel összegyúrva kenjük ezt a malacz szájába, még pedig naponként 2—3-szor. Pár nap múlva aztán adjunk még neki vagy 40 gramm keserűsöt hashajtónak.

Makranczos lovak megszelidítése. Rossz indulatú, makranczos lovat meg lehet szelidíteni úgy, ha egy kendőt petrezselyem-olajjal (oleum petroselinum) megnedvesítünk s azt a ló orra elébe tartjuk, hogy a szagot beszívhasssa. Ettől a ló úgy megjamborodik, hogy aztán csendesen engedi magát felszerszámolni, vagy felnyergelni. Ha ezt az eljárást több ízben ismétljük, akkor állítólag állandóan megszelidül a ló. Ilyen olajat a gyógyszerárakban lehet kapni.

Megsérült tőgy gyógyítása. Ha a tőgyet, vagyis inkább a csecset szopás közben megsérti a fiatal jószág, akkor előbb langyos vízzel mossuk tisztára a sérült helyet, azután összedörzsölt tojássárgája és mézkeverékkel kenegessük. Jó különben az ilyen helyeket, megmosás után, kollódiummal vagy egy olyan keverékkel is bekenni, a mely egy rész karbolsavból, 20 rész gliczerinből és 20 rész faolajból áll.

A megfagyott répa s burgonya feletetése. Ezen takarmányok, ha megfagytak, a mint a tapasztalás bizonyítja, nem tanácsos azon fagyosan feletetni, de akkor sem, ha már felengedve sokáig állottak, mért ez utóbbi esetben hamar romlásnak indulnak, előbbi esetben könnyen veszedelmes gyomorbajt okozhatnának a jószágnak. Legcélszerűbb tehát a megfagyott takarmányból egyszerre csak annyit engesztelni fel, a mit a jószág pár nap alatt elfogyaszthat.

A mételyes juhon segíteni. Eddig semmi biztos szert nem ismerünk a métely ellen s nem is tehetünk vele egyebet, mint jó táplálékkal s étvágygerjesztő szerekkel erősítjük a jószágot, hogy addig el ne pusztuljon, míg a métely a májból eltávozik s a birka megszabadul tőle. A rendes eleség mellett tehát csináljunk következő keveréket, melyből darával vegyest, naponként egy-egy juhnak egy evőkanállal adjunk: tarnics- és kálmus gyökérporból két kilót, zöldgáliczból $\frac{1}{2}$ kilót, sóból öt kilót, mely anyagokat jól össze kell keverni.

Nyalási betegség. Így nevezik azt a különös bajt, midőn a tehén s borjú, de olykor a disznó, kecske és juh is, nagy mohósággal nyal és rág sok olyan dolgot, a mi különben nem megenni való. Így különösen a falakat, jászolfát, követ, bőrt, rongyot s más efféléit. Ennek a betegségnek pedig rendszeren az az oka, hogy a jószág nem juthat elégséges ásványi anyaghoz, vagy pedig túlságos sok savanyúság képződött a gyomrában. Ennek az orvossága az, hogy égessünk meg akármiféle csontot, törjük azt finom porrá és ebből hintsünk naponta két evőkanálnyi a jószág takarmányára, ezenkívül még egy evőkanálnyi sót is. S ezt pár hónapig, vagy addig, míg teljes sikerét nem látjuk, így folytassuk. Ez egy felnőtt, nagy szarvasmarhára van értve, míg a mondott szerekből borjúnak, vagy apróbb állatoknak felényi vagy kevesebb is elegendő. Ha az említett bajt mindjárt a kezdetén így kezdjük orvosolni, akkor meggyógyul az, de ha már nagyon megrögzött a jószágban, akkor állatorvoshoz kell folyamodni.

Nyereg- és szerszámtörés ellen. Ha egyszer a nyereg vagy szerszám feltörte a ló testét, annak gyógyulása rendszeren soká elhuzódik, kivált ha nem látunk idejekorán az orvoslásához, mivel ha egyszer a ló háta már meg van sérülve, minden újabb nyergelés vagy hevederfeltétel még jobban izgatja azt és fokozza a bajt, pedig heveder nélkül mindjárt leesik a lóról a pokrócz. Ilyenkor úgy segítünk magunkon, hogy a pokrócz aljára elől és körülbelül az ötödik-hatodik bordánál egyik oldalra csatot, a másikra pedig pántot varratunk, úgy hogy azt a ló hasán össze lehessen csatolni, s így hevederre nem lesz szükség. A csatot és pántot természetesen nem közvetlenül a pokrócz szélére, hanem ennél jóval beljebb alkalmazzuk, hogy azt tetszés szerint össze lehessen húzni, vagy

tágabbra venni. Magát a törést különféle módon kezeljük. Ha csak nyomás van, akkor sok esetben elegendő lesz a hideg víz, ha pedig a törés kisebesedett, arnikát, Goulard-vizet, a karbolt, jodoformot vagy vaselint használhatunk. Fő dolog mindig a törés okának azonnali eltávolítása és a seb megtisztogatása.

Nyílt sebek gyógyítása. Gyakori dolog, hogy az állat kisebb vagy nagyobb sebet kap s az ilyen sebeket rendszeren bagóléval s más effélékkel szokták a cselédek bekenni. Ez azonban határozottan hibás eljárás s leghelyesebb a nyílt sebet azonnal friss tiszta vízzel kimosni, azután pedig bekenni karbolsavas olajjal. a mit gyógyszerárban vehetünk. Ezután a sebet naponta vagy kétszer tisztára mossuk ki langyos vízzel s utána ismét karbolsavas olajjal kenjük be, midőn is a seb mentül hamarabb szépen be fog gyógyulni.

Nyelvkiógatás a lovaknál. A nyelv kiógatása a lovaknál vagy arra mutat, hogy a nyelv meg van bénulva, a mikor nem segíthetünk rajta, vagy pedig csupán rossz szokás, a mikor könnyen le lehet róla szoktatni a lovat. Ilyenkor nem szükséges egyebet tenni, mint munka közben oly zablát adni a lónak, a melynek közepén egy 3—4 hüvelyknyi kis láncz van megerősítve. Ez a lovat arra fogja ösztönözni, hogy a lánczot rágja és rágás közben azután elfeledkezik a nyelv kiógatásáról, úgy, hogy pár hét alatt egészen leszokik róla.

A rozsféreg ellen. Igen jó szer e baj ellen, ha a lónak *pörkölt rozst* adunk abrak helyett. A rozst valamely rostán tűz felett jó barnára megpörköljük s úgy adjuk a jószágnak, igen kevés széna mellett. Ha eleinte nem akarná a ló enni, akkor mindaddig előtte hagyjuk s vízen kívül egyebet semmit sem adunk neki, míg csak rá nem fanyalodik. Az ilyen pörkölt rozst etetése közben könnyen megesik, hogy a ló kólikát, vagy egyéb emésztési bajt kap, miért is az etetésnek vigyázva, apró adagokban szabad történni. Jó, ha ilyenkor a ló vagy semmit, vagy csak keveset dolgozik. Több napon át folytatva a rozsetetést, időközönként néhány napra ismét a rendes etetés-módra térünk át, hogy aztán megint a pörkölt rozsetetéshez fogjunk, mindaddig, míg a bélférgek tömegesebb távozása után mutatkozó szünet be nem következik. Ezen szeren kívül, vagy ezzel egyidejűleg, az ürmet is néha sikerrel alkalmazzák, még pedig szárítva és elaprózva a szemes eleség közé kell keverni s úgy megetetni a lóval. Mindezen szerek alkalmazása után czélszerű az állatnak hashajtót beadni és az adagot csak a hashajtó hatása után megismételni.

Rugós tehéneken segíteni. Egy gazdának volt egy tehene, mely fejéskor annyira rugott, vágott, hogy lehetetlen volt gúzsba kötés nélkül megfejni. Megpróbálta a szép bánásmódot is, de hiába, az állat a legszelidebb beszéd, simogatás, sőt

elébe tett kedvencz eledelére is rugással felelt. Végre is megkötötte a tehenet fejénél fogva úgy, hogy idestova nem ugrandozhatott s azután egy jó vesszőt elővéve, hozzáfogott a fejéhez. A tehen természetesen most is rugott, a gazda azonban minden rugáskor jól végighúzott a rugó lábón. Egy darabig így ment a dolog, végre az első fejésnek szerencsésen vége lett. A következő fejéskor már csak egy pár ütésre volt szükség, azután pedig a tehen oly jámbor lett, mint a bárány. A tehenet sohasem szabad olyankor rugásért ütni, mikor szabadban van, mert akkor elfut és elvadul, azonkívül minden rugásért csak egy ütést szabad neki adni.

A sertések rühetése. Ha a kocza nem akar rühetni, adjunk neki takarmányába zabot s egy pár kanálnyi kendermagot, mire a rühetési kedv nemsokára feléled. A megmalacozás után vagy mindjárt, vagy 4—5 hét után szokott a rühetési kedv feltámadni. Ha ez a malaczkok elválasztása előtt következik be, akkor ne bocsássuk még a koczát kan alá, mert megfogyatkozik, de ha nagyon erős a rühetési vágy, mégis inkább csak bűgassuk fel, a mint fentebb is volt már említve.

A szekér megterheléséről. Nem mindegy, hogy helyezzük el a terhet a szekéren. Így nevezetesen a teher egyenletes eloszlátása könnyebbé teszi a szekeret, mintha a terhet mind az első tengely fölé raktuk volna, ha pedig a terhet lehetőleg főkép a hátulsó tengely fölé rakjuk, akkor még kevesebb erőbe kerül a jószágnak a húzás. Az is nagy különbség, hogy az istráng rövidebbre vagy hosszabbra van-e eresztve, mert az első esetben könnyebb lesz a húzás, a hosszabb istrágnál pedig nehezebb.

A szilaj lovak vasalása. Az ilyen lovaknál igen jónak bizonyult eljárás az, hogy az illető lónak a patkolás előtt nem adunk inni. Ez idő alatt többször felemeljük a ló lábát, kalapácsal rá-ráütünk, miközben az itató vedret a ló elé tartjuk, de ha rúgni készül, azonnal elvonjuk előle. Patkolás közben azután nyájasan beszélünk a lóhoz, időnként egy-egy darab czukrot vagy kenyeret adunk neki, a mi azután bizalmasabbá teszi az állatot. Különben az ily állattal mindig barátságosan bánjunk. Nem szabad a patkót tüzesen próbálni fel és ráégetni a patára, hanem mindig az üllőn kell a pata alakjához igazítani. Egy másik mód, mely biztosan használ még a legjavíthatatlanabb lónál is, abban áll, hogy a lovat egészen felemeljük a földről, olyformán, hogy két erős pántot áthúzzunk a ló hasa alatt, s ezeken egy fölötte alkalmazott csigával felemeljük, közben barátságosan simogatva a lovat és beszélve hozzá. Mihelyt a ló a földet elveszti lábai alól, teljesen megadja magát s azt lehet vele tenni, a mit akarunk.

A szürke lovak tisztítása. Tudvalevőleg a szürke s fehér lovak szőre sárgás, kellemetlen színt vesz fel olyan helyeken,

a hol a trágyával, vagy vizelettel hosszabb ideig érintkezik, a mi pedig az istállóban természetesen nagyon könnyen megtörténhetik. Hogy ezt a szint eltüntethessük, következőleg járunk el: törjük össze faszenet finom porrá s keverjük össze azt vízzel pépsűrűségűvé. Ezzel aztán kenjük be a sárga foltot s hagyjuk azon megszáradni. Midőn ez megvan, dörzsöljük le a szenet szalmacsutakkal, majd kefével és pokróczdarabbal, mire a sárga folt nyom nélkül eltűnik s a szőr eredeti színe helyreáll.

Szorulás vagy székrekedés ellen. Egy-egy nagy jószágnak adjunk be naponként kétszer fél-fél liter lenmagolajat, juhnak disznónak pedig ennek csak egy negyedrészt. Ha pedig a mondott olajunk nem volna, akkor adjunk a jószágnak jól megfőzött sűrű korpahabarcot, de kétszer annyit, mint a mennyi olajat mondtunk és pedig kétszer vagy háromszor is naponta. Ha nagyon makacs a szorulás, akkor a fent említett szerek alkalmazása mellett alkalmazzuk egyszersmind a Priesznitz-borogatást is, a mi abból áll, hogy ruhát vízbe mártva, de kifacsarva, kössünk keresztül a jószág hasán, de ezen nedves ruhára felül száraz ruhát kössünk jó szorosan, hogy a nedveset teljesen elfedje.

A tehén hasasságának megismerése. A tehének hasas voltát a tejről is fel lehet ismerni. E ezélből a frissen fejt tejet egy pohár tiszta vízbe csepegtetjük; ha a tejcseppek szétfolynak és a vízzel összekeverednek, akkor a tehén nem fogamzott, ha ellenben a cseppek egészben hullanak a fenekére, ez a hasasság jele. Az előhasi üszőknél a tőgyben levő folyadékból pár cseppet tegyünk a nyitott tenyérre s ujjainkkal szétmorzsoljuk. Ha a folyadék szívós, tapadós, számíthatunk arra, hogy az üsző vemhes, ha ellenben a folyadék vízenyős és híg, ez arra mutat, hogy az üsző nem fogamzott.

Tehenek és kanczák fehérfolyása. Ez nehezen gyógyítható baj. Megpróbálhatjuk ellene, hogy 2%-os timsós vízzel naponként 2—3-szor fecskendezzük ki az állat hüvelyét. Ez a timsós víz úgy készül, hogy 100 rész vízben két rész timsót olvasztunk fel. Ha pedig ennek egy-két hétig sem látnánk sikerét, vegyünk a patikában csersavat, ebből oldjunk fel két részt 100 rész vízben s ezzel fecskendezzük a hüvelyt eleinte naponként kétszer, később háromszor is.

A tej kifolyása ellen. Jó tejelő teheneknél nem ritkán megeshet, hogy csecseikből a tej magától is kifolyik. Ezen úgy segíthetünk, hogy tölgyfakérget főzünk meg vízben s mikor ez kihűlt, akkor a folyadékban többször megfürösztjük a csecseket, minden fürdetés után azonban szárazra megtöröljük a csecseket s a tőgyet. A fürösztés igen egyszerűen úgy történik, hogy az említett folyadékot valami bőszájú edénybe

töltve, azt a tehén alá tartjuk úgy, hogy abba a csecsek egészen beleérjenek; ha pedig a tehén nyugtalan természetű, akkor csak locsolgatni kell. Azt is szokták, hogy a csecsekre gummigyűrűket kötnek vagy húznak. (Ilyen gummiszalag kapható most már a rőföskereskedésekben is.) Megjegyzendő azonban, hogy csak igen gyengén szabad a gumminak a csecset szorítani, mert különben baj lehetne belőle.

A tej megkékülése. Olykor megesik, hogy a tej sajátságos kék színt vesz fel, minek következtében használni sem lehet. Legtöbben a baj okát a tehénben keresik, azt gondolván, hogy ennek van valami betegsége, miért is mindenféleképpen kuru-szolják, nem is említve a megrontásról regélő babonás hiedelmet. Pedig hát a tej megkékülésének semmi köze a tehénnel. Nem abban van az ok, hanem apró szervezetek, az úgynevezett bacillusok okozzák azt; ezeket kell tehát elpusztítani, ezek szaporodásának gátat vetni, a mi úgy érhető el, ha a tejes edényeket s mindent, a mi a tejjel érintkezésbe jöhet, nevezetesen a tejeskamrát, továbbá az istállót kénnel erősen ki kell füstölni, azután azok farészeit, még falait is jól meg kell tisztogatni forró lúggal, végre pedig bemeszelni, míg a tejes edényeket többszörösen erősen ki kell forrázni s a leg-szorgosabban kitisztogatni.

A tej visszatartása. Némely tehénnek megvan az a rossz szokása, hogy fejéskor a tejet le nem adja, visszatartja. Ez ellen sokszor használ az, ha a tehén szarvát kopogtatjuk vagy vizes zsákot teszünk a hátára, avagy nyomást gyakorlunk a keresztcsontnál a háta gerinczére.

A törékeny paták lágyítása. Némely lónál oly törékenynyé lesz a pata (kőröm), hogy azt megpatkolni nem is lehet s nagyon könnyen pattogzanak, morzsolódnak le egyes részei úgy, hogy e miatt a ló hasznavehetetlenné válik. Ezen a bajon nagyon jól lehet segíteni az által, ha a lenmagot megtörjük lisztté és aztán megfőzzük vízben péppé. Ezzel a péppel kötjük aztán be néhány órára a törékeny patákat, mire ezek rendszerint annyira meglágyulnak, hogy a megpatkolás is lehetségessé válik.

Van-e sóra szüksége a jószágnak? Igenis van; bár sokan ezt még most sem akarják beismerni. A sószükséglet azonban nagyon különböző. Ha nyalósó gyanánt a jószág elé teszszük, akkor egy évi szükségletre körülbelől ennyit számíthatunk: 1 lóra 2—5 kilót, 1 szarvasmarhára 5—12 kilót, 1 juhra vagy sertésre 1½—3 kilót. Ha pedig kézből sózunk, vagyis a sót darálva a takarmányra hintjük, akkor naponként számíthatunk 1 lóra 7—14 grammot, 1 szarvasmarhára 15—25 grammot, 1 juhra vagy sertésre 4—6 grammot. Megjegyzendő, hogy fiatal növendékjószágnak, továbbá igás lovaknak s fejős teheneknek inkább többeske sót adjunk, mint a hizóknak vagy

heverősnek. A jó, szikes legelőn járó jószágnak, mondhatni, hogy a szózás szinte felesleges, valamint azoknak is, a melyek ilyen helyen termett takarmánnyal élnek, míg némely földnek a füve, takarmánya olyan, a mely okvetetlenül megköveteli a szózást, a mit azonban a gazdának a tapasztalás mutat meg legjobban, csak figyelemmel kell rá lenni.

A véres tej gyógyítása. Ha a tehén véres tejet ad, akkor ajánlatos egy evőkanálnyi salétromot egy liter vízben feloldani s ebből a tehénnek 2—3 napon át, reggel és este kell beadni annyit, a mennyi egy kis ivópohárba fér. Ezenkívül süssünk meg pár fej vöröshagymát vajban s azt szétdörzsölve, kenjük be vele a tehén tőgyét jól. Midőn ez megvan, akkor burkoljuk a tőgyet nedves ruhába, erre felül ismét száraz, többszörösen összehajtogatott ruhát tegyünk s azt kötözzük rá jól a nedvesre. Ezt a leírt borogatást pedig minden 6—7 órában újítsuk meg.

Vérvizelés ellen. Ezen baj esetén különös gond legyen arra, hogy a jószág jó takarmányt és tiszta vizet kapjon, adjunk neki sűrűre főzött korpáivóást és savót s ha van lenmag, annak a főzetét is. Ha az ágyéka féjdalmas lenne a jószágnak, fecskendezzünk hideg vizet a végbélbe, az ágyékra pedig hideg vízzel nedvesített ruhát borogassunk. Jó az is, ha fiatal fűzfakérget vízben megfőzünk s ezen vízből napjában kétszer nagyobb állatba egy, kisebbbe pedig egy negyedliternyit beöntünk.

Vízpókok, vízdaganatok a jószágnál. Ha ezt a bajt mindjárt eleinte észreveszszük, mielőtt még a daganatok gyuladtak volnának, szorgalmasan borogassuk hidegvizes ruhával s akkor remélhetjük, hogy a vízpókok elmúlnak, később azonban ez a baj már alig gyógyítható, a miből az következik, hogy mindjárt eleinte a leírt mód szerint gyógykezelés alá vegyük.

GYÜMÖLCSÉSZET, FATENYÉSZTÉS.

Az alma eltartása orosz módon. Az oroszok az almát következő sajátságos módon tartják el: az érett ép gyümölcsöt tisztára megmosván, miután újra megszáradt, tiszta hordócskába rakják, míg egészen tele lesz, akkor leöntik sós vízzel, úgy, hogy ez a gyümölcsöt egészen fedje. Ekkor befenekelik a hordócskát, és míg a fagyos idők be nem állanak, beteszik a jégverembe, azután más valami hideg helyre. Az említett sós víz úgy készül, hogy 25 liter vízben egy közönséges ivópohárnyi sót oldanak fel, az egészet felforralják s miután megint lehűlt, ráöntik az almára. Némelyek a 25 liternyi ivóvízhez egy kiló rozs- vagy búzalisztet is kevernek, a mi az almának savanyú ízt is kölcsönöz, mások pedig, a kik inkább édesíteni akarják az almát, a liszt helyett mézet vagy cukrot kevernek a sós vízhez.

Áttetsző faviasz. A vazelint, mely oly sok mindenféltre használható, a gazdaságban nagyon jól fel lehet használni melegen folyó faviasz készítésére is. Az eljárás arra, hogy egészen a borostyánhoz hasonló faviaszt készítsünk, a mely szép áttetsző, a következő: Világos gyantát összeolvasztunk sárga vazelinnel, mely utóbbiból a gyanta mennyiségének 15–20 százalékát veszszük. Az így nyert faviasz teljesen hasonló ahhoz a gyantához, a melyet a fák ki szoktak izzadni, és az a jó tulajdonsága van, hogy nincs benne terpentín, a mely egyáltalán nem hasznos a nemesített részek forradására és tovább növekedésére nézve. Azonkívül az így készült viasz olcsó és kevés is kell belőle, mert nagyon vékonyan lehet kenni.

A birsalma metszése. Ezen bokor metszésénél nagyon vigyázni kell s annyiból álljon az csak, hogy a túlságos sűrű vagy száraz, beteges gallyakat kivagdadjuk. De a gallyak hegyeit nem szabad elcsipkedni, mert a virágok éppen itt szoktak fejlődni, ha tehát ezen részeket lemetszük, akkor egyszersmind a termés jó részét is semmivé tettük.

A cseresznyefák csipásodása ellen. A cseresznyefák csipásodásának, vagyis gyantafolyásának meggátlására a leghathatósabb szer a közönséges fekete szappan. Az eljárás igen egyszerű, a mennyiben a szappanból sűrű keveréket készítünk, ezzel a fának megtámadt héját bekenjük, aztán bekötözzük, mire a fa rendszeren meggyógyul.

A cseresznyefák elcsipásodása ellen. (Más.) A cseresznyefák elcsipásodását rendszerint meg lehet gátolni, ha mindjárt kezdetén, mihelyt észreveszszük a bajt, a csipásodó helyeket meleg vízzel tisztára lemoszuk, hogy minden csipa eltávolodjék. Ha már a fa maga is meg volna sérülve, messük ki a sérült részt éles késsel, a sebet pedig kenjük be oltóviaszszal.

A cseresznyét sokáig friss állapotban eltartani. Szedjük le a legszebb, teljesen érett cseresznyéket szárastól, de férgesnek nem szabad közte lenni, azután rakjuk bele egy üvegbe, melyet dugaszoljunk be és pecsételjük le jól, azután így ássuk el a földbe jó mélyen. Az üveget csak akkor ássuk fel újra, midőn tartalmát fel akarjuk használni. Az így eltett cseresznye egész frissen és jóízűen eláll egész novemberig, decemberig.

Csontár-gyümölcsfák metszése. Az úgynevezett csontárokat, a milyenek a szilva, meggy, cseresznye, barack, az ültetés első évében nem szabad metszeni, legfeljebb csak a gallyhegyekből lehet 4—5 szemet elcsipkedni, míg az alakító metszést a következő évre kell hagyni.

Diófaszaporítás. A diófát nem czélszerű ültetés által szaporítani, mert ez a fa teljességgel nem szereti az átültetést és azt nagyon sokáig meg szokta sínyleni. Legjobb a diófát magról vetni, oda arra a helyre mindjárt, a hol gondoljuk, hogy állandóan maradni fog. A magról kelt fa igen gyorsan és erőteljesen fog fejlődni s ha pl. egy 5—6 éves csemetét átültetünk, mellé pedig egy szem diót vetünk, az erről kelt fa amazt néhány év múlva nemcsak eléri, hanem el is fogja hagyni, azonkívül pedig mindig egészségesebb lesz. Vetőmagot azonban mindig csak olyan diófáról vegyünk, a melyet rendszeren termőnek és szép gyümölcsöt hozónak ismerünk, míg terméketlen fáról magot ne vegyünk, mert a származó fa is ilyen lenne.

A dió kitünő eltartási módja. Tudvalevőleg a dió bele nem sokára összezsugorodik, megszárad vagy megpenészedik. Hogy ezt elkerüljük, próbáljuk meg a következő eltartási módot. A diót mindjárt a leszedés után rakjuk bele olyan virágcserepekbe, a melyeket előzőleg jól kitisztítottunk, az alsó lyukait pedig betöltük. Midőn a cserepek megteltek dióval, akkor ráálló fedővel szorosán befedjük s a kertben körülbelül két lábnyi mélységre elássuk. Innen aztán a szükséghez képest egymásután felszedjük a cserepeket, melyekben így a dió

meglepő épen, romlás nélkül eláll. Ugyanezt az eljárást a magyoronál is sikerrel lehet alkalmazni.

A dióhéj megfehérítése. Mindenkinék feltűnhetik némely előkelőbb csemege-kereskedésben az ott árult dió héjának szép, fehér színe, a mi az árut nagyon ajánlatossá, kívánatossá teszi s a kinek vevő szándéka van, az bizonyára inkább az ilyen szép dióból fog vásárolni, mint a közönséges, mocskos-barna színűből. Jól tudja ezt a kereskedő is s szivesebben veszi s jobban fizeti a termelőnek az előbbit, mint az utóbbit. A termelőnek pedig nagyon szükséges ezt tudni. Azonban mit tegyen hát, hogy a diója olyan szép színű legyen? Azt, a mit a francziák, tiroliak stb. Ezek ugyanis, a mint a dióról a zöld héjat eltávolítják, megmossák azt tisztára, azután megszáritván, kénnel megfüstölik; a mi úgy megy végbe, hogy a diót rostélyra rakják jól elzárható szekrénybe, melyben egy kevés ként égetnek el. Itt hagyják a diót vagy 10 perczig, aztán szellős helyre kiterítik. Ezen egyszerű eljárással szépen megfehéredik a dió.

A fagyöngy kiirtása. A fagyöngyöt, míg az fiatal, úgy egy éves körül, addig könnyű a fából kipusztítani, olyanformán pedig, hogy azt a részt, a hol a fához tapad, jó mélyen kivágjuk, aztán a sebet oltóviaszszal bekenjük.

A famohok letisztítása. Közönséges fa-hamuból nem nagyon erős lúgot készítünk, ebből 10 litert egy negyedkiló karbolsavval keverünk össze, a keveréket felforraljuk, és melegen egy seprű segélyével kenjük a fára. Néhány nap alatt a moh a legutolsó szálig leesik a fáról s azon év alatt nem is jelentkezik újra a bemázolt helyeken. A lúg a fa egészségére a legkisebb káros hatással nincs.

A fák sárgasága ellen. Különösen az akáczfáknál fordul elő gyakran, hogy leveleik egészen sárga színűek. Ez ellen legjobb szer a közönséges zöldgálicz (vasgálicz, vasvitriol). Ezt úgy alkalmazzuk, hogy köröskörül lyukakat ásunk le egész a fa hajszályökeréig s azokba egy pár maroknyi gáliczot beszórunk, a lyukakat pedig megint betemetjük. A gálicz apránként oldódik fel s a fa visszakapja zöld színét. Hogy ez hamarabb bekövetkezzék, ajánlatos a lyukakba előbb vízben feloldott gáliczot önteni. Nagyon jó különben az ilyen fákat árnyékszéktrágyával is megtrágyázni, a mi úgy megy, hogy az említett lyukakba vízzel jól felhígított árnyékszéktrágyát öntünk bele.

A fák vértetűje ellen. Tegyük 3—4 liter forró vízbe $\frac{3}{4}$ kiló közönséges dohányt; az így készült forrázat sűrű barna folyadékot képez, melyhez a dohánylevelek kiszedése után rendes nagyságú három pohárnyi 5% karbolsav-oldatot öntünk. Miután a fának ama részeit, melyeken vértetűk vannak, gondosan levakartuk, azokat a forrázattal jól bekenjük kefével vagy ecsettel, a magasabb ágakon pedig rúdra kötött szivacs-

csal. A levakart vértetves kéregdarabok azonnal elégetendők ; a vékony és szintén vértetű-lepelt ágakat legczélszerűbb levágni és szintén elégetni. A leírt szer az évnek bármely szakában sikerrel alkalmazható ; legczélszerűbben azonban mégis, ha a fertőzött fákat márcziustól augusztusig kenjük be vele. A földből kibúvó vértetűk felmászását a fákra az ismeretes lépgyűrűkkel lehet megakadályozni.

Fonnyadt vagy fagyott csemeték kezelése. Ha a távolabbi helyről hozatott csemete vagy egyéb efféle növény útközben megfagy vagy kiszáradt, akkor elültetés előtt így kell bántani vele : Ha megfagyott, akkor pinczébe kell tenni, hol 5—10 nap alatt magától kienged. Ha pedig megszáradt a növény, akkor fagymentes helyen gödröt kell ásni, meglocsolni, a növényeket beleállítani s földdel betakarni. Itt néhány nap alatt megtelik a csemeték héja nedvvel s akkor aztán el lehet ültetni. Gondoskodjunk azonban róla, hogy az ilyen csemetéket elültetés-kor is jól meglocsoljuk.

Fűzfa-szaporítás. A fűzfát tudvalevőleg dugványozás által szaporítják, hanem hogy ez jól sikerüljön, a következőkre kell ügyelni : a dugványozáshoz lehetőleg egyéves hajtást használunk, melyet jó éles késsel vágunk le. A dugvány-vessző, melyet a hajtás alsó részéről metszünk, 25—35 centiméter hosszúságu legyen s ezt olyan mélyen nyomjuk a földbe, hogy csak épen a felső metszési felülete lássék ki.

A gyümölcs eltartása. Olvaszszunk össze 1 rész tiszta faggyút 8 rész viaszszal s midőn ez gyenge melegre lehült, akkor az illető gyümölcsöt egyenként mártogassuk bele. Majd kivévén a gyümölcsöt, a mint a rátapadt keverék megkeményedett, göngyölgessük finom papirosba, azután pedig korpa közé, hordóba csomagoljuk el.

A gyümölcsfák nyári oltása. Nemcsak szemezni, hanem ággal oltani is lehet nyáron, csak úgy mint tavaszon, kivévén a kajszín- és őszibarackot. A nyári oltás épen úgy megy végbe mint a tavaszi, azonban a nemes gally leveleit rögtön le kell szedni. A megforradás csakhamar szépen bekövetkezik, azonban a nemes azon idén már nem hajt ki, hanem csak a következő tavaszon. Az ilyen oltásnak az az előnye, hogy ha esetleg meg nem fakadt volna, a vadoncz a következő tavaszon megint beoltható.

Gyümölcsfák permetezése. Midőn már a fa rakva van éretlen, fejlődő gyümölcsessel, nagyon jót teszünk vele, ha meggyűjtött eső- vagy folyóvízzel korán reggel bepermetezzük úgy, hogy a vízből a lombok is, a gyümölcsök is mindenütt kapjanak. Ez által a gyümölcsök gyorsabban növekednek, szebben fejlődnek és az éretlenül való lehullás is nagy részben elmarad. Még szembetűnőbb lesz a hatás, ha a víz közé vasvitriolt (vasgálicz, zöldgálicz) is keverünk, még pedig ebben

az arányban: 100 liter vízre 1 kiló zöldgálicz; ez utóbbi anyag minden fűszerkereskedésben kapható. Permetezésre legjobban használhatjuk a közönséges peronoszpóra permetezőgépet.

A gyümölcsérés siettetése. Ha azt akarjuk, hogy a gyümölcs a rendes időnél korábban érjen meg, akkor egy német kertész utasítása szerint, a következő módon tegyünk: Az illető gyümölcs rendes érési ideje előtt hat-nyolcz héttel ássuk ki a földet a gyümölcsfa körül vagy 4 méternyi átmérőjű körben, le egészen a gyökerekig, úgy hogy azokat csak 5—6 centiméter vastag földréteg borítsa s a nap a földet jól átmelegíthesse. Természetes azonban, hogy száraz időben a bőséges locsolásról megfélekedni nem szabad. Ilyen eljárás mellett mindenféle gyümölcs legalább is két héttel korábban érik meg, mint rendes körülmények közt.

A gyümölcs érését siettetni. (Más.) Hogy a gyümölcs a rendes időnél korábban érjék, a francia kertészek azt szokták tenni, hogy a gyümölcsfák földjét tavasztól kezdve meleg, vagyis inkább enyhős vízzel locsolják, mely célra különösen jó a mosásnál megmaradt szappanlé, melynek egyuttal trágyázó hatása is van.

A gyümölcs megránczosodása ellen. Némely alma- és körtefajnak az a tulajdonsága, hogy állás közben hamar megránczosodik. Az ilyen fajokat legjobb hordóban eltenni, még pedig úgy, hogy a gyümölcsöt rétegenként rakjuk, közé pedig száraz polyvát vagy homokot hintsünk, azután a hordót hűvös, de fagymentes helyre állítsuk.

A gyümölcsfák trágyázásának idejéről. Erre nézve nagyon különböző a gyümölcsészek véleménye. Általában azt tartják, hogy a tavaszi trágyázás a fa növekedését segíti elő, míg a nyári trágyázás, a növekedési időszak vége felé, a gyümölcs-termést szaporítja. Erre nézve megjegyzendő azonban, hogy ha augusztusban és szeptember elején ejtjük meg a trágyázást és ekkor az időjárás kedvező, akkor a fa újabb növekedésnek indul, minek következtében éretlen gallyak keletkeznek, melyek télen el fognak fagyni. Az utóbbi időben mezejtett számos kísérlet különben azt bizonyítja, hogy általában, de főkép a termékenység előmozdítására legjobb az október havi trágyázás.

A gyümölcsnek szép színt adni. A gyümölcsök szép színét előmozdíthatjuk úgy, ha az illető fa földje közé, a hol a gyökerek elterülnek, a következő vegyületet keverjük el: 1 rész korom, 3 rész mész, 2 rész szénpor finomra törve és 20 rész közönséges kerti föld. Ezeket keverjük jól össze s ezzel a vegyítéssel töltjük meg a fa gödrét s abba ültetjük a fát. Hogy az említett „rész“-ek milyen tömegűek legyenek, az attól függ, hogy milyen nagyságú gödröt akarunk megtölteni s azt kiki a szükséghez képest könnyen eltalálhatja, megje-

gyezvén. hogy az említett keverékrészeknek, épen nem szükséges valami hajszálpontosságnyira egyezni, csak úgy hozzávetőleg. Az ilyen földbe ültetett fák gyümölcsei rendkívül szép, élénk színűek fognak lenni.

A gyümölcsnek muskotály ízt adni. Mindenféle gyümölcsnek kellemes, muskotály ízt adhatunk a következő módon. Szedjük annak idején orgona- és fehér jázmin-virágot, melyeket árnyékos helyen gondosan megszáritva, nagy befőttes üvegekbe elteszünk s hólýagpapírral bekötünk. Midőn aztán valamely gyümölcsnek muskotály ízt akarunk kölcsönözni, akkor azt rétegenként ilyen száritott virág közé rakjuk valami kis ládába vagy dobozba s 1—2 hétig így hagyjuk. Ez alatt a gyümölcs finom muskotályossá válik.

Gyümölcsaszalás olasz módra. A gyümölcsöt, mely lehet alma, körte vagy szilva, legelébb is szépen meg kell hámozni, de úgy, hogy a szára rajta maradjon, aztán egy készen tartott, forró vízzel telt ürbe helyezni s ott vagy öt perczig főni hagyni. Ekkor kiszedjük, egymásmellé szépen tepsibe rakjuk s gyengén fült kemenczébe teszszük. A mint így a gyümölcs egészen meglágyult, kiveszszük a kemenczéből, egyenként megforgatjuk s egymáshoz megint lehetőleg közel rakjuk s most már valamivel melegebb kemenczébe helyezzük, hol mintegy hat óra hosszáig behagyjuk. Ekkor kiszedjük a gyümölcsöt s valami szellős helyen tiszta deszkára, papirosra lerakjuk, hogy ne érintsék egymást. Így marad 3—4 napig, mialatt naponként kiválogatjuk a legszárazabbakat s ezeket minél szorosabban egymás mellé, tiszta cserépfazékba vagy ládikába rakjuk s száraz helyre elteszszük. Megjegyzendő még a fent elmondottakhoz, hogy az almának s körtének magvát is ki kell szedni; a szilvát pedig nem teszszük forró vízbe, csak jól szétrakva 1—2 napig a napon aszaljuk s azután a fent leírt módon kemenczébe teszszük.

Gyümölcsfákat termékenyvé tenni. Az illető gyümölcsfa néhány ágát kössük keresztül sodronnyal (dróttal) olyformán, hogy kora tavasszal, midőn a nedvkeringés megindul, az illető ágat, vagy szőlővesszőt, melyet kiválóan termékenyvé akarunk tenni, háromszorosan tekerjük be vékony, de erős vassodronnyal s a sodrony végeit fogóval összecsavarva úgy, hogy a kötés se fel ne oldódjék, se le ne csúszszék. Tavasszal azután, ha a virágzás már megtörtént s azt látnók, hogy az illető helyen nem képződött gyümölcs, a kötést ismét le kell venni, hogy a héj annak helyén újra beforrjon, s azután a következő évben ismételhetjük az eljárást ugyanazon fán vagy tőkén, a nélkül, hogy ez azt megsínylené, az átkötésre azonban más helyet kell választani; tanácsos továbbá, hogy virágzás idején a fák gyökereit erősen öntözzük meg. A fejlődésben levő gyümölcs lehullásának megakadályozására cél-

szerü a fa törzse körül szalmát vagy lombot halmozni fel, hogy a napsugarak ne érék közvetlenül a földet.

Gyümölcs szállítása fagyos időben. Hideg időben könnyen megfagy a szállított gyümölcs, mit hogy elkerüljünk, töltsük meg a szállításra használt kosár vagy láda oldalait, fenekét egy ujjnyi vastagon mohával vagy közönséges ócska papirossal s így rakjuk belé a gyümölcsöt, aztán felül is ugyanilyen módon burkoljuk be. Ha azonban mohát használunk, még ezt is be kell fedni papirossal. Így nagy hidegben sem fog megfagyni a gyümölcs. Ha azonban a gyümölcs megérkezett, akkor pár napig fűtetlen helyiségben, pinczében, vagy olyan helyen kell azt tartani felbontatlanul. Soká felbontatlan hagyni azonban szintén nem szabad, mert megpenészednék s rothadásnak indulna.

A gyümölcsfa kérégt pusztító kukac ellen. Ha a fa alatt vereses, fűrészporhoz hasonló anyagot találunk, az bizonyos jele annak, hogy a fát kukac rágja, még ha amúgy szemünkbe nem tűnt volna is annak a lyuka. Meglátván a veres fűrészporoszerű anyagot, keressük meg mindjárt annak felette valahol a féreg lyukát a fa derekában s akkor annak nyitját egy kissé megtágítván, hogy a most már mindenütt kapható Zacherlines üveg fűjtató csapját oda bedughassuk és midőn ezt megtettük, párszor e porból befumatunk, aztán a lyukat nedves földdel benyomjuk, miáltal elzártuk a féregtől a levegőt. Ki fog tehát igyekezni a lyuk nyílásához, de a Zacherlinport ott találván, ez mulhatatlanul megöli.

A gyümölcsmagvak vetése. Ez legcélszerűbben így történik: Márczius végén, vagy április elején áztassuk be a magot sós vízbe s abból 2—3 nap mulva kiszedve, teregessük ki vékonyan, hogy egy kissé megszikkadjon, azután mindjárt vessük el. Az így kezelt gyümölcsmag már május elején szépen kikel, ha azonban száraz idő járna, a locsolásról nem szabad megfeledkezni.

Hernyók s más férgek elűzése a fákról. Főzzünk össze 12 liter vízben fél kiló szappanalját, fél kiló szódát, fél kiló dohányt s ezt aztán, ha jól összefőtt, szaporítsuk fel még 12 liter vízzel. Megszűrven ezt a főzetet, fecskendezzük, vagy permetezzük meg vele a fa féregtől ellepett részeit, mire mindenféle rovar, legyen az hernyó, levéltetű, vagy egyéb, mind el fog pusztulni, ha ez a folyadék megéri.

Hidegen folyó oltóviasz. Oltóviaszt, mely hideg állapotban is folyékony marad, következőleg készíthetünk: vegyünk 1 kiló terpentint és $\frac{1}{4}$ kiló marhafaggyút, olvaszszuk össze ezeket gyenge tűzön, aztán keverjük közé 200 gramm spirítuszt. Ugy is készíthetünk még hidegen folyó oltóviaszt, hogy 830 gramm tisztított terpentint, 15 gramm fekete szurkot, 30

gramm juhaggyút olvaszszunk össze, azután öntsünk bele 90 gramm spirituszt és keverjük közé 35 gramm szitált fahamut.

Horgany-jelzőtáblák. Igen tartós kerti jelzőtáblákat készíthetünk úgy, ha vékony horgany-(zink-)lemezeket veszünk s azokat tetszés szerinti nagyságra elvagdadjuk, egyik oldalukon hígított sósavval kifényesítjük. Midőn a táblák megszáradtak, akkor horgany-tintával írhatunk rájuk. A horgany-tinta pedig így készül: egy kanálnyi sósavban egy darabka rezet mindaddig benne tartjuk, míg látjuk, hogy gázok fejlődnek, vagyis pezsgés mutatkozik, a mit melegítés által gyorsítani lehet. Az így nyert folyadékot aztán kétannyi esővízzel vagy destillált vízzel föleresztjük s használatig üvegben elteszszük. Ha ezzel írunk a horganylemezre, azt semmiféle eső le nem mossa.

Hogy nevelhetünk igen nagy baraczkot? Ha a baraczkot azon időben, mikor annak a magja még lágy, egy finom pengéjű éles késsel éppen közepén átszúrjuk, ennek következtében a mag nem fog továbbfejlődni s az a tápanyag, a mit különben a mag használt volna fel, most mind a gyümölcs javára fog szolgálni, minek folytán az rendkívül nagyra fejlődik.

Kátrány alkalmazása fasebekre. A nagyobb fasebek bekenésére igen alkalmas a kátrány, de nem minden időszakban. Így nevezetesen tavaszon s nyáron, szóval midőn erős a nedvkeringés, nem tapad jól a kátrány a sebre s hiányosan zár, míg őszkor és télen, midőn különben is napirenden van a fák tisztogatása, akkor a kátrány jól behatol az ejtett sebek felületébe s habár az ottani szerveket elpusztítja is, de az alattuk levőket annál inkább megvédi a későbbi elkorhadástól, megombásodástól.

Kenőcs a fagy által károsult fákra. A gyümölcsfákon a téli fagy által okozott repedések és sebek gyógyítására következő módon készített kenőcsöt alkalmazzunk: Vegyünk kétharmadrész kátrányt és egyharmadrész közönséges kopál-lakkot, a minőt minden kereskedésben kaphatni, ezeket főzzük össze és hidegen használjuk. Az egészet csak rövid ideig kell főzni, s kihűlve oly sűrű kenőcsöt képez, hogy ecsettel éppen fel lehet mázolni. A kenőcs évek során át tett tapasztalások szerint sikeresen használható, mert melegnek-hidegnek jól ellenáll, a sebeket jól elzárja, s az egészséges részeknek nem árt, tartós és sűrű.

Kihajtani nem akaró fa. Néha megesik, hogy újonnan ültetett fa még nyár közepén sem akar kihajtani, pedig látszik, hogy él, sőt sokszor szinte duzzadni látszik az egészségtől. Az ilyen fán úgy segítünk, hogy kiássuk megint, a gyökerei végeit éles késsel megmetszszük, aztán a fát néhány órára beleállítjuk egy dézsa olyan vízbe, mely egy darabig már a napon állott s kellőleg átmelegedett. Ekkor megint elültetjük a fát

a helyére gondosan s meglocsoljuk jól, mire mielőbb szépen ki fog hajtani.

Körtefa termését javítani. Ha a körtefa igen apró és repe-dezett héjú gyümölcsöket kezd teremni, azon úgy segíthetünk, hogy jó sok vízben keverjünk fel aprójószág-trágyát s ezzel öntözzük meg jó bőven az illető fát, még pedig virágzás előtt, a gyümölcs zsendülése előtt és ősz felé. A locsolás olyan bő legyen, hogy a gyökereket jól átjárja, mert a felületes öntözés keveset használ.

A lehullott gyümölcsök. Az éretlenül lehullott gyümölcsöt ne hagyjuk a fa alatt heverni, hanem minél előbb össze kell szedni s disznóval feletetni vagy másképen felhasználni. Azért pedig, mert ezek a gyümölcsök épen azért hullottak le rendszerint, mert valami gyümölcs ellenség beléjük petézett s a mint a gyümölcs földre esett, a petékből fejlődött kukacok mihamar kibujnának s a földbe rejtőznének, hogy ott kifejlődve, majd ismét a jövő évi termést tehessék tönkre. Ha azonban a lehullt gyümölcsöt idejében megsemmisítettük, akkor egyszersmind elpusztítottuk vele a kártékony férget is, tehát ez már a jövő termésben nem tehet kárt.

A mogyorófák metszése. A mogyorófát vagy bokrot sohase messük késő őszön vagy télen, midőn még nagyobb hidegek várhatók, mert ez iránt a mogyoró igen érzékeny. De tavaszon, midőn a tenyészet megindul, akkor sem tanácsos a metszés, mert ekkor a mogyoró épen úgy könyezik, mint a megmetszett szőlő és sok nedvet veszít. Legjobb tehát a mogyorót tél utolján vagyis kora tavaszon metszeni, midőn erős hidegek már nem várhatók, de a tenyészet még nem indult meg.

Nagy fák ültetése. A kinőtt, vénebb fák ültetése rendszerint ritkán sikerül, a min azonban segíthetünk úgy, ha az átültetett nagyobb fa derekát, sőt vastagabb ágait is mohával vagy szalmával kötjük vékonyan körül és ezt a meleg évszakban időnkénti meglocsolás által nedvesen tartjuk. Ugyancsak szorgosan kell gondoskodni a fa gyökereinek kellő nedvesen tartásáról is, miért nagyon czélszerű a korona alatt a földet apró szalmás trágyával, mohával, vagy szecskával behinteni, a mely anyagok a föld gyors kiszáradását megakadályozzák.

Az oltógallyak szedése. Erre nézve legjobb idő január és február hónap, a későbbi szedés már nem tanácsos. A szedésre lehetőleg száraz, enyhe napokat válasszunk ha pedig hideg fagyos időben kell dolgoznunk, csakis keztyüs kézzel fogjuk meg a gallyakat, mert különben a kéz melegségével nagy kárt tehetnénk. Oltási célra legalkalmasabbak a fa déli oldaláról szedett gallyak, melyek tollszárnál ne legyenek vastagabbak, szemeik pedig eléggé közel álljanak egymáshoz. A gally középső része legjobb oltani, mert ott a rügyek legerő-

teljesebbek, legfejlettebbek. A megszedett gallyakat az oltás idejéig a szabadban árnyékos helyen, kétharmadáig homokkal vagy földdel bevermelve tartjuk, vagy pedig jó szellős pinczé-
ben. Ha a gallyak oltás idejére megfonnyadtak, akkor oltás előtt pár napra állítsuk nyirkos földbe vagy pár órára vízbe, de hogy a nedvességet jobban felszívják, az alsó végükből vágjunk le egy keveset.

Oltóviasz készítése. Olvaszszunk fel gyenge tűzön $\frac{1}{2}$ kiló fehér viaszt s öntsük bele egy mély tálba, keverjük közé 150 gramm főt lenmagolajat és $\frac{1}{2}$ kiló sárga ockert, melyekkel a meleg viaszt addig kell keverni, míg teljesen összevegyültek. Az ilyen olesó viaszt azonban használata előtt meg kell melegíteni. Azonban hidegen használhatóvá is lehet ezen viaszt tenni, ha belőle pl. $\frac{1}{4}$ kilónyt felolvasztunk és ebbe 75 gramm spirituszt belekeverünk.

Az őszibarackfák leveleinek megfodrosodása. Ez ellen egy francia gyümölcsész azt ajánlja, hogy 100 liter vízben oldjunk fel 150 gramm vasvitriolt (zöldgáliczot) és ehhez keverjük még 300 gramm rézvitriolt (kékgáliczot). Ezzel azután permetezzük meg a beteg fát jó erősen, vigyázva arra, hogy az említett szert használat előtt mindig jól összekavarjuk. Azt sem kell figyelmen kívül hagyni, hogy ha a levelek és hajtások még gyengék, fiatalok, akkor a folyadékot még ugyanannyi vízzel fel kell hígítani, nehogy a gyenge növényben kárt tegyen. Az említett mértékek csak például vannak felhozva, a kinek kevés fája van, kevesebbet, a kinek pedig több van, többet készít; az arányokat a felhozott példa szerint könnyen kiszámíthatja.

A ribizli- és pöszmétebokr metszése. Ezek a cserjék gyümölcsüket az egyéves fán hozzák és pedig a legszebb szemeket az ág alsó részén. Ezért az évi hajtásokat 5—6 szemre vissza kell metszeni, hogy jobb gyümölcstermést érjünk el. A régi ágakat és azokat, a melyek a bokor belsejébe benyúlnak, mind ki kell vágdalni. Ha a bokrok hajtása egy idő múlva gyengének mutatkozik, ez az elvényülés jele, midőn is megifjításról kell gondoskodnunk. Ez pedig abban áll, hogy vágjuk le tőből az egész bokrot, azután a majd felterődő új hajtásokból a legerőteljesebbeket hagyjuk meg. Ilyenkor azonban trágyázni is szükséges. Legjobb trágyának bizonyult pedig ezen cserjékre a hamuval kevert árnyékszéktrágya, melyet a bokrok töve körül ásott árkocszába kell földdel vegyítve eltemetni.

A szamóczát termékenyebbé tenni. A szamócza vagy földi-eper termékenységét nem kis mértékben elősegítjük azáltal, ha a növények közé szénport, vagy koromport kapálunk be. A szamócza is nemcsak bővebben terem, hanem gyümölcse hamarabb érik és sokkal nagyobb szemű lesz, mint különben.

A szemzés megfakadása. Sokkal biztosabb a szemzés megfakadása, ha a szemet a vadgallyon, közvetlenül egy szem alá, vagy pedig valamely görbületbe helyezzük be, mert ilyen helyeken erősebb a vadfa nedveinek áramlása, minélfogva a fakadás is gyorsabb, erőteljesebb és bizonyosabb lesz.

Szép tormát termesztani. A tormának szánt földet őszön megtrágyázzuk, jó érett trágyával, aztán jó mélyen megforgatjuk. Tavaszon aztán előveszszük a tavalyi termés után kiásott nem használni való vékony gyökereket s ezeket 30 centiméternyi hosszúra vagdalva s az oldalgyökerektől megtisztítva, ültető fával előre elkészített lyukakba ültetjük, még pedig az egyes dugványokat egy már is minden irányban 50 centiméternyi távolságra. Azonban a dugványozást nem a rendes módon ejtjük, hanem hogy a tormagyökerek rézsutosan feküdjenek, úgy hogy felső végük 1 centiméternyire kiálljon a földből, az alsó végük meg a föld alatt. Ültetés után a földet egy kissé hozzá tapossuk a gyökerekhez. Ezután a gyomoktól kapálással óvjuk a dugványokat. Június utolján következik az ú. n. herélés, mely abból áll, hogy a sorokat egyik oldalon kibontva, s a dugványokat a földtől elhúzza, a rajtuk képződött oldalgyökereket letisztogatjuk, olyanformán, hogy a dugványokat egy tenyerünkbe fektetett posztódarabbal végig húzkodjuk. A legelső 3—4 gyökeret azonban, a melyek a mélységbe mennek lefelé, sértetlenül meghagyjuk. Ezután a dugványokat újra leföldeljük. Így a torma gyönyörű szép simára s vastagra fog kifejlődni s november elején kiszedhető lesz, a mit sokkal jobban megfizetnek a piacon, mint a közönséges módon termesztettet.

Szilvafa-nevelés. A magról nevelt szilva igen nagyra megnő ugyan, de állandóan keveset terem, azért jobb a szilvát csak gyökérhajtásokról szaporítani.

A szilva eltartása. Egyike a bercenczei vagy magvaváló szilva a legkitünőbb gyümölcsöknek, csak hogy nem sokáig áll el nyersen. Van azonban módja ennek is. Nevezetesen, akkor szedjük le a szilvát fájáról, midőn az épen megért s midőn szép, száraz idő van, vigyázva, hogy a gyümölcs meg ne sérüljön; még pedig szárastól szedjük le s ekkor valami szellős, száraz helyen rakjuk ki szalmára, de úgy, hogy a szilvaszemek egymást ne ériék, sem pedig egymás tetején ne legyenek; így hagyjuk 2—3 napig. Azután egy kis hordóba berakjuk búzaliszt közé, de itt is úgy, hogy a szilvaszemek egymást ne érintsék s minden szem egészen liszt közt legyen; felül is liszttel hintsük be egy ujnyi vastagon, a melyre ismét a másik réteg szilvát rakjuk azon módon, mint előbb, míg a hordó tele lesz. Ekkor felül megint egy ujnyi lisztréteg jön, aztán a hordót jól záró fenékkal letakarjuk. Mikor később aztán a szilvát használatra kiszedjük, akkor a lisztet letöröljük róla és szitába

rakjuk, melyet egy perczig forró víz gőze fölé tartunk, de nem felette közel. Aztán engedjük megszikkadni, mire aszilva egészen friss kinézésű lesz. Ilyen módon a szilvát 2—3 hónapig is el lehet tartani.

Jégverte fiatal fák gondozása. A fiatal fák megsérült kérészt úgy a törzsön mint az ágakon agyagból és marhaganéjból készült péppel mázoljuk be jó vastagon, még pedig minél hamarabb, mielőtt a finom sejteket a nap heve kiszáritaná. Ősszel azután mikor a levelek már lehulltak, de még a fagyok beállta előtt, hozzálátunk, hogy a sebeket a fagy és a téli időjárás egyéb viszontagságai ellen megvédelmezzük. A fiatal, megsérült törzseket szalmakötéssel védelmezzük. A sebeknek, legyenek azok akár egészen, akár félig betegegve, a burkolata még olyan puha, hogy azt a fagy könnyen felszívja. A még egészen be nem hegedt sebeket fakátránnyal mázoljuk be, azután az egészet újra bevonjuk a $\frac{1}{3}$ rész agyag és $\frac{1}{3}$ marhaganéj keverékéből álló mázzal. A nagyon megsérült ágakat ahhoz képest, a hogy megsérültek, vissza kell nyesni olyanformán, hogy azután a legszélső szemből a koronához illő új hajtást nevelhessünk. A vágások helyét ne mulasztzuk el bekátrányozni.

A vén fák felújítása. Sokszor van olyan idősebb gyümölcsfával dolgunk, melyek főleg a csúcsokon félreismerhetetlen jeleit mutatják a megromlásnak, vagy legalább valami betegségnek. Az ily fát, többnyire még meg lehet mentenünk. Először is vigyázva eltávolítjuk a száraz ágakat, ezek sebeit bekenjük kátránnyal, az odvas lyukakat kitisztogatjuk és czeментtel töltjük meg. Azután keressük a baj tulajdonképeni okát. Leggyakoribb ok az, hogy a feltalaj ki van merülve, az altalaj pedig áthatlan és semmi tápanyagot nem tartalmazó, míg sokszor mindezen bajok együtt lépnek fel. Vizsgáljuk meg ezenkívül magokat a gyökereket, melyek gyakran már rothadni kezdenek, vagy mindenféle gomba által el vannak lepve; az ily beteg gyökereket gondosan el kell távolítani, s szintén oly gondosan ügyelni annak a kevés jónak fentartására, a mely megmaradt. Az elhasznált, kizsárolt földet el kell távolítani, a mennyire csak lehet, a nélkül, hogy a fának ártanánk, a lyukakat jó komposzttal vagy erdei földdel tölteni ki s a gyökereket abban kézzel gondosan elhelyezni. A koronából az összes száraz ágakat oly módon kell eltávolítanunk, hogy a víz a sebekben meg ne állhasson. Gyakran használ egy jó trágyázás is érett trágyával, komposzttal vagy hamuval, ilyenkor azonban a földet előbb fel kell porhanyítani, hogy a trágya a gyökerek közé hatolhasson.

KERTÉSZETI TUDNIVALÓK.

A bab termőben tartása. Hogy a babot hosszabb időn át termőképesen tartsuk, ne engedjük rajta a hüvelyeket nagyon kifejlődni, hanem még fiatalon szedjük le. Magának a leszedésnek is vigyázattal kell történnie, nehogy a növényt kimozgassuk a földből. Esős időben a hígra feleresztett folyékony trágya, szárazabb időben a többszöri öntözés nagyon növelik a termést. Legczélszerűbb naplemente után öntözni, mikor az idő már hűvösebb lett. Az így kezelt bab késő őszig folyvást fog teremni.

A Begonia-gumók kiteleltetése. Hogy a gumók télen át el ne pusztuljanak, sőt erőteljesen teleljenek ki, a következő eljárás ajánlatos: Szeptember közepétől fogva lassanként abban kell hagyni az öntözést, mire a növény szár apránként el fog halni. Ekkor az elhervadt szárat le kell vágni, mintegy 6—7 centiméternyire a gumó felett, azután a cserepeket télére, homályos, fagymentes helyre eltenni. Márcziusban kivétetvén a gumók, szépen megtisztítják és új földbe elültetik. Különbö a gumókat már őszön is ki lehet szedni és megtisztogatni, s tavaszig száraz homokban tartani, akkor pedig a szokásos módon elültetni.

Borsó sovány földön. Hogy a borsó sovány földön is bőven teremjen, keverjük a föld közé fahamut, de ne túlságos bőven, hanem csak annyit, a mennyi a talaj felszínét jól elborítja, pl. egy fél centiméternyi vastagságban; ezt aztán vetés előtt kapáljuk össze jól a földdel, hogy a közt teljesen eloszolják. Rendkívül jó a csontot kemenczében megégetni, finom porrá törni s azt is a mondott módon a borsóföldbe keverni.

Korai zöldborsó termesztése. Ezt a görchiek, kik e tekintetben nagy mesterek, a következőképen eszközlik. Szeptember második felében, vagy október elején szokták, lehetőleg

napos, védett helyeken a talajt jó mélyen felásni s egyenletessé gereblyézni. Azután 40 centiméter távolságban mintegy 10 centiméter mély barázdákat és ezeket félig rövid, de jó korhadt trágyával töltik meg. A magot úgy rakják bele, hogy 15 centiméterre 5—6 szem jut. A beültetett barázdákat legfeljebb hat centiméter vastagon takarják földdel. A mint a borsó kikelt, fenyőgallyakat dugdosnak a sorok mellé, hogy a nyulak és hónyomás ellen megvédjék. A fenyőgallyakat korán tavasszal, a mint az időjárás megengedi, eltávolítják, a borsót megkapálják s karókkal ellátják. A borsó közé a kapálás után, hogy a talajt jobban kihasználják, rövid sárgarépat (karottát) vetnek ritkán. Ily módon pünkösdre mindig sok zöldborsót nevelnek. A borsó learatása után a karókat eltávolítják, a kikelt karottát, a mennyire kell, megritkítják s megkapálják, hogy őszkor ugyanarról a földről még egy termést szedhessenek.

Korai burgonya termelése. Az időjáráshoz képest, február utolján, márczius elején, valamely korai faj gumóit rakjuk egymás mellé — de nem egymásra — egy ládafélébe s helyezük el egy délnek fekvő, napos, de fűtetlen helyiségben, mely azonban mégis fagymentes helyen legyen. Itt hagyjuk azután — megint az időjáráshoz képest — április elejéig vagy utoljáig, míg t. i. a talaj jól át nem melegedett. Ezalatt a burgonya a déli fekvésben már erős csirákat vert, melyekre, hogy ne tördelőzzenek, a kiültetéskor gondosan ügyelni kell. A mint a talaj kellőleg átmelegedett, ültető lyukakat készítünk bele s a gumókat, csiráikkal felfelé, vigyázva és nem mélyen elültetjük. Körülbelül 6—7 hét múlva az így kiültetett burgonyák eleje már élvezhető gumókat ad.

Korai bab termesztése. Korai babot a szabadban is termelhetünk, ha a magot cserepekbe vetjük s vagy melegágyban, vagy pedig valami melegebb helyiségben tartjuk, május elején pedig meleg helyre kiültetjük a szabadban. Természetesen az ily babot hidegebb éjszakákon be kell takarni vagy cserepekkel, vagy pedig a sorok közé vert czővekekre erősített gyékénnyel. Legalkalmasabb erre a fekete szerecsen bab.

A cserepes növények locsolása. Sokan a legnagyobb gondosság mellett sem tudnak cserepes növényekkel sikert elérni s kedvencz virágaik vagy kisárgulnak, vagy épen ki is vesznek. Ennek a jelenségnek az oka pedig legtöbb esetben a locsolás helytelen eszközlése és különösen azok az alsó tányérok, a melyeket a cserepek alá szoktak tenni s melyeknek az a föladatuk, hogy a cserépben levő földön keresztülszivárgó vizet fölfogják. Sok virágkedvelő abban hibázik nagyot, hogy túlságosan bőven és gyakran alkalmazza a locsolást, azt hivén, hogy ezzel jót tesz a növényeknek. Pedig épen ellenkezőleg áll a dolog, mert ez nem hogy javára szolgálna a növénynek, sőt

inkább azt eredményezi, hogy a levelek megsárgulnak, a gyökerek pedig megrothadnak. Minden növényt, kivéve a vízi-növényeket, csak akkor kell mérsékelten megöntözni, ha a földje felül már száradni kezd, attól pedig óvakodni kell, hogy a növény folyvást sáros, egész mocsárszerűen nedves földben álljon. A fentebb említett alsó tányérokra is nagyon kell vigyázni, mert az ezekben beszivárgó víz könnyen rothadásba megy át, a mitől aztán a növény gyökerei is rothadást vagy egyéb betegséget kapnak. Mihelyt tehát az ilyen tányérban nedvesség gyülemlik össze, azonnal ki kell azt önteni, s magát a tányért is legalább hetenként egyszer gondosan kimosni, hogy holmi, a növény gyökerére veszedelmes apró szervezetek tanyát ne verhessenek s el ne szaporodhassanak benne.

A dohánypor haszna. A dohánysziták, dobozok stb. fenékén sok dohánypor szokott összegyűlni, a mit rendesen mint haszontalan szemetet kiöntenek. Pedig rovarok ellen nagyon jól lehetne azt használni a kertészetben. Különösen levéltetvek s földibolhák ellen hatásos. Midőn a növény harmatos vagy az esőtől nedves, akkor kell a dohányport vékonyan ráhinteni, mire a kártékony férgek mihamar eltágnak. Ha száraz volna az időjárás, akkor előbb megpermetezzük a növényeket s úgy hintjük rájuk a dohányport.

A fagy által sértett növények. Ha valamely becsesebb növényünket megcsípte a fagy, rendesen segíthetünk még azon úgy, ha sötét, hűvös, légvonatmentes helyre beállítjuk s hideg vízzel megfecskenedezve, lassanként ott hagyjuk fölengedni. Aztán fokozatosan melegebb helyre állíthatjuk.

Fagyott zöldség és gyümölcs. A fagyott gyümölcsöt s zöldséget jóvá tehetjük a következőképen. A fagyott növényt és gyümölcsöt olyan hideg vízbe teszszük, melyet hóval és sóval vegyítettünk; hűvös helyre állítjuk, a vizet négy óra múlva leöntjük róla, s a zöldséget, gyümölcsöt szellős helyen megszáritjuk. A gyümölcsöt legjobb kendővel megszáritani s oda tenni el, a hol a megfagyástól óva van.

Férgek elűzése a virágcserepből. A különféle férgek gyakran sok kárt tesznek a cserepekben, miért is szükséges azokat onnan elűzni. Ez pedig úgy megy végbe, hogy a locsolásra használt vízbe egy kevés karbolsavat keverünk, még pedig egy litebe 2—3 cseppet. Többet nem szabad, mert így a növényeknek is ártana, nemcsak a férgeknek.

Hangyák elűzése a kerti ágyakból. Ha a hangyák valamely ágyat nagyon ellepnek, könnyen elűzhetőek úgy, ha apró darab fákat kőszénkátrányba mártva, az ágy különböző részein szétszórunk. Ennek a szagát a hangyák teljességgel nem szenvedhetvén, el fognak onnan tágnulni. E czélból különben jó, ha halzsírral vagy karbolsavval beitatott rongydarabokat rakunk szét.

Igen nagy hagymákat nevelhetünk könnyű, homokos talajon a következőképen. Tavaszon minél korábban porhanyóra megmunkáljuk a földet, azonban nem nagyon mélyen, mert az aljtalajnak keményen kell maradni. Az őszi trágyázásból fenmaradt szalmaszálakat szorgalmasan kigereblyézzük azzal a felporhanyított földet gyengén letapossuk s a hagymát belevetjük vagy ültetjük. Így munkálkodva, hagymáink a szokott-nál jóval nagyobbra fognak nőni.

Igen szép és nagy pelargoniumok nevelése. Az angol kertészek rendszeren meglepően szép pelargoniákkal szoktak a virágkiállításokon megjelenni, ezt pedig igen egyszerű módon érik el. Ugyanis azt a pelargoniumot, a melyen feltűnő szép virágokat szándékszik nevelni, jó kövér földbe ültetni, hol nyáron át a legnagyobb gonddal ápolja. Midőn a növény bimbózni kezd, időről-időre a bimbók nagy részét letördeli s minden erős hajtáson csak egy-egy bimbót enged kifejlődni. A mint a bimbó fejlődésének közepére jut, könnyű túll-zacskót huz rá lazán a kertész, hogy a rovarok netalán károsításától megvédelmezze. Ilyen kezelés mellett a virágok nemcsak igen szépek, hanem óriási nagyságúak is lesznek.

Igen nagy burgonya nevelése. Nagy burgonyát nevelhetni oly módon, ha közép nagyságú burgonyát ültetünk el, melynek minden szemét, kivéve a legfelsőbbet, kiveszszük. Az angol kertészek ily módon nevelik a kiállításokra szánt burgonyát. Más mód mely célhoz vezet, az, hogy a burgonya hajtásait vagy szárait, ha már arasznyira nőttek, kihúzzuk legfeljebb kettőt hagyván meg.

Igen nagy tökök termesztése. Minden fajtájú tököt rendkívül nagyra lehet nevelni, ha azt következőleg kezeljük: A magvakat már igen korán, február végén vagy márczius elején kiültetjük egy ezen célra készített gyeptéglába, melyet jó tömötten benőtt gyeptől metszünk ki 5—6 hüvelyk szélességben; a hosszúság az elültetendő magvak számától függ. A gyeptéglát egy megfelelő nagyságú szekrénybe teszszük (mely vízlevezető lyukakkal van ellátva), még pedig a gyepes részével lefelé fordítva. A téglafelső részén azután késsel körülbelül 2 hüvelyk mély bevágást teszünk s ebbe helyezzük a tökmagot hegyével lefelé fordítva, és azután a nyílást ismét elzárjuk, finom földet hintvén rá. Ily nyílásokat egymástól 2—2 hüvelyk távolságra készítünk. Meleg helyre állítva, a magvak pár nap alatt csiráznak, mikor is azután a gyeptéglát valamely melegágyba helyezzük, a hol a meleg és mérsékelt nedvesség behatása alatt a növénykéek annyira fejlődnek, hogy mikorra a hideg éjszakák elmúlnak, már tetemes nagyságot értek el. Ekkor mindegyik növényt, a hozzá tartozó gyökerekkel együtt, késsel kivágjuk a gyeptéglából a nélkül, hogy a gyökereket megrongálnánk s kültetjük azokat a szabadba,

jó friss trágyával megtrágyázott földbe és lehetőleg napos helyre. Mikor már a kiültetett növények jól meggyökereztek, közeliükben oly módon állítunk fel egy vizes edényt, mely folytonosan töltve van, hogy abból a víz huzamosabb időszakon át lassanként csöpögjön a föld közelében a gyökérzetre. Ily módon meglepő nagyságú tököket állítunk elő, melyek néha méter-mázsánál is nehezebbek lesznek.

Kalarábé tavaszra. A vén, elfásult kalarábét a tavasz idejére, a mikor úgy sem lehet friss főzelékhez jutni, a következő igen egyszerű módon így tehetjük el. A kertben vagy akár a pinczében egy méternyi mély gödröt ásunk és ennek alját, főleg ha a talaj nedves, homokrétegekkel húzzuk be. Erre a kalarábékat, miután leveleiket és száraikat előbb levagdaltuk, a gödörbe rakjuk, előbb néhány napig a levegőn szárítjuk, arra pedig különösen figyelniünk kell, hogy a levelek lemeteszésekor magát a kalarábét meg ne vágjuk, mivel különben könnyen elrothad. Tavaszkor, mihelyt a fagy ezt megengedi, a gödröt megbontjuk és belőle egy főzésre való kalarábét kiszedünk, a többieket pedig a következő főzésig földdel ismét betakarjuk, hogy levegő ne érhesse. A télen át ily módon eltartott kalarábé nemcsak igen ízletes lesz, hanem a fásultságot is teljesen elveszti.

A káposzta kiteleltetése. Káposztát, valamint kelt télen át is nagyon jól el lehet tartani a következő módon: Ássunk a kert szárazabb helyén 80—90 centiméter mélységű és ugyanolyan szélességű árkot, melynek a feneké sima legyen. A hosszúság a szükséghez képest tetszés szerinti lehet. Midőn aztán a káposzta megért, lehetőleg száraz időben gyökerestől kivagdadjuk az elteendő káposztákat s miután azokat rothadt vagy hibás leveleitől megtisztogattuk, egymás mellé beállogatjuk az árokba, még pedig úgy, hogy a fejek alól álljanak, a gyökerek pedig felfelé. A hol nedvesebb természetű a föld, ott tanácsos előbb száraz szalmát hinteni az árok fenekére és úgy rakni rá a káposztát. Az elteett káposzták aztán így maradhatnak addig, míg a fagyok kezdenek beállani, csak épen arra vigyázzunk, hogy addig az árokba bele ne hatoljon — legalább nagy mértékben — az eső, amit deszka s más efféle felrakásával akadályozhatunk meg. Midőn aztán a fagyok jelentkezni kezdenek, akkor földdel vékonyan befedjük az árkot, a földburkot fokozatosan vastagítván, a mint a fagyok erősödnek. Legfelül különben már a föld helyett szalmát is tehetünk, még pedig kemény télen többet, enyhe időben kevesebbet. Így a káposzta késő tavaszig nagyon jó állapotban eltartható.

A káposztát károsító hernyók ellen. Tudvalevőleg a káposztát sokszor meglepik s nagy mértékben pusztítják a hernyók, melyek ellen egy német gazda azt ajánlja, hogy a káposztanövényt meg kell hinteni sóval, mire a hernyók vagy elpusz-

tulnak, vagy eltágnak. Az illető ezen célra olcsó marhasót használ, melyvel a káposztás táblát este hinti meg, hogy a harmatban feloldódjék, mire a siker nem fog elmaradni. Az időjáráshoz, illetve az eredményhez képest aztán ezt az eljárást esetleg meg lehet ismételni.

Kerti utak készítése. Igen jó és olcsó utakat csinálhatunk a kertben a következő módon. Kiásván sekélyen az útnak való helyet, legalább 6 centiméter vastagon kihasznált timár-cserrel töltjük meg. A timár-cser, a hol kapni lehet, rendesen igen olcsó, az utat elég szárazon tartja s nem engedi, hogy az úton a gyom kikeljen s mindamellett még az a jó tulajdonsága is megvan, hogy nem porzik, tehát a legnagyobb hőségben sem kell öntözni. Az ilyen utak igen tartósak, a járás jól esik rajtuk, kivált ha minden tavaszkor friss timár-csert terítünk rá.

Komposzt-rakások beültetése. A komposzt-rakások rendesen nem szolgálnak valami szép látványul, de ezen könnyen segíthetünk, ha tökkel beültetjük, a miből még az a hasznunk is van, hogy igen szép, gyöngye tök terem rajtuk; egy-egy bokron 8—10 tököt hagyhatunk meg s valamennyi szép nagyra fog nőni. Ha minden bokor mellé egy ócska fazekat állítunk, a melyből egy kis nyíláson folyton egy kis víz csöpög a növényre, úgy óriási nagyra nőnek a tökök. A komposzton való tenyésztésre legalkalmasabb az angol Vegetable Marrow nevű tökfaj, mely különben is igen finom húsú.

Korom földibolhák és levéltetvek ellen. A kémények- és kályhacsövekből gyűjtsük össze a kormot és törjük össze jó finomra. Tavasszal azután, mikor a földibolhák meglepik a veteményt, először vízzel megöntözzük azt, aztán ráhintjük a koromport, a mitől a földibolhák el fognak távozni.

Levágott virágok eltartása. A tövéről levágott virágot huza-mosabb ideig üde állapotban tarthatjuk el, ha azt egy edény vízbe állítjuk, a melybe egy csipetnyi chilisalétromot tettünk. De egész tiszta vízben is sokáig épen eláll a virág, ha annak a szára alsó végéből egy-egy darabkát naponta éles késsel lemet-szünk. Legjobb pedig ezen metszést úgy eszközölni, hogy a víz alatt ejtjük meg a vágást, nehogy a levágott részt a levegő érje. A vízből naponként kiöntünk egy részt s azt frissel helyettesítjük, miközben arra ügyelünk, hogy a víz körülbelül olyan melegségű legyen, mint az esővíz, tehát se nagyon hideg, se meleg, továbbá a víz leöntése alkalmával a virág szárának alsó vége ki ne kerüljön a víz alul egy perczre sem.

Lóféreg kiirtása. Hogy ezen kártékony féregtől megszabaduljunk, erre nézve egy francia kertész azt ajánlja, hogy ősszel vagy tavasz felé 30 centiméter mélységű gödröket ássunk a kertben, töltsük meg azokat friss lótrágyával s a kiásvott földdel földjük be. A karókkal megjelölt gödröket azután egy derült tavaszi napon felbontva, a trágyát talicskába szed-

jük ki. A trágya rendszeren tele lesz lóféréggel, melyeket így könnyen meg lehet semmisíteni. A dolog magyarázata az, hogy a lóbogár igen szeretvén a meleget, hidegebb időben a trágycsomókba húzódik, a hol különben is szeret tartózkodni.

Milyen irányban vessük a zöldségféléket. Apró veteményeknek nem sokat határoz a sorok iránya: déltől északnak, vagy keletről nyugatnak terjed-e, hanem a magasabb vagy felkúszó növényeknek, a milyen pl. a borsó, felfutóbab stb. egészen máskép áll a dolog. Ez esetben tehát a következők tartandók szem előtt: ha a talaj nagyon kötött, nedves és hideg természetű, akkor a veteményes ágyaknak, illetőleg a növény-soroknak délről északnak terjedő irányt adjunk, hogy a déli nap annál jobban behatolhasson a sorok közé és a talajt átmelegítse. Ellenben jobb, ha a sorok keletről nyugat felé futnak, mert így a forró, déli napsugár nem képes a talajt annyira kiszáritani, mivel a növények árnyéka odavetődik.

Óriási vastagságú spárgát növelni. A mutatkozó hajtás fölé helyezzünk egy zöldszínű üvegsövet vagy palaczkot. A spárgahajtás az üvegbe belenövekedvén, ott rendkívüli nagyságot és vastagságot fog elérni. Igaz aztán, hogy legtöbbször az üveget össze kell törni, mert máskülönben a roppant vastag spárgát nem lehetne belőle kiszabadítani. Mindazonáltal szenedélyes spárgatenyésztőknek igen érdekes multság ez.

Lóbogarat a melegágytól távoltartani. A lóbogarat a melegágytól, egy tapasztalt kertész állítása szerint, úgy lehet távoltartani, ha a melegágyhoz használt trágya-hoz juhtrágyát is vegyítünk.

Öreg kaktusz-tövek átültetése. A nagy, kinőtt kaktuszokat igen tanácsos, legalább minden harmadik évben, új földbe átültetni, mert így nemcsak szebben tenyésznek, hanem sokkal több virágot is hoznak. Az átültetés legalkalmasabb ideje a tavasz. Ekkor a kaktusz földjét annyira ki engedjük szikkadni, hogy az lehető könnyen kihulljon a gyökerek közül úgy, hogy ezek meg ne sérüljenek, mert ezt a kaktusz egyáltalában nem szereti, miért a gyökereket nem is szabad megmetszeni. Az újonnan való elültetésnél is a gyökerekre nagyon vigyázzunk, hogy azok se meg ne sérüljenek, se össze ne bonyolódjanak, hanem lehetőleg az előbbi helyzetben maradjanak, ezért száraz, pornemű földet folyassunk apránként a gyökerekre aztán vízzel úgy iszapoltassuk le. Különben megjegyzendő, hogy a kaktusz nem szereti az erős locsolást, tehát a locsolással, kivált a hűvösebb időkben, nagyon óvatosan kell bánni.

A pázsit trágyázása. Igen szép a jól sikerült, sűrűn záró gyep-pázsit, de hogy sokáig szép is maradjon, folytonos gondozást kíván s épen ennek a hiánya okozza azt, hogy kisebb kertekben vajmi ritkán látunk — kivált a vidéken — igazán szép pázsitot. A szorgalmas locsoláson kívül főképp a trágyá-

zást szokták elhanyagolni, pedig e nélkül tartós pázsitról szó sem lehet. Ugyanis a pázsitot tudvalevőleg gyakran nyírják vagy kaszálják, miáltal a talaj ereje apránként nagyon megcsökken s a fű aztán kiritkul, különösen ha a talaj már termézzettől sem valami kövér. A trágyázás legegyszerűbb módja az, hogy ősszel a pázsitterületet jó érett istálló trágyával behintjük, melynek tápanyagait a hólé, esővíz apránként lemossa a füvek gyökerére, de másrészt a kifagyás ellen is oltalmazza azokat. Azonban ismételjük, hogy e célra csakis érett trágya használandó, mert az éretlent nemcsak hogy egyenletesen elteríteni nem lehet, hanem a közt még sok csiraképes gyom-mag is van, melyek kikelvén, a pázsitot elgyomosítanak. Továbbá a friss trágya kedvencz tanyája levén mindenféle féregnek, már csak azért is óvakodjunk a pázsitra friss trágyát használni. Kerülni kell a nagyon heves trágyaszerek használatát is, milyenek az emberi-, aprójószág- és birkatrágya, valamint a kőszénhamu sem ajánlatos erre a célra. Ezen egyszeri trágyázás azonban még nem minden talajban elég s legtöbbször nagyon jó, ha az év folyamán át is több ízben trágyázunk. Így nevezetesen február közepétől kezdve 5—6 heti időközökkel egy-egy utántrágyázást ejthetünk meg. Az ilyen utántrágyázásra pedig nagyon alkalmas a megbízható műtrágya kereskedésekben kapható pázsittrágya, melyből 1—2 kiló 100 □-méternyi területre egyszer elég. Ezen trágyaszer kihintésére azonban mindig száraz időt választunk, és ha épen nincs kilátás esőre, a kihintés után locsoljuk meg jó bőven a pázsitterületet.

Rezeda-fácskát nevelni. A rezeda-tőből, megfelelő gondozással, valóságos kis fácskát lehet nevelni, mely sokáig él. E célból cserépbe ültetjük át a tövet s minden egyes bimbóját, mihelyt csak mutatkozik, kitördeljük, ősszel pedig lenyesegetjük minden felesleges ágát, hogy növényfa-alakot vegyen fel. A harmadik évben már kérget is kap a kis törzs, midőn aztán a bimbókat nem kell többé kitördelni. A mint növekszik a fácska, időnként nagyobb cserepekbe, jó kövér földbe szükség átültetni, télen meleg, világos helyre állítani és a rendes, mérsékelt locsolásról meg nem feledkezni.

A retek-termesztésről. A retek porhanó, jó táperőben levő, mélyen megmunkált, eléggé nedves földet és meleg fekvést kíván. E földnek azonban nem szabad frissen trágyázottnak lenni, különben a retek keserű és foltos lesz, miért is azt a trágyázás után a második nyomásban szoktuk termelni. A nyári retket április közepe táján vetjük egymástól 20—20 centiméter távolságra álló fészkekbe, a téli retket pedig júniusban egymástól 60 centiméter távolságban levő fészkekbe, az ültetéshez pedig dugófát használunk, ezzel két centiméter mélységű lyukakat készítünk s minden lyukba 2—3 szem ma-

got vetünk; ha a föld az ültetésnél száraz volna, öntözni kell. Mikor a növények már kikeltek s a földi bolha támadásain szerencsésen átestek, minden fészekben a legszebb példányt meghagyjuk, a többit ellenben kihúzzuk. A nyár folyamán a reket többször kell kapálni, valamint kétszer töltegetni és gyakran öntözni, mert a gyakori öntözéstől függ a retek jósága. A nyári reket a szükséglethez képest szedjük ki a földből, a téli reket pedig ősszel a fagy beállta előtt; utóbbit letisztogatjuk, zöldjét valamivel a gumó felett levágjuk s a reket pinczében homokba teszszük. Magtermelés céljából a nyári retekéből egy párt virágzani és magba menni engedünk, míg a téli retek kétnyári növény levén, tavasszal pár jól fejlődött és áttelelt reket kiültetünk, mint magrépát. A retekmag 5—6 évig csirázóképes marad s a vetés után 8—10 napra kel ki.

A rózsafák elfedése télire. A rózsafák elfedésének legjobb ideje október vége, november eleje. Első dolgunk legyen elfedés alkalmával a leveleket lecsipkedni, a mit sokan elmulasztanak, pedig e miatt a rózsagallyak könnyen megpenészednek, megfüllednek, azután a rózsabokor tövétől elhánynak egy kis földet, hogy könnyebben lehajthassuk, különben megtörténhetnék, hogy megpattanna a rózsa törzse és könnyen a rózsa életébe kerülhet a fedés. Ha homokos a talaj, akkor a rózsákat egész a föld alá takarjuk, ha pedig agyagos vagy pedig a rózsák gyepmásztiban állanak, melyet kár volna feláskálni, akkor elég a rózsát lehajtani, és fakampóval a földhöz erősíteni s úgy fedni be. Ha a talaj nedves, akkor a rózsák koronáját előbb gallyal fedjük (legjobb a fenyőgally) s úgy borítjuk be szálas trágyával vagy falevelekkel. Nagyon vastag törzsű rózsákkal, melyeket már lehajtani nem lehet, úgy bánjunk el, hogy a törzs körül, a menyire csak lehet hányjuk fel a földet, a többi részeket pedig náddal vagy fenyőgallyakkal burkoljuk be. Szalmát ne használjunk erre a célra, mert abban az egerek szívesen tanyát ütnek s összerágcsálják a rózsa ágait. Legkényesebbek a tearózsák, melyek a hideg és nedvesség iránt nagyon érzékenyek. A hol tehát alkalom van rá leghelyesebb ezeket ősszel kiásni és olyan fagymentes helyen, melegházban vagy pinczében teletetni ki, a mely eléggé szellős és világos, hőmérséklete pedig nem emelkedik sokkal felül a fagypontra.

A rózsák trágyázása. A rózsák dús virágzását nagyon előmozdítja a hígtrágyázás és a száraz időben való bőséges locsolás. Mert, szárazságban és sovány talajon, igazi szép rózsákra nem számíthatunk, viszont pedig bármi rossz legyen is máskülönben talajunk, ha bőven trágyázunk és a szükséghez képest locsolunk, mégis gyönyörűen fejlett rózsáink fognak lenni.

A rózsza liztharmatja ellen nagyon hatásos, ha egy liter vízben 20 gramm kékgáliczolt és 20 gramm kristályos szódat feloldva, ezzel a rózsákat esténként néhányszor bepermetezzük. Ezt az eljárást azonban korán kell alkalmazni, még mielőtt a leveleket a liztharmat teljesen ellepte volna.

Hogy a rózsza sokáig és bőven virágozzék, erre nézve a trágyázáson és locsoláson kívül egy híres kertész a következőt ajánlja. Csinálni kell apró fakampókat s azokkal a rózsza vesszeit le kell fogatni a földhöz. Ez az eljárás nemcsak a hónapos, hanem a remontáns és tearózsáknál is nagy sikerrel jár. Kinőtt rózsabokrokra, melyeket a mondott módon tavasszal le akarunk kampózni, a régi fát eltávolítjuk, az új hajtásokat pedig megrövidítjük.

A rózsza szaporítása oltás nélkül. Június hóban kiválasztunk egyes 12—15 centiméter hosszúságú, még teljesen zöld el nem fásodott hajtásokat s azokat a régi hajtásról nem késsel metszünk le, hanem egyszerűen lerepesztjük s egy jól készített kerti ágyba, védett helyre ültetjük csak oly mélyen, hogy épen szilárdul álljanak. További előkészítésnél a dugványokra nincs szükség, de igenis arra, hogy a mint reggel a dugványokat elraktuk, mert ez azok elrakására a legjobb idő, a földet körülöttük meg kell öntözni, és minden egyes dugványra egy virágcserepet borítani, melyen a fenéklyuk nyitva marad, 14 nap múlva a dugványok meggyökereznek s vidáman tenyésznek tovább. Mihelyt meggyőződünk, hogy meg vannak gyökerezve, a borítócserepeket azonnal el lehet távolítani. Az ilyenmű gyökereztetésre minden remontáns rózsza alkalmas, de lehet ily módon a nehezen gyökerező finom cserjéket is gyökereztetni.

A saláta felmagzását megakadályozni. Erre nézve legbiztosabb, ha a salátatövet ásó segítségével megemeljük, a mi így megy végbe. Az ásót körülbelül tenyérnyire a salátatőtől rézsútosan a földbe szúrjuk, aláfelé irányozva s midőn már a tő alá ért, akkor megnyomjuk az ásónyelet, hogy a saláta felemelkedjék. A mint ez megvan, megint kihúzzuk az ásót s a növényt engedjük helyére visszazökkenni. E miatt a salátában semmi baj sem esik, hanem növekedésében mégis annyi zavar áll be, hogy a felmagzás elmarad. Ezt a műveletet azonban még akkor végre kell hajtani, midőn a felmagzásnak még nyoma sincs.

A saláta felmagzása ellen. (Más.) Hogy fejes salátánk szárba ne hajtson, azt úgy akadályozhatjuk meg, hogy mikor a saláta már egészen megfejesedett, akkor éles késsel vágjuk be a torzsáját, épen a fej alatt, félig. Ha még ezenkívül a salátát a nap legmelegebb részeiben valamivel be is árnyékoljuk, akkor az eredmény még jobb fog lenni.

Téli saláta. Hogy salátát télen is bármikor ehessünk, késő ősszel, midőn már a fagyok beálltától tartani lehet, fedjük be a kései salátatöveket falombokkal, a melyek a talajt porhanyóan tartják s a levelek elfagyását is megakadályozzák. Ezt a lombfedőleket aztán annak idején könnyű a salátától félrehárítani, midőn a szükséges salátát kiszedhetjük.

A spárga eltartása. A spárgát igen jól el lehet tartani a következő módon: A frissen lemetszett spárgát anélkül, hogy megmosnánk, a metszési végén gondosan megszikkasztva, rétegként légmentesen záródó hordócskába rakjuk, melynek aljára előzőleg vagy 8 centiméternyi, kevés száraz sóval kevert, jól kiszáritott korparéteget hintettünk. A mint egy réteg spárgát erre leraktunk, erre ismét vagy 5 centiméter vastag sós korparéteget terítünk s így folytatjuk, míg a hordó egészen megtelik. Midőn a hordó tele van, akkor az egész fölé olvasztott, de már majd egészen megfagyott fagyút öntünk, hogy az a levegőt egészen elzárja. A hordót aztán fagymentes, száraz helyen tartjuk. Az így eltett spárga egy évig is jól eláll, csak ha egy hordót megkezdünk, akkor mielőbb el kell annak tartalmát fogyasztani.

A szobai növények védelme fagy ellen. Ha attól tartunk, hogy ablakban levő cserepes virágaink meg tálnak a fagy miatt sérülni, a gyanus idő tartamára fedjük be a növényeket ujságpapirossal, a mi teljesen elegendő arra, hogy gyengébb fagyok ellen biztos oltalmat nyújtson. Ugyancsak tehetjük azt is, hogy ilyen időben vízzel telt edényeket rakunk szét a cserepek közt, a mi szintén növényeink megmentésére szolgál, mert addig, míg csak a víz felülete be nem fagy, nem tarthatunk tőle, hogy virágaink megfagyjanak.

Téli petrezselyem. Hogy télen át is folyvást friss zöld petrezselyem álljon rendelkezésünkre, egyszerűen ültessünk petrezselyemtöveket virágcserepekbe, vagy fazekakba. Igen érdekes különben a hordóba való ültetés, mely úgy megy végbe, hogy a hordó oldalain furkáljunk körül lyukakat s a petrezselymeket úgy ültessük, hogy azok zöldje ezen lyukakon legyen kénytelen kibújni. Így aztán igen csinos zöldségshordóra teszünk szert, midőn a petrezselyemtövek kihajtottak. Különben akár edényekbe, akár hordóba ültessünk, állítsuk azt valami elég meleg és világos helyiségbe.

Télen virágzó orgonabokor. A ki erre vágyik, november utolján, december elején, ültessen nagy cserepekbe vagy más alkalmas edénybe rügyekkel telt orgonabokrocskákat, melyeket aztán állítsunk be világos, meleg helyiségbe és locsolgassuk enyhős vízzel szorgalmasan. Így aztán nemsokára ki fognak hajtani és még a tél folyamán virágozni.

Télen virágzó pelargonía. A téli virágzásra szánt pelargoníát a tavaszi dugványok közül válogassuk ki s nyárára

nagyobb cserepekbe ültetve, szabad, napos helyre állítsuk ki, azonban elegendő ritkán, hogy mentől szebben fejlődhessenek. A mint azonban valamely virágrügy mutatkozik, mindjárt, késedelem nélkül el kell azt távolítani. Az így kezelt növényeket aztán szeptember hóban földel alá juttatjuk, de csak októberben állítjuk fel fűtött helyiségben, a melyet gyakorta szellőztessünk. Ily módon a téli virágzásra kitűnően alkalmas növényeket állíthatunk elő.

A trágya hatása a zöldség ízére. A zöldség jóságára igen nagy befolyása van annak, hogy milyen trágyát használjunk alá? Így nevezetesen: *A fejeskáposzta* a sertés-, juh- és emberi trágyától legédesebb ízűvé fejlődik, a tehéntrágyától valamivel rostosabb és kevésbé leves lesz, a lótrágyában még levetlenebb minőséget ad. *A kelkáposzta* az emberi trágyától igen keserű ízű lesz, a lótrágyától szintén, de nem ily nagy mértékben; a sertés és egyéb trágyáktól édes ízűvé fejlődik. *A zeller* a disznótrágyában fűszeres szagú és ízű, de kissé finom; embertrágyában kicsi marad, száraz és rossz ízű, lótrágyában nagyon leves és jó ízű lesz. *A czékla* vagy *vörösrépa* juhtrágyától a legédesebb, legkellemesebb és legfinomabb, ló- és disznótrágyától finom és kellemes, tehéntrágyában silány, embertrágyától pedig kellemetlen ízt kap. *A petrezselyem* lótrágyától szagtalan, laza, finom; juhtrágyától igen jó, fűszeres ízű, disznótrágyától annak ízét és szagát átveszi, embertrágyától pedig majdnem szagtalan, de rossz ízű lesz. *A kalarábé* juhtrágyán vagy embertrágyán tenyésztve, nyersen jó leves és édes ízű, disznótrágyán meglehetősen. Nem trágyázott kerti földben igen nedvdús, édes és gyöngéd, lótrágyán közepes ízű és száraz, tehéntrágyán leginkább gyöngéd és nedvdús. — Megfőzve a tehén-, ló- és embertrágyáról, úgy mint a trágyázatlan földről való, egyenlően gyengédek, szagtalanok és kellemes ízűek, a disznótrágyán termesztettek, még ha többször hidegvízzel leöblítették is, kellemetlen szagúak, a juhtrágyáról való pedig a legsilányabb lesz. — *A póréhagyma* ember- és lótrágyán tenyésztve, igen gyöngéd és jó, kellemes szaggal, tehéntrágyán durva és keserű ízű, a juhtrágyának szagát felveszi, disznótrágyán keserű, csipős, rossz ízű lesz. *A retek* tehén- és embertrágyáról a legfinomabb, legjobb és legkellemesebb, kezdetben édeskés, csipős ízű. Disznótrágyában csak közepes; juhtrágyán sokkal silányabb, míg lótrágyán a legsilányabb és kellemetlenebb szagú termést adja. *A vöröshagyma* lótrágyán előbb édes, de aztán igen erős ízű és erős szagu, juhtrágyán nem oly édes, de jó és finom ízű, tehéntrágyán és embertrágyán előbb édes, azután erősebb lesz.

A vakond elűzése a kerti ágyakból. E célra a petroleumot ajánlják olyanformán, hogy a vakondtúrásba karó segé-

lyével lyukat csinálunk, ebbe öntünk egy kevés petroléumot, mire a lyukat megint betömjük. A petroléumszag elűzi az ágyból a vakondot a nélkül, hogy elpusztítaná. És ez a legjobb mód, mert máskülönben a vakond igen hasznos állat, melyet kár volna megölni, csak épen el kell riasztani, hogy olyan helyeken, a hol turkálásaival nem aggat, hadd folytassa rovarpusztító tevékenységét.

Vetemények megvédése madarak ellen. Legsikeresebb eljárás e tekintetben, ha az ágyak két végére oly hosszúságú deszkákat alkalmazunk, a milyen szélesek az ágyak s a deszkák két végét ferdére vágjuk le. Hogy a deszkák biztosabban álljanak, azokat a földbe vert 40—50 centiméter hosszúságú karókhoz erősítjük. A deszkák felső szélébe, valamint oldalt is, szegecskéket verünk egymástól öt centiméter távolságra úgy, hogy egy kissé kiálljanak s azután az egész ágy hosszában, egyik szegtől a másikig, vékony zsineget húzunk. Ha a zsinegeket előbb főtt lenolajba mártjuk, akkor több éven át eltartanak. Az ily módon készített hálózat biztos takarót képez mindenféle szárnyas ellen.

A virágcserepek férgel ellen. A férgek, különösen a földi giliszták, sok alkalmatlanságot csinálnak olykor a virágcserepekben. Ez alkalmatlan vendégeket úgy lehet onnan kiűzni, hogy az öntözővízbe egy kevés karbolsavat keverünk, még pedig egy liter vízre 2—3 cseppet számítva. Többet a viláért sem szabad, mert akkor a növény maga is megsínylené. A mondott mennyiség azonban nem árt. Ha azzal öntözzük meg az illető cserép földjét, akkor a férgek egymásután kibújnak a földből a felszínre, hol aztán könnyen megsemmisíthetők.

A virágcserepek nagysága. Nagyon fontos a virágok tenyésztésére nézve, többek közt a cserép nagysága is, nevezetesen általában véve sokkal helyesebbnek bizonyult a növényt fiatal korában nem mindjárt nagy cserépbe ültetni, hanem előbb csak kicsinybe s úgy kell aztán később nagyobbba és nagyobbba áthelyezni.

Érdekes virág szárítási mód. A virágot természetes alakjának és színének teljes megtartásával ki lehet szárítani a következőképen: Egy liternyi fehér, mosott, száraz és finoman megszitált homokhoz, 190 gramm alkoholban feloldott három gramm stearint, három gramm paraffint és három gramm salicylsavat keverünk, azután megszáritjuk és megszitáljuk az így nyert anyagot. A mint ez megvan, a kiszárítandó virágokat állítsuk fel valami skatulyában vagy ládikában s az említett port vigyázva öntsük rá úgy, hogy a virágoknak minden részével érintkezésbe jöjjön s azokat teljesen elfedje. Ekkor aztán az egészet, a virág húsosságához képest, egy vagy két napig jó meleg helyen tartjuk, pl. valami kemenczén vagy olyan helyiségben, a hol a melegség 30—40° C. körül van.

Végre a port lefolyatjuk a virágról, midőn is gyönyörködve láthatjuk, hogy az korábbi alakját és színét megtartotta ugyan, de azért teljesen kiszáradt s bármédig eltartható lesz.

A virágcserepek téli gondozása. Télen gyakran megtörténik, hogy az ablakba állított virág, mely teljesen egészséges, egyszer csak hirtelen, minden látható ok nélkül, elhervad. Ennek oka pedig az, hogy valamely ablakrésen át hideg légvonat szabadul be, mely a cserépben levő földet s ez által a gyökereket is úgy lehűti, hogy azok, mint télen künn a szabadban, működésüket megszüntetik. A levelek azonban, melyek a szoba melegebb levegőjében vannak, működnek tovább s az előbb felszitt nedvességet elpárologtatják. Úgy de a működni megszűnt gyökerek most már nem adhatván fel több vizet, a hervadásnak be kell következni. Hogy hát ezt meggátoljuk, egyszerűen a gyökerek kihűlését kell meggátolni az által, hogy a cserepet beljebb teszszük onnan, valami alkalmasabb helyre, a hol a légvonat nem éri, vagy legcélszerűbb úgy cselekedni, hogy a cserepet egy nagyobb üres cserepbe állítjuk bele s a két cserep között mohával kitöltjük. Kivált kis cserepeknél ez ajánlatos, mert ezekben a föld nagyon hamar ki szokott hűlni.

Virágok és szellőztetés. Mikor a szobát szellőztetjük, nevezetesen hidegebb időben, vigyázzunk arra, hogy az ablakban álló cserepes virágainkat a légvonat ne érje, mert ez nekik szerfelett ártalmas és sokszor pusztulásukat okozza. Ilyenkor tehát előre le kell a cserepeket az ablakból szedni és olyan helyre állítani, a hol a légvonat nem érheti őket.

Visszahatása a sorok irányának a termékenységre. Hogy a vetemények sorának iránya a termékenységre befolyással van, azt régóta sejtik a kertészek. Most azonban már legalább két növényre, a burgonyára és borsóra nézve bizonyost mondhatunk e tekintetben. Egy jeles természetbuvár ugyanis rendszeres kísérleteket tett a különböző növényekkel s arra az eredményre jutott, hogy az északról délre húzandó sorokban a növények jobban fejlődtek ki, mint azokban a sorokban, a melyek keletről nyugat felé haladtak. Így pl. a borsó- és burgonyával tett kísérletek a következő eredményt adták: 600 gramm vetőborsó 20 cm. sorközben 2050 gr. mag- és 5560 gr. szalmatermést adott az északról délre húzódó sorokban. Míg hasonló sorközben a kelet-nyugati irányban haladó sorokban csupán 1850 gramm mag- és 5120 gramm szalmatermés értett el. Az eltérés a két irány között eléggé tetemes: a magnál 200, a szalmánál pedig 400 gramm. A rózsaburgonyával tett kísérlet pedig a következő eredményt tüntette föl. A korai rózsaburgonyából 36 növény az észak-déli irányban húzódó sorokban 393 gumót 13.220 gramm súlyban termett; ugyanannyi növény a délnyugoti irányban haladó sorokban ellenben

csak 347 gumót 12.840 gramm súlyban termett. A különbség tehát 46 gumó 571 gramm súlyban. Ezen kísérlet által kitüntetett súly- és terménykülönbözöt világosan az észak-déli irányban való ültetés előnyét bizonyítja. Többé-kevésbé hasonló eredmény mutatkozott egyéb növényeknél is.

Bőséges ugorka-termés. Hogy az ugorka igen sokat teremjen, gyakran meg kell azt vízzel felhígított trágyalével locsolni, azonkívül pedig, a mint az indák nőnek, több helyen is földet kell azokra itt-ott tenni, mert az inda ott gyökereket fog eresztetni és a növény annál erősebben táplálkozván, még bővebben fog teremni. Fontos dolog az is, hogy mihelyt az ugorka kellő nagyságúra megnő, azonnal le kell azt szedni, hogy ne húzza tovább feleslegesen a tő erejét, mely így azonkívül még nagyobb termékenységre is sarkaltatik.

A zeller termesztése. Igen szép és nagy zellert lehet termesztetni, ha augusztus vége felé elkaparjuk a földet a zellergumóról egészen a főgyökérig, és ez alkalommal mindenféle mellékgyökeret szépen letisztogatunk, az előállott gödröt pedig jó komposztfölddel töltjük meg. Nagyon jó aztán, ha valami ócska hordóba vagy kádba fahamut és kormot keverünk fel vízzel s ezzel a növények töveit minden héten egyszer, szeptember havában, meglocsolgatjuk. Ezt a locsolást este hajtsuk végre, de ha másnap meleg, napos idő lenne, akkor délelőtt ismételjük még a locsolást tiszta vízzel. Az így nevelt zeller nemcsak rendkívül nagy és szép lesz, hanem mentes mindenféle rozsdafolttól, azonkívül az íze is különös jósággal fog kitűnni.

Nagy zeller nevelése. Igen nagy zellert növelhetünk, ha a zellernek, midőn félig kifejlődött, mintegy 10 centiméterrel a gumó felett a szárát hánccsal úgy összekötjük, hogy az azontúl következő levelek ne tudjanak áttörni. Ezáltal azt érjük el, hogy a gyökerektől fölszívott tápanyag egészen a gumó növelésére használtatik föl, minek következtében ez a rendesnél jóval nagyobbra nő. De nemcsak a gumó lesz nagyobb, hanem a kötés miatt benszorult levelek is olyan gyöngédek lesznek, hogy kitűnő saláta készíthető belőlük.

BORÁSZAT ÉS SZŐLŐTERMESZTÉS.

Borderítés. Rossz színű, zavaros bor színét megjavíthatjuk úgy, ha fél kiló gelatint 12 liter vízben folytonos keverés közben addig főzünk, míg a gelatin egészen felolvadt. Ekkor tiszta faedénybe öntjük s midőn kihűlt, a tisztítandó borba öntjük, a melylyel nagyon jól összekeverjük, összezurboljuk s úgy hagyjuk, míg a bor leülepedett, megtisztult, midőn aztán az üledékről lefejtjük a bort. Fél kilogramm gelatin körülbelül 15 hektoliter borra elegendő.

A bor utóerjedése ellen. Némely bor 1—2 éves koráig nagyon hajlandó az utóerjedésre s ez évenként kétszer-háromszor is megtörténhetik. Ezen a bajon úgy segíthetünk, ha a bort meleg időben kiviszszük a napra hordóstul s ott nedves ronggyal beterítjük, nehogy a donga menetei kitáguljanak. Három-négy nap alatt a bor teljesen kiejed és lefejtve többé nem jön erjedésbe. Ez az egyik és a legtermészetesebb mód a bor utóerjedésének meggátlására. A másik mód abban áll, hogy minden hektoliter borra veszünk egy decziliter cognacot, ebben feloldunk egy gramm szaliczilsavat, az egész oldatot elkeverjük 5—6 liter borral, ezzel egy tiszta hordót kiöblítünk s az érjedésre hajlandó bort a hordóba fejtjük át. De ez utóbbi csak akkor alkalmazható, ha pl. útra készítették elő a bor nyáron s nincs már idő az előbbi eljárás végrehajtására. Szoktak kénezést is alkalmazni ily czélból, de ez már egészségi okokból nem ajánlható, de különben is a kénezés hatása nem soká tartana.

A bor faíze. A bornak ez a kellemetlen hibája akkor áll be, ha új hordóba töltjük vagy abban erjesztjük ki. A hordó fájában ugyanis különféle anyagok vannak, melyeket a bor apránként feloldva magába vesz s ebből származik az ismert faíz. Némelyek úgy gondolják ezt elkerülni, hogy mustot erjesztenek ki az új hordóban, a mi használ is, de nem egészen,

mert a fakivonat anyagának egy része mégis megmarad s rontani fogja a bor ízét. Az említett bajt legbiztosabban úgy lehet elkerülni, ha az új hordót használat előtt többszörösen és jól kiforrázzuk, ügyelvén rá, hogy a forró vízgőzök mentül alaposabban átjárhassák a dongákat. Így megszabadul a hordó az oldható anyagoktól s veszély nélkül fejthetjük bele a bort. Néha a palaczkra szedett boron is érezhető némi faíz, a mi a dugóktól származik; használat előtt tehát tanácsos a dugókat mindig jól kifőzni.

A bor megbarnulása. Ha észreveszszük, hogy a fehér bor a levegőn megbarnul vagy megfeketedik, akkor keverjük az ilyen borhoz 5—10 százalék friss seprőt, a melyet valamely egészséges hordóból vettünk ki. (Tehát 1 hektoliter hibás borra 5—10 liter seprőt számítva; mentől barnább a bor, annál többet.) Evvel a seprővel aztán a bort többször felkeverjük, két hét múlva pedig lefejtjük. Tejjel is meg lehet tisztítani, deríteni, az ilyen bort. Ez azonban nem minden bornál használ, azért előbb mindig kicsiben próbát kell tenni, ilyenformán: egy jó félliternyi bort üvegre húzva, ebbe egy kávéskanál friss tejet keverünk s naponta néhányszor felfordítjuk a nélkül, hogy nagyon összeráznánk. Aztán két napig állni hagyjuk. Ekkor, ha látjuk, hogy a bor szépen megtisztult, akkor nagyban is alkalmazhatjuk a tejjel való tisztítást, olyan formán, hogy egy hektoliter borba egy liter friss tejet keverünk.

A bor és a hőmérséklet-változás. Általában ismeretes, hogy az a bor, mely a pinczeajtó közelében van elhelyezve, a romlásnak jobban ki van tétetve, mint azok a hordók, a melyek távolabb, a pincze belsejében állanak. Ennek pedig az az oka, hogy az ajtó körül levő hordót jobban éri a hőmérséklet ingadozásai, a hideg és meleg változásai, a mi a borra nézve felette káros; hiszen azok a legjobb pinczék, a melyekben a melegség majdnem mindig egyenletes. Ezért ha lehet, hordót az ajtóhoz közel ne állítsunk fel, vagy pedig valami szalmazsákkal, gyékényvel, vagy ilyes valamivel igyekezzünk a hideg behatolását megakadályozni.

Bor készítése szilvából. A jó érett szilvát (a berczenzei vagy magraváló legjobb e czélra), rakjuk bele egy hektoliteres, tisztára kiforráztott boros hordóba. A hordót félnagnál feljebb töltsük meg szilvával, aztán öntsünk rá 2 liter tiszta alkoholt, tegyünk bele 2 deka szegfűszeget és fahéjjat, végre töltsük tele a hordót vízzel s gyengén dugaszoljuk be, aztán tegyük le a boros pinczébe, hol 3—4 hónap alatt kész lesz a szép sötétpiros színű szilvabor, melyet aztán üvegekre lehúzhatunk s használatba vehetünk.

Borkészítés ribizliből és meggyből. A hol ez a két gyümölcs bőven van, ott igen jó és kellemes ízű bort lehet belőlük készíteni, a melyet bárki is szívesen megihat. Az eljá-

rás a következő: összezúzzuk a ribizlit s a levét egy edénybe kinyomjuk, ugyanezt tevén a meggyel is. Ekkor a kétféle levét a következő arányban összevegyítjük: 1 liter ribizli-lé és fél-liter meggy-lé, a mely keverékhez még két liternyi ivóvizet öntünk és 1 $\frac{1}{4}$ kiló fehér czukrot adunk, a mely a mint feloldódott, kész a must. Ez épen úgy ki fog forrni mint a szőlőből készült must, csak hogy a kiforrása jóval tovább tart, miért tanácsos lehetőleg meleg kamrába vagy pinczébe juttatni a forrás gyorsítása végett. Az ilyen bor ősz végére rendszeren már annyira megtisztul, hogy akár üvegre is lehet fejteni.

A megfeketedő boron segíteni. A megfeketedő boron következőképen lehet segíteni: A kérdéses borból öntsünk 1—1 liternyit különböző edényekbe s mindegyikbe tegyünk porrá tört borkövet, még pedig egyik edénybe többet mint a másikba, mindazonáltal pontos mérték szerint s jegyezzük fel, hogy melyik edénybe mennyit tettünk? Két napi állás után aztán megvizsgáljuk, hogy találunk-e köztük olyat, a melyekben a bor már nem feketedett meg. Ha esetleg nem találunk, akkor még több edénybe veszünk bort s ezekbe az eddigieknél több borkövet teszünk, míg végre eltaláljuk, hogy a bor nem feketedik meg. Ekkor aztán számítást teszünk s annyi borkövet teszünk a hordóba is, a mennyi az edénypróba szerint elegendő lesz a hordóban levő bor megfeketedését megakadályozni. Vigyázzunk azonban, hogy kelleténél több borkövet ne alkalmazzunk. Ezen eljárás rendszeren használni, ha pedig nem használna, akkor már csakis többszöri derítéssel segíthetünk a bajon.

A meggyengült bor erősítése. A meggyengült bort úgy erősíthetjük, ha abba tiszta borszeszt, vagy cognacot keverünk, nagyon vigyázva arra, hogy akár szeszt, akár cognacot használunk, mindenik tiszta legyen, mert különben a bort is elrontaná. Hektoliterenként elégséges 3—4 liter szesz vagy cognac, melyeket a borral jól össze kell keverni. Az így megerősített bor nem élvezhető mindjárt, mert kellemetlen az íze, hanem állani kell hagyni legalább is 3 hónapig, midőn ismét visszanyeri természetes borízét.

A nagyon megánszlógolt borok javítása. A túlságosan ánszlógos bor erős fejfájást okoz s különben is egészségtelen. Azért segíteni kell rajta, a mi pedig következőleg történik: A bort czinezett, vagy legalább teljesen tiszta rézüstbe töltjük s jól égő tüzet teszünk alá, hogy a bor a nélkül hogy forrna, jól felmelegedjék. A bort még melegében vissza kell önteni a hordóba s nem várni, míg az üstbe hűl ki. Megjegyzendő, hogy ezzel még nincs teljesen segítve a bajon, szükséges tehát a bort minél többször szabadon lefejtetni, míg végre el fogja veszteni túlságos kénessav tartalmát.

Borosüvegre való szurok. Vegyünk $\frac{1}{4}$ kiló sárga viaszt, 60 deka fehér szurkot és 65 deka kolofoniumot, melyeket olvaszszunk össze. Midőn ezen anyagok egy tömeggé összeolvadtak, akkor kész a szurok, a melybe csak bele kell mártani s megforgatni az üvegek nyakát.

A borseprő eltartása. Nagyon jó, ha az embernek újig van friss borseprője, hogy az esetleg megbarnult, vagy egyéb hiba folytán újra erjesztendő bort erjedésbe lehessen vele hozni. Ha a sűrű seprőt, mely az új bornak lefejtése után származik, egyszerűen csak összegyűjtik egy hordóba s ezt a pinczében állni hagyják, a seprű rendszerint már rövid idő alatt felbomlásnak indul, rothadni kezd. A seprőt azáltal lehet hosszabb ideig eltartani, hogy közvetlenül a bor lefejtése után, egy előzetesen jól kimosott és megkénezett hordóba töltjük s annak száját egy ráragasztott papírral elzárva, a hordócskát jégverembe helyezzük, hol hiba nélkül eláll.

A bor lefejtéséről. Legtöbbször az idején való lefejtéstől függ a bor tartóssága és jósága. Ezért arra mindig kiváló gondot kell fordítanunk. Az első lefejtésnek az a célja, hogy a bort a gorombáb seprőről elválaszszuk, minélfogva meg kell várni, míg a seprő jól leülepedett, mert a túlságos korai lefejtés célhoz nem vezetne. De más ok miatt is óvakodni kell a nagyon korai lefejtéstől. Ugyanis az első forrás után még sok borban marad cukor, a minek szintén ki kell forrni, illetőleg szeszszé átalakulni, már pedig ezt az erjedést nagyon elősegítik a seprőben levő erjesztő gombák, melyeket azonban a korai lefejtéssel eltávolítottunk volna. Ezenkívül azt is vehette észre akárki, hogy a seprő hol barnább, hol fehérebb szokott lenni. S ezt a barna színt, a borból vonza le magába a seprő, a mi ismét óv a korai lefejtéstől, hogy a seprőnek ideje legyen a bor színét is javítani. És valójában a tapasztalt borász, ha barna színű bort lát, már mindjárt tudja, hogy azt a bort bizonyosan kelleténél korábban fejtették le. De viszont a nagyon kései lefejtés szintűgy helytelen. Mert ha soká behagyjuk a seprőt, akkor a bor hamarabb megvirágosodik s a bor kellemetlen szagot kaphat. Mikor legyen tehát a lefejtés leghelyesebb ideje? Erre nem lehet olyan egyszerűen megfelelni, mert ez főkép a bor természetétől függ, továbbá hogy milyen a pincze, milyen volt a forrás, milyen az időjárás? A Rajna vidékén sokszor esztendeig is rajta hagyják a bort a seprőn, mert ezen borokban sok a cukor, azontúl ott nagyon későn szüretelnek, a must tehát hidegen kerül a pinczébe s a pinczék is hidegek, úgy, hogy az erjedés igen lassan folyik. Ha tehát korán lefejténék a bort, megszakítnák a forrást és az tavaszon újra kezdődnék, még pedig seprő hiányában rosszul. Viszont, a hol a must gyenge, ott korán szokták az első lefejtést végezni. Ezek így állván, legcélszerűbb, ha az ember időnként borából egy-

egy üveggel lehúz, azt meleg szobába állítja s ha látja, hogy a bor egészen kiderül, akkor elérkezett a lefejtés ideje, ha ellenben zavaros marad, sőt légbuborékok is szállanak fel benne, akkor a lefejtéssel még várni kell. Különben hogy az ilyen próbáknak mikor van ideje, arra nézve tartsuk figyelemmel a következőket: A gyenge borokat már újév táján le kell fejtetni, kivált ha meleg időben esett meg a szüret s a bor hamar kiforrott; középerejű borokkal várhatni februárig is, de csak ha a pincze nem meleg, mert ez esetben itt is korábban kell a fejtést megejteni. Az erősebb borokat ritkán kell márczius előtt fejtetni. Ezekon kívül azt is vegyük tekintetbe, hogy az első forrásnak mikor volt vége, minél hamarabb történt ez meg, annál hamarabb lehet a fejtéshez fogni. Azonban, ha az első forrás bevégződött ugyan, de azért a bor még nem forrta magát ki egészen és sok a cukortartalma, akkor ne fejtsük le, hanem a seprőt kavarjuk fel benne. Sőt ha meleg a pinczénk, akkor az ilyen bort seprőstől lefejtethetjük ugyan-csak a régi hordójába, minek célja az, hogy így levegő keveredjék közé, a mi a kiforrást aztán siettetni fogja. Legtöbben az első lefejtés után néhány héttel másodsor, majd olykor még harmadszor is le szokták a bort fejtetni. Czélszerű ezen utófejtéseknél a bort előbb edényekbe húzni s csak úgy tölteni a hordóba, a minek célja az, hogy így a bor minél több levegővel keveredjék s a szénsava is elillanjon; nevezetesen az erősebb boroknál, míg a gyengébbeknél már ez elmaradhat a második lefejtés alkalmával, mert ezekben jót tesz a szénsav, mely az ilyen bornak üde ízt ad s némileg még tartósabbá is teszi.

A direkt termő szőlőkről. Így nevezzük azon amerikai szőlőfajokat, a melyeket nem szükség beoltani, mert így is használható gyümölcsöt teremnek. Ezért sokan zavarban vannak, hogy nem jobb volna-e hát ilyen szőlőt ültetni, mint a drága oltványt? Ezért erről is rövid ismertetést közlünk. Nem lehet a direkt termőket általánosan ajánlani s ha az oltványok többre kerülnek is, mégis csak jobb azokkal betelepíteni szőlőinket. A direkt termők gyümölcse ugyanis valami kellemetlen ízzel bír, olyanformával, mintha valami poloska akadna az ember foga alá, vagy pedig földi eper ízt érzünk. Az Izabella nevű fekete szőlő már még a fillokszera előtti időkből sok helyen ismeretes nálunk, a milyen ennek az íze, olyan a direkt termőké is, és ez a különös, kellemetlen íz átszarmazik a borra, annál nagyobb mértékben pedig, mentől tovább áll a must törkölyön. Azért a ki netalán direkt termő szőlőt tenyészt, szüretkor arra vigyázzon, hogy a mustot mentől hamarabb levegye a törkölyről. Igaz, hogy ha gyakran lefejtjük a bort, akkor ezen ízt nagyrészt elveszti, de azért még sem lesz a mi szájunk íze szerint való. Ezenkívül tudni kell azt is, hogy

a direkt termő szőlőfajták nagyobb része nem is áll ellene jól a fillokszerának s nemsokára erőt vesz rajta az ártalmas féreg, habár nem épen olyan könnyen is, mint a mi régi fajtáinkon. Direkt termő különben többféle van, melyek közül legismertebbek a Herbemont, Jork-Madeira, Kanada, Jaquez és Othello. Ezek közül a fillokszerának legkevésbé áll ellent a Kanada és Herbemont, a melyek mentől hamarabb kipusztulnak, tehát szót sem érdemelnek. A Jork-Madeira már jobban ellent áll, de ez meg keveset terem és a gyümölcse is rossz. Az Othello sem áll jól ellent, ezt is nagyon megtámadja a fillokszera, de megvan az az előnye, hogy sokat terem, az az említett különös íze nem valami erős, gyümölcsei pedig igen szép kinézésűek. Még legjobban ellentáll a Jaquez, a mely a neki való talajon igen sokat is terem, de gyümölcse aprószemű s nem sokat mutat. Bora különben nagyon sötét-vörös.

Dohos pincze kitisztítása. Először seperjünk le mindenféle penészt, port a falakról s egyéb tárgyokról, akkor a hordók dugóit erősen beverjük, a pinczén mindenféle szelelő lyukat, ablaknyílást betömünk, egy edénybe a pincze közepére 1—2 kiló sót teszünk, melyre kénsavat öntünk, — 1 kiló sóra $\frac{1}{2}$ kiló kénsavat számítva. — Ekkor azonban gyorsan el kell hagyni a pinczét, mert mérges gáz fejlődik ki s a pinczeajtót is rögtön be kell zárni. Így marad aztán a pincze néhány óráig, midőn az ablakokat, ajtót megint megnyitjuk s a pinczét jól kiszellőztetjük, mely ilyenformán a dohosságtól megszabadult. Most még ismét leseperjük, törölgetjük a falakat, ászkokat, hordókat s addig szellőztetünk, míg a kifejlett gáz erős szaga egészen eltűnik.

A hamisított vörös bor felismerése. Hogy a vörös bor színe hamisított-e vagy eredeti, következő eljárás szerint ismerhetjük meg: Egy darab simára részelt, égetett mészre, csepentsünk néhány cseppet a borból s ha azt látjuk, hogy a mész néhány percz mulva sötét-sárgásbarna lett, akkor a bor színe természetes, ha ellenben a mész ibolyaszínű lesz, akkor a bor mályvával van hamisítva, ha rózsaszínű lesz a mész, akkor a bor fuchsinnal van festve, ha sötét-ibolyaszín lett a mész, akkor a bor bersenynyel van hamisítva, míg ha a mész sárgás-vereset mutat, ez annak a jele, hogy a bort alkörmössel festették meg.

Igen nagyszemű szőlőt termesztetni. A rendesnél sokkal nagyobb szemű fürtökre tudunk szert tenni, ha a fürt semeit, mindjárt a virágzás után, mihelyt az apró szemek láthatók lesznek, — valami hegyes ollóval megritkítjuk. Így aztán a megmaradt szemek rendkívül buján és szépen fognak fejlődni s a szokottnál jóval tetemesebb nagyságot érnek el. Vigyázni kell azonban, hogy csipkedés közben a kocsányokat meg ne

sértsük. Az így nevelt fürt valódi dísze lesz az asztalnak, sőt a kinek ideje s kedve van az ilyesmivel való foglalkozásra, ilyenformán még a piacz számára is jól megfizetett fürtöket nevelhet.

Kellemetlen szagú boron segíteni. Ha valamely bor csáva, vagy záptojás szagot kezd kapni, akkor azon gyakran lehet úgy segíteni, hogy a bort egészen friss szénen csorgatjuk, vagyis szűrjük keresztül. Így a bor színét elveszti ugyan, de ez nem oly nagy baj, mintha a kellemetlen szag használhatatlanná tenné.

A nyúlós bor javításáról. A bor nyúlóságát egy bizonyos parányi gomba okozza, mely a borban levő cukrot olyan gummiféle anyaggá alakítja át. Ez a nyúlóságot okozó gomba pedig leginkább az alkoholban szegény, tehát gyenge boroknál hatalmasodik el, kivált ha még egyúttal a szőlőben is sok rothadt volt, a pincze pedig nem jó; de elősegíti a nyúlóságot az is, ha a bor jól ki nem erjedt és ha a seprőn sokáig hagyjuk, míg a bornak nagyobb csersav és szesztartalma akadályozza az említett gombák kifejlődését, tehát a megnyúlósodást. Ezeket tudván, önként következik, hogy mit tegyünk a nyúlósodás elkerülésére. Vagyis ha a sokak által gyakoroltatni szokott és kétségtelenül leggyökeresebb módszerhez: a mentől hamarabb való megiváshoz folyamodni nem akarunk, — hát akkor először is erjeszszük meg a mustot a szőlő héján és kocsányán, hogy minél több csersavat szedhessen magába, adjunk még a mustba valamelyes cukrot is, hogy szesztartalma nagyobb legyen, aztán gondunk legyen rá, hogy az erjedés jól végbe mehessen, végre ne hagyjuk a bort sokáig a seprőn, a mint pedig ez nagyban divatozik különösen olyan vidékeken, a hol a borok a nélkül is nagy hajlandósággal birnak a megnyúlósodásra. Ha már egyszer a nyúlósodás bekövetkezett, akkor vagy adjunk hozzá tiszta szeszt, vagy pedig hektoliterenként keverjünk közé 25—30 grammnyi csersavat, jól felkavarva ez alkalommal a bort. Ezután megvárjuk, míg a borban levő nyák leülepedett, midőn is a bort lefejtjük és derítjük.

Penészes hordók tisztítása. Helytelen eljárás az, hogy a penészes hordót egyszerűen kiforrázzák, mert így a leforrázott penésztől kellemetlen szagot és ízt kap a hordó. Helyesen úgy járunk el, ha a hordót előbb kefével és hideg meszes, — szóadás, vagy kénsavas vízzel jól megtisztítjuk, kiöblítjük és csak azután forrázzuk ki.

Penészes hordók tisztítása. (Más.) Egy tiz hektoliteres hordóba 100 gramm mustárlisztet kell tenni és arra tiz liter forró vizet önteni s a hordót légmentesen bedugaszolni. Egy idő múlva észre lehet venni, hogy a hordó dongái izzadni kezdenek, s úgy látszik, mintha a fán átnyomulna a nedvesség. Midőn meghűlt, ki kell a vizet eresztetni és többször, előbb

meleg és aztán hideg vízzel kiöblíteni a hordót. Így elveszti minden penészszagát és tökéletesen megtisztul.

A peronoszporáról. Szőleink legnagyobb csapása a fillokszera után a peronoszpora, a mely ellen azonban permetezéssel biztosan lehet védekezni. Csakhogy ennek is tudni kell a módját, mert különben a teljes siker elmarad. Ezért ismertetjük itt az idevonatkozó legfontosabb tudnivalókat:

A bordói keverék. Így hívják azt a folyadékot, a mely legalkalmasabb a peronoszpora ellen való permetezésre s a mely rézgáliczból (kékkő), mészből és vízből készül. E keverékből negyed holdnyi szőlőre a tavaszi permetezéshez elég lenne 1 hektoliternyi s a készítésnél így járunk el:

Előveszünk egy faedenyt, például egy tisztára kimosott petróleumos hordót és bele mérünk 1 hektoliternyi tiszta vizet. Azután előveszünk egy dézsát s ebbe 1 kilogramm tiszta égetett meszet rakunk be. Ha ezt megtettük, a petróleumos hordóból annyi vizet merünk a meszes dézsába, folytonos keverés között, hogy a mesz necsak megoldódjék, hanem jól felhiguljon. Ha így a meszes vizet, vagy a mint ezt nevezni szokták, a mésztejet, elkészítettük, állani hagyjuk, hogy kihűljön.

Most előveszünk 1 kilogrammnyi rézgáliczot, — a mit kékkőnek is szoktak nevezni — bekötjük ezt egy darab zsákvaszon-zacskóba, melynek nyakára zsinórt kötöttünk, s a zsinóron át beeresztjük a kékköves zacskót a petróleumos hordóba annyira, hogy a zacskó úgy nyakig a vízbe lógjon. S hogy a zacskó így maradjon, egy a hordóra tett szőlőkaróra a zsinórt megerősítjük.

A kékkő 3—4 óra múlva a vízben szépen feloldódik, s a már üres, legfeljebb némi szemetet tartalmazó zacskót félredobjuk.

Most egy tisztára mosott szőlőkaróval előbb ezt a kékkő-oldatot jól felkeverjük s azután a mésztejet lassan a petróleumos hordóba öntjük, ennek tartalmát folytonosan keverve. A meszes dézsa alján rendszeren kavics vagy homok gyűlik össze, ezt ne öntsük a petróleumos hordóba, hanem öntsük félre.

Ha a mésztej a petróleumos hordóban a kékköves vízzel jól összekeverődött, gyönyörű fehéreskék folyadékot kaptunk, a mely *egy percentes bordói keveréknek* nevezetik. Egy percentesnek azért, mert készítéséhez 1 hektoliter vízre 1 kilogramm égetett meszet használtunk. Az ilyen egy percentes keverék használandó mindig a szőlő *tavaszi első befecskendezésére*.

De készíthetünk erősebb, két vagy három percentes keveréket is. A két percentest akként készítjük, hogy 1 hektoliter vízre 2 kilogramm kékkövet és 2 kilogramm égetett meszet számítunk s ép úgy bánunk el velük, mint az egy percentes keverék készítésénél. A két percentes keverék a szőlő *nyári permetezéséhez* használandó.

Akár a két perczentes vagy több perczentes, akár az egy perczentes keverék, ha hosszabb ideig nyugodtan állni hagyjuk, kinézését megváltoztatja. Ugyanis a keverék egy része mint kékszinű sűrű anyag leülepszik a hordó fenekére s e fölött majdnem tiszta víz foglal helyet.

Ha a keverék leülepedése megtörtént, a hordó felső részéből egy pohárral kimerítünk. Ha a pohárba merített víz nem kékszinű, akkor a keverék jól van elkészítve s a fecskendezéshez használható; ha azonban kékszinű, úgy a keverékhez még hideg mésztejet, úgy egynegyed kilogramm égetett mészből készültet kell önteni.

Az eljárás épen olyan, mint a hogy leírtuk, csak hogy most már természetesen az égetett mészre nem a petróleumos hordóból merítünk, hanem arra tiszta vizet öntünk. A megjavított keveréket biztosság kedvéért a leülepedés után ismét megvizsgáljuk, habár, ha jól mértük le a meszet, a legritkább esetek közé (csak ha a mész nagyon tisztátalan és már elmálásban volt) tartozik, hogy egy kilogramm kékkőre ugyanannyi mész elegendő ne legyen.

Nagyon egyszerű ily módon megvizsgálása annak, hogy a keverék jó-e vagy nem? De ha valaki rövidebb úton akar erről bizonytságot szerezni, ezt is könnyen megteheti.

Ugyanis három krajezárért minden gyógyszerárban kapni néhány vékony szelet veres lakmuszpapirost. A midőn a mésztejet a kékköves vízhez hozzáöntöttük s az egészet jól felkevertük, bemártunk ilyen veres lakmuszpapir-szeletet a kész bordói keverékbe s megnézzük, hogy veres marad-e, vagy megkékül? Ha megkékül, akkor a keverék jó; ha veres marad, akkor olyan módon, mint elmondottuk, még mésztejet kell a keverékhez önteni s ezután a veres lakmuszpapirral új próbát tenni.

Ha a bordói lét már elkészítettük; akkor hozzáfoghatunk a szőlő bepermetezéséhez, de mielőtt kifecskendeznénk a bordói lét, azt mindig előbb jól fel kell keverni. Ez nagyon fontos dolog.

Mind a tiszta kékkő-oldat, mind a már elkészített bordói lé a vasat, vasedényeket megtámadja, azért sem a bordói lé elkészítéséhez, sem annak merítéséhez vasedényeket vagy kanalakat ne használjunk, mert ezek elromlanak. Legjobb a mondott célokra fa- vagy cserépedényeket használni, habár a rézedények is bátran használhatók.

Permetező gépek. Ha csak kertünkben volna néhány szőlőtőkénk, akkor nem volna érdemes valami fecskendező készüléket vennünk, hanem a bordói lét (a melyből ilyenkor természetesen nem is kell egy hektoliternyi) egy kis czirokseprővel ráfecskendezzük a szőlőre. De az ilyen munka a bordói lé nagy pazarlásával jár s a mellett lassú és nem is elég töké-

letes; ha tehát valaki nagyobb, csak egy negyedholdnyi szőlővel bírna is, annak fecskendőkészüléket kell beszereznie.

Ilyen fecskendők, az úgynevezett permetezők, mai napság már szőlővidékeken minden vaskereskedésben kaphatók. Permetezőknak azért nevezik ezeket, mert olyan finoman (sőt még finomabban) lehet belőlük a bordói lét kifecskendezni, mintha csak az eső permeteznék. A szőlő befecskendezésének munkáját is közönségesen permetezésnek nevezzük.

Permetező gép sokféle van, de itt csak azokat a kis gépet említjük meg, a melyek az országos gazdasági egyesület által rendezett permetező versenyeken az első díjjal lettek kitüntetve.

Egyik az Éclair nevű, mely kétféle nagyságban készül: a nagyobbba 15 liter lé fér be, a kisebbbe csak 10 liter; bármelyiknek ára 21 forint. E gépet a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete (Budapest) árulja. A hegyoldalakon lévő szőlőkbe ajánlatosabb a kisebb permetező, mert a nagyobb czipelése a munkást kifárasztja, míg a síkfekvésű szőlőkbe a nagyobb jobb szolgálatot tesz, mert a töltögetés és az ide-oda menés nem kíván ennél annyi időt, mint a kisebbnél.

A másik gép magyar gyártmány, Maranics Rajmár pécsi géplakatos Villám nevű permetezője. E gép puttonyába 15 liter fér be és ára 20 forint.

A gépekkel való bánásmódra megjegyezzük, hogy a munka végén minden nap meg kell a gépet (legalább úgy negyedéig) vízzel tölteni s a vizet kipermetezni belőle, hogy a víz a gépet jól kimossa. Akkor pedig, ha a permetezés időszaka bevégeződött, a ki- és lemosáson kívül minden csapot, minden csavart be kell olajozni, hogy a gépet összeállítani és szétszedni mindig könnyen lehessen.

A permetezés végzésénél a következő szabályokra ügyeljünk: 1. A szőlő minden hozzáférhető zöld részét be kell permetezni. Tehát a leveleket ép úgy, mint a fürtöket. A szőlő lombozatát felkavarni azért nem szükséges.

2. A szőlősorokat mindegyik oldalukról be kell permetezni.

3. A munkás a permetező végét ne tartsa közel ahhoz a tőkéhez, melyet permetez, mert ilyenkor csak kevés lombot és ezt nagyon bepermetezi; álljon a munkás vagy két lépésnyire attól a tőkétől, melyet maga előtt permetez. Nem szabad úgy permetezni, hogy a leveleken egészen borsószem nagyságú cseppek legyenek. Mert a nagy cseppeket a szél megszáradásuk után könnyen letördeli s a zápor is könnyebben leveri. A jól permetezett szőlő levelein nem látni csak legfeljebb mákszem-nagyságú cseppeket, de ezek legyenek az egész levélen egyenletesen elosztva.

4. Ne permetezzen egy tőkét oly hosszú ideig a munkás, míg azt megkékültni látja, mert a kellő módon permetezett tőke

első pillanatban olyannak látszik, mintha közönséges vízzel fecskendeztük volna be, s csak akkor kékül meg, ha a lé a lombozaton megszáradt, mi napos időben úgy egy negyedóra mulva áll be.

5. Ha a szőlő nagyon meredek, a munkás lefelé ne permetezzen, mert így becsületes munkát nem végezhet. Igaz, hogy így sok idővész kárba, de jobb, ha ezt az időt nem sajnáljuk, mintsem rossz munkát végeztessünk.

6. A mint a túlságos permetezéstől óvakodjunk, úgy óvakodjunk a fukar permetezéstől is. Előre sohasem lehet kiszámítani, hogy mennyi lére lesz szükségünk, azért a gazda mindig több kék követ és meszet tartson készletben, mint a mennyit körülbelül szükségesnek tart.

7. Esőben, vagy ha esőre áll az idő, ne permetezzünk, de viszont különösen záporosó után fogjunk azonnal a permetezéshez, mihelyt a lombozat megszáradt, mert a záporok utáni idő a legveszedelmesebb.

8. Közvetlen a kötözés után ne permetezzünk, hanem várjunk 2—3 napot, míg a megbolygatott szőlőlevelek természetes helyzetet vesznek fel.

Mikor és hányszor permetezzünk? Sem azt, hogy mikor, sem azt, hogy hányszor permetezzünk, pontosan kiszámítani nem lehet, az mindig főleg attól függ, hogy minő az időjárás. Egy szabályt azonban el ne felejtünk, s ez az, hogy az első permetezést minél előbb, ha csak az esőzések nem akadályoznak ebben, végezzük el még május hónapban és mindennek előtt még a virágzás előtt.

Ha az első permetezést a virágzás előtt elvégeztük, a virágzás után, az első permetezést követőleg úgy 4—5 hétre (június-júliusban), végezzük el a második permetezést. Míg az első permetezéshez mindig csak egy perczenes bordói lét használunk, mert ilyenkor a lombozat még gyengébb, miért a gyenge levelek egy része könnyen leperzselődik, addig a második permetezéshez használunk két perczenes lét, mert ilyenkor az egészen fiatal levelek is erősebbek, mint a tavaszi fiatal levelek.

Legalább kétszer okvetlenül szükséges permetezni. De az esetben, ha azt látjuk, hogy az egyre előtörő fiatal leveleket a betegség erősen megtámadja, vagy ha látjuk, hogy a nem permetezett szőlőkben a betegség erősen jelentkezik, vagy ha erős esők a bordói lét lemosták volna, szükséges a harmadik permetezés is (július-augusztus hónapban).

De a csemege- vagyis enivaló szőlőket július végén túl ne permetezzük, mert szedésükkor esetleg még nyomai lesznek rajta a lének, s az ilyen szőlő undorító, azt nem veszik meg; sőt a korai (már augusztus közepe tájában érő) csemege-szőlőket július elején túl sem tanácsos permetezni. A bornak

szánt szőlőt azonban bátran permetezhetjük egész augusztusban, sőt ha nagy melegek volnának s a betegség erősen jelentkezik még mindig, úgy ezeket szeptember hóban is (főleg a hajtások jó kiérése tekintetéből) bátran permetezhetjük.

Az elmondottakból következik, hogy a szőlőt legalább kétszer, a legtöbb esetben háromszor s esetleg négyszer is kell permetezni, a mi mindig az időjárástól függ. Esős meleg időben, a mikor a betegséget okozó gomba buján fejlődik s a mikor a bordói lé jobban lemosódik, többször, ellenkező időjárásban kevesebbszer kell permetezni.

A permetezésnél nagy gondunk legyen a fiatal ültetvényekre s a szőlő- és oltványiskolákra. A fiatal ültetvényeket legalább háromszor és esetleg négyszer kell permeteznünk, mert ezeknek nagy szükségük van a dús és jó egészségben lévő levélre, ép úgy a szőlő- vagy oltványiskolákban lévő növényeknek is.

A bordói keveréken kívül használnak-e más permetező szereket? Igen sokfélét; melyek közt legismeretesebb az azurin. De mindezeknél jobb és olcsóbb a bordói keverék, maradjunk tehát csak e mellett.

Ennek a keveréknek főhibája az, hogy salakja sokszor eldugja a gép finom lyukacskaít. Hanem ezen segíthetünk úgy, hogy a keveréket sűrű rézsztán megszűrjük és csak azután öntjük bele a gépbe.

Mennyi bordói keverék kell egy hold szőlőre? Ez különböző és a tőkék számától függ.

Továbbá még a művelésmódtól is függ; a hol pl. csapok mellett szálvesszőket is hagynak, nagyobb a szőlő lombozata, s így több permetező anyagra lesz szükség, mint oly szőlőben, melyben (feltéve, hogy a tőkeszám itt is akkora) csak csapokat metszenek.

Olyan szőlő permetezésére, melyen kataszteri holdanként vagy 6000 tőke van:

az 1-ső permetezéshez	3—4 hektoliter,	
a 2-ik	5—6	
a 3-ik	6—7	„

szükséges. „ lesz körülbelül

Ártalmas-e a permetezés az egészségre? Ha valaki úgy permetez, a mint mi ajánlottuk, nyugodt lehet a felől, hogy se gyümölcse, se bora nem lesz megmérgezve.

Mondottuk, hogy a bornak szánt szőlőt még szeptemberben is lehet permetezni. Az a kérdés merülhet fel tehát, hogy nem árt-e a mustnak, meg a bornak az, ha a szőlőt a permetező anyaggal belepetten szüreteljük?

Erre is azt felelhetjük hogy nem, még pedig főleg azért, mert a réz a fürt nyelére, a kocsányokra s a bogyók héjára van tapadva, s így legnagyobb része benmarad a törkölyben

s csak egy kis része megy át a mustba, a mi sem meg nem árt, sem a must ízén észre nem vehető. S mivel a mustból még az a kevés mennyiségű réz is leülepszik a seprűvel, a mi benne volt: a borban rendszeren nyoma is alig marad a réznek.

Míg a nem permetezett szőlő bora savanyú és gyenge, a megtörésre és egyéb borbetegségekre hajlandó, a permetezett szőlők bora olyan, mint a milyen a teljesen egészséges szőlő bora szokott lenni.

A peronoszpóra és a szőlőfajták. Hazai szőlőfajainkat mind megtámadja a peronoszpóra, de néhány amerikaiit nem. Ilyenek: a Ripária-szőlők, a Salonis, továbbá a Rupestris, hazánkban mindannyian már jól ismert alanszőlők, melyeket a peronoszpóra a legtöbb esetben teljesen megkimél, s ha megtámadja is, kárt bennök nem tesz. Ezeknek az említett amerikai alanszőlőknek telepeit tehát bátran permetezetlenül hagyhatjuk.

A kékkő jósága. Sajnos, nagyon hamisítják már ezt a szert is s néha ezért látszik a permetezésnek nem kielégítő sikere. Ezért kékkövet csakis teljesen megbízható nagykereskedésből kell beszerezni.

A szénkénegezésről. A fillokszerának ugyan legjobb orvossága az, hogy homokba ültessük a szőlőt, a hol ez a féreg nem tenyész, vagy pedig az amerikai alanyokba való oltás. De a mi régi honi fajta szőlőinket is szépen fenn lehet szénkénegezés segélyével tartani, a mint ezt igen sokan teszik is nagy sikerrel, többek közt a Balatonmelléken, Fehérmegyében s másutt.

A szénkénegezés magyarázata az a gyérítő eljárás, hogy a fillokszeralepett szőlő talajába bizonyos mennyiségű szénkéneg fecskendeztetik, minek következtében a szőlőgyökereken tanyázó fillokszerák száma megkevesbítettik, „meggyérítetik“ s a szőlőtőkék továbbra is termőképes állapotban fentartatnak.

A szénkéneg záptojás szagú, színtelen folyadék, mely a víznél nehezebb, a szabad levegőn gyorsan elpárolog és épen olyan gyulékony, mint a petroleum. Azért szigorúan óvakodni kell a szénkéneghez égő gyertyával, szivarral, pipával stb. közeledni; a gyérítést végző munkásoknak a dohányzás megtiltandó.

A gyérítő eljárás alkalmazását azonnal el kell kezdeni, mihelyt valamely szőlőben a fillokszer jelenléte megállapítottatik. Nem szabad vele addig várni, a mikor a szőlőn a pusztulás jelei már külsőleg is mutatkoznak, mert ilyen esetben több év kell, a míg a szőlő magához jön és ismét rendes termést ad.

Újonnan ültetett szőlőket, melyeket az ember fillokszerás

talajban, vagy fillokszerás szőlők közelébe telepített, már a kiültetést követő ősztől vagy a következő tavasztól fogva gyérítő eljárással kell kezelni.

A gyérítő eljárás évenként egyszer alkalmazandó és pedig rendszeren vagy őszzsel szüret után, vagy kora tavasszal a szőlő fakadása előtt.

Oly túlságosan nyirkos és kötött agyagtalajnál, mely őszzsel és tavasszal nem bír eléggé kiszikkadni, a gyérítés inkább nyáron, a szőlő elvirágzása és érése közé eső időszakban végzendő.

A szőlő talaja ne legyen átázva, mert akkor a szénkéneg párái nem terjedhetnek el benne egyenletesen és nem érhetnek el minden gyökérszálat. E miatt esős időben vagy sáros talajban soha nem szabad gyéríteni.

A kezelendő szőlő talaja legalább 30 centiméter mélységű legyen; a hol a sziklás altalaj ennél csekélyebb mélységben van, ott a gyérítés nem vezet sikerre.

A szénkéneg 25—30 centiméter mélységre fecskendeztik a talajba. Rigolozott vagy lazább talajba a fecskendő egyszerűen leszúratik s a kellő adag belöveltetik; kemény, kötött vagy köves talajnál azonban, melyben a fecskendő csak nehezen szúrható le, célszerű a lyukakat vasfúróval előbb megsúratni.

Az egy-egy lyukba fecskendezendő adag nagysága attól függ, hogy mekkora távolságban állanak egymástól a szőlőtőkék. A fő az, hogy minden négyszögméternyi területre átlag mintegy 24 gramm szénkéneg jusson és hogy minden egyes tőke körül (de tőle legalább 15 centiméter távolságra) legalább négy lyuk kerüljön. Ilyen adagolás mellett egy kataszteri holdra körülbelül 140 kilogramm szénkéneg szükséges.

A szénkéneg-fecskendőknél különösen arra kell ügyelni, hogy azok a kívánt szénkéneg-adagot, — melynek nagysága a dugattyúkra alkalmazott rézgyűrűkkel szabályoztatik, — pontosan adják ki. Azért a fecskendőket tisztán kell tartani és kellő gondozásban részesíteni. Arra is kell ügyelni, hogy a fecskendők munka után minden este kiüríttessenek és vízzel jól kiöblíttessenek. Éjjelre ne maradjon a fecskendőkben szénkéneg. A fecskendők egyes részeinek kenésére ne használjunk se olajat, se más kenőcsöt, hanem csak vazelint és glicerint.

Hogy a talajba fecskendezett szénkéneg kárba ne vesszen és el ne párologjon, a lyukakat a fecskendezés után azonnal gondosan be kell tömni.

A gyérítés mindig legalább két héttel előbb vagy utóbb történjék, mint a szőlőtők téli befedése vagy tavaszi nyitása.

A gyérítő eljárással kezelt szőlők átlag minden három évben jó bő trágyázásban részesítendők.

A fecskendő gépek közül legelterjedtebb a Gastine-féle

és Vermorel-féle „Select“ és „Excelsior“ nevű, melyek ára 25—30 forint körül van.

Egyébiránt mindezeknek, valamint a szükséges szénkének a megrendeléseért, valamint a szükséges útmutatásért a fentebb elsorolt szőlészeti s borászati felügyelőségekhez, szénkének-raktárakhoz lehet és tanácsos fordulni.

Egy hold szőlőnek egy évi szénkénegezése körülbelül 35—40 forintba kerül, de a hol értékesebb bor terem s trágyával is győzi az ember, mégis nagyon kifizeti magát.

A szőlő eltartása. A szőlőt korpa közt nagyon szépen el lehet tartani a következő eljárás szerint: A leszedett, ép és nem nedves vagy harmatos szőlőfürtöket olyan tiszta cserépfazékba rakjuk, a melynek az aljára előbb ujnyi vastagon korpát hintettünk. Erre rakunk egy sor szőlőt, erre ismét korpát, majd megint szőlőt és így tovább, míg a fazék tele lesz. Legfelül ismét korpa jön. Ekkor a felső korparéteget befedjük egy levél papirossal, fedővel beborítjuk a fazekat s beszurkoljuk a fedő széleit, aztán az egészet hűvös helyre elteszszük.

A szőlő eltartása. (Más.) Salomon, egy híres francia szőlész már évek óta foglalkozik az alább leírandó módon a szőlő eltartásával és pedig oly nagy sikerrel, hogy ezért nem csak aranyérmét kapott, hanem a francia kormány a becsületrend lovagjává is kinevezte. Eltartott szőlői pedig nagyon keresettek s a fogyasztók igen jól fizetik. Salomon eljárási módja igen egyszerű és a következőkben áll: Az eltartandó fürtöket az első szem fölött 12—15 centiméter hosszú vesszővel metszi le a töről s úgy teszi a vízzel telt üvegekbe, illetőleg poharakba, melyekbe egy-egy darab diónyi nagyságú szenet is tesz. A poharakat a női ruhakereskedésekben használatos nádbábukhoz hasonló léczállványokra aggatja fel, köralakban, egymás fölé több sorban. Pontosan megtartandó szabályok aztán, melyektől a siker függ, a következők: 1. Az eltartásra szánt szőlőnek teljesen érettnnek kell lenni s az eltevéshez csak igen száraz időben fogjunk. 2. Azon helyiségnek, hol a szőlőt elhelyezni akarjuk, északi fekvésűnek és légmentesen zártnak kell lenni. 3. Minden olyan helyiségben egy hőmérőnek és egy nedvességmérőnek — hygrometer — kell lenni; az előbbi 4—12 fokot, az utóbbi pedig 67—72 fokot mutasson. 4. A szőlőt gyakran meg kell vizsgálni s a netalán romlott szemeket kicsipkedni. 5. Ha a hygrometer 72-nél több fokot mutat, oltatlan meszet kell a kamrába berakni, hogy a nedvesség kevesedjék. 6. Ha penészszag érzik, ként kell a helyiségben elégetni. 7. Ha az üvegben már csak annyi a víz, hogy a szőlővesszőnek csak egy része ázik benne, akkor a vizet pótolni kell. 8. Sok világosság és levegő nem jó a szőlőre, sok nedvesség-

ben meg hamar elpusztul. 9. A helyiség tisztántartására nagy gondot kell fordítani.

A szőlő eltartása turfa segítségével. Ha chasselas vagy egyéb keményhájú szőlőt úgy rakunk egy deszkaládába, hogy a fenékre egy réteg szitált turfa-port hintünk, erre egy réteg szőlőt rakunk, erre ismét egy réteg turfát és így tovább, míg a láda tele lett, akkor a ládát elteszszük egy közönséges hideg kamrába, szőlőnk egész tavaszig igen szépen eláll.

A szőlő eltartásának egy újabb módja. Egy francia gazda, a mint őszön állani való szőlőt rakott el, néhány fürt egy spirituszos kamrába került véletlenül s ott is maradt. Midőn aztán később ráakadtak ezekre a fürtökre, meglepetve vették észre, hogy azok teljesen épek, telt szeműek, mintha csak egészen frissek volnának. Ebből kifolyólag aztán kísérletet tettek a szőlőnek spirituszos levegőben való eltartására, még pedig a következő módon: Készítettek téglából a szőlő befogadására alkalmas helyiséget, bevonva annak belsejét czeментtel, ajtót pedig jól zárót alkalmaztak rá. Ezen helyiségbe a szőlőfürtöket gyalúforgácsokra rakták és egy szélesszájú, alkohollal megtöltött nyitott üveget állítottak be a helyiségbe. A kísérlet igen jól sikerült, mert a fürtök még áprilisban is teljesen friss kinézésűek, levesek voltak, míg a padláson, pinczében régi módra elhelyezett hasonló fajú szőlők csak decemberig voltak tarthatók, de már akkorra is megránczosodtak, megfonnyadtak. Az elmondott eljárás olyan egyszerű és kevés költséggel jár, hogy megpróbálása nagyon ajánlatos.

A szőlőfajok metszése. Rendkívül sok függ a termékenységre nézve a szőlő metszésétől, mert míg az egyik csak csapos, vagy hosszú metszés mellett terem sokat, addig a másik a rövid metszést szereti stb. S hiába kezeljük jól a szőlőt, ha a metszést nem helyesen ejtettük, akkor bő termést hasztalan váránk. Ezért is kell az egyes szőlőfajokat külön ültetni, legálább soronként, hogy az ember metszéskor el ne tévedszen a dolgot. Hogy melyik szőlő milyen metszés mellett terem legtöbbet, azt ime felsoroljuk, megjegyezvén, hogy némelyik fajta két, sőt háromféle metszés mellett is jól terem; az illető hát szintén feltüntetjük, odaírván az illető faj után mindazon metszés-módot, a melyet az a faj szeret, mindenkor legjobb azonban az a metszési mód, a mely az egyes fajokra nézve előbb olvasható. Pl. a Mustaferszőlő után ott látjuk bejegyezve, hogy az rövid, csapos és hosszú metszés szerint is jól terem, de legjobban mégis a legelől említett rövid metszés szerint.

A legalkalmasabb metszési módok tehát az egyes fajokra nézve így következnek:

a) *Fehér fajták*: Alexandriai muskotály csapos, Bakar csapos és hosszú, Bálint csapos és hosszú, Beregi rózsás rövid és csapos, Csomorika rövid és csapos, Erdei csapos és hosszú,

Ezerjő rövid és csapos, Fehér gohér (Bajor) csapos, Furmint csapos és hosszú, Fügér csapos, Hárslevelű rövid és csapos, Hosszúnyelű rövid, Juhfark rövid és csapos, Járdovány csapos és hosszú, Kovácsi rövid és csapos, Kövér szőlő hosszú és csapos, Kövi-dinka rövid és csapos, Lisztes fehér rövid és csapos, Mirkovacska rövid, Mustafér rövid, csapos és hosszú, Muscatlunel csapos és hosszú, Olasz rizling rövid, csapos és hosszú, Piros veltelini csapos, Rakszőlő rövid, Rajnai rizling hosszú, Sárfehér rövid és csapos, Sauvignon hosszú és csapos, Semillon hosszú és csapos, Slankamenka rövid és csapos, Tramini hosszú és csapos, Vörös dinka rövid, Zöld veltelini csapos, Zöld szilváni csapos és hosszú, Zöld dinka rövid.

b) *Vörös fajták.* Carbenet hosszú és csapos, Kék gohér csapos és hosszú, Kis burgundi hosszú, Kék püresin rövid és csapos, Kadarka rövid és csapos, Kődös-kék rövid és csapos, Lúdtalpú kadarka rövid és csapos, Merlot, hosszú és csapos, Malbec hosszú és csapos, Mézes fekete rövid és csapos. Nagy burgundi hosszú és csapos, Oporto csapos és hosszú, Sárfekeke rövid és csapos, Sz.-Lőrincz hosszú és csapos, Török kadarka rövid és csapos, Verdó hosszú és csapos.

A szőlőmagból olajat készíteni. Egy híres francia szőlész azt mondja, hogy a szőlőmagból, mely különben sok helyen haszontalanul ott vész, sok és jó olajat lehet készíteni, nevezetesen minden 100 kiló mag 10 kiló olajat ad. Az olajkészítés módja a következő: az előbb jól megszáritott szőlőmagot jól összezuzzuk s akkor 10 liternyi ilyen zúzott magra 25 liter vizet öntve, ezt a keveréket folytonos kavarás közben erősen melegítjük, míg csak észre nem vesszük, hogy olajat kezd izzadni. Ekkor rögtön sajtóba teszszük a tömeget és kisajtoljuk. Az így nyert olaj szép sárgás színű, teljesen szagtalan és asztali czélokra is jó, csak az a baja, hogy nagyon könnyen megavasodik.

A legajánlatosabb szőlőfajok. Az új szőlőtelepítéseknél nagyon fontos dolog, hogy a temérdek szőlőfaj közül melyiket választjuk. S azt is tudni kell, hogy sokszor egy bizonyos faj szőlő, a melyek egyik borvidékre igen jól lehetnek, a másikkra épen nem valók, s megfordítva. Felsoroljuk azért az egyes borvidékekre nézve legajánlatosabb fajokat, a szerint, a mint a földművelési miniszterium szakemberei által megállapította. (Hogy mit kell „borvidék“ alatt érteni, arról fentebb már szóltunk a 89-ik lapon.)

Az egyes borvidékekre nézve legalkalmasabb fajok tehát így következnek:

1. A ruszt—sopron—pozsonyi borvidékre.

Fehér bort termők: Furmint (Zapfler), Rakszőlő, Ezerjő (Zierfandl), Muscat Lunel (Weisser), zöld Szilváni, Olasz rizling,

zöld Veltelini, piros Veltelini Rotgipfler, Ruhländi, Mézes fehér, piros tramini.

Vörös bort termők: Nagy burgundi, Oporto, Cabernet, kék frankos.

2. A pest—nógrádi borvidékre:

Fehér bort termők: Mézes fehér, Sárfehér, Olasz rizling, Juhfark, Ezerjő (szátoki, korponai), zöld Sylvaniai, piros dinka, piros tramini, fehér frankos, fehér dinka.

Vörös bort termők: Nagy burgundi, Merlot, Kadarka, Oporto.

3. A buda—sashegyi borvidék:

Fehér bort termők: Mézes fehér, Olasz rizling, Sárfehér, Juhfark, Budai zöld, Rakszőlő.

Vörös bort termők: Kadarka, nagy burgundi, Merlot, Cabernet.

4. A somlyói borvidékre:

Fehér bort termők: Furmint, Juhfark, Mézes fehér, Sárfehér, Budai zöld és kivételesen rajnai rizling.

Vörös bort termők: E borvidékre nem ajánlhatók.

5. A neszmélyi borvidékre:

Fehér bort termők: Juhfark, Sárfehér, Apró fehér (Bálint), Mézes fehér, Olasz rizling, budai zöld, piros Veltelini, Sárfehér, Hárslevelű, Ezerjő (szátoki, zierfandl), Furmint, vörös dinka, Semillon, Sauvignon, zöld Sylvaniai.

Vörös bort termők: Nagy burgundi, kék frankos, Cabernet, Merlot, Kadarka, Oporto, Szent-Lőrincz.

6. Az eger—visontai borvidékre:

Fehér bort termők: Rakszőlő (fehér frankos), Bakator, Juhfark.

Vörös bort termők: Kadarka, nagy burgundi.

7. Az abauj—miskolczi borvidékre.

Fehér bort termők: Furmint, Hárslevelű, Sárfehér (bátai), Muskat Lunel, Olasz rizling, Mézes fehér, Erdei, zöld Sylvaniai.

Vörös bort termők: Kadarka, Nagy burgundi (kék frankos), Oporto, Cabernet, Merlot.

8. A tokaji borvidékre.

Fehér bort termők: Furmint, Muskotály, Hárslevelű.

Vörös bort termők: Kizáratnak.

9. A szerednye—vinnai borvidékre.

Fehér bort termők: Furmint, Olasz rizling, Szerémi zöld, Erdei (fehér bakar), Járdovány, Rajnai rizling, zöld Sylvaniai, Zselenicza.

Vörös bort termők: Nem ajánlhatók.

10. A munkács—nagyszőlősi borvidékre.

Fehér bort termők: Furmint, Olasz rizling, Szerémi zöld, Erdei (fehér bakar), Járdovány, Bakator, Hárslevelű, Mézes fehér, zöld Sylvaniai.

Vörös bort termők: Nem ajánlhatók.

11. Az érmeléki borvidékre.

Fehér bort termők: Bakar, Erdei, Juhfark, Alant termő, Olasz rizling, Rajnai rizling, Kövi dinka, zöld Sylvani, Szerémi zöld, Járdovány (Rakszőlő), Kövér szőlő, Mézes fehér, Furmint.

Vörös bort termők: Kadarka (Jenei fekete), Nagy burgundi, Kék frankos, Oporto.

12. A ménes—magyarádi borvidékre.

Fehér bort termők: Mustos fehér, Bakator (ménesi rózsa), Apró fehér, Olasz rizling, Sárfehér, Sauvignon, Semillon.

Vörös bort termők: Kadarka, Kék frankos (Nagy burgundi), Oporto, Cabernet, Merlot, Malbec, Lagrein, Ceinseau festő boroknak.

13. A versecz—fehértemplomi borvidékre.

Fehér bort termők: Bakator, Mustos fehér, Apró fehér, Olasz rizling, Szlankamenka, Kriacza, Szerémi zöld, Fehér dinka, Furmint, Fehér burgundi, Ortliebi.

Vörös bort termők: Kadarka, Nagy burgundi.

14. A szegszárdi borvidékre.

Fehér bort termők: Olasz rizling, Sárfehér, zöld Sylvani, Mézes fehér, piros tramini, Alexandriai muskotály, Zöld fehér (Bálint), Kövi dinka, piros dinka.

Vörös bort termők: Kadarka, Nagy burgundi, Merlot.

15. A villány—pécsi borvidékre.

Fehér bort termők: Furmint (kéknyelű), Járdovány, (pécsi tököcs), Csomorika, Olasz rizling.

Vörös bort termők: Kadarka.

16. A badacsonyi borvidékre.

Fehér bort termők: Budai zöld, Zöld fehér, Világosi Juhfark, Fehér szőlő, Muscat Lunel, Kéknyelű, Auvergnas, Furmint, (sziget), Olasz rizling, Rajnai rizling, Fehér burgundi.

Vörös bort termők: Nem ajánlhatók.

17. A balaton-melléki borvidékre.

Fehér bort termők: Formint (sziget), Sárfehér, Olasz rizling, Budai zöld (Ezerjő), Zöld fehér, Világos, Juhfark, Fehér szőlő, Kéknyelű, Auvergnas.

Vörös bort termők: Nagy burgundi, Kadarka, Oporto.

18. Az erdélyrészi borvidékekre általánosságban.

Fehér bort termők: Leányka, Formint (Som), Járdovány, Vékony héjú, Kövér szőlő, Király szőlő (Lampor), Olasz rizling, Rajnai rizling, zöld Sylvani, piros tramini, Sauvignon, Semillon, Muscadelle de Bordelais (Nagy Sauvignon), Ruhländi, Fehér burgundi.

Vörös bort termők: Cabernet, Malbec, Merlot, Verdot, Kadarka (Lugosán).

Mellőzendők általában minden borvidéken: a fehér és

piros ágasfark, a fekete járdovány, a királyfekete, a kübeli, a bolyhos, a barátság, a mohácsi, a róka farkú és a sokicza.

Szőlőajtó vesszők megválasztása. A szőlőajtványok megereedésére, fejlődésére és tartósságára nézve az ojtóvessző minőségének igen nagy befolyása van. Az ojtóvessző teljesen ép és egészséges, vagyis minden állati és növényi ellenség vagy az időjárás által okozott betegségtől, illetőleg károsodástól ment és teljesen kiérett legyen. Tehát nem alkalmas az ojtás céljaira az olyan vessző, a mely oly tőkéről származik, s melyen a fillokszerapusztitásnak külső nyomai észlelhetők. De nemcsak a fillokszera, hanem más rovarok által megtámadott tőkéről szedett vesszők sem ajánlhatók az ojtás céljaira. Ilyenek például a cserebogár pajorja által gyökereiken megtámadott tőkéről szedett vesszők. Nem alkalmasak az ojtás céljaira azon vesszők sem, a melyek oly tőkékről szedettek, a melyek gyökerein a szőlőpenész élőködik, vagy a mely tőkék sárgaságban szenvednek. Nem tanácsos az ojtóvesszőt szedni az olyan szőlőből sem, a melyben a peronoszpóra pusztított, hacsak a betegség ellen a permetezés teljes sikerrel nem alkalmaztatott. Nem alkalmas az ojtásra az olyan vessző sem, mely jégveréstől, fagytól stb. szenvedett. Az ojtóvessző inkább több éves, mint fiatal tőkéről szedessék és e célra se a túlvastag, se a nagyon vékony vesszők ne szedessenek. Végül ojtóvesszőnek az a vessző a legalkalmasabb, a mely nem a tőkefejből, agyszemből, hanem csapból nőtt ki.

Zavaros bor tisztítása. Ezt kaolinnal, vagyis porcellánfölddel eszközölhetjük. Ha kevésbé zavaros a bor, akkor 100 literre 1 kiló kaolint számítunk, ha zavarosabb, akkor többet, egész öt kilóig, sőt tovább. Az eljárás annyiban áll, hogy a kaolint egy kis borral kásával kavarjuk s ezt erős keverés közben a hordóba öntjük.

Zavaros sillerboron segíteni. A sillerborok makacsabb zavarodásának kétféle oka lehet. Az egyik az úgynevezett barnulás következménye, mi ellen gyenge kénezés és ezután következő tisztítás rendszeren segít. Másik esetben a baktériumok azok, melyek a bort az említett állapotban tartják, belevetvén abba az első vagy másodforrás alkalmával gondatlan kezelés folytán. Ez esetben először fel kell a bort melegíteni, új állásra helyezni, s azután újra iskoláztatni (lehúzással és esetleg derítéssel). Vagy hagyjuk a bort jövő őszig nyugodtan, akkor adjunk hozzá frissen sajtolt zöld törkölyt (térfogatának egy tízedrészét) és 1—2 kiló cukrot. Ekkor a bor újra forrásnak s erjedésnek ered, s azután, ha csak végkép el nem volt romolva, szépen meg fog tisztulni.

Zavaros üveges bor kezelése. Ha a palaczkokra lehúzott bor zavarodni, sőt eczetesedni kezd, akkor porrá tört, égetett gipszet kell belekeverni, jól felrázni vele az üveget s néhány

óráig pihenni hagyni. Mikor letisztult a bor, akkor az üledékről óvatosan le kell tölteni.

A vizahólyag feloldása. A borderítésre szánt vizahólyagot következőleg oldhatjuk fel könnyű szerrel: Miután a hólyagot előbb megtisztítás céljából pár óráig vízben áztattuk, minél apróbb darabokra összevagdadjuk és egy porcelláncsészébe téve, súlyának százszorosán megfelelő mennyiségű borral öntjük le és üvegpálczával keverve, folytonosan melegítjük. Midőn az oldat kissé langyos lett, akkor hozzátehetünk még a száraz vizahólyag súlyának megfelelő mennyiségű porrá tört borkősavat is; de ez el is maradhat, és inkább savban szegény boroknál ajánlható. Midőn a vizahólyag teljesen felolvadt, az egészet finom vászonruhán átszűrjük s a kihűlt oldattal a bort megderíthetjük. A folyadék egész kocsonyaszerű kinézést fog nyerni, melyből egy hektoliter borra 5—7 decziliter ily oldat lesz szükséges. A felesleges oldatot jól elzárjuk palackokba s hidegen eltarthatjuk későbbi derítésekhez. Vigyázni kell az oldásnál, nehogy a keverés abban hagyása miatt a vizahólyag megkozmásodjék, azért legjobb, ha a porcellánedényt egy vízzel telt nagyobb edénybe, pl. fazékba állítjuk, mert így a víz melegítvén a csészét — s nem közvetlenül a tűz — a vizahólyag nem kozmásodhatik meg.

Vörös boros hordók kitisztítása. Ha a vörös bor után fehéret akarunk a hordóba tölteni, akkor mindenekelőtt szükség a hordóból a vörös bor benmaradt festanyagát tökéletesen kitisztítani, mert az különben megrontaná a fehér bor színét, sőt ízét is. Ezért ilyen hordóban, ha csak lehet, egyáltalán ne is tartsunk fehér bort, de ha elkerülhetetlen, akkor következőkép járjunk el: Mossuk ki a hordót forró vízzel, azután ezt csurgassuk ki teljesen, midőn pedig kicsurgott, hányjunk a hordóba apró darabokra tört oltatlan meszet, minden hektoliter ürtartalomra egy kilót számítva. Közben a hordót hengergessük meg úgy, hogy a mész a hordó belső falait egészen átjárja. Ezután öntsünk a hordóba néhány liter vizet, dugjuk be jól, hengergessük meg s engedjük így állni. Pár óra múlva mossuk ki a hordót több ízben is vízzel s ha ezután kiszáradt a hordó, akkor már bátran bele lehet eresztetni a fehér bort.

BAROMFITENYÉSZTÉS, MÉHÉSZET, HALÁSZAT.

Az aranyhalak etetéséről. A szobadíszül tartott aranyhalak egészséges tenyésztésére nézve okvetlenül szükséges, hogy a halakat nagyon bőven ne etessük, sőt időnként több napon át koplaltatni kell ezen csinos, apró állatkákat. Különbben is nagyon kevés eleséget kívánnak, mert egy olyanforma tömegű eleség, mint egy szunyog, két-három aranyhalnak ugyanannyi napra is elegendő. Különbben legalkalmasabb eleség az aranyhalak számára a hangyatojás és a közönséges fehér ostya.

A baromfi korának felismerése. A vén tyúkot arról lehet megismerni, hogy lábain a pikkelyek durvák, a csőr alsó része kemény és nem hajlik, a taraj vastag, érdes, míg a fiatalnál a pikkelyek fényesek, simák, üde színűek, a körmök finomak, élesek, a czomb puhább, a taraj vékonyabb, simább. A vén pulyka lábain durvábbak a pikkelyek, a talpon keményedések vannak, a taraj pedig a fejről lelóg. A vén lúd lábai durvák, csőre vastag, erős, nem hajlik, bőre is vastagabb, míg a fiatal lúd bőre a szárny alatt és a szárny hegyén igen finom. A vén és fiatal ruczát ugyanezen jelekről lehet megismerni, ezenkívül a fiatal rucza csőre a fej szélességéhez képest, sokkal hosszabb, mint a vénnél. A vénebb galamb lábai vörösek, a fiataloké halványabbak és simák, az egész fiataloknál pedig a tollak közt elszórva, itt-ott még sárga pelyhek is láthatók.

Baromfiak differitisz betegsége. Ezen bajnál a baromfi a nyakát folyvást előretartja, száját kitátja s levegő után kapkod, nehezen lélegszik, sokszor különös sípoló hangot ad, a szájában turós, gennyedésségek képződnek, az orrlyukakból sárgás nedvesség szivárog; a szemei beragadnak, sokszor a szemgolyó kinyomul, a taraj halvány lesz, hasmenés áll be s a beteg baromfi hamar elpusztul, bár néha két hétig is elsarog. Ezen betegség felette ragadós, tehát a betegeket a

többtől el kell különíteni, az ólat pedig gyökeresen kitisztítani s karbolos vízzel belocsolni annak minden részét. A kezdődő betegségnél különben adhatunk a hasmenés ellen következőleg készült keveréket: 20 gramm kékkövet, három gramm timsót egy liter vízben felolvasztva, ebből egy baromfiba egy kanálnyit öntsünk be, a kisebbekbe kevesebbet. A kitóduló gennyedést, varokat tisztítani kell, a szemeket 2%-os kreolinos falojjal kell kenni, a szájüreget pedig 8%-os kreolinos borszeszszel kiecsetelni.

Berondított lépek tisztítása. Ha az ú. n. vérhasba esett méhek az üres, de máskülönben jó lépeket télen összerondítják, azért nem szükség azokat eldobni, de viszont ilyen állapotban a kaptárban hagyni is hiba volna. Kiszedjük tehát az ilyen lépeket, egy darabig tiszta, langyos vízben áztatjuk, majd leöblítjük s azután szellős helyen megszáritván, megint visszarakjuk a kaptárba.

A cserebogár mint halhízlaló táplálék. A halastóban csak úgy növekszik meg gyorsan és hízik meg a hal, ha neki való eleséggel tápláljuk, mert a halat is csak úgy etetni kell, mint bármily más jószágot, ha gyors növekedését és fejlődését kívánjuk. Egyike pedig a legjobb és legolcsóbb haltakarmányoknak a cserebogár. Ez tudvalevőleg némely évben óriási tömegekben lepi el a fákat, midőn is nagyon helyes dolog összeszedni, nemcsak hogy pusztításaiktól a fák meneküljenek, hanem hogy haleleségnek felhasználhassuk. Hogy pedig az összegyűjtött cserebogár meg ne rothadjon, megszáritjuk, megszaljuk sütő kemenczében vagy rendes aszalóban, s így zsákokba szedve tesszük el s apránként a halastóba szórjuk. A halak csakhamar megszokják ezt azeledelt, s ha rendes időben etetjük, már akkor seregestől ott fognak várni a tónak azon a részén, a hol a cserebogarakat egy bizonyos órában be szoktuk a vízbe szórni. A ki nem próbálta, nem is hinné, milyen hasznos ez a halaknak s mennyivel gyorsabban nőnek tőle, mint ha táplálék nélkül engedjük őket tengődni.

Csiráztatott takarmány a baromfiak számára. Egy híres német állatorvos, négy éves tapasztalatára hivatkozva, azt állítja, hogy sokkal nagyobb sikert érünk el, ha a baromfinak a szemes eleséget, t. i. árpát, tengerit stb. nem nyersen, hanem csiráztatott állapotban adjuk, kétségtelenül azért, mert így az emésztés sokkal gyorsabban és tökéletesebben megy végbe. Különösen a tojásra és hízásra van a csírás eleség rendkívül jó hatással s az említett orvos azt állítja, hogy ugyanannyi csiráztatott takarmánnyal 2000 tojást kap akkor, midőn a nyers szem etetéssel csak 1300-at. A hízás is felette gyorsan megy, kivált csírás tengeritől, a mit ilyen állapotban majdnem felényi idő alatt megemészt a baromfi. Ezért csírás eleség mellett gyakrabban is kell etetni, illetve tömni, mint

amúgy. A tojó tyúkoknak a csirás árpát ajánlja az orvos legjobban, a mivel meglepő sikert lehet elérni, kivált ha egyszersemind némi zöldséget is adunk a tyúkoknak, a felhasznált tojánhéjakat pedig összetörve, szintén eléjük adjuk. A csiráztatást pedig így viszi végbe: elővesz két edényt, melyekben a fenékhez közel csap van alkalmazva. Mindenik edény olyan nagyságú legyen, hogy három napi takarmány elférjen benne. Az edények egyikét három negyedrésszig megtölti a csiráztatandó szemmel, aztán annyi langyos vizet önt rá, hogy az edény megteljék; 36 óra múlva kiereszti a csapon a vizet, mire a mag nemsokára csirázni kezd, ha t. i. — a mint szükséges — meleg helyen istállóban vagy szobában áll az edény. A mint a csirázás beállott, elkezd az edény tartalmát etetni, a másik edényt pedig a mondott módon előkészíti a csirázáshoz, s így váltogatja egyik edény a másikat, hogy a csirás magból ki ne fogyjon.

Darazsak ellen. Ősz felé olykor erősen ostromolják a darazsak a méhkaptárakat, miközben sok méhet meg is ölnek. Legkönnyebben megszabadulhatunk pedig a rabló darazsaktól, ha a kaptárak körül néhány czukros vízzel vagy sörrel félig megtöltött üveget állítunk fel. A méhek nem szállanak ezen folyadékra, hanem a darazsak annál mohóbban keresik fel és tömegesen fulladnak bele.

Fagyos tojás javítása. Ha a tojás megfagy, megint használhatóvá tehetjük azt úgy, ha olyan friss kútvízbe állítjuk bele, a melybe egy kevés só is kevertünk. Ez a víz kevés idő múlva tökéletesen kiszívja a fagyot a tojásból.

Galambszoktatás. Ha valamely dúczot galambokkal akarunk benépesíteni. erre nézve legjobb, ha anyányi galambokat használunk, olyanokat, a melyek még fészkükből nem repültek ki, de enni már tudnak. Az ilyen fiatal galambok könnyen abba a dúczba szoknak, a honnan először kirepültek s a hol enni kaptak. Sokkal nehezebben megy a vén galambok megszoktatása, mert ha ezeket hetekig bezárva tartják is az új dúczban, mégis gyakran megszöknek, sokszor még olyankor is, midőn már a fogságban tojtak. Ha tehát vén galambokat akarunk megszoktatni, akkor függeszszünk fel a dúczban egy ánizsolajjal beitatott rongyot, vagy pedig keverjünk a galambok takarmánya közé néhány ánizs-szemet. A galambok rendkívül szeretik az ánizst és annak szagát s így bizonyára oda fognak szokni az új dúczba.

Galambhízlalás. A hízott fiatal galamb nemcsak kitűnő pecsenyét szolgáltat, hanem a nagyobb városok piaczaín is jól megfizetik. A galambhízlalást a francziák a következő módon gyakorolják: A fiatal galambot 25—30 napos korában kiszedik a fészekből s aprószemű, vízben jól megáztatott tengerivel naponként négyszer-ötször megtömik. Tömésre különben

tengerin kívül áztatott bükkönyt és tatárkát (hajdinát) is használnak. A tömés után alkalmas kosarakba helyeztetnek a galambok; a kosarak fenekére puha szalma legyen alom gyanánt elterítve, a tisztaságról szorgosan gondoskodni kell. Így tartva a galambot, 5—6 nap alatt pompásul kihízik az. Rendkívül finom ízűvé lesz a galamb húsa, ha a tömésre használt takarmány közé néhány szem szétzúzott ánizst vagy koriandrumot keverünk, ha pedig ugyancsak a takarmány közé a borovicskának vagy fenyőnek néhány levelét szétdörzsölve vegyítjük, akkor a galamb húsa kiváló zamatos és a vadgalamb húsához hasonló lesz.

A galambok tetvei ellen. A galambduczokban levő tetvek ellen egy rész ánizsolajat tíz rész faolajjal kevervén, ezzel kenjük be a galambok tollait, vagy pedig egy evőkanányi olajat egy liter vízzel keverve permetezzünk rájuk. Magában a duczban 10 százalékos karbol- vagy naftalin-oldatot használunk. Az előbbit egyszerűen úgy készítjük, hogy 10 rész víz közé egy rész karbolt keverünk, az utóbbit pedig oly módon, hogy naftalint forró borszeszben feloldunk és tízannyi vizet öntünk hozzá. Az így származó folyadékot minden újabb használatbavétel előtt jól felrázzuk.

Hasmenés a baromfiaknál. Ezt a bajt megfázás, deres fű idézheti elő, vagy ha az aprójószág túlságos sok férget, pondrót eszik. Ilyenkor bágyadt, ürüléke fehér-sárgás, a begy tele van. Ha a bajt észreveszszük, adjunk az aprójószágnak pörkölt árpát megdarálva vagy mozsárban törve, egy kevés krétaporral felkeverve és vízzel habarva, tartsuk a betegeket száraz helyen, inni pedig olyan állott vizet adjunk nekik, a melybe vasdarabokat raktunk már előbb. Töltsünk beléjük egy kis vörös bort is, továbbá fűzfakéreggel főzött vízből naponta egy kávékanányit. Nagyon hatásos ezek helyett a patikában kapható 5—6 csepp ópium-tinkturát is adni.

Hogy lehet narancsszín tollú kanárikra szert tenni? Nagyon egyszerűen, a mit azonban nálunk még kevesen tudnak. Az egész eljárás abban áll, hogy midőn a kanárik vedlenek, akkor tört paprikát keverünk az eleségük közé. Ettől az új tollazat szép pirosas, vagyis inkább narancsszínűvé lesz. Az ilyen színű madarokat különösen Angliában kedvelik nagyon s ott a fentebb említett eljárást szelvében is gyakorolják. Ha a következő vedléskor a paprika adagolását elhagyjuk, akkor a kanárik ismét visszanyerik eredeti sárga színüket, de ily esetben, t. i. ha az egyszer már paprikázott madártól megvonják újabb vedléskor a paprikát, akkor a madár több oldalról tett tapasztalat szerint elbetegesedik s rendszerint elhull. Ha tehát egyszer paprikázattak a kanárik, folytatni kell azt azután is minden vedlés alkalmával.

A kalitkás madarak tervei ellen. Legtöbb madártartó nem is sejtí, hogy mennyit szenvednek kedvencei a tetvek miatt, különösen a kanárik. Hogy tehát kínzóiktól megszabadítsuk őket, a következőleg járjunk el: szedjük ki a kalitból a rendes állófákat, melyeken a madarak állani szoktak és helyettesítsük azokat vékony nádszálakkal. A tetűnek az a sajátsága, hogy szeret a nádba beleköltözni s a mint a nádszálát reggel kiveszszük a kalitból és kétfelé hasítjuk, meggyőződhetünk róla, hogy mennyi tetű húzódott bele. Tehát minden nap új nádszálakat rakunk be a kalitba, a régieket pedig elégetjük. Így apránként egészen megszabadulnak madaraink a féregtől. Ugyancsak a férgek elszaporodása ellen szükséges a kalitban mindig száraz homokot is tartani, hogy abban a madár, mikor neki tetszik, megfürödhessék.

A kalitkás madarak tetveinek kiirtása. (Más.) Erre nézve a következő eljárást ajánlja egy madártenyésztő: Este fenyő-lombokat kell a kalitkába rakni, az egész kalitkát pedig kívülről fehér ruhával beborítani. Reggelre a tetvek legnagyobb része mind ott lesz a ruhán, honnan aztán tűzbe rázhatók, vagy másképp megsemmisíthetők. Néha az ilyen ruhán százával találjuk a tetvet. Ha ez eljárást néhányszor ismételjük, a tetű végkép kipusztul madarainkból. De azért pár hét múlva ismételni kell ezt, hogy a tojásból azóta kelt tetvek is elpusztuljanak. A dolog magyarázata az, hogy a tetű nem szereti a fenyőszagot s menekülni igyekezővén, a ruhaszövetre veszi magát, melynek azért kell fehérnek lenni, hogy az ember jobban megláthassa rajta a fogást.

A kalitkás madarak tartása. Sok helyen nagyon hamar elpusztulnak a kalitkában tartott madárkák, vagy folyton kedvetlenek s nem fütyölnek. Ennek pedig leggyakoribb oka a helytelen tartás. Nevezetesen mindig gondolni kellene arra, hogy az olyan énekes madarak, a melyek szabad állapotukban rovarokkal is táplálkoznak, ettől az eledeltől a fogságban se legyenek megfosztva. A hol könnyen kapható, jó ennek pótlására az ú. n. hangyatojás, de adhatunk e helyett mindenféle férget, bogarat, legyet, midőn pedig ideje van, a kövér pillangókat. Különben szükség esetén ezeket is pótolhatja a sovány marhahús, akár nyersen, akár főve, valamint a keményre főtt tojás is apróra vágva vagy megreszelve. Legjobban szeretik pedig főve és reszelve a marha-, borjú- vagy juhszívet. Nagyon szükséges az emésztéshez a mész és homok is. Ezért adjunk madaraink elébe mindig apró morzsalék közönséges maltert vagy cementet, a mint az a falakról lepattogzott. Szintén jó az apróra tördelt tojáshéja is. A friss levegő szintén nélkülözhetetlen kis énekesaink egészségének fentartásához, ezért a kalitkát szép időben minél gyakrabban akaszszuk ki félárnyékos helyre a szabadba vagy fák közé. Rendkívül jót tesz a

madárkák egészségére s elvesztett szabadságukat is némiképp pótolja, ha nemcsak minél nagyobb kalitkát adunk nekik, hanem a szobában is megengedjük, hogy röpködhessenek. Ezt csakhamar megszokják s utóbb maguktól is szépen visszatérnek kalitkájukba.

A kotló tetvei ellen. Nagyon megkínózzák a kotlót a tetvek s gyakran épen ez az oka, hogy a tyúk nem jól ül, sőt a fészket is ott hagyja. Úgy tegyünk tehát, hogy a tyúkfészkek szalmáját hintsük meg jó bőven kénvirággal, nemkülönben a tyúknak hasát és szárnyaalját is.

A költetésről. Hogy a költetés lehető jól menjen végbe, és hogy a származó ivadék is erőteljes, egészséges legyen, szükséges a következőket szem előtt tartani:

Ha csak tehetjük, szaporításra két-három éves tyúkokat és kakasokat használjunk, mert ezek után legtöbb tojás kikel és legerőteljesebb ivadék származik.

A tojásokról meg kell jegyezni, hogy kotló alá két hetesnél idősebb tojást lehetőleg ne használjunk, addig pedig, míg a sor rájuk kerül, legjobb a tojásokat szecska vagy polyva közé elrakva tartani. De ennél még fontosabb az, hogy az elültetésre szánt tojások rázkódást ne szenvedjenek, mert akkor nem fognak kikelni. Innen magyarázható az a tapasztalati tény, hogy a postán hozatott fajbaromfi-tojásokból olyan kevés szokott kikelni, sokszor száz darabból hetven-nyolcvan is zápon marad. Ilyenkor aztán a tenyésztőket szokták okolni, pedig azok nem hibások, mert hiába küldik a legjobb, megtermékenyített tojásokat, ha azok útközben nagyobb rázkódatásnak vannak kitéve, még sem fognak kikelni.

Ezért, ha pl. másik tanyáról hozatunk is kotló alá való tojást, ne kocsin vagy szekéren szállíttassuk, hanem polyva, szecska, korpa vagy fűrészpor közé csomagolva, — lassan járó gyalogember által.

Kotlónak lehetőleg idősebb tyúkot választunk, mert ez sokkal nyugodtabban és biztosabban ül, mint a fiatal. A különféle tyúkfajok korántsem egyformán alkalmasok kotlónak. Rendszerint legjobbak a Langshan, Dorking, Cochin és Plymouth-fajták, valamint a közönséges magyar házi tyúk is. A francziák pulykát is gyakran használnak tyúktojások kiköltésére és pedig jó sikerrel.

A kotlók számára, ha csak lehet, valamely külön, csendes helyiséget kell berendezni, hogy ott háborítatlanul ülhessenek. E helyiségnék ezenkívül homályosnak kell lenni, a kellő szellőztetésről pedig gondoskodni szükséges. Legcélyszerűbb a deszkából készített költőfészek, mely olyan négyszögletes ládából áll, melynek egyik feneke ez oldala ki van véve. Ezt egyszerűen a földre helyezük s fenekét szénával vagy a mi legjobbját: gyepanttal kirakjuk. Ez utóbbi eljárást nem lehet eléggé

ajánlani, bármi különösnek tetszhetik is az első pillanatra; a gyepphant ugyanis bizonyos fokú nedvességet legjobban megtart, a mire pedig a tojások kikelésénél nagy szükség van. Ezenkívül az ilyen fészekben a férgek sem szaporodnak úgy el, mint máskülönben. Ez utóbbi szempontból ne alkalmazzunk kotlófészkeknek fonott kosarat sem, mert azok hézagaiban igen jó helyet találnak az élősdiek. Sőt midőn a fentebb említett deszkafészkekben is kikölt a kotló, ne mulasztjuk azt el szalmalángon azonnal kiperzselni, hogy a netalán belevonult férgek megsemmisüljenek.

Szükséges a költőhelyiség valamelyik sarkában homokot vagy ennek híjában port is tartani, azért, hogy midőn a kotló tojásáról enni és inni leszáll, egyszersmind porfürdőt is vehessen, a mi neki nagyon jót tesz.

Miután a kotló már 18 napig ült a tojáson, akkor igen ajánlatos a tojásokat megnedvesíteni, a mi nagyon szükséges a jó kikelés könnyítésére és biztosítására. Mert ha a tojás héjában nincs elegendő nedvesség, akkor a fehérje megsűrűsödik s a fehérjehártya is úgy hozzászáradhat a fejlődő csirkéhez, hogy az mozdulni nem lesz képes, nem vághatja ki magát a tojásból és belefulladás. A tojást úgy nedvesítjük meg legegyszerűbben, hogy a mondott időben enyhe vízzel mérsékeltén megpermetezzük, azután megforgatjuk, hogy a héj minden részéhez hozzájuthasson a nedvesség. Némelyek magát a kotlót fürösztik meg s úgy teszik vissza a tojásra.

A tyúktojás kikelése az elültetés után való 21—24-ik napon szokott bekövetkezni s ekkor már nem tanácsos a kotlót a tojásról leemelni, inkább a fészken adjunk neki enni és inni. Ha ilyenkor száraz az időjárás, feltehetjük, hogy a tojáshéjak nagyon kemények s nehezen bírja a kelő csirke keresztültörni. Ha ezt észleljük, akkor segíteni kell a kelésen a tojáshéj kitördelése által, azonban nagy óvatossággal; s teljesen elegendő a csirkének csak a fejét kiszabadítani, a többi részét ne bántuk, mert könnyen sérülést szenvedhetne a gyenge állatka.

Az első napokban főképp a nedvességtől s közvetlen napsütéstől kell óvni a csirkét, eledelül pedig legjobb neki a tejbe áztatott köleskása.

Végül megemlítjük még, hogy némely tyúk, midőn már kiköltött is, nem akarja elhagyni a kotlást s minduntalan visszaül előbbi fészkére s ül akkor is, ha tojás nincs alatta. Az ilyeneken úgy segíthetünk, hogy a fészkek helyére egy vízzel telt alacsony edényt állítunk, a melyet szalmával befödünk. A kotló, a mint újra el akarja helyét foglalni, belelép a vízbe s azonnal ott hagyja a nedves fészket. Ha még ezután esetleg más fészekhelyet keresne magának, ismételni kell itt is a mondott eljárást, mire aztán abbanhagyja a meddő kotlást.

A lágyhéjú tojások. Sokszor megesik, kivált kora tavaszon, ha nagy a hó és nem kapargálhatnak a tyúkok, hogy a tojások lágyhéjúak lesznek. Ennek a jelenségnek a magyarázata a következő, a tojás héjában igen sok a mész, a melyet a tyúk nagyobbára kapargálás közben szedeget fel és emészt meg, hogy abból aztán tojáshéj képződhessék. Úgy de midőn a tyúk a hosszasan tartó nagy hó miatt nem kapargálhat, nem kaphat elegendő meszet, nagyon természetes, ha a tojáshéj képzésére nem jut mész, minélfogva nem csoda, ha a tojás is lágyhéjú lesz. Ismervén az okot, az orvoslást magunk is eltalálhatjuk. Nevezetesen adjunk a tyúkok elébe dirib-darab maltertörédekeket, mészmaradványokat, a melyekből, látni fogjuk, hogy a tyúkok mohón szedegetnek s mivel ilyenformán mészre tettek szert, a lágyhéjú tojások elmaradnak s ismét rendes keményhéjú tojást tojik a tyúk.

A libák hasmenése ellen. Ezen bajnál sikerrel lehet azon eljárást alkalmazni, hogy egy pár tölgyfamakkot elaprózva, azt vörös borral leforrázzuk s abból fél evőkanálnyi a libák szájába öntünk langyosan, sőt ha a liba már nagyobbacska, akkor többet is lehet beletölteni. Ha makk nincs kéznél, a fiatal tölgyfa kérge feldarabolva ugyanazt a hatást teszi, mint a makk, csak hogy sem a makkot, sem a kérget nem kell a libába beletölteni, hanem csak a bort, a melyben a makkot vagy kérget megforráztuk.

Lúdhízalás. A ludak hízalásánál nagyon ajánlatos az eleség közé finom porrá tört faszenet keverni, kis mennyiségben. Ezáltal nemcsak az emésztés segítetik elő, hanem a hús és kövérje is fehérebb, gyengédebb és ízletesebb lesz.

Makkliszt mint baromfitakarmány. Szárítsuk meg a makkot, azután őröljük lisztté. Ezt a lisztet legcélszerűbb langyos vízben felkeverve adni az aprójószágoknak, vagy pedig egyéb liszttel keverve apró czipókat gyúrni belőle s ezeket megint megszáritva, további használatig szellős helyen eltenni. Használatkor az ilyen kenyeret apróra tördelve s langyos vízben megáztatva adjuk a baromfinak. Azonban ezen eleségen kívül más élelmi szereket is szükséges adni, midőn is a tyúkok, a mint állítják, igen jól fognak tojni. Érdemes ezen póttakarmánnyal próbát tenni ott, a hol könnyen lehet a makkhoz jutni.

Méhek etetése. A méhészetben igen fontos dolog annak idején az etetés, csak hogy nagyon sokan nem tudják ennek a helyes módját. A helyes időben és helyes módon gyakorolt etetés olyan, a mely százszoros kamattal téríti vissza a ráfordított költséget. Elmondjuk azért, hogy mikor és miképen kell helyesen etetni.

Tehát őszön, mihelyt látjuk, hogy már a méheknek alig van mit hordani s hogy már csak legfeljebb a napi élelmüket

szerezhetik be, megemelgetjük sorban a meghagyni való kásokat s a melyikről tapasztaljuk, hogy könnyű, tehát hogy kevés a méze, azt megjegyezzük, mert azt fel kell etetnünk.

A feletetés pedig így megy végbe: egy olyan tányérba, a mely könnyen a kas alá fér, mézet teszünk, a melyet egy keveset vízzel is felhígítunk, hogy könnyen folyó legyen, ne pedig túlságos sűrű. Azután vagdalunk apró, tiszta, gallyacskákat, vagy nádszálból hasogatunk szilánkokat és azokat sűrűn a méz színére terítjük, a mi azért szükséges, hogy majd a méheknek legyen min megállani, nehogy beleragadjanak s belefuladjanak a mézbe.

Ekkor aztán, mindig csak este, mikor már a méhek nem járnak, alátesszük a tányér mézet a kasnak, még pedig a szükséghez képest annyira felpolczolva, hogy a méz az alsó léptől ne legyen messzebb egy pár ujjnyinál. Ha az idő hűvös volna, akkor jó a mézet gyengén megmelegíteni, hogy enyhős legyen.

A mint a mézet alátettük a kasnak, akkor egy kicsit megkopogtatjuk a kas tetejét, hogy a méh felébredjen, s magára hagyjuk.

A méhek észrevevén a mézet, rögtön egymásba kapaszkodva leereszkednek a mézre s azt, akármilyen nagy tányérral is, pár óra alatt felhordják sejtjeikbe. Reggel aztán az üres tányért eltávolítjuk. Ezt az eljárást mindaddig folytatjuk, míg gondoljuk, hogy most már a méheknek elegendő méze van.

Hogy pedig mikor lesz elegendő a méz, ahhoz hozzávetethetünk olyformán, hogy egy kas méhek a kitelelésre, beleértve a kora tavaszi fogyasztást is, legalább is 6—8 kilónyi méz szükséges. Ha tehát pl. úgy vesszük észre, hogy a kasnak nincs több 3—4 kiló mézénél, akkor tányérban annyit adogatunk be, míg gondoljuk, hogy a szükséges, mondott mennyiségre felszaporodott.

Arra azonban rendkívül kell vigyáznunk, hogy az etetés alkalmával valamiképp el ne csorgassuk a mézet, ha pedig el találna cseppenni: menten feltisztítsuk, — mert máskülönbén a szomszéd kasok méhei oda találnak csődülni s rablás törne ki a méhesben, a mi pedig igen veszedelmes dolog. Ezért kell az etetést is este tenni, vagy pedig ha nappal tesszük, csakis esős, hűvösebb időben tegyük, midőn a méhek egyáltalában nem járnak.

Az este betett tányért pedig másnap reggel mindjárt megnézzük és ha valami oknál fogva a méhek fel nem hordták volna, akkor is kivegyük onnan s csak este tegyük ismét vissza, szintén pedig azért, nehogy az idegen méhek a szagra oda csődüljenek.

Az így, őszön felhordott mézet a méhek még szépen elhelyezik, elraktározzák sejtjeikben s télen és kora tavaszon

nem kell aztán etetésükkel vesződni. Mert ez nem csak kellemetlen, de igen káros is a sok háborgatás miatt a méhekre nézve s nagyon sok bajnak az okozója szokott lenni.

Kivált a téli etetés olyan, a mely mellett rendszeren a méz is pocsékba megy, mégis a méh is elpusztul vagy legalább nagyon elgyöngül.

Másik etetés a *nyári* etetés.

Erre nézve némelyek bizonyára kételkedni fognak, hogy hát ugyan mirevaló lenne már az, ki hallott ilyesmit? Pedig van rá eset, midőn ez éppen olyan szükséges mint a téli etetés s éppen azért pusztul el annyi temérdek rajunk évenként, mert a nyári etetést nem gyakoroljuk.

Ugyanis a rajok legnagyobb része — tudvalevőleg — már akkor szokott kijönni, midőn a nyári forróság és szárazság nem sokára beáll s ha ez csakugyan hirtelen bekövetkezik, mielőtt a raj még jól felmélvezhette volna magát, akkor — nem tudván a szárazság miatt miből gyűjteni, kevés mézét mihamarabb felemészti, azután pedig apránként az egész raj elhull az éhség miatt, vagy mindenestől megszökik, vagy legalább is nagyon megnéptelenedik.

Később aztán, mikor megint megindul az esőzés s elkezd a tisztessű és egyéb mézelő növény virágzani, akkor — megint bezzeg lehetne már miből gyűjteni, csak hogy nincs minek! Míg ha annak idején segítettük volna a rajokat, most ugyan csak telnének a lépek, utána pedig mézes edényeink s a sok drága rajunk se ment volna veszendőbe.

Ez a két etetés multhatatlanul szükséges, de van még ezenkívül egy harmadik is, a mely nem olyan multhatatlan, mint emezek, hanem azért igen hasznos.

Ez pedig a tavaszi etetés, a mit akkor teszünk, midőn kora tavaszon a méhek már kijárnak ugyan, de még gyűjteni valójuk nincs, vagy ha van is, de közben kellemetlen, hűvös esős idők járnak, midőn a méh nem gyűjthet.

Ilyenkor nagyon jó a méhek ismét mézet adni, csak hogy ez alkalommal már nem adunk be nekik olyan sokat, mint az előbb leírt etetések alkalmával, hanem csak keveset: kasonként pár kanálnyi jól felhígított mézet, hanem ezt aztán naponként, vagy minden másnap, szintén estenként s az elcsepegtetéstől óvakodva.

Ennek az etetésnek a célja pedig a következő:

Tudvalevőleg a legtöbb vidéken a fő mézelő növény az akácza, arra kell tehát minden erővel törekednünk, hogy mire ez a fa virágzik, akkorára kasaink olyan népesek legyenek, a mint csak lehetséges, mert csakis a jó népes kasok képesek sokat gyűjteni s egy ilyenben több haszon van mint tíz néptelen kasnak a munkájában.

Hogy pedig a méh kora tavaszon is mentől gyorsabban

szaporodják, arra való az említett etetés. Mert a mint a méhek a sejtekbe felhordják a nekik beadott mézet, ezt az anya mindjárt észreveszi s azt hívén, hogy munkásai már kívülről gyűjtik ezt az új mézet: nagy mértékben elkezdi tojni s a méhek rohamosan felszaporodnak. Midőn pedig rossz idő áll be, akkor a méhek megijedve, elkezdi a fiasítást kihúzgálni, mi által a szaporodásban megint hiba áll be. Hogy tehát ezt elkerüljük, azért szükséges a kasnak kellemetlen időben egy-egy kis mézet beadni.

Azt mondhatná ezekre valaki, hogy hiszen így valamennyi mézet elpocsékolnánk a méhekre s akkor aztán a méhészetnek mi haszna?

Hanem ez igen hibás gondolkozás. Mert igaz ugyan, hogy így évenként néha sok mézet fel kell etetnünk, és szükséges is minden jó méhésznek mindig tetemes mézének készen lenni ezen célra, de azt kell meggondolni, hogy méheink ennek a feletetett méznek a sokszorosát vissza fogják nekünk még azon évben hordani a virágokból s egy kiló feletetett méz után 3—4 kilót vagy többet is kapunk, tehát bizonyára szép nyereségünk lesz belőle.

Különben így bánnak ezzel a tanult, tapasztalt méhészek mindannyian s van is aztán, jó és rossz esztendő összevéve, évenként 8—10 forint tiszta hasznuk kaptáronként, a mit más-képen csak ritka szerencsés évben lehetne elérni.

Végül megemlítjük még, hogy némelyek sült tyúkot s más effélét szoktak a méhkasba betenni, hogy a méhek azt megegyék. És sokan el is hiszik, hogy az ér valamit.

Pedig hát ez tiszta haszontalanság, mert a méh az ilyesmit ugyan soha meg nem eszi.

Van ugyan olyan ember, a ki erősen állítja, hogy a méh csontig lerágja a sült tyúkról a húst; s az igaz is, hogy lerágja valami, csak hogy nem a méh, hanem igenis a hangya, mely észrevevén a pecsenyét, csakugyan hamar elbánik vele.

Szintén ilyen haszontalan, sőt káros a tejjel való locsolás s más efféle parancsolás is. Az ilyesmikkel csak ártunk a méhnek, de épenséggel nem segítünk rajta. Csak olyan az efféle, mintha a tyúkot szénával akarnánk etetni. Bizony nem sokat tojja tőle.

Vannak, a kik lisztet is szoktak adni a méhnek, tört paprikával vegyest, vagy a nélkül.

Ez már megint helyes dolog s ajánlatos is kora tavaszon, míg a méh künn elegendő virágport nem kap.

Csak hogy a lisztet nem teszszük a kas alá, mint a mézet, hanem a kasok elébe, néhány lépésnyi távolságra, valami kis ládába vagy tányérba, a szélére pedig pár csepp mézet cseppentünk az első nap, hogy észrevegye a méh.

Nemsokára észre is veszi s ezrével fogja ellepni a lisztes edényt és szorgalmasan behordja annak a tartalmát.

Lisztet vagy lisztes paprikát aztán mindaddig adhatunk a méhnek, míg csak észre nem veszszük, hogy már a virágokon is kap elég neki való port, a mit arról tudunk meg, ha észrevevesszük, hogy méheink hátulsó lábain ott vannak azok a kis sárga, piros s egyéb színű, lencsealakú testecskék, a melyek virágporból állanak s a fiasítás táplálásához szükségesek.

Hogy azonban a liszt a mézet pótolná, azt nem kell hinni, mert azért a méz szintoly szükséges neki.

A méhrajok befogása. A rajok befogását nagyon meg lehet könnyíteni úgy, ha a méhes előtt 25—30 lépésnyire egy rúdra ócska méhkast állítunk fel. Ennek a kasnak a csúcsát is levágjuk, úgy, hogy ilyenformán mind a két végén nyílt legyen, aztán vízszintesen állítjuk fel a rúdra, úgy, hogy az egyik nyílása a méhes felé nézzen. A felállítás előtt azonban szalmalángon kipörköljük a kas belsejét, részint azért, hogy a benne levő pókhálótól s egyéb piszoktól megtisztuljon, részint pedig, hogy a kas belső falaira tapadt régi lépmaradványok megolvadván, kellemes szagot terjeszsenek. Az így előkészített kast még a rajzások megkezdődése előtt fel kell állítani s folyvást ott hagyni, hogy a méhek hozzászokjanak. Nagyobb méhesnél több ilyen kas felállítása is tanácsos. Nagyon jó még a rajzások idején: az ilyen kasok belsejét egy kis méhfűvel is meg-megdörzsölni, ha pedig méhfű nincs, akkor legalább a kasokat időnként jó egy kis szalmalánggal újonnan kipörkölni, de mindig csak korán reggel. Az így elkészített ócska kasokba, ha nem minden raj is, de mégis sok fog megszállani.

A méhrajok elriasztása. A rajzó méhnek az a természete, hogy a hová már egy raj megszállott, arra a helyre azután a következő rajok is szeretnek megszállani. Ez nem volna ugyan baj, hanem baj lesz akkor, ha valamelyik raj alkalmatlan, nehezen megközelíthető helyre talál megszállni, honnan aztán befogni nagyon nehéz. Hogy tehát több raj az ilyen alkalmatlan helyre ne szálljon, dörzsöljük meg azt a helyet jól örömmel, vagy akasztunk oda egy csomó ürmet, minek szagát a méhek nem szeretvén, nem is fognak odaszállni. Ha öröm nem volna, akkor bürök vagy egyéb rossz szagú növény is megteszi.

A rabló méhek ellen. Ha valamelyik kaptárunkra rákapnak a rabló méhek, azokat következőleg riaszthatjuk el legbiztosabban: Egy liter forrásban levő vízbe tegyünk 50 gramm kristályos karbolsavat, 50 gramm gliczerint, áztassunk belé ezen folyadékba egy darab szivacsot (spongyiát) s helyezzük ezt a rablást szenvedő kaptár röplyuka elébe olyan módon, hogy csak kicsiny nyílás maradjon szabadon, a melyen a mé-

hek ki- s bejárhassanak. Ekkor a rabló méhek távol fognak maradni s nemsokára abbanhagyják a kaptár ostromát. Ha mindjárt kezdetben észreveszszük a rablást, míg az nagyon el nem hatalmasodott, akkor az is elégséges, ha az említett folyadékkal a röplyukat vagy röpdeszkácskát bekenjük.

A méhek elrakása telelőre. Méheinkben semmi sem okozhat olyan nagy pusztítást, mint ha hibásan rakjuk őket el telelőre. Azért halljuk tavaszon azt a sok panaszt, hogy annyi kas méh pusztult el télen át.

Először is csak olyan kasokat tegyünk el telelőre, a melyeknek elég mézük van, hogy kitelelhessenek; ha pedig azt vennénk észre, hogy a méz kevés, akkor adjunk be annyit, a mennyi a kiteelésre elég lesz.

Másodszor fő-főgondunk legyen rá, hogy a méhek télen át ne fázzanak. Mert tudni kell, hogy ha fázik a méh, annál többet eszik, a mi nemcsak a mézpecsételés miatt baj, hanem főkép azért, mert így a méhekben nagyon meggyűlik a bélsár s könnyen megkapják az ú. n. vérhast, midőn is lépeiket összevissza rondítják, sőt maguk is seregestől elpusztulnak.

Az olyan méh, a mely nem fázik és háborgatás nélkül töltheti a telet, alig fogyaszt egész télen át valamit s jobban csak tavasz felé kezd már enni, midőn a szaporításhoz, fiasításhoz hozzáfog.

Ha tehát a kas fala vékony, akkor jól be kell azt eszvarni zsákokkal vagy más olyasmivel. Czélszerű és jónak bizonyult eljárás különben, ha az embernek több kas méhe van, a következőkép bálni a dologgal:

A kasokat a mondott módon beburkoljuk, aztán kinézzük azt a helyet, a hová majd telelőre elrakatnak. Ide deszkákat rakunk le a földre, annyit, a mennyire a kasok elférnek. Akkor aztán a kasokat sűrűn, kétsorjában egymásmellé rakjuk, de úgy, hogy minden kasnak a lyuka kifelé essék. Az így felállított kasok közti tért aztán kitömjük apró szalmával, felül is teszünk szalmát s az egészet gyékénynyel vagy valami ponyvával letakarjuk, midőn úgy fog kinézni, mint egy kis kazal.

Arra azonban nagyon vigyázzunk, hogy a lyukak valahogy el ne duguljanak, hanem igenis nyíltan, szabadon álljanak, nehogy a méhek befulladjanak.

Ha attól tartunk, hogy a lyukakba a nap besüthet, akkor minden lyuk fölébe alkalmazzunk egy kis darab deszkácskát, hogy az a nap sugarait oda ne bocsássa, de azért a levegő a lyukon szabadon járhasson be. A napvilágot pedig azért kell a lyuktól távol tartani, mert a jó teleléshez szükséges, hogy a méh mindig sötétben legyen s nehogy enyhe idő esetén a napfénytől csábítatva, ki találjon repülni, mert az biztos veszte lenne.

Az ilyenformán elkészített méhrakomány körül aztán, jó vastagon, úgy egy ujjnyira, hamut hintünk el, még pedig legalább egy jó arasz szélességben. Ez arra való, hogy az egeret távol tartsa.

Az egér ugyanis télen át nagyon szereti a méheket ostromolni. S ha hozzájuk juthat, akkor aztán végére jár a kasnak. De a hamun nem szeret keresztül menni, mert ha ezt megpróbálja, belesüpped s a hamu az orrába megy, a mit pedig ki nem állhat. Ezért kell a kasok körül a hamu.

De ezenkívül csináljunk még néhány csapdát, állítsuk fel azokat a kasok körül s gyakrabban vizsgáljuk meg, hogy nem fogtak-e egeret.

Végre fontos dolog, hogy a méh egész télen át a legnagyobb csendességben legyen, azért olyan helyet választunk ki telelőnek, a hol semmiféle zaj, rázkódás nem érheti a méhet.

Mert a zaj, rázkódás felébreszti szendergéséből és rögtön evéshez fog, zúg, nyugtalankodik, a minek pedig az a következése, hogy a méh nagyrészt elpusztul.

Ezért helytelen a méhet télére olyan ház padlására tenni, a hol alól emberek laknak vagy állatok tartózkodnak, valamint olyan kamrába is, hol az ajtót gyakran nyitogatják. A pinczébe tenni sem jó a méhet, mert ott a lépek könnyen megpenészednek s a levegő is rekedt, egészségtelen.

Ha rendes méhesünk van, természetesen ott legjobb elrakni a méhet, de ott is vigyázzunk, hogy midőn meglátogatjuk őket, az ajtót csendesen nyissuk és csukjuk, aztán nesz nélkül járjunk-keljük, hogy a méhek fel ne ébredjenek. A kasokat pedig ne emelgessük, ne koczogtassuk, mint némelyeknek ez már szokása.

Ha az elmondottakat szigorúan megtartjuk, biztosak lehetünk róla, hogy méheink jól fognak telelni.

A méhkaptár melegségének haszna. Igen sok méhésznek eszébe sem jut, hogy mily nagy fontossággal bír az, ha méhei jó, a hideg ellen kellek védett kaptárakban telelhetnek. Kísérletet tettek ugyanis azon tekintetben, hogy mennyit fogyaszt a méh télen át hideg és mennyit kevésbé hideg helyen? S ezen kísérletekből kiderült, hogy egy közepszerűen erős kaptár a szabadban, ha a kaptár vékony falú és nincs betakarva, októbertől április 1-ig öt és fél kiló mézet fogyaszt, míg ha a kaptár fala vastag, vagy ha be van takarva, akkor már beéri négy kiló mézzel is. Ha pedig zárt méhesben, a hidegtől védett helyen megy végbe a telelés, akkor egy kaptár két kiló mézzel is kitelel. Ezenkívül pedig figyelembe kell venni, hogy a mely méhcsalád fázik, abból azonkívül, hogy sok mézet fogyaszt, igen sok méh elpusztul, ha ugyan az egész család is tönkre nem megy, míg a jó, eléggé meleg kaptárban nagyon kevés a halandóság. Aztán a hideg által elesigázott

méh a költéshez is későn és csekély mértékben fog hozzá, a mi pedig nagy baj, mert így aztán, mire a fő gyűjtési idő, az ákáczirágzás bekövetkezik, még néptelen lesz a család s nem bírja a dús mézforrást kihasználni, vagyis méhészkedésünk nem sikerült. Ezért hát soha ne bocsássuk méhcsaládainkat rossz, vékonyfalú kaptárakban telelőre, hanem ha kaptáraink ilyenek volnának, akkor segítsünk a dolgon azáltal, hogy takargassuk be a kaptárakat ócska zsákokkal, ponyvákkal s más effélével. mert ez a csekély fáradság a következő mézszüret alkalmával nagyon ki fogja magát fizetni.

A méhek mézszükséglete. Tudni kell a méhésznek azt is, hogy méhei körülbelül mikor és mennyit fogyasztanak s melyik hónapban mennyiforma mézre van szükségük? Egy rendes erőben levő méhkas tehát az egész éven át mintegy 24 kiló mézet fogyaszt el, még pedig januárban fél kilót, februárban fél kilót, márcziusban egy és fél kilót, áprilisban három kilót, májusban négy kilót, júniusban négy kilót, júliusban három kilót, augusztusban két és fél kilót, szeptemberben két kilót, októberben egy és fél kilót, novemberben fél kilót, decemberben fél kilót. (Lásd azonban ide vonatkozólag a fentebb mondottakat).

Műrajkészítés. Mire való tulajdonképen a műrajkészítés, minek a rajzolást erőltetni, nem jobb volna-e azt a természetre hagyni?

Erre nézve azt lehet felelni: a derűre-borúra való rajkészítés csakugyan káros, igazi méhész ne tegye, hanem annál inkább gyakorolja akkor, mikor annak ideje van.

De mikor van ideje? Csakis akkor, midőn a méhek természetű ösztönüknél fogva is rendesen rajozni szoktak és az időjárás is kedvező hozzá. Mert kora tavaszon, midőn még here nincs, hiába erőltetnők a rajzást, szintűgy ősz felé, midőn a raj már nem tudna eleget gyűjteni, de hiába erőltetnénk a legnagyobb természetes rajzási időben, május, június, júliusban is, ha ekkor szárazság vagy jégverés miatt vagy egyéb természetes okból nincs virág, mert ilyenkor a raj úgyis elpusztulna.

Hanem mikor minden kedvező a rajzásra és a méhek még sem akarnak hozzáfogni, akkor van aztán helye és értelme a műrajkészítésnek.

Minden méhész tapasztalja, hogy gyakran a kasok, midőn már teljesen készen volnának a rajzásra, napokig, sőt hetekig készülődnek, mialatt folyton ott kell őket lesni és sokszor mégis semmi sem lesz a rajzásból; minden látható ok nélkül abban hagyják. Pedig nem csak ennek az elmaradása lehet kár, hanem az is, hogy míg a méhek rajzási készülődéseikkel voltak elfoglalva, addig a mézgyűjtés s építkezés is szünetelt. Tehát kétszeres a kár, nem is számítva a méhész bosszúságát,

a ki esetleg hetekig hiába várta a raj kivonulását. De ha csakugyan megtörténik is a rajzás, hányszor megesik, hogy a raj a legnagyobb vigyázat daczára is megszökik vagy pedig olyan helyekre száll meg, a honnan — kivált kezdő vagy gyakorlatlan méhésznek — nagyon nehéz befogni.

Tehát arra való a műrajkészítés, hogy mindezeket elkerüljük s méhtörzseink számát kényelmesen, tetszés szerint szaporíthassuk.

A műrajkészítésnek igen sok módja van, itt azonban ezúttal csak egyet mondunk el, a mely nagyon jól szokott sikerülni s mivel hasonlít a természetes rajzáshoz, ezzel rendszerint fel is ér, sőt annál nem ritkán határozottan jobb.

Ha tehát a méhek minden készülődésük daczára nem akarnak rajozni, vagy egyáltalában jobbnak látjuk műrajt csinálni, akkor következőleg járunk el.

Egy épen oly külsejű kaptárba, mint az, a melyikből a műrajt kivenni szándékozunk, beaggatunk vagy 14. lépkezetekkel ellátott keretet — országos keretméréseket értvén — s az anyakaptár helyére állítjuk, míg emezt odább teszszük a méhes másik részébe. Most az anyát kikeressük az anyakaptárból és azt azzal a léppel együtt, a melyen találtuk, beakasztjuk az említett üres keretbe s még ezen kívül 2—3 fiasításon lépés is kiveszünk azért, hogy azokról a rajtuk levő fiatal méheket az anyához söpörjük. Ezután a lesöpört lépeket visszateszszük megint az anyakasba.

Ezzel tulajdonképen meg van a műraj; az egy anyatörzsből kettő lett. Hogyan? Egyszerűen úgy, hogy az anyatörzshelyére állított üres kaptárba fog szállni valamennyi kinn dolgozó méh s ott találván anyjukat, nem sokára lázasan hozzá kezdenek az építkezéshez, épen úgy, mint a természetes raj, az anya pedig az új építménybe elkezd petézni, a mit az átsöpört fiatal méhek kellő gondozás alá fognak. Mindenféle műraj közt ez hasonlít legjobban a természetes rajhoz és ez pompásan is fog gyarapodni. Megjegyzendő, hogy e műveletet délelőtt 10—11 óra tájban legcélszerűbb végrehajtani, mert ekkor a legtöbb dolgozó méh künn van, melyek megrakodva térnek haza s erős rajt alkotnak. Különböen az anyakasból ezután kirepülő méhek is majdnem kivétel nélkül szintén ide, régi helyükre fognak szállani s a rajt erősítik.

Említettük, hogy az anyát az öreg kaptárból kifogva, azzal a léppel együtt kell az üres, új kaptárba beakasztani, a melyiken épen találtuk, tehát ezt a lépés másnap az új kaptárból megint ki kell venni s lesöpörvén a rajta levő méheket, vissza kell akasztani az öreg kaptárba. Erre pedig azért van szükség, mert ha benn hagynánk az új kaptárban, vagyis műrajban, tapasztalás szerint könnyen rágondolhatná az magát, hogy szépen kirajozna, a mi pedig munkánkat semmivé tenné.

Hát az anyakaptárral mi történik? Ennek öreg kijáró méhei mind a régi helyre, az új kaptárba, vagyis a műrajhoz szállván az anyakaptárban költésnél és fiatal, még ki nem járó méheknél egyéb nem marad, ennél fogva ez a kaptárunk néhány napig kihaltnak látszik, de fiatal méhei egymásután elérvén azt a kort, midőn kijárókká lesznek, ennek a kaptárnak a népe ssége is nemsokára csak úgy fog járni és hordani, mint a többi kaptárok népe. Eddig az ideig azonban itatni szükséges ezt a törzset. Mert a méh, kivált midőn a kaptárfiasítás van, igen sok vizet szükségel, úgyde nem lévén kijáró méhei, vízfordói sincsenek, minek következtében természetesen nagy szomjúságnak kellene a kaptár népe közt beállani. Itassunk tehát, a mi legegyszerűbben abban áll, hogy egy vízzel megtöltött üres lépet beakasztunk a méhfészek közelébe, vagy pedig egy kis fecskendő segítségével naponta megfecsken-dezzük gyengéden a hátulsó lépeket, a hol fiasítás nincs. S ezt mindaddig folytatjuk, míg nem látjuk, hogy már kaptárunknak eléggő kijáró méhe van.

De nem kell még felejteti a következőt sem: Midőn az öreg kaptárból az anyát kivettük, a benmaradt fiatal méhek csakhamar észreveszik anyátlanságukat és a fiatal dolgozó álcák közül néhányból anyát kezdenek nevelni, illetőleg, ha már volnának anyabölcsők, ezeket ápolják tovább. Mindkét esetben azonban több anya készülvén, biztosra vehetjük, hogy a törzs ki fogna rajozni, a mi egyáltalában nem volna kívánatos. Hogy tehát ezt meggátoljuk, az anyabölcsőket egyen kívül vagdaljuk ki mind. De azért különösen szemmel tartjuk a törzset, mert könnyen megtörténhetik, hogy valamelyik anyabölcső elkerüli figyelmünket, egynél több marad s a rajzás mégis meg fog történni. Ez esetben tehát, ha csakugyan kijönne a raj, fogjuk ki annak az anyját, öljük meg, mire a raj megint szépen vissza fog a kaptárba menni.

Ezt az elmondott műrajkészítési módot legkönnyebben ingó szerkezetű, helyéről könnyen mozdítható kaptárnál lehet alkalmazni. Míg ha az ingó kaptár helyéről nem mozdítható ki, — pl. be van falazva — akkor az összes lépéptéményt ki kell szedni s az anya kifogása után egy másik, távolabb eső üresbe beagatni. Az így kiürített kaptárt lépkezdetes keretekkel felszereljük, az anyát beeresztjük s néhány keretről fiatal méheket söprünk hozzá, mint ez fentebb el volt mondva. Különben is mindenkép úgy bánunk a dologgal, mint az előbb elmondott műrajkészítésnél s itt is ugyanazokat tartjuk figyelemben.

Ingatlan szerkezetű, vagyis ú. n. parasztkasnál, ezt a módszert azért nem lehet így alkalmazni, mert az anyát nem olyan könnyű belőle kifogni, mint az ingó szerkezetű kaptárból. Itt tehát más módhoz folyamodunk, még pedig legczél-

szerűbben a minden méhész által ismert dobóláshoz, a mit akkor alkalmazunk, ha rajképes anyatörzsünk a legjobb idény alatt vonakodik önként rajt verni. A kidobolt rajt aztán az anyakas helyére állítjuk, ezt pedig máshova. Az anyakast éppen úgy itatjuk, mint fentebb el volt mondva.

Megjegyzendő végül, hogy a műraj sikerülésére nézve nagyon fontos, hogy a két kaptár külseje teljesen hasonló legyen egymáshoz, mert így a méhek sokkal hamarabb megbarátkoznak az új renddel s a mint a munkáról hazatérnek, habozás nélkül vonulnak be az új kasba, ha annak külseje olyan, mint a régié volt, míg ha ez a külső különböző, akkor sokáig haboznak, bemenjenek-e, sőt sokan nem is mennek be, hanem inkább a szomszéd kasokba kéredzkednek be, a minek az lesz következése, hogy a műraj vagy egyáltalában nem sikerül, vagy nagyon gyenge, néptelen lesz.

Méhfüstölő. A méheket rendes szokás szerint dohányfüsttel szokták füstölni. Ez azonban helytelen eljárás, mert a dohányfüsttől a méhek nagyon elgyengülnek s erős füstölésre munkakedvüket olykor napokra elvesztik. Sokkal czélszerűbb tehát a füstölésre dohány helyett fűzfaudvát használni, a mit az ember odvas fűzfaból eleget gyűjthet. Természetesen azonban előbb jól ki kell szárítani.

A rákokat élve eltartani. Hetekig életben lehet a rákokat tartani, ha azokat valamely lyukacsos halászbárkába, vagy egyéb ilyes faedénybe helyezzük s aztán egy folyóvízbe kipányvázuk. A tartóba azonban minden két-három nap néhány megölt vizibékát kell betenni, vagy pedig baromfibelet s más efféle húshulladékot. Ez alkalommal egyszersmind megvizsgáljuk a rákokat, nincs-e köztük döglött vagy beteg, a melyeket esetleg eltávolítunk. Ha csak néhány napig szándékozunk a rákokat eltartani, akkor egy folyóvízzel telt félfenekű hordóba rakjuk őket, intézkedve, hogy ki ne mászhassanak. aztán elesegül egy kis aludt tejet vagy buzakorpát hintünk időnként a vízbe, azonkívül még egy csomó csalánt is dobunk bele, a hordót pedig pinczébe állítjuk.

Téli porfűrdő a tyúkoknak. Legtöbb gazdasszony nem is sejti, hogy mily fontos a tyúkokra nézve, hogy olykor-olykor porban megfürödhessenek, a mi főkép azért szükséges nekik, mert a férgek elszaporodását gátolja. Nyáron fürödhetik is a tyúk porban tetszése szerint, de nem így van ez télen, midőn fagyos vagy havas a föld. Ilyenkor a gazdasszonynak magának kell a porfűrdő előállításáról gondoskodni. Jó porfűrdőt pedig úgy állíthatni elő, ha száraz homokot vagy port összekeverünk hamuval, dohányporral s egy kis ánizs- vagy izsópporral, — a hol t. i. van — s mindezt valami lapos ládába téve, alkalmas helyen felállítjuk és időnként felújítjuk.

A tyúktetű ellen. Tyúktetű ellen legegyszerűbb és leghatásosabb a tollak közeit persa féregporral vagy zacherlinnel befujtatni, a mely szerek a legtöbb nagyobb fűszerkereskedésben kaphatók. Hogy pedig a tetvek elszaporodását meggátoljuk, az ól tisztántartásán kívül tartsunk ott mindig fürdőport, a mely finom, száraz homok- és hamukeverékből áll, melybe még egy kis kénvirág (büdöskőpor) is van vegyítve.

A tyúkok meszeslábúságának orvoslása. Néha a tyúk lábát különös képződmény lepi el, mintha valami meszes anyaggal vastagon be volna vonva. Ezen a bajon, melyet különben parányi élősdiék okoznak, úgy segíthetünk, ha a beteg lábát párszor petróleummal bekenjük, azután másnap meleg szappanos vízzel, valami élesebb kefe segítségével ledörzsöljük.

A tyúkok megkopaszodása. Nem ritkán megtörténik, hogy a tyúk fejéről és nyakáról kihull a toll. Ennek pedig az az oka, hogy bizonyos igen apró, szabad szemmel láthatatlan élősdiék elszaporodtak rajta. Hogy tehát a bajnak elejét vegyük, ezen élősdiéket kell elpusztítanunk, már csak azért is, hogy a többi aprójószágra is át ne származzanak. Kenegessük be tehát a beteg tyúkok fejét és nyakát a következő szerrel: péruai balzsam, ugyanannyi spirituszszal felhígítva, vagy egy rész petróleum, 20 rész olajjal keverve. Nem árt ezen szerekkel az udvarban levő többi tyúk fejét és nyakát is megkengetni, habár még a kopaszodás nyomait nem látnánk is náluk, mert valószínű, hogy azért már azokra is átterjedtek az élősdiék. Fődolog még ezenkívül a tyúktól gyökeres kitisztítása, nevezetesen minden szemetet gondosan ki kell onnan tisztogatni, aztán a falakat, ülőket stb. petróleumos mésszel bemészelní s ugyancsak ilyen folyadékkal az ól földjét is meglocsolni. Mindezt korán reggel kell tenni, hogy az ól éjszakára jól kiszellőzhessen.

A tyúkok tojásevése ellen. Olykor megtörténik, hogy valamelyik tyúk rákap a tojásevésre s azután nagy mohósággal mindenütt felkeresi s kivagdálja a tojást. Ez a példa pedig ragadós szokott lenni s ha egy elkezdí, rendszeren a többi is apránként eltanulja. Hogy tehát az ilyen tyúkot a torkoskodásról leszoktassuk, következőleg járjunk el: Vegyünk elő egy tojást s mindkét végén kilyukasztván azt, fűjjük ki a tartalmát, aztán az egyik lyukat gipszszel vagy egyébbel tömjük be. Ekkor kevés vízben főzzünk össze paprikát és borsot s ezzel töltsük meg a tojáshéjat, mire a másik lyukat is tömjük be. Az így elkészített tojást aztán tegyük bele abba a fészekbe, a hová a falánk tyúk torkoskodni odakapott. A mint a tyúk odasettenkedik; kívágja a paprikás tojást, de annak csipős tartalmától úgy megijed, hogy többé nem igen fogja bántani a tojást, kivált ha még egyszor így jár.

A tyúkok szembetegsége ellen. Ez a baj úgy képződik, hogy a tyúk szemei előbb elkezdenek könyezni, majd genyenyedés támad, mely utóbb a csőr lyukain is folyik, de ellepi az állat torkát is, midőn aztán megvakul s elpusztul. Nem egyéb ez tulajdonképen, mint a difteritisz egy fajtája, a mely a gyermekek közt is oly nagy pusztítást tesz. A mi a gyógyítást illeti, ez csak a baj legkezdetén biztathat némi sikerrel. Nevezetesen szerezzünk be a gyógyszerárban klórvizet s ezzel mosogassuk a beteg szemet s aztán ecseteljük be vele a csőrt (az orrát) is kívül-belül, valamint a csőr lyukait, nemkülönb a torkát is, naponként kétszer. Táplálékul pedig a betegnek valami lágy eleséget adjunk, áztatott darát s ilyesmit. Fődolog azonban, mivel ezen baj ragályos, hogy a beteget az egészségesektől el kell különíteni, az ólat pedig, melyben a betegség kiütött, mindjárt alaposan kitisztítani s a falakat, üllöket s még az ól földjét is három százalékos karbolsavval bekenni, belocsolni.

A tyúkok lábgörese ellen. Olykor gyakrabban jelentkezik a tyúkoknál a görcsös lábfájás, kivált a tojásképződési időszakban. Ennek orvosszere gyanánt egy jeles tenyésztő azt ajánlja, hogy mentől gyakrabban kell *sóskát* adni a tyúkoknak. A tyúk ezt a növényt különben is szívesen veszi s nemcsak lábaja marad el tőle, hanem máskülönb is igen vidám és egészséges lesz. Az egész eljárás nagyon egyszerű és nem kerül semmibe, jó lesz tehát vele alkalomadtán próbát tenni.

Tyúkizlalás. A tyúkot gyorsan és nagyon szépen ki lehet hízlalni, ha előzőleg darával, korpával, főtt krumplival etetjük, azután pedig a tulajdonképeni hízlalási időszak alatt, mely 10—14 napra terjed, hajdina-(tatar)-lisztet tejjel tésztává gyúrva adunk neki. Ha tatar nincsen, akkor a zab vagy búzaliszt is jó, míg a tengeri sokkal kevésbé alkalmas. A hízlalás vége felé tanácsos az említett takarmány közé kevés disznózsírt is keverni. A tyúkot tömni nem kell, hanem hadd egyék annyit, a mennyit akar. Így tartva a tyúk, rendkívül zsírossá hízik meg.

A tyúkok „píp“ nevű betegsége. Az ezen betegségbe esett tyúk egészen elveszti étvágyát, napokig éheznek a nélkül, hogy csak egy szemet is ennék, hirtelen lesóványodik és tönkremegy. A szárnyasok ezen betegsége közönségesen „píp“-nek nevezik s a beteg állat nyelve hegyét le szokták csípni, a mi különben egészen helytelen. Minden beteg állatnak, épen úgy, mint az embernek is, ha beteg, nyelve szennyes fehérszínűvé lesz; nem használ ennél fogva még az sem, ha a tyúknak fél nyelvét kitepjük is. A „píp“ voltaképen májbajból származik; és pedig ez a májbaj örökölhethet s egyik állatról a másikra tovább átterjedhet. Bonczolásnál a gyomor többnyire bizonyos zöldes s bűzös anyaggal teltnek, a máj túlnagynak és gümős

fekélyekkel megrakottnak találhatik. Baj kezdetén idejekorán alkalmazva, néha segíthet, ha a gyógyszerhárból Nux vomicát véve, ebből a betegnek néhány cseppet naponta beadunk.

Vadgesztenye a tyúkoknak. Ha a vadgesztenyét megfőzzük, igen szívesen eszi a tyúk és ettől jobban is tojik, a főtt vadgesztenyét apróra kell vagdalni s a többi eleség közé keverni. Így a jó hatás nem fog elmaradni.

Vizi békák kifogdosása. A békák a halastavakban felette sok kárt tesznek, ezért a haltenyésztő jól teszi, ha kifogdossa őket. Ez pedig legegyszerűbben megy kihorgászás által, a következő módon: A legapróbb fajta halászó horgokra kicsiny, fehér, vörös vagy sárgaszínű rongydarabkákat erősítünk s így felszerelve, az esti órákban kimegyünk az illető halastó partjára, hol, ha csak lehet, valami bokor mögött elrejtőzünk s azzal a horgot szokott módon vízbe hajítjuk s a rongyot olykor a víz színén megmozgatjuk. Nem soká kell várniuk, mert a falánk béka minél hamarabb bekapja a horgot s fogva van. Ily módon rövid idő alatt temérdek békát elpusztíthatunk.

A jó tojó tyúk ismertető jelei. Az első ismertető jel e tekintetben a taréj és szakáll. Minél pirosabbak ezek a tojás időszaka alatt valamely tyúknál, annál jobb tojó szokott az rendszeren lenni. A középszerűen és a rosszul tojó tyúkknál a taréj és szakáll rendszeren csak halvány pirosak, míg a fülkarima piszkosfehér és sárgás rózsaszín szokott lenni. Ha a baromfi takarmánya közé elegendő mennyiségű tojáshejat vagy meszet keverünk, a tyúkok nemcsak mohóbban fogják enni a takarmányt, mint egyébként, hanem jobban is tojnak. Ez annál fontosabb, mert akármily jó legyen is a baromfi takarmánya és akármily jó tojó különben a tyúk, ha nem kap elegendő meszet a tojás héjának képzésére, nem is fog jól tojhatni.

Zöldtakarmány télen a baromfinak. Nem lehet ezt eléggé ajánlani, nemcsak az egészség fentartása szempontjából, hanem azért is, mert a zöldtakarmány aránylag olcsóbb levén, általa a drágább szemeleséget kíméljük. De kivált a tyúkoknak nagyon hasznos a téli zöldtakarmány, mert így jóval többet tojnak. Jó téli zöldtakarmány a pinczébe vagy verembe elrakott selejtesebb káposzta, de pótolja ezt meglehetősen a répa is. Különbözően termesztünk ilyen zöldtakarmányt télen át is a következő módon: Minden másodnapon megtöltünk két megfelelő nagyságú ládát homokkal és gabonamag-keverékkel, melyet azután jól megnedvesítünk és a ládákat meleg helyre állítjuk, közel a kemenczéhez. Négy nap múlva a búza-, árpa- vagy zabmagvak kicsíráznak és gyökeret vernek, a mikor a homokot rostán át a csírák magvaktól elválasztjuk és a magvakat a tyúkokkal feletetjük.

HASZNOS TUDNIVALÓK

AZ ÉLELMISZEREK ÉS ITALOK KÖRÉBŐL.

Az állott hús szagát elvenni. Ha a húsnak már kellemetlen szaga van, ezen segíthetünk úgy, hogy felforraljuk, a habját leszedjük, aztán, a vízbe néhány darab tüzes szenet vetünk. A szén a hús kellemetlen szagát csakhamar magába fogja venni.

Bab, borsó, lencse főzése. Ezeket az ú. n. kemény vízben — a milyen rendszeren a kútvíz is szokott lenni — nehéz megfőzni, a min úgy segíthetünk, hogy a főző víznek egy literjére egy deczigramm szódát olvasztunk fel a vízben.

Az állott vajat ismét frissé hogy lehet tenni? A vajat kinyújtjuk s néhány órára édes tejbe teszszük, abban jól kigyúrjuk, kimossuk és ismét megsózzuk. Ilyen eljárással a vaj megint visszanyeri előbbi friss ízét.

Befőttkészítés cukor nélkül. A befőzendő gyümölcsöt vízbe téve a tűz mellé állítjuk és keverés nélkül felforraljuk, arra vigyázva, hogy szét ne főjjen. A mint a gyümölcs felforrott, elveszszük a tűztől s a már készen tartott és melegített üvegbe gyorsan beleöntjük, úgy, hogy a gyümölcs fölébe, az üveg nyakába egy kevés lé is jusson. Ekkor az üveget bedugjuk már előre megforrázott parafadugóval, annyira, hogy a dugó a levet érje. Midőn pedig így megvagyunk, a dugóra olvasztott parafint öntünk, hogy azt ellepje. A mint az üveg annyira lehűlt, hogy a parafin megkeményedett, tegyünk az üveg szájára parafinba mártott vászondarabot s hogy jól oda-tapadjon, még kössük is oda. Az így eltett gyümölcs cukor nélkül is jól eláll. Megjegyzendő, hogy a legelől említett víz mennyisége, a miben t. i. a gyümölcsöt megfőzzük, attól függ, hogy milyen leves az illető gyümölcs? Levesebbhez kevesebb, levetlenhez pedig több víz szükséges.

A citromlé eltartása. Kisebb helyeken nem lehet mindig citromot kapni vagy csak drágán; hogy tehát citromost bár-

mikor ehessünk, tegyük el a citrom levét. Mikor télen igen olcsó a citrom, akkor vásároljuk be a kellő mennyiséget, vagdaljuk kétfelé s a levét facsarjuk bele egy tiszta porcellán-edénybe, arra vigyázva, hogy húsa és magja ne hulljon belé. Ezután finom szűrőn szűrjük meg a levet s hagyjuk így állani néhány óráig, például egy éjjel, s reggel aztán a lé felszínére szállott habot tisztítsuk le, aztán a tiszta levet töltjük apró üvegekre, most is vigyázva, hogy a lé alja fel ne zavarodjék. Az üvegeket aztán dugjuk be s pecsételjük le jól, majd állítjuk nyakig egy üst vízbe, melyben egy óráig lassan főzzük. Erre levéve az üstöt, így mindenestől engedjük kihűlni. Mikor kihült, az üvegeket leszedvén, szárazra törölgessük meg s tegyük el az éléskamrába. Így a citromlé esztendőnél is tovább jól eláll, azonban ha egy üveget használatra felbontunk, akkor a citromlé pár hét múlva már megromlik s ezért is czélszerű a citromlevet apró üvegekbe szedni.

A citromot sokáig frissen eltarthatni úgy, ha cserépedénybe rakva vízzel leöntjük s a vizet rajta naponként megújítjuk.

Debreczeni kolbász készítése. A különféle kolbászok íze és zamatja, a hozzájuk használt fűszerektől is függ ugyan, de ezeken kívül nagyon fontos az, hogy milyen kövérségű húst használunk és hogy milyen nagyságú darabokra vágjuk a töltelékét. Ha nagyon sovány húst veszünk a kolbászhoz és azt túlságos apróra megvágjuk vagy épen megőröljük, akkor magyar ízlés szerint nem jó lesz a kolbász. — Mert nekünk — kivéve természetesen a kiveendőket — gorombábbra vagdalt töltelékű kövér vagy félkövér húsból készült kolbász tetszik leginkább. Ilyen pl. a híres debreczeni kolbász, mely következő módon készül: Az $\frac{1}{3}$ rész kövéressel kevert $\frac{2}{3}$ rész sovány húst először is valamely asztalon diónyi nagyságú darabokra vagdaljuk, majd teknőbe téve, jó éles késsel, folytonos forgatás közben lencsényi, borsónyi darabokra metéljük. Így nem vész el a hús zamatja. Ezután kellőkép megsózva a húst, megborsozzuk, vagy apróra vagdalt fokhagymával keverjük s a jól megtisztított bélbe beletöltjük.

Diópálinka készítése. Igen jó diópálinka készíthető a következő módon: Vegyünk 12 zöld diót, olyat, a melynek a csontárhéja még nem keményedett meg, de a bélét képező tömeg már ne legyen híg, vegyünk továbbá 18 gramm fahéjat, 200 gramm fehér czukrot, 30 darab szegfűszeget, három liter tiszta, kifogástalan törkölypálinkát, a mely 16 fokos (40%-os) legyen, vegyünk még friss narancshéjat, melyből a belső fehér részt kidobjuk s csak a sárgáját használjuk fel, mintegy 35 grammot. Ezen anyagokat összekeverve, két hétig hagyjuk a napon, napjában többször felrázva, végre pedig itatós papiroson átszűrjük s kész a diópálinka. Ebből aztán diólikórt is

csinálhatunk oly módon, ha két kilogramm fehér cukrot feloldunk egy liter meleg vízben, melyet kihűlés után három liternyi diópálinkával keverünk s 2—3 napi állás után szűrőpapíron ismét átteresztünk.

Rég dió felfrissítése. Ha a dió béle már nagyon össze-száradt, akkor rakjuk azt valami félfenekű hordóba vagy ilyes edénybe, öntsük le erősen sós, forró vízzel s hagyjuk abban egészen kihűlni, aztán szedjük ki s szabad levegőn szikkaszszuk meg. A dió béle később így rendkívül sokat nyer jóságban s majdnem olyan ízű lesz, mint a friss.

Az eczet eltartása. Ha az eczetben olyan undorító kinézésű nyálka képződik, a mit „borjú“-nak szoktak mondani, hogy ez nagyon el ne hatalmasodjék s tönkre ne tegye az eczetet, így járjunk el vele: töltsük le az eczetet üvegekre, aztán állítgassuk bele egy vízzel telt üstbe, mely alá tüzet rakjunk. Ha az eczet 30—35 perczig így főtt, akkor oltsuk ki a tüzet s engedjük az eczetet, úgy a hogy van, a vízzel együtt kihűlni. Ekkor szedjük az eczetet apróbb üvegekbe vagy kőkorsókba s dugaszoljuk el erősen, midőn is az eczet esztendő számra hiba nélkül fog elállani.

A zavaros eczet derítése. Ez igen egyszerűen eszközölhető lefőlözött tej segítségével. Ha az illető eczet szintelen, akkor keverjük hozzá — egy literjéhez számítva — mintegy 10 grammnyi súlyú fölözött tejet, ha pedig pirosra volna festve eczetünk, akkor 2—3 annyi. Úgy egy óra múlva aztán szűrjük meg a folyadékot tiszta lenszöveten, töltsük üvegre s dugaszoljuk be erősen.

Eczetkészítés angol módra. Nagyobb mennyiségű eczetet olcsón következőkép lehet készíteni: Vegyünk 25 liter tiszta esővizet, melyhez három liter szirupot öntünk s keverjük össze jól, aztán töltsük bele egy hordóba, melyben időnként rázogassuk fel. Ezután kenjük egy szelet pirított barna kenyérré három evőkanál élesztőt s ezt tegyük bele szintén a hordóba. Ekkor tegyük meleg helyre a hordót s hagyjuk így vagy két hétig nyugodtan állni. Ezután tegyünk még néhány kanál szirupot a hordóba szintén pirított kenve, a hordó száját pedig ruhával takarjuk be. Erre a hordót állítsuk mérsékelt meleg helyre, mire az eczet néhány hónap múlva elkészül.

Élesztőkészítés. Élesztőt többfélet lehet készíteni. Sörből így csinálunk élesztőt: Melegítsük meg a sört annyira, hogy épen csak langyos legyen, akkor egy kevés élesztővel és liszttel keverjük össze s 12 óráig engedjük meleg helyen állni. Komlóélesztő: Egy maroknyi komlót egy liter vízben addig főzzünk, míg jól szétázik, ekkor keverjük belé egy tojásfehérjét, 25 deka búzalisztet s egy deka tört fehér cukrot. Így aztán gyúrjuk addig, míg tészta lesz belőle. Ezt a tésztát

nyújtuk el laposra, vagdaljuk darabokra s szárítsuk meg a napon. Mentől hamarabb meg tudjuk szárítani, annál jobb. Az ilyen élesztő soká eláll.

Francia aszalvány készítése. Finom francia aszalt gyümölcsöt következőleg lehet készíteni: A szép, épen akkor leshedett gyümölcsöt rakjuk forró vízbe s hagyjuk ott mindaddig, míg kellőleg meg nem puhult, vagyis míg a szalmaszál könnyen keresztül nem megy a héján. Ekkor kiszedjük a gyümölcsöt s egy tiszta szitára rakjuk, alá pedig tálat teszünk, a melyben porrá tört czukor van, hogy a gyümölcs leve idecsurogjon. Midőn a gyümölcs leve kicsurgott, akkor rakjuk rá szépen az aszaló kasra vagy deszkára és kenyérsütés után tegyük be a kemenczébe, melynek száját bedugván, a gyümölcsöt 24 óráig ott hagyjuk. Ekkor a lecsurgott czukros levet kellő sűrűségűre főzve, a gyümölcsöt belemártogatjuk s vagy a napon, vagy gyengén fűlt kemenczében megszáritgatjuk. Ha látjuk, hogy a czukor megkeményedett rajta, akkor puha, finom papir közé rakjuk el a gyümölcsöt skatulyákba, dobozokba, melyeket aztán szellős, hűs helyre tegyünk el.

Füstölt hús eltartása. Némely kamrában nagyon könnyen és hamar megpenészedik a füstölt hús. Hogy ennek elejét vegyük, keverjünk össze lágysót (porrá tört sót) annyi vízzel, hogy pépsűrűségű legyen, ezzel aztán bekenjük a húsdarabokat s rendes helyükre megint felakasztjuk. Megjegyzendő, hogy a bekenés előtt a husokról a penészt le kell tisztítani. Midőn aztán az így eltartott húst használatba akarjuk venni, előbb a rászáradt sóréteget ledörzsöljük.

A gesztenye eltartása. A gesztenyét igen soká friss állapotban el lehet tartani, ha decemberben vagy januárban kiválogatott, ép gesztenyét vagy hordocskákba, vagy cserépedénybe, száraz homokba rakunk és fagymentes helyre teszszük. Szükséges azonban alul-felül jó vastag réteg tiszta homokot alkalmazni.

Gyümölcseczet-készítés. Ha sok az alma s körte és más-kép nem lehet értékesíteni, csinálhatni abból használható eczetet a következő módon: Összetörjük a gyümölcsöt s félfenekű hordóba öntjük, mint ez a szilvaczefrénél szokás, vigyázzván rá, hogy a hordó félignél feljebb ne sokkal legyen. Most eczetágyat készíthetünk, a mely nem egyéb, mint szőlőtörköly, a melyet közönséges eczettel jól megsavanyítunk. Ezt aztán bele-téve valami hordóba, az említett czefrét rátöltjük, ha t. i. a czefre már megerjedt, de a hordót csak félig töltjük meg, aztán állítsuk meleg helyre, hol egy-két hét alatt a czefre leve átalakul eczetté. E közben a hordó száját jó ritkás zsákdarab-bal be kell fedni, de nem bedugni, hogy a levegő szabadon hozzá-juthasson. Ha észreveszszük, hogy a czefre már jól megeczetesedett, akkor a tisztáját lopóval leszívjuk, a mi már hasz-

nálható eczet lesz. Megjegyzendő, hogy édes gyümölcsből több és jobb eczet lesz, mint a savanyúból.

A hal tisztítása. A hal pikkelyeinek letisztítása, kivált némely fajtánál, meglehetősen időtöltéssel jár. Siettethetjük azonban a dolgot úgy, ha a halat előbb egy perczre forró vízbe mártjuk és csak így fogunk hozzá a letisztításához.

Házi szalámi készítése. Vagdaljunk össze igen finomra öt kiló sertéshúst, két és fél kiló marhahúst, két és fél kiló juhhúst, két és fél kiló szalonnát, keverjük közé 12 fej finomra tört fokhagymát, egy kávéscsésze fekete borsot, ugyanennyi szegfűborsot, mind finomra megtörve, azután az egész tömeget sózzuk meg, a mennyire szükséges, akkor dagasztjuk vagy félóráig az egész keveréket, míg szinte habos lesz. Ekkor tömjük bele jól tisztított vastag marhabélbe, ezután állítsuk bele olyan vízbe, a melybe só, fokhagymát s egy kis salétro. mot kevertünk, úgy, hogy a víz a szalámit egészen ellepje. Itt 48 óráig engedjük ázni a szalámit, aztán pedig kivéve, két napig szellős helyre akasztjuk fel s miután itt megszikkadt, tegyük fel a füstre, a hol, ha kellőleg megfüstölődött, készen van az ízletes s aránylag nem drága szalámi.

A hordós káposzta megpenészedése ellen. Alkalmas helyen, ha kellőleg tisztán tartjuk a hordót, nem sok bajunk lesz a penészszel, de alkalmatlan helyen annál több kellemetlenség van vele. Ilyen esetben tanácsos a kövekező eljárás: Tisztítjuk le a legfelső, nagyon penészes káposztaréteget, aztán öntsünk rá egy kis ivópohárnyi jó pálinkát vagy tiszta spirituszt, aztán vegyünk elő egy darab tiszta vásznat, azt is áztassuk be spirituszba vagy pálinkába s azt borítsuk a felső káposztarétegre. Ezt a ruhát minden két hétben levegyük, kimossuk, kiszárítva megint azon módon bánjunk vele, t. i. áztassuk pálinkába vagy spirituszba s borítsuk a káposztára. Folytonosan így élve a dologgal, megszabadulunk a penésztől.

A husok füstöléséről. Hogy a füstölt húsnemű ne csak jóízű, hanem tartós is legyen, szükséges, hogy a füstölendő hús a leölt állattól melegen vétessék el és azt azonnal egy már elkészített s egy rész porrá tört salétrom, és 25 rész konyhasóból álló keverékben kellőleg meghentergessük, azután rozskorpával behintvén, vagy úgy mint van, vagy papírba göngyölve, mielőbb a füstre akasztjuk. A korpával való bevonás arra szolgál, hogy a füstnek kozmás alkatrészeit visszatartsa és egyúttal megakadályozza a húsnak a melegség miatti erős kiszáradását. Az így előállított füstölt hús igen szép piros színt nyer és sokkal jobb ízű és tartósabb a közönséges módon készítetttnél. Mások tapasztalásai után, hogy jó és sokáig el tartható füstölt húsrá tegyük szert, már a hús besózásánál arra kell figyelni, hogy a só tetemesebb mennyiségű borssal legyen keverve és a hús idő előtt a sóból ki ne vétessék;

legalább 2—3 hétig kell tehát ezt így a sóban hagyni s közben-közben a lefolyt hús levével gyakrabban megöntözni. Mihelyt aztán a füstölőkamarába kerül, azon legyünk, hogy elegendő füst érje és a füstölés még sem tartson sokáig. Ha már kellek át füstölődött a hús, akkor papírba göngyölve, ládába rakjuk olyformán, hogy a ládának fenekére egy réteg tiszta bükkfa-hamut, asztán a húst s ennek a tetejébe ismét hamut hintünk. Használat előtt az ily módon elrakott hús kefével megtisztítandó. Végre a húsfüstölésre nézve jó még a következőket tudni: A marhahús előbb jól megszárítva, vászonba bevarratik, de nem szabad nagyon erős füst fölé állítani. Nem sok füstölést kíván a nyelv, mely igen ízletes lesz, ha marhabélbe dugva akasztatik a füstre. A nyelvet két rész salétrom, egy rész konyhasó-keverékkel sózzuk be és porrá tört rozmaringgal, majoránával, bazsalikkal erősen bedörzsöljük és így 10 napig sóban fekvé hagyjuk; 10 nap múlva kivesszük a sóból és a fűszerekkel együtt a marhabélbe kötjük és így akasztjuk a füstre. A sonkát legjobb füstölés előtt, mihelyt a páczból kivettük, buzakorpában jól meghentergetni. Mihelyt a sonka sárgára füstölődött, a füstről leveszszük és hűvös, szellős, száraz kamarában felakasztjuk. Épen így teendő el a füstölt kolbász is. A kis malaczkok papírba göngyölgetve akasztatnak füstre. Borjúnak szügyét és czombját 14 napi besózás után már lehet füstölni, hanem csak gyenge füst mellett. A lúd és kacsá mellét, miután 3—4 napig sóban hagytuk, rozsvagy buzakorpában meghentergetve, fanyársra kötjük s gyöngye füstre akasztjuk, nyolcz nap múlva leveszszük s három napig szellős helyen felakasztva, a korpát róla ledörzsöljük, a húst pedig szellős, száraz helyre elteszszük.

Husvétí tojás festése. A közönséges módon megfőzött tojás héját kenjük be tojásfehérjével s szárítsuk meg, azután tegyük bele a festőfolyadékba, a mely tetszés szerinti színű anilinnak alkoholban való feloldása által készül. Ilyen szerek minden gyógyszerárban kaphatók. A tojás pedig a szerint maradjon hosszabb vagy rövidebb ideig az említett festőfolyadékban, a mi szerint sötétebb vagy világosabb színűre kívánjuk festeni. A tojás igen szép színt nyer, ha a festőfolyadékba egy késhegynyi timsót vetünk, vagy pedig a tojást utólag szalonnával megdörzsöljük.

A húst friss állapotban eltartani. Erre nézve legegyszerűbb ugyan a jégverem, de hát azzal nem mindenki rendelkezik, azért jó tudni a japániak által gyakorolt húseltartási módot is. Ez pedig abban áll, hogy beleteszik a húst egy porcellánedénybe, forró vizet öntenek rá, annyit, hogy a húst tökéletesen befedje, a víz felszínére pedig olajat töltenek. A forró víz a húsbán a rothadást előidező anyagokat megsemmisíti, az olaj pedig a rothadáshoz szükséges levegőt elzárja a hústól.

A hús eltartása nyáron. Néhány napig egészen jó állapotban eltartható a hús a következő módon: a húsdarabon keresztül egy zsinórt húzunk át és e zsinórnál fogva egy-két perczig annyi forró zsírba mártjuk, hogy a zsír azt teljesen ellepje. Azután szép lassan kihúzzuk belőle és hűvös helyen felakasztjuk. Ilyen módon a hús a legforróbb időben is eltartható 3—4 napig.

Nyári sonka készítése. Néha megesik a gazdaságban, hogy az eladásra hizlalt sertést, egy vagy más oknál fogva forró nyáron le kell vágni; midőn aztán nem igen van vele más mit tenni, mind az egészset épen úgy ahogy lehet, eladogatni. Azonban a legbecsesebb részt, a sonkát, eltarthatjuk a legnagyobb melegben is a következő módon: összekeverünk — 4 sonkára számítva (5—6 kilós sonkát értve) — 2 kiló konyhasót, $\frac{1}{4}$ kiló salétromot és egy maroknyi porrá tört borsot, ezeket megmelegítjük annyira, a hogy csak a kezünk el bírja állani, azután pedig jól bedörzsöljük vele a sonkát. Ha a többi húsrészeket is el akarjuk tartani, ezeket is ugyanolyan módon bedörzsöljük, csak épen a salétromot hagyjuk el. Erre az egészset berakják a páczoló hordóba, a sonkákat legalól tevén. Második nap kiszedjük a húst s ugyanoly módon dörzsöljük be megint s ugyanannyi keverékkel, mint az első nap. A harmadik nap már levet ereszt a hús s ekkor megkóstoljuk e levet. Ha úgy találjuk, hogy az jó sós, akkor csak ezzel locsoljuk a húst, ha pedig nem eléggé sós, akkor még egyszer bedörzsöljük az egészset meleg sóval. Negyedik nap füstre teszszük a húst s éjjel-nappal addig füstöljük, míg teljesen készen nem lesz. Az így készített nyári sonka igen gyöngéd és porhanyó lesz és tavaszig is hiba nélkül elállhat.

A kenyér megpenészedése ellen. A kenyeret megpenészedés nélkül sokáig jól el lehet tartani úgy, ha a kemenczéből kivéve, tiszta zsákba rakjuk, azután bekötjük a zsákot és szellős helyre felakasztjuk. Használatkor a kenyeret egy nappal előbb kiveszszük, nedves ruhával megtörölgetjük, hogy a héja ismét puha legyen, mire olyan lesz mint a zsiros kenyér.

Korai burgonya ízletesebbé tétele. A nagyon korán felszedett burgonya még éretlen levén, nem a legjobb ízű szokott lenni, a min azonban segíthetünk úgy, ha a burgonyát utóérésnek teszszük ki. Ez pedig így történik: A kiásott új burgonyát száraz homokba takarjuk el, a melyet néhány napig a napra kiteszünk. Legjobb e célra valami üres ferslógot használni, a melyet, miután burgonyával és homokkal megtöltöttünk, esőtől védett helyen állítunk fel. Így a burgonya víztartalma felesleges részét elveszti, parázs és ízletes lesz.

Körte-lekvár főzése. Midőn sok és olcsó a nyári körte, szintúgy készíthetünk abból lekvárt, mint akár a szilvából. E célból teljesen megérett körtét vagdaltunk kétfelé, száraiktól

megtisztítván a tiszta üstben kevés vízzel addig főzzük, míg a körte annyira meglágyul, hogy sűrű rostán át lehet törni. Az így áttört tiszta körtehéúst aztán olyan sűrűre főzzük, mint a lekvár szokott lenni. Megjegyzendő, hogy a ki szereti, keverhet ezen lekvár közé egy kis fahéjat, szegfűszeget, vagy citromhéjat is.

Leölt baromfi eltartása. A levágott baromfit hosszabb ideig romlás nélkül el lehet tartani úgy, hogy a baromfinak már a levágás előtt vagy 15 órával nem adunk enni, leölés után pedig megtöltjük belső részét friss faszénnel. Így nagyobb távolságra is bátran lehet a leölt baromfit szállítani, hűvös, szellős helyen pedig napokig is eltartható.

Málna- és földieper-szörp készítése. Igen kellemes hűsítő italt lehet málnából s földieperből (szamócza) készíteni következőképen: A válogatott, szép, érett gyümölcsöt, melyben csak egy szem hibás vagy rothadt se legyen, egy tiszta porcellán vagy cserép tálban gyúrjuk össze jól és öntsünk rá forrásban levő cukrosvizet (1 liter vízhez 1 kiló cukrot számítva). Még pedig annyit, hogy az összetört gyümölcsöt elfedje; aztán keverjük össze jól, takarjuk be és engedjük kihűlni. Ha pedig egészen kihűlt, ritkás ruhán szűrjük át, de nyomogatni nem szabad. Legegyszerűbb ezt olyanféle zacskóban megejteni, a milyenben a turót le szokták csorgatni. Megjegyzendő, hogy a tartósság kedvéért szükséges egy igen csekély mennyiségű szalicilsavat a gyümölcshöz keverni, még mielőtt a cukrosvizet rátöltöttük volna. Az így nyert szörpöt azután befőttes üvegekbe töltjük, hólyagpapírral bekötjük s száraz szellős helyre elteszszük, hol egy évig is eláll. A zacskóban maradt sűrű részt cukorral felforralva kompótnak lehet használni.

A megkezdett sonka frissen tartása. A megkezdett sonka teljes frissességében és zamatosságában fogytáig megmarad, ha, a mint azt a következő használatig félre akarjuk tenni, egy kis sonkakövérevel bekenjük a metszési helyen.

Meleg időben tojáshabot verni. Minden gazdasszony tudja, hogy meleg időben milyen nehéz tojáshabot verni és sokszor negyedóráig is kell vesződni vele, míg sikerül. Ezen így segíthetünk: Ha van jegünk, akkor tegyünk abból pár darabot egy kanálnyi sóval hideg vízbe és vagy öt perczre állítsuk bele a tojásfejrjét tartalmazó edényt; akkor fogjunk hozzá a habveréshez, midőn is nagyon hamar fog az most sikerülni. Ha jég felett nem rendelkezünk, akkor hűtsük le a vizet sok só hozzákeverése által, hintsünk a tojásfejrjére is egy csipetnyi sót, néhány percz múlva álljunk vele olyan helyre, hol egy kis légvonat van, mire a hab felverése megint könnyen fog sikerülni.

Mézeczet-készítés. Mézből igen kellemes ízű eczetet lehet készíteni, mely a legjobb boreczettel versenyez, a következő

módon: 5 liter vízre 1 kilónyi mézet veszünk s addig melegítjük ezt a keveréket, míg épen oly sűrűségűvé válik, hogy egy bele tett friss tojás annyira süllyed benne, hogy a vége csak egy krajczárnyi nagyságra álljon ki a folyadékból. Ha mélyebbre süllyed a tojás, akkor még mézet teszünk a keverékbe, ha pedig nem süllyed a mondott mélységre, akkor vízzel hígítjuk. Midőn ilyenformán a keverék kellő sűrűségét megállapítottuk, akkor egy kevés élesztőt teszünk bele s az egészet hordóba töltjük, melyet enyhe és levegőjárta helyre állítunk. A folyadék aztán forrásba jön, miért is a hordót $\frac{2}{3}$ résznél nem szabad jobban megtölteni. A hordó száját mosliczák s egyéb rovarok ellen tüllel be kell fedni.

A paradicsom eltevése télire. Ez legegyszerűbb módon így megy végbe: A teljesen érett paradicsomot tiszta törülkövel megtörölgetjük, szitán áttörjük nyersen. A tűzhelyre téve, egy arra való mázas edényben addig főzzük, míg a habját teljesen elfőtte. A paradicsomos üvegeket már előbb meleg helyre kell tennünk, mivel a megfőtt paradicsomot oly forrón, a hogy csak az üveg állja, tölcserrel az üvegekbe töltjük, bedugaszoljuk és beszurkoljuk. Így eltéve a paradicsom romlás nélkül eláll, színe és jó íze tökéletesen megmarad.

Pezsgőlimonádé készítése. Vegyünk 540 gramm finom porrá tört fehér czukrot, kilencz gramm porrá tört citromsavat, 10 csepp keserű mandulaesszenciát s 18 csepp citromesszenciát. A citromsavat oldjuk fel 600 gramm meleg vízben s folytonos kavarással közben keverjük hozzá a czukrot. Midőn ez a keverék teljesen kihűlt, akkor hozzákeverjük a mandula- és citromesszenciát is. Ha aztán ezen keverékből egy jó kanállal egy nagy pohár vízbe öntünk és egy kevés kétszerszénsavas nátront töltünk bele, igen jó és ízletes, házi használatra alkalmas pezsgőlimonádét nyerünk, a mely igen kellemes italt ad.

Régi tejfölből jó vajat készíteni. Kisebb gazdaságban gyakran megesik, hogy csak néhány hét alatt gyűl össze annyi tejföl, a mennyi a köpüléshez szükséges, minek következtében a vaj kellemetlen, kesernyés ízű szokott lenni. Ennek teljesen elejét lehet venni azáltal, hogy a tejfölbe időről-időre egy kevés sót teszünk. Ezáltal a vaj nemcsak kellemes ízűvé, de tömörebbé, keményebbé is válik. A tejföl megsózása a köpülést is könnyebbé teszi.

A savanyított ugoroka eltartása. A savanyított ugoroka (nem az eczetest értve) tudvalevőleg nem sokáig áll el, mert csakhamar megpenészedik s ellágyul. Van azonban módja az eltartásnak. Nevezetesen a fazékban rendesen besavanyított ugorokára helyeszünk egy darab üveget, a mi a fazék száját elfedje s körülragaszszuk rá azt szépen olyan gittel, a mit az ablakosok szaktak használni. Ekkor ássunk valahol a kertben göd-

röt, állítsuk bele a fazekat, az üvegborítékra tegyünk még egy darabka deszkát, aztán az egászet temessük be földdel. Így eltéve az ugorka akár egész tavaszig úgy eláll, mintha épen akkor savanyítottuk volna be.

Sajtkészítés íróból. Az íróból, ha sok van, jó, apró házi sajtot állíthatunk elő a következő módon: Mindjárt a köpülés után az üstbe öntjük az írot és forrásig melegítjük. Midőn a savó mint tiszta folyadék tűnik fel, melyben fehér turópolyhek uszkálnak, akkor az üstöt eltávolítjuk a tűzről s az egész tömeget addig hagyjuk állani, míg csak a túrós részek mind le nem ülepedtek. Ekkor a tiszta savót leöntjük s a túrótömeget ritka vászonzacskóba öntjük s felakasztjuk, hogy a savó kicsepegjen belőle. A kicsepegtetés inkább ajánlható, mint a kisajtolás, mert az előbbi módon legtökéletesebben távolodik el a savó. A túrót ezután fa teknőben kézzel jól meggyúrjuk s tiszta kendővel leborítjuk s nem nagyon hűvös helyre, télen pedig kemence közelébe feszszük, míg meg nem szilárdul és bizonyos csípős ízt nem vesz fel, a mi rendszeren 5—6 nap alatt történik meg. Ez idő alatt naponként meg is gyúrjuk e sajtot. Végül a tömeg minden kilogrammjához 30 gramm sót s kevés köménymagot teszünk, és 24 óra lefolyásával s ismételt át-dagasztás után az ú. n. kézi sajtokat készítjük belőle, melyek ekkor mindjárt használhatók. Még kellemesebb ízű sajtot kaphatunk, ha a sajtötmeget naponkénti át-dagasztás mellett valamivel tovább hagyuk erjedni s azután erős szegfűkivonatot, fahéjat és kevés cognacot teszünk abba. A kézi sajtot savóval megnedvesített kendőkre burkolva, fődött agyagedényben tartjuk el.

Sajtoló készítése. Vegyünk egy szopós báránygyomrot, ezt tisztára mossuk meg, igen apróra vágjuk össze s tálba téve keverjük össze egy liter tiszta korpával, öntözzük meg jó boreczzel, hogy jó leves legyen, azután tegyük egy új fazékban kilencz napra az éléskamrába, mire készen van. Ez évekig is eláll s ha az eczet már lefogy róla, lehet újat ráönteni. Öt liter tejhez ebből az oltóból egy kanálnyiit veszünk, melyet beleteszünk egy túllbe és úgy facsarjuk a langyos tejbe, kifacsarás után pedig az oltót visszatehetjük a többihez.

A sonka és kolbász nyári eltartása. Hogy a nyárára maradt sonkát és kolbászt a megpenészesedéstől és túlságos kiszáradástól megóvjuk, kenjük be azokat jól szalonnafelsővel, a mit 6—8 hetenként ismételvén, holmink igen szép friss állapotban fog elállani.

Sóska és spenót eltevése télire. Szedjük szeptember hóban az ép sóskaleveleket, tisztítsuk meg száraiktól, mossuk meg, aztán rakjuk tiszta szitára, míg a víz róla egészen lecsurog. Most vagdaljuk össze s tegyük bele mázos kasztróba, mely színig tele legyen. Ekkor addig főzzük lassú tűzön, még pedig

víz nélkül, míg sűrű péppé válik; gyakran kavargassuk azonban, hogy meg ne kozmásodjék, ugyanezért a tűz se lángoljon alatta. A mint így megy a dolog, vegyük le a tűzről, várjuk meg, míg kihűlt s töltögessük bele apróbb befőttes üvegekbe, de úgy, hogy felül egy egy ujnyi üresség maradjon. Most öntünk ezen ürességre kevésbé sós olvasztott zsírt, mely ha megfagyott, kössük be az üvegeket erősen hólyagpapírral s tegyük száraz, szellős helyre, hol egész télen jól eláll. Apró üvegeket azért kell használni, mert az egyszer felbontott sóska, ha fel nem használjuk, hamar elromlik. A spenóttal szintén így kell elbánni, csak hogy ennek levelei minél fiatalabbak legyenek s a befőzésre valót csak június közepén kell elvetni. A spenótra ezenkívül jobb zsír helyett tiszta és friss olvasztott marhafagyút önteni.

Sós huson segíteni. Ha a füstölthús vagy sonka nagyon el van sózva, azon következőkép segíthetünk: Áztassuk be a megfőzés előtt egy éjjelre olyan langyos vízbe, a melybe egy csipetnyi finomított szódat tettünk. Mikor pedig a sonkát vagy húst főzzük, a vízébe tegyünk egy hanálynyi tört czukrot. Megjegyzendő még, hogy ha sonkát vagy füstölt húst főzünk, a mint megfőtt, nem kell azt a vízből mindjárt kivenni, hanem ott kell kikűlni hagyni a főzővizében, így sokkal porhanyóbb és ízesebb lesz.

A szalonna megavasodása ellen. A füstölt szalonna-oldalakát a felakasztás előtt vízzel megmossuk, hogy a rajta kiütött só leolvadjon róla. Ekkor szellős és száraz helyen felakasztjuk a szalonnát, hol egy hét alatt megszárad és megjegezesedik. Némelyek papírba is szokták a szalonnát burkolni, de ez nem ajánlható.

A télre eltett ugorka zöld színét megtartani. Hogy az eczetes ugorka szép zöld színét megtartsa, ezt leginkább az által szokták elérni, hogy vagy rézüstben melegítik az ugorkához való eczetet, vagy egy darab rezet tesznek az eczetbe, a minek csakugyan megvan a sikere, csak hogy a réz mérges s az ilyen rezes ugorka szerfelett ártalmas az egészségnék. Ezen eljárást tehát mellőzni kell. Sokkal okosabb és helyesebb az ugorka szép zöld színét a következő módon megőrizni: Öntsük le az ugorkát forrásban levő sós vízzel s miután azt rövid ideig rajta hagytuk, öntsük le róla, ekkor rakjuk bele az ugorkát tiszta cserépedénybe s forró eczettel öntsük le; az edényt aztán fedjük be s állítsuk meleg helyre, az eczetet azonban minden harmadnap öntsük le az ugorkáról, forraljuk fel s úgy ismét öntsük vissza. Ezt az eljárást addig ismételjük, míg az ugorka eredeti szép zöld színe vissza nem állott, a mint pedig az megvan, akkor a régi eczetet eltávolítjuk s rendes módon készült friss eczetet öntünk az ugorkára, melyet szokott módon elteszünk.

A tejforralás. Forralás közben a tej könnyen megkocsmásodik vagy kifut. Hogy ezt elkerülhessük, következőleg lehet eljárni: Vegyünk elé egy kellő nagyságú kasztrolt, töltsük meg azt félig vízzel s ebbe állítsuk bele lefedve a tejesedényt. Így tegyük aztán a tűzhelyre, midőn biztosak lehetünk felőle, hogy a tej sem ki nem fut, sem meg nem kocsmásodik.

A tej kifutása ellen. Ezt a kellemetlenséget nagyon könnyű elkerülni a következő eljárással: Egy főzőkanál nyelét olyan hosszúra szabjuk, mint a tejes-lábas s mikor a tejet beleöntöttük, fölteszszük a tűzhelyre forralni, ráteszszük a rávaló főzőkanalat és ekkor ott lehet hagyni egész bátran. A tej előfőhet akár egészen is, de még sem fog kifutni.

A tojás frissességét megtudni. Ez így lehetséges: Egy liter vízben fel kell oldani 12 deka sót s ezt egy nagyobb edénybe beletéve, bese kell rakni a tojásokat. Az egy napos tojás egészen leül a sós vízben, a két napos már nem száll egész a fenekére, a háromnapos még annyira sem, míg az öt napos nagy régebbi egészen kiemelkedik a vízből.

Zöld paszuly eltevése télére. A zöld paszulyt télére igen jól eltehetjük a következőképen: a hüvelyeknek, melyeknek azonban nem szabad nagyon kifejlődötteknek lenni, rendesen meg tisztítjuk, aztán néhány pillanatra forró vízbe vetjük. Kivéve a vízből, mikor a hüvelyek lehültek, valami edénybe rakjuk azokat rétegenként, még pedig úgy, hogy az edény fenekére szőlőleveleket terítünk (melyek tiszták és egészségesek legyenek) aztán erre rakunk egy tenyérnyi vastagságú paszulyréteget, erre ismét szőlőleveleket, majd újra paszulyt és így tovább, míg az edény meg nem telik. Legfelül is szőlőlevelet teszünk s az egészet valami súlyos testtel lenyomatjuk és sós vízzel leöntjük olyanformán, hogy az egészet ellepje. Ha idővel a sós víz párologni kezd, újra feltöltjük, hogy a víz mindig magasabban álljon, mint a paszuly.

A zsír kifőzése. Hogy a zsír jó tiszta ízű legyen, nagyon sok függ annak a kifőzésétől, illetőleg kiolvasztásától. Hogy tehát a lehető legjobb ízű zsírra tegyünk szert, így bánjunk az olvasztással: az olvasztás előtt mintegy negyedkilónyi darabokra vagdalva a szalonnát vagy hájat, forró vízbe hányjuk körülbelül annyi időre, a mennyi idő alatt a híg tojás megszokott főni. Ekkor kiszedjük és ki engedjük hűlni s azután kiolvasztjuk. A ki még finomabb zsírra akar szert tenni, a mely vaj gyanánt is használható, az így tegyen: öntse a mondott módon kiolvasztott zsírt azon forrón, egy hideg vízzel telt tágas faedénybe, miközben azonban felette óvatosan járjon el, mert a zsír erősen sercegni szokott, miért is szemére, kezére vigyázzon az ember. A víz az edényben a szélétől legalább jó arasznyira legyen. A vízbe öntött zsír előbb leül, miközben átmosódik s úgy jön fel megint a felszínre, hol meg-

alszik. Nagyon jó még a zsír ízére nézve, ha olvasztáskor, minden öt kiló zsírra, körülbelül fél liter jó, tiszta tejet öntünk s aztán ezzel együtt olvasztjuk ki. Hogy a bélzsiradékot a finom zsír közé nem szabad keverni, azt mondani sem kell.

Jó sonkapác 10 kiló húshoz vegyünk 1 kiló sót, 46 gramm salétromot, ugyanannyi sárgacszukrot és 6 liter vizet. Természetesen, a bepáczolandó hús mennyiségéhez képest, ilyen páczot, a mondott arány szerint, többet vagy kevesebbet készítsünk, felforraljuk s midőn kihűlt, a dézsába rakott húsrá öntjük, arra vigyázva, hogy a pácz a húst egészen befedje. A 3 kilósnál nagyobb darabok vagy 6 hétig maradnak páczban, az apróbbakat azonban hamarabb kiszedjük. Nagyon jó a Motesiczky-féle pácz is, mely következőben áll: Négy nagy sonkára vegyünk két maroknyi sót 3 darab megtört koriandrumot, ugyan annyi borókamagot, egy kevés összevagdalt fokhagymát s két lat tört salétromot; ezeket jól összekeverve, dörzsöljük be vele a sonkákat, rakjuk dézsába s hagyjuk így egy éjszaka. Másnap aztán 1 kiló sót forraljunk fel 8 liter vízben s miután ez lehűlt, öntsük le vele a sonkákat egy dézsában s tiszta kövekkel nyomtassuk le.

Jó ízű húsleves főzése. Sokan félkiló húsból is jobb levest tudnak főzni, mint mások egy egész kilóból, a minnek oka az, hogy egyik jobban ért hozzá mint a másik. Jó levest tehát úgy főzünk, hogy a húst ne meleg, hanem *hideg* vízbe tegyük s így kezdjük főzni. Erősen főzni nem szabad a húst, hanem egyenletesen, mert különben a hab is bele fő a levesbe s rontja annak jóságát. Zöldségfélékből következőket tegyünk a levesbe: petrezselyem gyökerét és levelét, sárgarépat, pasztinákot, egy kis vöröshagymát és póréhagymát, pár szem borsot s a ki szereti, még egy kevés gyömbért és szerecsendió-virágot is tehet bele.

Jó kávé készítése. A ki nemcsak jó kávé akar inni, hanem takarékoskodni is akar vele, az a következőket tartsa szem előtt: Ne pörköljük a kávé feketeire, hanem csak gesztenyeszínűre, mert a túlságos pörkölés által épen legbecsesebb alkat részei elpárolognak, megsemmisülnek, a kávé pedig kellemetlen, keserű ízt kap. A megpörkölt kávé nem szabad azon forrón eltenni, hanem előbb szítán, vagy valamely nagyobb lemezen elterítve, teljesen ki kell hűteni s csak így eltenni aztán, jól záró bádgedénybe, a melyet pedig száraz, de nem meleg helyen tartunk. Egy csésze jó kávéhoz vegyünk körülbelül 8 gramm pörkölt kávé, a mit lehető finomra daráljunk meg, nem pedig olyan durva darabosra, mint általában szokás. Az is nagyon fontos, hogy a kávé soha sem szabad főzni, hanem csak forró vízzel leforrázni, azután pedig szűrő készüléken csurgassuk le. Azt is tudni kell, hogy mentől

tovább áll a kávé elkészítve, annál többet veszít zamatjából, illatjából.

A vaj eltartása. A friss vaj jól kiszáritott sóval összegyurandó s azután abba az edénybe, melyben eltenni akarjuk, erősen benyomkodjuk s az edényt hólyaggal lekötjük. Arra azonban nagyon kell ügyelnünk, hogy a vajtömegben sem üregek sem léghólyagok ne maradjanak. Tanácsos ezenkívül a vaj felületét valamely ritka szövettel betakarni; erre azután még egy réteg száraz sót kell hinteni és az egészet egy vázszonrongygal bekötöni. Az így megtöltött vajas bödönből a vaj — a sós réteg levétele után — vízszintes irányú szelektben vésik ki, s hogy a levegő behatása a bödönben maradt vajtól elvonassék, a megmaradt vajra friss vizet kell önteni.

Ugorka-salátát télére eltenni. A legkésőbbi termésből való fiatal ugorkát száraz időben kell leszedni és miután 3—4 napig állott, szokott módon felszeletelni, de nem kinyomni; aztán megsózzuk, kevés borecetet öntünk rá, megforgatjuk s berakjuk befőttes üvegekbe, de felül vagy két ujjnyira üres helyet hagyunk, melyet aztán hibátlan táblaolajjal töltünk tele s hólyagpapírral bekötjük, aztán fagymentes száraz helyre elteszszük. Mikor az ilyen salátát használni akarjuk, az olajat, ecetet leszűrjük róla s friss eczettel, olajjal rendes módon elkészítjük. Az ilyen saláta tavaszig eláll, azonban eltevéséhez csak kisebb üveget kell használni, mert az egyszer megbontott üveg tartalma hamar megromlik.

Ugorkát nyersen eltenni. Szedjük le az egészséges fiatal ugorkát száraz időben, vigyázva, hogy semmiféle sérülés vagy törődés ne essék rajta, aztán kenjük be mindjárt jól tojásfehérjével, aztán szárítsuk meg s puha papírba göngyölve, száraz, hűvös helyre tegyük el. Ezenkívül így is sikerül az eltartás. Rakjuk bele az ugorkát egészen száraz homok közé egy cserépedénybe, melyet tökéletesen ráillő fedővel zárjunk el, azután az edényt ássuk el valamely száraz földbe úgy egy méternyi mélységre, hogy a víz hozzá ne férhessen. Így az ugorka szép frissen sokáig el fog állani.

KÜLÖNFÉLE TÁRGYAK TISZTÍTÁSA.

Ablaküvegek tisztítása. Ha nagyon piszkos, homályos az ablaküveg, akkor oldjunk fel egy kevés szódat meleg vízben s azzal mossuk meg az ablakot. Kevésbé tisztátalan ablaknál az is elegendő, ha az üvegjét vízzel megnedvesítjük, azután puha itatós papirossal addig dörzsöljük, míg egészen tiszta és száraz lesz.

Az ablak izzadása és befagyása ellen. Hogy télen az ablakok kellemetlen izzadását és befagyását elkerüljük, keverjünk össze 26 rész gyenge spirituszt és egy rész glicerint s az ablaktáblákat valamely puha bőrdarabka segélyével ezen folyadékból dörzsöljük be.

Aranyozott érc tárgyak tisztítása. Olvaszszunk fel egy liter vízben 30 gramm boraxot s ezzel dörzsöljük be gyengén a megtisztítandó tárgyat; azután öblítsük le tiszta vízzel s száraz, puha vászonnal töröljük le. Ha az aranyozás nem igazi, hanem hamisítás, akkor nem tanácsos boraxos vizet használni, hanem csak tiszta vizet. S ha kétséges, hogy valódi-e az aranyozás, akkor előbb csak egy kis részen tegyünk próbát a fent említett boraxos vízzel.

Aranyozott fatárgyak tisztítása. Ha füst fogta be az ilyen tárgyakat, azokat pálinkás ronggyal tisztíthatjuk meg. Egyéb piszoknál pedig úgy, ha szappanos vízbe vagy ammoniakba áztatunk ruhát s ezzel dörzsöljük be az illető tárgyakat. Ha azonban ammoniakot használtunk volna, ez esetben rögtön le kell az aranyozott tárgyat tiszta vízzel öblíteni.

Aranyráma tisztítása. Ez legcélszerűbben így megy végbe: Keverjünk össze jól négy rész klórkáli-oldatot 11 rész tojásfehérjével s az így származó folyadékkal kenjük be a rámat egy kis kefe segélyével szépen, egyenletesen és vékonyan, mire a ráma visszanyeri eredeti fényét. Megjegyzendő azon-

ban, hogy előbb a ráját az esetleg rátapadt légyiszoktól vagy egyéb szennytől alaposan meg kell tisztogatni.

Arany- és ezüstékszerek tisztítása. Forraljunk fel tiszta vizet, melybe finom szitán fahamut szitáljunk s ezzel keféljük aztán az ékszereket, míg azok eredeti fényüket, tisztaságukat visszanyerik.

Ágytollak tisztítása. A tollat a párna-czihából kiszedvén, 3—4 napon át gyenge, langyos mosószóda-oldatban áztatjuk, azután szitákra rakva, a folyadékot róla lecsurogni engedjük, aztán jól leöblögetjük tiszta vízzel mire a tollat valami hálólélére kiterítve megszáritjuk.

Bádogot ragyogó fényességüvé tehetünk, ha azt egy gyapjút rongy segítségével hamulúggal megmossuk, aztán egy száraz rongyra finomra tört sót veszünk s azzal a bádogot jól megdörzsöljük.

Bársonyból zsírfoltot kitisztítani. Vágjunk kétfelé egy vereshagymát s szőr ellenében dörzsöljük be ezzel a bársonyt, azután engedjük, hogy jól megszáradjon. Ezután fonákáról megnedvesíteni, ugyanitt húzzunk végig egy meleg vasalót. A színes bársonyt azonban fektessük külső színével a vasaló párnára s ne nagyon meleg vassal így vasaljuk ki.

A bársony felújítása. Ha a bársony pl. nagy nyomás által ú. n. tükröt kapott, vagy megázás következtében megkeményedett, következőkép hozzuk helyre: a bársony fonákát vízzel megnedvesítjük s egy felállított forró vasalón vigyázva végig húzzuk, de rendes módon a bársonyt vasalni nem szabad. A fentebb leírt eljárásnak az a magyarázata, hogy a víz, a mivel a bársonyt megnedvesítettük, a meleg vasaló által gőzzé válik, mely átjárja a bársonyt s ennek összetapadt finom szálait ismét szétválasztja, vagyis a „tükröt“ és összekeményedést megszünteti, minek következtében az eredeti állapot helyreáll.

Befagyott ablakok felengesztelése. Oldjunk fel egy fél liter vízben két evőkanál só s keverjük még hozzá egy kevés glicerint is. A mint ez a keverék megvan, mártunk abba egy szivacsot s dörzsöljük meg vele az ablaktáblákat, melyekről ezután a jég csakhamar el fog tűnni. A mint pedig ez megtörtént, azonnal dörzsöljük szárazra az ablak üvegeit.

Bezsírosodott bútorhuzat tisztítása. Ha a bútorbehuzat a hozzátámasztott fejtől bezsírosodott, ki lehet azt tisztítani úgy, hogy először jól kiporoljuk, kikeféljük, azután forró vízben velencei szappant oldunk fel s ebbe mártott kefével mossuk meg a szennyes helyet, mire tiszta vízzel jól leöblítjük. Ezután forró vízben timsót oldunk fel (egy liter vízre öt grammot számítva) s ebbe mártott spongyával megdörzsöljük a megtisztított behuzatot, mire az egészen új kinézésű lesz.

A bútorok új szagát eltüntetni. Sokan nem szeretik az új bútorok szagát, a mi valóban nem is kellemes. Ezt azonban

könnyen el lehet tüntetni úgy, ha az illető bútor fiókjába egy-egy edény forró tejet teszünk s azt ott kihűlni engedjük. Ezután kisúroljuk a bútor belső részeit szódával s hagyjuk megszáradni. Így a bútor kellemetlen új szagától megszabadul.

Ecsetek felpuhítása. Ha a mázólo ecset használaton kívül áll, anyira összeszárad, hogy nem lehet használni, s kimosni is nagyon bajos. Segíthetünk azonban rajta nagyon könnyen és alaposan úgy, ha egy lapos tányérba egy kis terpentinolajat töltünk s azt meggyújtjuk; de csak addig hagyjuk égni, míg jól megmelegedett, mire a lángot eloltjuk. Ekkor belemártjuk az ecsetet, mire ez csakhamar felpuhul, épen csak ujjunkkal kell szétmorzsolni.

Ezüstnemű tisztítása. Legelőbb is vízben mossuk meg s szárazra töröljük le az ezüstöt, aztán törjük krétát finom porrá, vegyünk elő valami ócska keztyűbőrt, nyomjuk bele a krétaporba s így dörzsöljük meg vele az ezüsttárgyat jól, aztán pedig tiszta kendővel törölgessük le. Ha az ezüsttárgyon vésések, czifrázatok vannak, akkor a krétapor bedörzsöléséhez kefével használjunk.

Fatárgyak tisztítása. Hogy faedényeket, festetlen konyhaszékeket, asztalokat stb. szép fehér színűvé tisztíthassunk, ehhez nem szükséges sem szappan sem szóda, mert sokkal jobb eredményt érünk el, ha az illető fatárgyakat kő-fürészporral súroljuk meg, azután előbb forró, majd hideg vízzel kiöblögetjük. Így a tárgyak szinte vakító fehérségűek lesznek. Kő-fürészpor pedig kapható a kőfaragoműhelyben.

Fekete szövet tisztítása. Reszeljük meg néhány krumplit (burgonyát), gyengéden nyomjuk ki a levét, melyet keverjünk langyos vízzel s ezzel mossuk ki a piszkos szövetet mindenféle szappan nélkül. Azután öblítsük ki jól friss vízben és óvatosan vasaljuk ki.

A fekete bársony színét helyreállítani. Ha a fekete bársony megsürkült, vagdaljunk meg vöröshagymát apróra s ezzel dörzsöljük meg, mire a bársony eredeti színét visszanyeri. Megjegyzendő, hogy a hagymával való bedörzsölést szőr ellen kell eszközölni.

Fényes aczéltárgyakat a rozsdától megoltalmazni. Bőszájú üvegben, melyet forró vízbe állítunk, olvaszszunk fel 15 gr. paraffint, aztán öntsünk ahhoz 45 gramm petroléumot. Ekkor az üveget bedugaszoljuk s mindaddig rázzuk, míg lehülés közben egyenletes tömegű kenőcs képződött belőle. Ebből egy keveset gyapjuszövetre veszünk s vele az aczéltárgyat bedörzsöljük, ezután pedig tiszta ronggyal megint letöröljük.

Fehérnemű mosása. Igen nagy hasznát vehetjük itt a boraxnak, melylyel nemcsak könnyebb és szebb lesz a mosás, hanem szappan is kevesebb kell. Az eljárás az, hogy a mosáshoz használtatni szokott szódához keverjünk ugyanannyi vagy

legalább félannyi boraxot, mitől a ruha fehérebb lesz s a mosó keze sem sebesül ki, mint az erős szódalugtól.

Fehérnemüből a rozsdafoltot úgy lehet eltávolítani, ha az ember egy ezüst evőkanálba egy citrom levét belefacsarja, aztán egy spirituszlámpa felett melegíti. A mint a citromlé főni kezd, belenyomjuk a rozsdás foltot, mire az pár perc alatt nyomtalanul eltűnik.

A fehér flanell mosása. Néhány kanál tiszta búzalisztet langyos vízzel összehabarunk, egy darabig állni hagyjuk és abban mossuk ki a finom fehér flanellt, ezen eljárást addig ismételjük, míg a flanell szép fehér színét visszanyeri.

Gipsztárgyak tisztítása. Ha valami gipsztárgy bepiszkolódott, kenjük be azt búzalisztből készült csirizzel s tegyük ki a levegőre, míg megszárad. Ekkor a csiriz lepattog s magával viszi a piszkot is.

Hajkefe tisztítása. Ez legjobban úgy sikerül, ha a sertés részét tojássárgájával egészen benedvesítjük, úgy, hogy minden részét érje s így meghagyjuk egészen száradni, míg megkeményedett. Ekkor ki kell dörzsölni, forró vízben kimosni és megszáritani, midőn is a kefe teljesen tiszta lesz. Más módja a kefék tisztításának az — s ez ruhakefékre is jó — hogy egyenlő mennyiségű szódát és boraxot olvaszszunk fel meleg vízben s állítsuk bele a kefét sertéjével lefelé úgy, hogy a víz ellepje ugyan, de a fáját ne érintse. Ekkor egy idő múlva a keféből jól ki kell csapkodni a vizet s felfelé fordítva sertés részével, a levegőn meg kell szárítani. Így a kefe kifogástalan fehér és tiszta lesz.

Kanalak fényesítése. A közönségesen használatban levő pakfong, khinaezüst s más efféle kanalak tisztítására legjobb szer a stearinolaj. Ezzel kenjük be a kanalat, azután dörzsöljük meg finom porrá tört mésszel. Az így kezelt kanál olyan fényes lesz, mint az ezüst.

Kitünő pecsétisztító szer, melyet minden eddig ismertnél jobban dicsérnek, következőleg készül: Levendulaspiritust, kénaethert s ammoniakot egyenlő arányban összekeverünk, mely keveréket aztán úgy használjuk, mint a benzint szokás, t. i. benedvesítjük vele a pecsétes foltokat s lekeféljük.

Légypiszkot könnyen letisztíthatunk a politurozott bútorokról, ha petroleumot öntünk egy posztódarabra s ezzel dörzsöljük le a bepiszkolt tárgyakat. Ez a politurnak nem árt, sőt határozottan előnyére szolgál.

Megfoltosodott fekete kasmir szövetet egészen új színűvé lehet tenni, ha az ember panama- vagy quillajakérget főz meg s ennek a levében mossa ki a kasmirt. A mondott szerek rendszeren minden gyógyszertárban vagy droguistánál kaphatók.

Megsárgult fehérneműt még fehérebbé tehetjük, mint klór-mész által, a következő egyszerű módon: rázzunk össze jól

három rész erős spiritust és három rész tisztított terpentinelajat, vegyünk ezen keverékből két evőkanálnyit egy-egy akónyi kékítő vízre, vagy keverjünk keményítő közé s használjuk úgy, akár a kékítő vizet, akár a keményítőt, mint rendesen. A kimosott fehéreneműt aztán vagy a napon szárítjuk ki, vagy padláson, de ez utóbbi esetben a kellő világosságról gondoskodni kell, mert különben a fehérenemű nem lenne elég szép. Ezen eljárásnak az a nagy előnye is megvan a klórmész használata felett, hogy nem rontja a szövetet úgy, mint amaz.

Megsárgult elefántesont-tárgyat megint szép fehérré tehetünk úgy, ha az illető tárgyat vízzel megnedvesítvén, üvegharang alatt a napfényre kiteszszük, mire előbbi szép színét nemsokára visszanyeri.

A megfoltosodott butorok fényesítése. Ha a politúros butoron emitt-amott homályos foltok támadnak, nevezetesen a miatt, hogy a víz érte, akkor következőleg járjunk el: Hintjük be a homályos helyet sóval, aztán csepegtessünk rá vizet s hagyjuk így egy darabig. Egy idő múlva aztán száraz ronggyal töröljük le tisztára. Mikor ez megvan, vegyünk elő egy puha parafadugót s azzal dörzsöljük, míg csak a bútor eredeti fényét vissza nem nyeri.

Ócska butor fényezése. Ha a politurozott butor ócskasága miatt elhomályosodott, előbb vizes ruhával dörzsölgessük, mosogassuk tisztára, azután csináljunk következő szert: spirituszban oldjunk fel sellakot s keverjünk hozzá sandalfa-forgácsot és nagyon kövér kinruszt. Ebbe mártott ronggyal dörzsöljük erősen a butort, mire az szép fényes lesz ismét.

Olajos üveg tisztítása. Mossuk ki az üveget meleg luggal vagy hamuval és meleg vízzel, miközben jól megrázogassuk, annyiszor ismételve a mosást, míg csak a kiöntött mosólében olajos foltok mutatkoznak.

Petroleumfoltok eltávolítása. Petroleumfoltot a szobapadlóról úgy távolíthatunk el, ha egy kis szénsavas nátront vízzel péppé keverünk s így a foltra rákenjük. Néhány óra múlva a folt teljesen eltűnik, vagy ha még nyoma maradna, akkor ismételjük az eljárást. Ezután a padlót mossuk fel.

Pecsétvevő folyadék készítése. Pecsétvevő folyadékot, mely a legkényesebb színeknek sem árt, készíthetünk a következő módon: Vegyünk 26 gramm tisztított terpentinelajat, 157 gr. igen finom rektifikált borszeszt, ugyanannyi kénéathert és 15 csepp citromolajat, rázzuk össze jól ezen anyagokat, azután használatig jól dugaszolt üvegekbe tegyük el. Használat alkalmával megnedvesítjük a pecsétes helyet a leírt folyadékkal, melybe egy darab itatóspapírt belemártva, ezen papírral dörzsöljük meg jól a pecsétet, mire az el fog tűnni.

Petroleumos hordó kitisztítása. Ezen jó, erős hordókat sok mindenre lehet használni, ha a petroleumtól teljesen meg tudjuk tisztítani. Ez pedig sikerül a következő módon: Töltjük tele a hordót egészen vízzel, aztán tegyünk bele félkilónyi oltatlan meszet s hagyjuk így a hordót néhány napig állni, miközben azonban naponként többször valami seprűvel felkavarjuk a vizet, a hordó oldalait pedig megdörzsölgetjük. A petroleum olyan kocsonyás állományt fog a hordó oldalán képezni, mely könnyen eltávolítható lesz. Néhány nap múlva kiöntjük a vizet, jól kisikáljuk, kiöblítjük a hordót és a szabad levegőn hagyjuk. Ha még azután is éreznénk a petroleum szagát, akkor a fent leírt eljárást még egyszer ismételni kell, mire bizonyára teljesen megtisztul. Hasonló módon lehet az üveg- vagy bádgedényeket is a petroleumtól megtisztítani, csak hogy itt természetesen, az edény kicsinségéhez képest, meszet is sokkal kevesebbet kell alkalmazni, nevezetesen egy literes edénybe elég csak egy kis mogyorónyi nagyságú oltatlan mész is.

Petroleumlámpák tisztítása. Petroleumlámpát vagy főző-készüléket leggyorsabban és legalaposabban megtisztíthatunk száraz fahamuval, a mivel a lámpát vagy készüléket kívülből egy puha papirdarab segítségével, minden víz használata nélkül megdörzsöljük. Minden olyan lesz, mint a tükör, csak még egy száraz ronggyal kell utándörzsölni. Munka közben tanácsos valami ócska kesztyűt felhúzni, hogy az ember keze egészen tisztán maradjon. Ez az egyszerű tisztítási eljárás minden más módnál jobb és czélszerűbb.

Politúros bútor fényesítése. Melegítsünk meg petroleumot s oldjunk fel ebben egy kevés földviaszt (cerezin). A mint ez a keverék kihűlt, kenjük be vele az illető bútort, másnap pedig flanellronggyal dörzsöljük meg, míg csak kifényesedik. gy a bútor egészen új fényt kap.

A puskacső tisztítása. Ez igen egyszerű. Abban áll, hogy ha nagyon meg van a belseje rozsdásodva, töltsünk bele eczetet, hagyjuk úgy egy éjen át, másnap pedig az eczetet kiöntvén, a csövet langyos vízzel mossuk ki, azután ronggyal jól kitéröljük s szárazra dörzsöljük.

Prémek mosása. A prémet megszárt, langymeleg szappanos vízbe merítjük, azután dörzsölés nélkül kinyomogatjuk belőle a nedvességet. Miután ezt egymásután több ízben ismétljük, esővízben jól kiöblítjük a prémet, majd pedig szabad levegőn kiszáritjuk.

A ragasztó eltávolítása az ablaküvegről. A régi, odaszáradt ragasztékot, kittet, az ablaküvegről egyszerűen úgy távolíthatjuk el, hogy petroleumot öntünk rá, mire az csakhamar megpuhul és akkor könnyen el lesz távolítható.

Rezet a rozsdától megtisztítani. Ha a rézeszközt meglepte a zöld rozsdá, keverjünk egy kevés lisztet eczetbe s ezzel nedvesítsük be a rozsdafoltot és engedjük vagy öt perczig így állani. Ezután súroljuk meg a tárgyat finom homokkal, majd tiszta, száraz gyapjúrongygal dörzsöljük be.

Rozsdát aczélról letisztítani. A rozsdát az aczélról legjobban úgy el lehet távolítani, ha az illető aczéldarabot egy edénybe helyezzük, a melyben keroninolaj van, vagy azt egy ezen olajjal beitatott rongyba csavargatjuk és 24 óráig abban hagyjuk s erre a rozsdát téglaporról ledörzsöljük. Ha a rozsdá már nagyon beette volna magát, a bedörzsölésre sőt és forró eczetet használunk. Ezeknek megtörténte után a téglaport vagy sőt gondosan letisztogatjuk az aczélról, azt jól megszáritjuk s faolajjal megcsepegtetett tiszta flaneldarabbal lecsiszoljuk.

Ruhakefe tisztítása. Sokára ezt is ellepi a piszok s szükséges tisztítani. Ez pedig így megy végbe: Egyik kezünkkel tartunk oda egy levél papirost az asztal élére, másik kézzel pedig a keféet le s felhúzgáljuk rajta, közben ki is cserélvén a papirost, ha az bepiszkolódik. S ezt mindaddig kell folytatni, míg végre a papir tisztán marad.

Sárgaréz- és rézeszközök tisztítása. Semmivel sem lehet a sárgarézszközöket olyan könnyen és szépen kitisztítani, mint savanyú káposztalével. Ha az illető eszköz már nagyon piszkos, akkor tegyük bele rövid időre a főtt savanyú káposzta leszűrt levébe, azután csiszoljuk finom fahamuval, míg ragyogó fényességű lesz, a mi igen hamar bekövetkezik. Ezen eljárás mellett az olyan foltok is eltüntethetők a sárgarézről, a melyek minden tisztítási kísérleten kifogtak. A vöröszet pedig ragyogó fényességűvé tehetjük, ha sóskával vagy eczetes rongygyal jól megdörzsöljük. Ugyanezt elérhetjük az által is, ha a rézeszközt a hering sós levélével egy gyapjúrongy segítségével sikáljuk.

Sárgaréz tisztítása. (Más.) Az amerikai Egyesült-Államok műhelyeiben a rézből készült tárgyakat kizárólag az alábbi egyszerű s igen jónak bizonyult módon tisztogatják: 1 rész közönséges salétromsav és fele annyi kénsavból keveréket készítenek s egyúttal egy dézsában friss vizet, egy ládában pedig fűrészpórt tartanak készen. A réztárgyakat először hirtelen belemártják a savba, azután pedig az öblögető vízbe s végül a fűrészpórral leszárítják. Ezen eljárás mellett a sárgaréz tárgyak gyönyörű fényt kapnak. Az esetleges piszkos részeket azonban előzetesen le kell mosni felmelegített erős hamuszír- és szóda-oldatban.

A selyem mosása. Ne szappannal mossuk a selymet, hanem krumplilével, a mit úgy nyerünk, hogy a krumplit (bur-

gonyát) megreszeljük, aztán kisajtoljuk. Ha ebben mossuk a selymet, színét nem veszi, sőt bizonyos fényt is kap.

Selyemszövetből penészfoltokat úgy távolíthatunk el, ha egy súlyrész ammoniákat és 16 súlyrész vizet összekeverünk s ebbe a foltos részt bemártjuk. Kevés dörzsölés és tiszta vízzel való leöblítés után a penészfolt eltűnik.

A selyem vasalása. Hogy a selyemszöveten a gyűrődések kisimuljanak, feszítsük ki a selymet simára és ereszszünk rá forró vízgőzt. Erre a szövet szépen kisimul vasalás nélkül is, ha pedig még itt-ott ránczok, gyűrődések maradnának rajta, olyan helyen papiros közt vasaljuk meg könnyedén nem nagyon meleg vasalóval.

Selyemszalagok mosása. Ezt marhaepével és szappannal mossuk ki, még pedig esővízben, hogy pedig fényt adjunk neki, oldjunk fel vízben sárga czukrot és tragantmézgát s ezen húzzuk keresztül néhányszor a szalagot, aztán megszáritva, nem nagyon forró vassal két tiszta papírlap közt ki-vasaljuk.

Selyemfátyol mosása. Mossuk ki a fátyolt meleg szappanos vízben, gyengéden facsarjuk ki, hideg vízben tisztázzuk, ha szükséges, kékítjük, aztán tenyér közt addig veregetjük, míg félig szárazzá lesz, akkor aztán száradni kiterítjük. A fekete fátyolt tisztázni is meleg vízben kell, hogy pedig a fátyolt megkeményítsük, olyan vízbe kell azt mártani, a melyben egy kevés gummit olvasztottunk fel.

A színes karton mosása. Vászonzacskóba tegyünk búzaporpát, főzzük azt egy kis ideig, aztán a levét nyomjuk ki. A kartont aztán, előleges kiáztatás nélkül, tegyük ezen langyosmeleg korpálébe, mossuk ki, a mit így még egyszer ismételjünk, aztán hideg vízben kitisztázzuk és szellős, árnyékos helyen megszáritjuk. A tarka kartont mosás és kifacsarás után jól szét kell rázni, hogy meg ne csikosodjék. Arra is vigyázni kell, hogy nagyobb hideg alkalmával ne szárítsuk a ruhát, mert különben a színéből veszítene, míg ha a fent elmondottakat pontosan megtartjuk, a karton színe igen szépen megmarad.

Szőnyeg tisztítása. Ennek legszokottabb módja az, hogy a szőnyeget előbb a portól jól kikeféljük, kiverjük, aztán lágy kenyérbéllel, felülről lefelé megdörzsöljük. A gyapjúszőnyeget olyan vízzel lehet mosni, a melybe marhaepét kevertünk. A zsírpecsétet a szőnyegből úgy távolítjuk el, hogy egy spongyiát, tiszta terpentinalajjal vagy benzinnel megnedvesítve, ezzel a zsírfoltot óvatosan dörzsölgessük. A tintát pedig úgy vehetjük ki, hogy a tintát hamarjában felitatjuk itatós papirossal, azután pedig tejet cseppentünk rá, melyet vattával felitatunk; s ezt az eljárást ismételjük addig, míg csak a tintapecsét le nem tisztult.

Tintapecsétet szövetből kivenni. A pecsétetes szövetet mártjuk forró marhafaggyúba, a mit aztán engedjünk rajta megfagyni. Körülbelül egy óra múlva mossuk le aztán a faggyút — mely azalatt a tintát egészen magába vette — forró vízzel és szappannal. Alizarin-tintánál ez az eljárás nem használ, ott faggyú helyett borkősavat használjunk.

Tintafolt eltávolítása fehérenemüből. Ha a fehérruhára tinta cseppent, hirtelen olvaszszunk fel sok sötét kevéssé vízben és késedelem nélkül ezzel dörzsöljük a tintapecsétet. Ha azonnal csináljuk a dolgot, a tinta rendesen teljesen le fog tisztulni.

Üvegpalczkok tisztítása. Gyakran nehéz az olyan palackot jól kitisztítani, a melyekben valami folyadékot tartottunk s annak részei erősen az üvegre tapadtak. Igen jó szolgálatot tesz ily esetben, ha krumplit apró darabokra vágva, azzal az üveget félig megtöltjük s aztán egy kis vizet öntve rá, az egészet jól megrázzuk, mire az üveg szépen megtisztul, csak még egy párszor tiszta vízzel után kell öblíteni.

Üvegbe hullott morzsalék kivétele. Boros, befőttes, vagy egyéb ilyen üvegeknél gyakran megesik, hogy felbontáskor behull egy morzsa dugó vagy pecsétviasz, mi a lé vagy bor romlását sietteti. Hogy a hulladékot könnyen eltávolíthassuk, egy kis tiszta üvegcsövet, melynek felső nyílását hüvelykujjunkkal befogjuk, belemártunk; a légnomás által beleszívódik a lével együtt a behullott morzsa, melyet aztán könnyen kivehetünk.

Vastag selyem mosása. A brokátot, damaszt és atlaszt úgy mossuk, hogy tojássárgájával előbb bedörzsölvén, langyos vízben kimossuk, majd hideg vízben leöblítjük s megszárijtjuk. Ezután olvaszszunk fel tragantgummit olyan vízben, melynek fele borecset, ez oldat jó híg legyen s ezt szűrjük át vászonruhán. A mi így lecsepegett, abba mártjuk bele a fent leírt módon kimosott szöveteket, hogy egyenletesen átmedvedjenek, aztán facsarjuk ki, feszítsük ki szépen simára valamely deszkán s gyorsan szárítsuk meg vagy kályhánál, vagy a napon.

Vasedények tisztítása. A vasból készült edényt úgy tisztíthatjuk meg szépen, ha fahamut olajjal kásasűrűségűvé összekeverünk s ezzel az edényt bekenve, aztán gyapjúrongygyal addig dörzsöljük, míg ragyogó fényes nem lesz.

Vérfolt kitisztítása padlóról. Öntsünk apránként négy rész vízbe egy rész angol kénsavat (vitriolt) s a véres foltot ezzel súroljuk fel. Ezután ne szappanos, hanem tiszta vízzel mossuk még fel a vérfolt helyét.

Vérfolt kitisztítása szövetből. Keverjük össze búzakeményítőt kevés vízzel péppé s ezt a pépet kenjük rá jó vastagon a vérfoltra. Mikor megszáradt, akkor a szövet ellenkező olda-

lán veregessük le a keményítőt, aztán pedig keféljük ki. Ha a vérfolt nem volt régi, úgy már egyszeri ilyen kezelés után is egészen el fog tűnni, míg a régebbi foltnál meg kell az eljárást ismételni. A tisztításnak ezen módja azért is czélszerű, mert a szövetet egyáltalában nem rontja s annak színében sem tesz kárt.

Zsírfojtokat a lámpafedőről letisztítani. Ha a lámpaborítót vagy tejüveggömbjét befogja a zsírfojt, azt úgy távolíthatjuk onnan el, ha égetett magnéziát benzinnel tésztává összegyúrunk, melyet egy jól zárt üvegben tarthatunk el. Használat alkalmával aztán ebből az anyagból egy keveset vászonrongyra veszünk s azzal a zsírfojtot bedörzsöljük, mire a fojt hamar el fog tűnni.

Zsírpecsétet írásokból eltávolítani. Keverjük össze égetett magnéziát és benzint, dörzsöljük együvé ezt a két anyagot, míg porlós tömeggé lesz. Ezzel aztán óvatosan bedörzsöljük a zsírpecsétet, aztán a morzsácskákat elfújjuk onnan. A friss pecsét rögtön eltűnik, a régit azonban több ízben kell a leírt módon kezelni. Ezen eljárás a legfinomabb papirnak sem árt.

Zsírfojtok eltávolítása a padlóról. A szoba padlójáról az odakerült zsír- vagy olajfojtokat úgy távolítjuk el, ha az ilyen helyet nedves agyaggal vastagon bekenjük s egy darabig így hagyjuk. Mikor pedig az agyagot eltávolítottuk, mossuk fel a fojtot szappanos vízzel. Ha a fojt erősebben beivódott a padlóba, akkor terpentinolajjal itassuk be a fojtot, aztán pedig hamuból készült lúggal súroljuk fel.

Zsírfojt eltávolítása a padlóról. (Más.) A zsír-, olaj- vagy petroleumfojtot, mely a szobapadlót ékteleníti, úgy vehetjük ki, ha jó sűsű, friss mésszel bekenjük, azután felsúroljuk. Ha egyszerre nem tűnnék el a fojt, akkor az eljárást megismételjük.

RAGASZTÓSZEREK ISMERTETÉSE.

Általános ragasztószer. Tűz és vízálló, majdnem mindenre használható ragasztószert készíthetünk következőképen: negyed liter forró tejbe addig csepegtessünk borecetet, míg a tej összefut, akkor rögtön el kell venni s még azon forrón jól összehabarni. A mint ez kihűlt, két tojásfehérjét fel kell verni s a fent említett ecetes tejbe habarni, aztán annyi oltatlan mészport keverni közé, míg sűrű, kásás pép nem lesz belőle, a mit aztán jól össze kell törni, gyúrni. Ezzel többek közt porcellánt, tajtékot, cserépedényt stb. ragaszthatunk meg, olyanformán, hogy a törési helyeket bekenjük a ragasztékkal, a tört lapokat egymásra nyomjuk s előbb a levegőn engedjük száradni, aztán pedig meleg kályhánál.

Borostyánkő összeragasztása. Ha a borostyánkő-szopóka vagy egyéb ilyes tárgy eltörik, úgy lehet azt ismét összeragasztani, ha a törési helyeket maró kálival bekenjük és jól egymásra szorítjuk.

Bőr és vas összeragasztása. Ha bőrt és vasat össze akarunk ragasztani, kenjük a vasra ólomfehér, aztán, ha ez megszáradt, erre a következőkép készült kenőcsöt: asztalosenyvet vízben megduzzasztván, gyenge melegítés közben ecetben olvaszszuk fel. Ehhez keverjük egyharmad terpentinolajat. E keveréket azon melegen kenjük rá a vasra, melyre aztán a bőrt erősen nyomtassuk rá.

Fa és üveg összeragasztása. Vegyünk a gyógyszerárban ecetsavat s oldjunk fel ebben gelatint úgy, hogy az állomány olyan legyen, mint a tészta s ha kihül, megkeményedjék. Ezt a ragasztószert melegen kell használni, midőn is rendkívül erősen fog.

Fabútorok repedéseinek betömése. Erre legalkalmasabb a következő keverék: 20 deka oltatlan meszet hagyjunk mindaddig a levegőn, míg az porrá nem válik, ekkor keverjük

össze 40 deka rozsliszttel és firnájszszal gyúrjuk tésztává. Ezzel betömvén a repedéseket, tökéletesen czélt érünk, mert ezen keverék jól tapad és kőkeménységűvé lesz.

Folyékony enyv készítése. Áztassunk be közönséges tiszta enyvot vagy 12 óra hosszúig eső- vagy folyóvízbe, azután anynyira melegítsük, hogy az enyv felolvadjon, azonban felforralni nem szabad. Ekkor annyi vizet kell közékeverni, hogy sűrű mézszerűvé váljék, mire ismét annyi eczetesszencziát vegyünk bele, míg egészen felhigul, mint a jó híg méz vagy olaj. Egy kevés boraxot kell aztán még hozzáadni, egy liter enyvra egy grammot, azért, hogy meg ne penészedjék. Ekkor kész a folyékony enyv, melyet üvegbe elteszünk s jó erősen bedugaszolunk. Így sokáig eláll s különféle ragasztásokhoz használható.

Kaucsukot érezre ragasztani. Erre néha szükségünk lehet s ez így megy végbe: egy rész sellakport áztassunk fel 10 rész legerősebb ammoniákban (szalamiakszesz). Az így képződő kocsonyaszerű tömeg csak 3—4 hét múlva lesz folyékony és ekkor lehet használni. Az ezzel bekent kaucsuk (köznyelven gummi) meglágyul s megszáradás után igen erősen fog az érezre tapadni.

Kőragasztószer. Keverjünk össze egyenlő mennyiségben finom porrá tört égetett meszet és czukrot vízzel, hogy rendes cementsűrűségű legyen. Ezzel nemcsak követ lehet igen erősen összeragasztani, hanem még üveget is.

Mindenre jó ragasztószer. Mindenre alkalmas ragasztószert következőleg lehet készíteni: Vegyünk két rész tisztított gummi-arabicumot, egy és fél rész finom keményítőt, fél rész porrá-tört fehér czukrot, keverjük ezeket olyan módon, hogy előbb a gummit oldjuk fel kevés vízben, azután a keményítőt és czukrot keverjük jól közé. Ezután az egészet addig főzzük vízfürdőben, míg tiszta, egyenletes tömeg áll elő. Szükséges ezen ragasztószerbe egy kevés kámfort vagy szegfűolajat is keverni, azért, hogy tartósabb legyen, mert különben könnyen megromolnék. Vízfürdőnek nevezzük azt, midőn valamit nem közvetlenül a tűzön, vagy a takaréktűzhely lemezén melegítünk, hanem egy másik edénybe téve, a melyben vizet melegítünk.

Padlóragaszték. Uj padlóokban gyakoriak a repedések, melyeket a következő módon készült ragasztékkal kephetünk be: Vegyünk egy kiló kölni enyvot, töltsünk arra annyi vizet, a mennyi azt ellepi, hagyjuk így vagy 24 óráig, míg egészen szétázik; azután vegyünk egy kiló okkert, melyet vízzel tésztává gyúrunk s az enyvvel egy üstben összekeverve, addig melegítsük, míg keverés közben egészen egynemű állománnyá lesz. Mikor ez megtörtént, vegyük le a tűzről s egy kiló finom fűrészpport lassanként keverjünk az enyves okkerhez, szükség esetén még egy kis vizet is adva hozzá, hogy gyúrható álló-

mányt nyerjünk. Ha ez a ragaszték kihült, akkor használhatjuk, azaz bevonhatjuk vele a hasadékokat, hol pár nap alatt egészen meg fog keményedni.

Ragasztószert elpattant takaréktűzhelylemezekre. Ha a takaréktűzhely (sparherd) vaslemeze elreped, a következő ragasztékkal segíthetünk rajta: 20 rész vasreszeléket, 12 rész juh-faggyút, 30 rész égetett gipszet és 10 rész konyhasót csak amúgy szárazon keverjünk össze jól, aztán pedig annyi marhaverrel gyúrjuk össze, hogy kemény tésztaemű anyag legyen belőle. Ezzel aztán rögtön nyomkodjuk, kenjük be jól a repedést. A vér helyett azonban még jobb, ha a gyógyszerében vízüveget veszünk s azt alkalmazzuk, mert a vérnek eleinte igen kellemetlen a szaga.

Porcellán- és üvegragasztószert. Ragasztószert porcellán és üveg számáta így készül: Vegyünk két krajczár ára fehér gelatint és öt krajczár ára eczetsavat. Ez utóbbiban oldjuk fel a gelatint, a mi midőn megvan: a ragasztószert is elkészült. Másik ilyen, szintén igen jó ragasztóanyag készül, ha porrá-tört osztriga héjját és vízüveget egyenlő részben összekeverünk. Egyszerre azonban csak annyit kell csinálni, a mennyire épen szükségünk van, mert a keverék, hosszabb állás után kőkeménységűvé lesz.

Ragasztószert érczerekre. Ércztárgyakat mindenféle más anyaggal össze lehet ragasztani a következő módon: Vegyünk jó kölni enyvét, áztassuk be s főzzük, hogy olyan legyen, mint a hogy az asztalosok szokták használni, ezután folytonos kavarással keverjünk közé annyi finomra szitált fahamut, míg egyenletes, nem nagyon sűrű tömeg állott elő. Ezzel azonnal melegen mázoljuk be s préseljük egymáshoz jól az összeragasztandó tárgyakat és hagyjuk így összeszorítva, míg csak az enyv meg nem szárad.

Tajtékpipa összeragasztása. A pipa tört részeit hintsük be finom porrá-tört gummilakkal, aztán a tajtéket láng felett vigyázva megforgassuk, míg látjuk, hogy a gummilakk megolvadt; ekkor az eltört részeket hirtelen erősen összenyomjuk, mire a pipa szilárdul megragad.

Tört üveget összeragasztani. Tördeljünk össze 3 levél gelatint, tegyük bele egy szűk edénybe s öntsünk rá egy evőkanál közönséges spiritust s ugyanannyi 90 fokos spiritust, erre fedjük be az edényt s állítsuk meleg kályhára, míg a gelatin fel nem olvad. Midőn ez megtörtént, melegítsük meg az összeragasztandó üvegrészeket, kenjük be a még meleg ragasztóval s gyorsan nyomjuk össze jól. A mi ragaszték ilyenkor az összenyomott üvegdarabok közül kiszorul, azt töröljük le rögtön meleg vízbe mártott, de kifacsart ronggyal, mert később az ilyen ragaszt nehéz volna eltávolítani.

Vaskályhákra való ragasztószer. Mindenféle vaskályhára kitűnő tapasztt készíthetünk a következő egyszerű és bárki által is könnyen gyakorolható módon: Közöséges szárított és porrá tört két kiló agyaghoz egy fél kiló boraxot veszünk és vízzel nyulékony tésztát gyúrunk belőle. E keverékkel betapasztjuk azonnal a hézagokat. Ha jól megszáradt, mikor a kályha befűtetik, e tapasz oly keménynyé válik, hogy szinte teljesen összeforr, egy tömegűvé lesz a vassal, úgy hogy vésővel is bajos volna eltávolítani. Ezenkívül megvan még a leírt módon készült és alkalmazott tapasznak azon jó tulajdonsága, hogy igen sokáig nem kell felújítani, mert nagyon soká eltart. Boraxot minden droguista-üzletben, vagy nagyobb fűszerkereskedésben is be lehet szerezni. Megjegyzendő még, hogy az ezen célra használandó agyag kavicsos, homokos ne legyen, hanem egészen tiszta, azonkívül pedig nagyon finom porrá kell törni, leghelyesebb még átszitálni is.

Vöröshagymalé mint ragasztószer. Ha valamely ércztárgyra papirczédulát akarunk ragasztani, erre nézve sok ragasztószernél jobb a közöséges vöröshagymának a nedve. Az egész eljárás abban áll, hogy az illető ércztárgyat mosószódával lemoszuk, aztán a hagyma kinyomott levével a kellő helyen bekenvén, a papirt rányomjuk, mire az szilárdan oda fog ragadni.

Üveges kitt. Olyan kittet, vagy ragasztékot, a melyet az üvegesek használnak, így készíthetünk: 2 rész ólomfejért, 1 rész krétát vegyítsünk össze s lenolaj-firniszszel gyúrjuk azt tésztává, mindaddig folytatva a gyúrást, míg a szükséges keménységet, egyenletességet el nem értük.

Üveget sárgarézre ragasztani. Oldjunk fel enyvet jó sűrűre vízben s ehhez keverjük $\frac{1}{6}$ rész velencei terpentint, melegítjük meg s azon forrón használjuk, olyanformán, hogy a sárgarézot ott, a hol ráragasztani akarunk, elébb salétromsavval kenjük be, majd leöblítvén, melegítsük meg erősen a rezet, szintúgy a felragasztandó üveget is, s a rezet az enyves terpentinnel bekenvén, nyomjuk rá az üveget.

KÜLÖNFÉLE HASZNOS TUDNIVALÓK.

Az ablakot jól záródóvá tenni. Kivált a régi összeszáradt ablakok egyáltalában igen rosszul záródnak, minek következtében azok közelében mindig léghuzam van. Hogy tehát ezt megakadályozzuk, vegyünk közönséges lámpabelet, mázoljuk be az ablakrámákat gummi-arabikummal, illeszszük rá a belet erősen, egyik végétől a másikig, azután tegyük be jól az ablakot s biztosítva leszünk a léghuzam ellen. Néhány nap alatt a bél úgy odaszárad a ráamához, hogy az ablakot bátran kinyíthatjuk meg becsukhatjuk. A bél aztán egész télen át ott marad.

Aczél megtisztítása rozsdától. Az aczélt a rozsdától meg lehet tisztítani, ha felolvasztott bórsavval bekenjük, egy óra mulva posztódarabbal jól bedörzsöljük és ezt addig ismételjük, míg megtisztul.

Akáczmag-vetés. A vetés ideje körülbelül a kukoriczáéval esik össze, azaz akkor eszközlendő, mikor már erősebb fagyoktól nem kell tartani. Vetés előtt a mag egy-két pezczig olyan meleg vízbe helyezendő, a mit a kéz jól kibír és azután megszárítandó. A vetés negyven centiméter széles sorokba olyformán történik, hogy kapával két centiméter mély árkoeskát csinálunk és abba a magot sűrűn belevetjük és azt lazán betakarjuk földdel. A mag 8—14 nap alatt kikel. Első esztendőben a művelés csakis arra szorítkozik, hogy a mint gaz kezd mutatkozni, rögtön megkapálandók a csemeték, annyiszor, a mennyiszer szükséges. A csemeték gyorsan nőnek, úgy, hogy őszre már körülbelül 40 centiméter magasságot érnek el és ha a szükség úgy kívánja, már ekkor ki is ültethetők a csemetekertből állandó helyükre. Ezt a munkát addig lehet végezni, míg az erősebb fagyok be nem köszöntenek.

Álló vizet szagtalanná tenni. Kertekben gyakran vannak vízmedenczék, melyek eső- vagy kútvíz által tápláltak, s

különösen nyár vége fele olyan párákat terjesztenek, melyek nemcsak orrunkra kellemetlenek, hanem nagyon egészségtelenek is. Ha úgy akarunk magunkon segíteni, hogy az ilyen medenczét kimerjük, akkor is még hosszú ideig kell ama rossz szagot éreznünk. Legjobb szer ez ellen: a faszénpor, melyet a vízbe kell szórniunk s ezzel összekeverünk. Rövid idő múlva ez fenékre száll s a rossz szag azonnal eltűnik. Egy köbméter vízhez egy fél kiló szénpor elégséges.

Ajtóknak újonnan való befestése. Ha valamely olyan ajtót vagy egyéb ilyes tárgyat akarunk újonnan befesteni, a mely korábban már be volt festve, de felpattogzott, megtáskásodott, akkor előbb a régi festést élesszemű homokkal és vízzel dörzsöljük meg, a régi festékekkel fedett felületnek érdekesebbé tétele által az új mázolás felpattogzása meggátoltatik. Ha például oly ajtó festendő be, a melyről a régi festék teljesen felpattogzott, úgy hogy az egy helyen meglazult réteget nagy darabokon le lehet fejteni, akkor először is e laza festékréteget távolítsuk el, azután a fent említett súrolást foganatosítsuk. Az így lesúrolt régi festékekkel fedett felületre csak vékony rétegben szabad az új festéket felmázolni, a mit legkönnyebben úgy érhetünk el, ha a festéket firnájszszal jól felhígítjuk.

Arany- és ezüsttinta készítése. Aranytintát így készítünk: Vegyünk aranyfüstöt vagy mussiv aranyat, melyet finom vékony hártyaalakban árulnak, ezt mozsárban vagy sima kövön egy kevés mézzel addig dörzsöljük, míg az aranylemez lehető tökéletesen szétment. Ekkor tegyük valami vékonyfalú üvegbe és vízzel felkevervén, főzzük. A mint az aranyrészek a fenékre leülepednek, töltsük le róla a vizet s ismét főzzük s megint töltsük le a vizet, ezt mindaddig tegyük, míg csak a mézet tökéletesen el nem távolítottuk az arany körül. Az így nyert tiszta aranyport aztán egy rész kálivízüveggel s egy rész fehér gummi-arabikumnak négy rész destillált vízben való oldatával dörzsöljük jól össze. Ha ezüsttintát akarunk készíteni, akkor ehhez az említett aranyfüst helyett ezüstlemezt használunk. Ha aztán ezen tintákkal írunk és az írást fényes, sima aczéllal megdörzsöljük, akkor az írás még szebb, fényesebb lesz. Különben ezen tinták nemcsak írásra alkalmasak, hanem festésre s képrámák és más effélék bevonására is.

Az aranka ellen. Az aranka irtására ajánlják a következő módot: Átrostált és minden szalmás résztől megtisztított árpapolyvát vagy puhafa-fürészport áztassunk 3—4 napig trágyalében, melyhez vizet kevertünk volt, azután terítsük ezt az aranka által ellepelt területre 5—6 hüvelyk vastagságban s 2—3 lábnyival szélesebben az arankás folt szélén túl, mivel valószínű, hogy futó arankaszárak már tovább is haladtak a föld színén. A luczerna vagy here lassanként át fognak nőni

ezen a takarón, az aranka azonban megfullad alatta s végkép elpusztul.

Árnyékszék szagtalanná tétele. Másfél kiló vasgáliczot oldjunk fel 10 liternyi meleg vízben s ezt öntsük az árnyékszékbe, a mit a szükséghez képest, időnként ismételni kell. Nagyon jó még olykor az árnyékszékbe egy kevés nyers karbolsavat is önteni, különösen ragályos betegségek idején.

Baraczkpálinka készítése. Ennek egyik legjobb módja a következő: Előveszünk egy egészen tiszta és legkisebb dohoszágtól és penésztől is ment hordót, a melybe a lerázott baraczkot gyűjtjük. Gyűjtes közben ügyeljünk arra, hogy a hordó mindig jól be legyen fedve. A magokat a baraczkból ki is szedhetjük, de benne is hagyhatjuk. Mikor a hordó már egészen megtelt, egy heti állás után a baraczkot valamely tiszta kádba kiborítjuk és ott teljesen széttaposunk, hogy egy baraczk se maradjon meg egészben. Az így származott czefrét egy ajtóval ellátott, szintén egészen tiszta hordóba öntjük, még pedig úgy, hogy a hordó $\frac{3}{4}$ résznyire teljék meg. Akkor egy pár liter vizet öntünk a tetejébe, a hordó ajtaját bezárjuk, de az ajtón levő csaplyukat nyitva hagyjuk, hogy a keletkező gázok ott kitódulhassanak. Ezután a hordót egy hűvösebb kamrába, vagy ilyes helyre teszszük félre. Mintegy 3 hét múlva tiszta rúddal vagy gereblyével jól felkavarjuk a czefrét s ezt minden háromhetenként mindaddig ismételjük, míg a czefre édes ízét elveszti és szeszes, pálinkás ízűvé változik. Midőn a czefre ilyen állapotba jutott, akkor hozzáfoghatunk a kifőzéséhez, a mi következőképen történik: Az üstbe, — mely természetesen tiszta legyen — beleöntjük a czefrét, minden 10 liter czefréhez még 1 liter vizet öntve. Az üstöt csak $\frac{2}{3}$ részeig töltjük meg és arra különösen vigyázzunk, hogy a czefre az üst fenekéhez ne égjen, mert akkor már előre vége lenne a jó pálinkának. Hogy pedig ezt elkerüljük, úgy tegyünk, hogy az üstöt valami olyan pléhlemezzre állítsuk, a melyre egy újjnyi vastagon homokot terítettünk. Így legbiztosabban elkerülhetjük, hogy a pálinka kozmás legyen. A mint így elkészítettük az üstöt, hozzáfogunk a tüzeléshez, meg nem feledkezvén róla, hogy a hűtőkádban mindig jó hideg legyen a víz. Az üstben levő czefrének mindig csak egy harmadát szabad lepárolni, mire már használható pálinkát nyerünk, ha pedig még egyszer lepároljuk, természetesen még erősebb lesz a pálinkánk. A kész pálinkát legjobb kisebb új hordókban tartani, mert itt legjobban megérnek és szép, kellemes sárga színt kapnak. Az új hordót azonban használat előtt jól kiforrázzuk. Vagy két év múlva lehúzhatjuk a pálinkát a hordókból üvegekbe, melyeket aztán jól ledugaszolva, enyhe és világos helyen tartunk, mert ilyen helyen jobban érik és nemesedik a pálinka.

Befagyott szivattyúk. Befagyott szivattyúkat következő-

kép lehet leghamarabb kiengesztelni: vagy tíz liternyi forró vízben oldjunk fel egy jó marok sót s ebből apránként öntögessünk a befagyott szivattyúba, a melyet ez alatt egy ember úgy igyekszik mozgatni, mintha rendes működésben volna. Nagyon erőltetni azonban nem kell. A szivattyú ilyenformán nemsokára kienged és megint működni fog.

Berozsdásodott srófok kivétele. Ha valamely sróf (csavar) annyira berozsdásodott, hogy semmiképen sem lehet kivenni, akkor több ízben is cseppentsünk vagy kenjünk rá petróleumot s egy kis idő múlva valószínűleg már úgy megtágul a sróf, hogy ki lesz csavarható. Ha azonban ez még most sem következne be, akkor melegítsük meg a sróftól jól s a mint lehült, megpetróleumozva és egy kis ideig várva, most már biztosan ki fog jönni a sróf. Ha a sróf úgy fekszik, hogy tűzbe tenni nem lehetne, akkor tüzesítsünk meg egy darab vasat s azt nyomjuk a sróf fejéhez, hogy így melegedjék át.

A békarokkás takarmány javítása. A békarokka, vagy más néven súrló-fű, nagy csapás azon gazdaságon, a hol elhatalmasodik, mert ezt a növényt nem csak hogy meg nem eszi a jószág, de miatta még a legjobb takarmányt is otthagyja. Van azonban egy mód, a melynek segítségével azt a veszedelmes gyomot is használható takarmánnyá lehet tenni. Olyanformán pedig, hogy besavanyítjuk, a mint azt a kimaradt csalamádéval s más effélével szoktuk tenni. A besavanyítás által olyan kedvező változáson megy át a békarokka, hogy a jószág szívesen megeszi és elég jó erőben is lesz tőle. Ajánlatos tehát a békarokkás takarmányt besavanyítani, a mely művelet különben az ilyen takarmány között lenni szokott lósóskát, folyófüvet s más egyéb gyomot is nagyon megjavít s használhatóvá tesz. Csak arra kell figyelemmel lennünk, hogy az ilyenféle növényeket termő rétet idejekorán megkaszáltassuk, hogy a kórók el ne vénüljenek és meg ne keményedjenek, mert akkor a besavanyítással is csak fél eredményt érünk el. Különben a békarokkás szénán valamennyire segíthetünk úgy is, ha azt etetés előtt villán jól megrázogatjuk, a mi által a gyom merev, törékeny és szúrós részei kihullanak, míg a takarmány jobb része a villán marad.

Búzakeményítő készítése. A szép tisztára mosott búzát tegyük valami edénybe, dézsába, kádba stb., míg az egészen meg nem puhult, fel nem duzzadt. Ezután zsákba rakván, egy dézsa vízben mindaddig gyúrjuk, tapossuk, míg a keményítője a vízbe ki nem ment. Ezután megvárjuk, míg a keményítő a dézsa fenekére leülepedett, midőn is a vizet leöntjük róla, a keményítőt pedig kiszedvén, vászonra téve, megszáritjuk. Ugyancsak így nyerjük a keményítőt a korpából is, melyet előbb meg kell reszelni.

A bolhák ellen. Az olyan helyiségekben, a hol a bolha nagy mértékben elszaporodott, legcélszerűbben így járunk el: Vagy 40 liternyi jó forró vízbe öt krajczár ára nyers karbolsavat keverünk s ezzel a padlókat s minden egyéb fatárgyat felmosunk, de úgy, hogy jól átnedvesedjenek. Egy darabig engedjük, hogy a karbolos víz hadd szivároгjon be jól, aztán mindent hideg vízzel jól felmosunk. Ezt az eljárást egy-két nap múlva még kétszer-háromszor ismételjük, mire a bolhák nagy tömege el fog pusztulni.

Búzapáczolás üszög ellen. Minden hektoliter búzára 180 gramm réz-(kék-)gáliczot veszünk. Ezt apróra megtörjük, vízben feloldjuk s egy kádba 36 liter víz közé öntjük úgy, hogy az oldat még mintegy 10 centiméternyire elborítsa a magot. A búzát ezután jól felkavarjuk, a felületen úszó magvakat lemerjük s ezután 12—16 órán át a búzát a kádban állni hagyjuk, majd kiszedjük, sekélyen kiterogetjük s szorgosan átforgatjuk. Pár óra múlva a búza annyira száraz lesz, hogy kézzel s 24 óra múlva géppel is lehet vetni. Olcsóbb és többetérő ez mindenféle boltbeli drága páczolószernél, ha mégúgy dicsérik is. Megjegyzendő, hogy a bepáczolt búza sem emberi eledelül, sem jószágnak nem használható, mert a rézgálicz mérges tulajdonságú.

A burgonya szállítása hideg időben. A burgonya tudvalevőleg nagyon érzékeny a hideg ellen s szállítás közben igen könnyen megfagy. Hogy tehát hidegben is veszedelem nélkül szállíthassuk, arra nézve nagyon jó az alábbi mód, mely Németországban szélteben divatozik. Mártsuk be azt a zsákot, a melyben a burgonyát küldeni akarjuk, hideg vízbe, aztán töltsük meg burgonyával rendesen s kössük be, a mint szokás. Midőn így megvan a dolog, kívülről megint locsoljuk meg a zsákot hideg vízzel. Ez az eljárás nagyon különösnek látszik, pedig igen természetes. Ugyanis a víz a zsákszövet hézagait kitölti és a kívülről képződő jégkéreg megakadályozza a hideg behatolását, minélfogva a burgonya nem fagy meg. Különbön úgy is szoktak a dologgal elbánni, hogy a burgonyát száraz zsákba öntik s erre húznak rá egy másikat, a melyet a mondott módon előbb hideg vízbe beáztatnak.

Cserépedényt tartóssá tenni. Az új, mázatlan cserépedényt kenjük be kívülről felolvasztott enyvvel és meleg helyen szárítsuk meg. Ezt ismételni kell még vagy ötször, mindig bevárva az előbbeni bekenés megszáradását. Midőn aztán a legutóbbi bekenés is megszáradt, lenmagolajjal kell az edényt bemázolni, mire az rendkívül erős és tartós fog lenni.

Csizmatalpakat vízhatlanná tenni. Egy kevés gummi-elasztikumot apróra vagdalva, forró vízben felolvasztunk, aztán egy mázos belsejű edényben kevés kátrányt keverünk közé. Most az edényt gyenge tűzre teszszük s ott egy fakanállal

szorgalmasan kevergetjük, míg a tömeg teljesen egyenletesen összeolvadt. Ekkor késhegynyi vastagságyira bemázoljuk ezen folyadékkal a talpat s mire az megszárad, teljesen vízhatlanná lesz.

Dohos gabona kezelése. Gyakran megesik, hogy a gabona nyirkosan kerül a magtárba és dohos szagot kap. Az ily nyirkos gabona kiszáritására ajánlható a friss égetett mész, a melyet egy kis kosárban vagy valamely más, a levegőt könnyen átbocsátó burokból a nyirkos gabonahalom közé helyezünk el s azután az egész halmot ponyvával vagy zsákokkal letakarjuk. Egy ily esetben 80 mérő dohos rozs közé egy és fél mérő oltatlan meszet helyeztek s három hét múlva a rozs sima szemű és jó fogású lett, dohos szaga eltűnt s a szemek megkapták a kellő fényt. Szintén jónak bizonyult a nyirkos és dohos gabonának faszénnel való keverése; a szemet azután a szelelő rostán könnyen el lehet távolítani. Ha a dohos szag a gabonában már nagyon erős, úgy minden hektoliterre veszünk egy kiló finomra tört ávizst, ezt körülbelül 15 liter vízzel keverjük s azután kerti locsolóval megöntöztvén a gabonát, azt napjában kétszer-háromszor átforgattatjuk, hogy minden szem megnedvesedjék. A gabonának azonban nem szabad vastag rétegben feküdni s az illető helyiségnek, a hol ezt a műveletet végezzük, szellősnek kell lenni. Ezt az eljárást kétszer-háromszor ismételvén, a gabona kellemes szagot kap. Sörárpánál azonban azért nem lehet így eljárni, mert a sör is megkapná az ávizsszagot. Itt tehát a faszénnel való keverés lesz legcélszerűbb. A zabnál azonban, mely a legkönnyebben dohosodik, ez az eljárás igen jó szolgálatot tehet.

Drótféreg irtása. E kártékony féreg ellen, mely nem egyéb, mint a fekete pattanóbogár álcája, igazán sikeres irtó-eljárást nem ismerünk ugyan, de azért számukat tetemesen fogyaszthatjuk úgy, hogy az általuk ellepett foltokra krumpliszeleteket szórunk el s azokat másnap a rájuk gyűlt féregkeket együtt összeszedjük. A drótféreg ugyanis nagyon szeretővén a krumplit — burgonyát — a szeletekre csödülni s így megsemmisíthető. Aprólékos munka, de a kinek ideje van rá, jól teszi, ha megpróbálja. De ekével is szépen lehet e férget irtani. Ugyanis a drótféreg legalább három évig él a földben mint álca; ezen idő alatt körülbelül november hóban beszűnteti a táplálék felvételét és a következő tavaszig nyugodtan áttelel. Ha a drótféreg teljesen kinőtt, akkor fehér bábbá válik. Ez az állapot jobbára három hétig tart, úgy, hogy augusztus hóban bogárrá válik a báb, azonban majdnem még egy egész évig a bábburokban benmarad. Ha a bogarakat ezen idő alatt erőszakkal kizavarjuk a burokból, elpusztulnak. Ez történik, ha akkor felszántjuk a földet. Azt ajánlják azért, hogy a földet július 20-tól szeptember 10-ig legalább 15 centiméternyire

fel kell szántani és jól meghengerezni. A bogár és az álcza sohasem tartózkodik mélyebben, mint 15 centiméternyi mélységben, tehát ily módon sok elpusztítható belőle.

Eltűnő tinta készítése. Oldjunk fel egy rész kékgáliczot alkoholban, egy rész chromsavas kálit nyolcz rész desztillált vízben s e két folyadékot összeöntve, kész a világosbarna színű eltűnő (szimpatetikus) tinta. Ha ezzel írunk, az a papiroson láthatatlan lesz, ha azonban a papirt egy kissé megmelegítjük, az írás mindjárt olvasható lesz, de kihűlés után ismét eltűnik. Sötétkék ilyen természetű tintára tehetünk szert, ha vízben feloldott közönséges vasgáliczczal írunk a papirosra. A mint megszárad, ez sem látszik meg, hanem ha vízben feloldott sárga vérlúgsóval leöntjük, akkor az írás sötétkék színben azonnal elő fog tűnni. Fekete színű ilyen eltűnő írást úgy állíthatunk elő, ha hígított kénsavat kevés gummi-arabikummal vegyítünk s ezzel írunk a papirra; ez is teljesen láthatatlan lesz, de mihelyt megmelegítjük a papirt, azonnal szép fekete színben fog előtűnni az írás. Ha közönséges citromlével írunk, azzal is elérjük ezt az eredményt.

Egyszerű jégeltartás. Mindenféle nagyobb költség és munka nélkül következőkép lehet a jeget eltartani: Hűvös, árnyékos helyen kerekítsünk a földön egy 5—6 méter átmérőjű kört, melyet rakjunk ki jó vastagon szalmazsuppal s erre rakjuk aztán a jeget. Az alsó jégréteget azonban úgy szét kell verni, hogy a jégdarabok legfeljebb ökölnyi nagyságúak legyenek. A jégrakást aztán felfelé haladva, mindig keskenyítsük, hogy a jégrakomány kúpalakot nyerjen. Helyes dolog a jeget több napon át rakni s este a csomót megöntözni, hogy reggelre egy tömeggé fagyjon, miért is ezen működésre hideg időt kell választani. Mikor kész a rakomány, apró szalmával borítsuk körül, mely alul legalább 130 centiméter vastag, felül pedig méteres legyen és erősen szorosra kell taposni, nyomtatni s még nádkévékkel is körültámoogatni, beborogatni. Midőn aztán nyáron jeget veszünk ki, ezt kora reggel tegyük a hűvösön, kibontván a takarót, melyet aztán ismét gondosan betapossunk.

Erős szagoktól megszabadulni. Néha olyasmivel dolgozik az ember, a minek szaga sokáig megérzik a kezén, hiában mossa közönséges szappannal és vízzel. Ily esetben rendesen czélt érünk, ha porrá tört mustárliszttel dörzsöljük meg a kezét jó erősen. De edények s egyéb tárgyak szagát is eltűntethetjük a mustármag-liszttel való dörzsölés által.

Ezüstkanalak gondozása. Hogy a ritkán használt ezüstkandalak szép fényüket el ne veszítsék, nem szabad azokat — mint általában szokás — selyem- vagy itatóspapirba burkolva tartani, mert így elhomályosodnak, hanem az ismert staniollemezekbe kell azokat jó szoroson begöngyölgetni, midőn eredeti fényüket meg fogják őrizni.

Faedény védése a nedvesség ellen. A faedény pinczében vagy más nedves helyen rendszeren megpenészedik, meggom-básodik. Hogy ezt elkerüljük, készítsünk 3 rész kolofonium-ból és 1 rész lenmagolajból keveréket, a melylyel a faedényt, miután azt előbb jól kiszárítottuk, langyos melegen kenjük be. Ez által az edény külső részén fényes, erős máz származik, melyen a penész nem tud elhatalmasodni s általában az edény sokkal tartósabb lesz.

Fatuskók kiirtása. A hol sok a fa és kevés a munkaerő, vagy sziklás a talaj, ott a fatuskókat czélszerű az amerikai módszer szerint kiirtani. Ez pedig így megy végbe: Őszszel vagy tél elején, a tuskó nagyságához képest, több, 5—6 centiméteres lyukat fúrunk a tuskóba, tele töltjük azokat koncentrált salétromsavval, aztán parafa dugóval bedugdossuk. Télen át a salétromsav bele eszi magát a gyökér minden részébe. Tavasszal aztán petróleumot öntünk a lyukakba s meggyújtjuk, mire a tuskó a gyökerekkel együtt szépen ki fog égni.

Faoszlopok tartóssá tétele. Hogy a kapufélék, czulópok s egyéb ilyesmi a földben el ne rothadjanak, arra nézve biztos a következő eljárás: Az illető oszlop alsó részébe, a földszintől pár hüvelyknyi magasságban, jó vastag fúróval fúrjunk ferdén lefelé menő lyukat, úgy, hogy az körülbelül az oszlop közép-pontjában végződjék. Ekkor töltsünk a lyukba felolvasztott kékgáliczot, hogy a lyuk majd egészen tele legyen, aztán egy kivehető fadugóval dugjuk be. Ezt az eljárást évenként párszor kell ismételni s az oszlopok igen soká teljesen épen fognak a földben maradni.

A szálfa épségét megtudni. Ha gerendának vagy egyéb ilyesminek való fenyőszálat vásárlunk, természetesen nagyon szükséges megtudni, hogy ép-e az belől? Mert sokszor az ilyen fa kívülről teljesen hibátlannak látszik, holott belől rothadás, vagy egyéb hiba van benne. Hogy tehát ezt megtudjuk, nem kell egyebet tennünk, mint fülünket a szálfa egyik végére tartani, míg a másik végét valakivel egy nagy kulcs, vagy egyéb vastárgy segítségével megütögettetjük. Ha a fa ép, akkor tiszta erős kongású, szinte csengő hangoz hallunk, míg ellenkező esetben csak tompa pufogást. A teljesen ép fa végét meg-megütögetni sem szükség, csak megkapargálni, már annak a hangja is világosan fog halatszani, ha bár a fa akár 10—15 öles hosszúságú volna is.

Fatárgyak foltozása. Ha valamely fatárgyon lyuk vagy repedés támad, azt következőképen foltozhatjuk ki igen egyszerűen: Vegyünk jó bükkfából való finom fűrészport s keverjük össze enyvvel. Az így nyert péppel tömjük be a lyukat vagy repedést jól, úgy, hogy a fatárgy előbbi alakját ismét visszanyerje. Ekkor hintsük be még jól a fűrészporral s verdessük be jól. Miután az egész megszáradt, dörzsöljük, illető-

leg csiszoljuk meg jól üvegpirossal, vagy horzsakővel simára. A betömött és megszáradt fűrészporpép olyan kemény, hogy bármely szög megáll benne.

A fal sárgára meszelése. Egy kiló vasgáliczot olvaszszunk fel 4 liter vízben s ezt keverjük a meszelésre szánt mész közé. Különbén minél több vasgáliczot teszünk a mészbe, annál sötétebb lesz tőle a fal. Szokták a falat okkerrel vagy egyéb-
bel is sárgára meszelní, de a fent elmondott mód szerint sokkal tartósabb lesz a fal színe és kevesebbe is kerül.

Falak védelme a nedvesség ellen. Ha a fal valamelyik része nagyon ki van téve az eső csapkodásának, akkor úgy tegyünk vele, hogy szappanos vízzel meszeljük be, mert ez beleveszi magát a falba s nem engedi oda az esővizet behatolni. Megjegyzendő, hogy ez az olyan falnedvesség ellen nem használ, a mely a földből szívódik fel s száraz időben is kiadja magát.

A falak nedvessége ellen. Sok épületnél tapasztaljuk, hogy a falak, bármit tegyünk is velük, felnedvesednek, minélfogva nem csak igen csúf kinézésű lesz a fal, hanem a lakást is felette egészségtelenné teszi. Hiába vakoljuk be újra az ilyen falat, csak megint át fog az nedvesedni nem sokára, tehát más orvoslási módhoz kell folyamodnunk. Ugyanis a fal nedvessége attól származik, hogy az építő anyag rossz, likacsos természetű, a mely aztán a föld nedvességét magába felszívja. Legjobban szemlélhetővé és könnyen érthetővé tehetjük ezt, ha előveszünk egy darab fehér czukrot és azt ráteszszük egy olyan tányérra, a melyben egy kevés víz van. S mit fogunk tapasztalni? Azt, hogy a czukor elkezdí a vizet felszívni, mindjobban-jobban, míg végre az egész darab a tetejéig átnedvesedik. Tehát ugyanez történik a fal nedvesedésénél is. Ha a fal rosszulégetett, likacsos téglából vagy vályogból van építve, ez a likacsos anyag épen úgy felszívja a vizet, mint a czukornál láttuk, tehát átnedvesedik. S az ilyen nedves falat hiában igyekszünk úgy kiszárítani, hogy a tapasztát levakarjuk s újonnan bevakoljuk. Ez nem ér semmit, mert az elmondottaknál fogva a fal teste csak nedves marad s mentől előbb lerúgja vagy átnedvesíti a vakolatot megint. Hogy tehát a fal nedvességét elkerüljük, olyan anyagból kell annak az alapját rakni, a mely nem likacsos, a milyen pl. a jól kiégetett, vasas téglá. Azonban a hol ez nem kapható vagy sokba kerülne, ott más-kép is segíthetünk a dolgon, olyanformán, hogy egy csomó közönséges téglát kátrányba mártunk s a földszínénél ilyenből rakunk a falba egy pár sort. A kátrány a vizet fel nem veszi, ennélfogva, ha a földalatti falrakás elkezdí a föld vizét felszívni, a nedvesség nein haladhat a kátrányos rétegnél feljebb és így a fal felső része szárazon marad. Ha azonban már készen álló nedves falat akarunk kiszárítani, akkor úgy kell

tennünk, hogy az illető nedves falat alól részletenként egészen kivágjuk s a régi anyag helyett a lyukat az említett vízhatlan anyagok valamelyikével rakjuk ki s így tovább, míg csak az egészszel készen nem vagyunk. Mindez nem kerül valami túlságos sokba s a munkát akármelyik jó kőmives könnyen végre tudja hajtani.

Fára tintával írni. Ha azt akarjuk elkerülni, hogy a fán a tinta szét ne folyjék, hanem olyan szép legyen, mint a jó papíron, akkor a fát, mielőtt íránk rá, dörzsöljük be finom porrá tört gyantával, melyet aztán letörölvén, az írást megkezdhetjük.

Fátyolt keményíteni. Egy tiszta lenkendőt jó minőségű, tiszta gabonapálinkával megnedvesítünk, azután a megkeményítendő fátyolt a kendőnek egyik felére fektetjük és a másik felével letakarjuk. Ha erre a fátyol is teljesen megnedvesült, papir közé rakva kivasaljuk.

Fekete tinta készítése. Jó és olcsó fekete tintát készíthetünk a következő módon: Vegyünk hat rész porrá tört gubacsot, négy rész gummi-arabikumot, négy rész vasgáliczot, öt rész meleg esővizet vagy destillált vizet és 50 rész jó borecetet. Ezen anyagokat üvegbe téve, vagy nyolcz napig meleg helyen tartasuk, miközben többször felrázogassuk. Nyáron jó a folyadékot az említett nyolcz napig a nap sütésének kitenni.

Féregirtó por. Nagyon jó a persa rovarirtó por, az ú. n. Zacherlin, mindenféle féreg ellen, csakhogy drága. Meglehetősen helyettesíthetjük ezt vadrozmarinnal, melyet legjobb virágzása alkalmával gyűjteni.

Fümagkeverékek rétek és legelők számára. Ha rétet (állandó kaszálót) vagy legelőt akarunk vetni, akkor a következő magkeverékeket használhatjuk, — az itt feltüntetett magmennyiséget katasztrális holdanként értve:

1. Nehéz, hideg talajú rétekre:

Mezei komócsin	7 kiló
Csomós ebir	4 ”
Taraczkos tippán	4 ”
Magas réti csenkesz	3 ”
Angol perje	3 ”
Francia perje	3 ”
Elegyfaj here	3 ”
Szarvas kerep	2 ”
Fehér here	2 ”

2. Lápos rétek számára:

Mezei komócsin	7 kiló
Taraczkos tippán	6 "
Franczia perje	6 "
Pelyhes czirokfű	4 "
Parlagi ecsetpázsit	4 "
Elegyfaj here	2 "
Fehér here	2 "
Szarvaskerep	2 "

3. Száraz, könnyű talajú rétek számára:

Réti bugás perje	7 kiló
Franczia perje	4 "
Angol perje	3 "
Nagylevelű csenkesz	4 "
Agrostis vulgaris	2 "
Puha rozsnok	3 "
Mezei zab	2 "
Szagos kéthim-pázsit	1 "
Komlóhere	2 "
Fehér here	2 "
Sövény bükköny	2 "
Mezei bükköny	1 "

4. Árnyékos fekvésű rétek számára:

Közönséges perje	6 kiló
Franczia perje	6 "
Csomós ebir	6 "
Pelyhes czirokfű	3 "
Angol perje	3 "
Olasz perje	2 "
Szagos kéthim pázsit	2 "
Vörös here	2 "
Komlóhere	2 "
Fehér here	1 "

5. Legelők számára nehéz, nedves talajon:

Mezei komócsin	6 kiló
Közönséges perje	4 "
Taraczkos tippán	3 "
Parlagi ecsetpázsit	3 "
Pelyhes czirokfű	2 "
Tarajos czinczor	2 "
Magas réti csenkesz	2 "
Elegyes here	4 "
Fehér here	4 "
Komlóhere	1 "

6. *Legelők számára száraz, homokos talajon:*

Nagylevelű csenkesz	4 kiló
Réti bugás perje	4 „
Agrostis vulgaris	3 „
Angol perje	3 „
Taraczkos tippan	2 „
Bromus erectus	2 „
Tarajos czinczor	2 „
Elegy here	3 „
Fehér here	4 „
Komlóhere	3 „

A gabona magtári forgatása. A gabonaféléknek a magtárban való forgatása igen fontos munka, a melynek az a czélja, hogy a gabonát szárazon tartsa s meggátolja annak felmelegedését, megdohosodását is. Helytelen dolog volna azonban nagyon a gabonát esős időben forgattatni, mivel ezáltal a halmokba nedves levegőt juttatnánk, a mi a megnyirkosodást előmozdítaná. A forgatásnak száraz, hűvös időben kell történnie, nyáron át a kora reggeli órákban, mert a száraz levegő okvetlen szükséges ahhoz, hogy a gabona egészséges maradjon.

A gabona tisztítása. Üszögös, földes gabonát nagyon jól meg lehet tisztítani fűrészporral. Ez azonban ne fenyőből való legyen s lehetőleg aprószemű és száraz. Ha a gabona nagyon tisztátalan, akkor egy hektoliter búzára vagy két liter fűrészpört számítunk, melyet a gabonával jól összelapátolunk, aztán kiostáljuk. Különösen az üszögtől lehet a gabonát így jól megtisztítani, de csak használatra vagy eladásra, míg a vetőmag csávázását nem szabad elmulasztani.

A gazdasági termények apadása. Minden termény többet vagy kevesebbet veszít állás közben súlyából, száradás következtében, nevezetesen egy év alatt körülbelül ennyit:

Búza és rozs	1 százalékot,
Zab és árpa	2 „
Hüvelyesek	2 ¹ / ₂ „
Széna	8—10 „
Repcze	12—15 „

A burgonya súlyából december végéig 3¹/₂ százalékot, márczius végéig hét százalékot, április végéig kilencz százalékot veszít.

Hajtószíjak összeragasztása. A szétszakadt hajtószíjakat chromenyvvel lehet jól és tartósan összeragasztani. Egy öt centiméteres szíjat a két végét 10—12 centiméternyire helyezve egymás fölé, összeragasztottak s az összeragasztott részek 560 kiló megterhelés mellett csak 24 óra mulva mentek szét. Ha az ily ragasztott szíjak végfelületeit még egy

kevéssé átvarratjuk, a szíjak még hosszú ideig elszolgálnak. A chromenyv előállítására 100 rész enyvet körülbelül 12 órán át tetszés szerinti mennyiségű hideg vízben feláztatunk, a felesleges vizet szintén leöntjük, a felázott enyvet vízfürdőben megolvasztjuk, két százalék gliczerint és három százalék chromsavas-kálit teszünk hozzá és ebben felolvasztjuk. Ezzel a még forró oldattal gyorsan bemázoljuk a szíjvégeket, melyeket előbb ráspolylyal érdekessé tettünk, s azután az össze- ragasztott szíjat két kemény deszka közt jól összepréseljük s vagy 24 óráig így hagyjuk. Vízfürdőben való olvasztás alatt azt értjük, hogy az enyvet nem szabad tűzön melegíteni, hanem az enyvet tartalmazó edényt egy másik, forró vízzel telt edénybe állítva.

A házi tücskök ellen. Hogy ezen alkalmatlan féregtől szabaduljanak, némelyek csalétket szoktak ellene alkalmazni. Ugyanis valamely fényes, sima felületű mosdótálat vagy egyéb ilyes edényt a szoba padlójára tesznek s homokkal úgy öntik körül, hogy az szineljen a tál szélével. A tál közepébe aztán sörbe vagy tejbe áztatott rongyokat tesznek, minek a szaga odacsalja a tücsköket, melyek a síkos tálba belemennek, de kimászni nem tudnak. A vén, szárnyas tücskök közül azonban több kirepül, miért is gyakran meg kell nézegetni a tálat s a fogoly tücsköket megöldödni. A tücsök a falak, padlók stb. repedéseiben lakik s petéit is ide rakja. Itt tehát őket legkönnyebb megsemmisíteni, úgy, hogy ide valamely irtószert fecskendezünk vagy fújtatunk be. E célra legjobb a Zacherlin rovarpor.

Hogy lesz a fa tartósabb? A mely fát gerendának, deszkának vagy effélének kiszemeltünk, azt május havának elején, a mikor még teljes nedvében van, foszszuk meg háncsától (héjától), s a héjától ilyenképp megfosztott fát őszig vagy a tél kezdetéig hagyjuk így állani, csak akkor vágjuk le s fűrészeljük fel deszkákká és gerendákká. Ezáltal hasonlíthatatlannul keményebb, tömöttebb, szilárdabb fát nyerünk, mint a minő rendesen télen, a háncsral együtt levágott fa. A bükkfa, mely rendesen igen hamar férgessé szokott lenni, épületfának általában nem alkalmas. Egy erdész azonban, hogy a bükkfát épületfának sikeresen használhassuk, az itt következő eljárást tanácsolja: A tél végével vagy tavasz kezdetén a fának főgyökereit a földben elvagdalkjuk s ha szükségesnek mutatkozik, a törzset támaszokkal látjuk el. Eleintén tengődik még a fa, de a favágás idejéig teljesen kiszárad és keménységre nézve a tölgyfával versenyez, a nélkül, hogy megvetemednék. Ha jó tartós szőlőkarókra akarunk is szert tenni, akkor az ennek szánt ágakat már kora tavaszon foszszuk meg héjuktól s csak tél elején vágjuk le és hasogassuk fel karónak.

Homokkő kinézésű fa előállítása. Valamely fatárgyat a

homokkőhöz egészen hasonló külsejűvé tehetünk úgy, ha az illető fát vékony olajréteggel kenjük be, erre pedig tisztára mosott homokot hintünk. Száradás közben az apró homokszemek a fasejtekbe hatolnak s úgy odatapadnak, hogy megszáradás után a fa homokkőhöz lesz hasonló. Az így elkészített fa ezenkívül az idő viszontagságainak is jól ellenáll és igen tartós lesz.

Az írás megaranyozása. Ezt következőkép eszközölhetjük: Keverjük a közönséges tintához egy kis enyvet s írjuk le vele rendesen, a mit akarunk. Mikor az írás megszáradt, rakjunk rá aranyfüstöt (a mit nagyobb kereskedésekben olcsón kaphatni) s egy posztódarabbal nyomkodjuk rá, egy kis idő múlva pedig a felesleges aranyfüstöt ecsettel seperjük le. Így az írás olyan lesz, mintha csupa arannyal volna írva.

Keményítőkészítés burgonyából. A burgonyából (krumpliból) házilag könnyen lehet keményítőt előállítani a következő módon: A burgonyát tisztára meghámozzák és azon nyersen lereszelik, a reszeléshez körülbelül ötször annyi vizet adnak s az egészet kendőn átszűrrik. Az így nyert üledéket még egy párszor vízzel kitisztítják s kész a használatra a keményítő. Kevésbé ismeretes dolog, hogy a keményítőről leöntött vizet felforralva vagy hidegen a mosáshoz lehet használni, főleg a festett vászonnemű és selyem mosására, melyeknek színét ez a víz nem támadja meg; ha a keményítővízben megmosott selymet ném öblögetik ki más vízzel, az fényes és kemény fog maradni.

Keményítőkészítés vadgesztenyéből. A vadgesztenyéket meghámozzuk, azután összezúzzuk, tiszta vizet töltünk rájuk és néhányszor jól összekavarjuk. Körülbelül 12 óra múlva a keveréket zsákba teszszük és ebből folytonos kavarással és a víznek rátöltése mellett a vadgesztenyéknél liszttartalmát a zsák alá helyezett edénybe szorítjuk. Ha a zsákból már csak tiszta víz ömlik ki, akkor ez jele annak, hogy a keverék több lisztet nem tartalmaz. Az edényben megülepedett lisztről a vizet 24 óra elmúltával leszűrjük s a lisztre tiszta vizet öntünk. Ezt kétszer-háromszor ismételjük. Ha a vizet utoljára leszűrjük, a lisztet néhány óra múlva deszkákra rakjuk és megszáradtunk. A teljesen megszáradt lisztet megszitaljuk és mint a közönséges keményítőt használjuk. A vadgesztenyéből készült keményítő főleg a finom fehérneműnek igen szép fényt kölcsönöz.

A kemény víz lágygyá tétele. A kemény víz tudvalevőleg sem mosásra, sem hüvelyes vetemények főzésére nem igen alkalmas, segíthetünk azonban rajta olyanformán, ha egy kis mosószódát teszünk bele. Hogy mennyit? az a víztől függ s a próba mutatja meg. Tájékozásul szolgáljon, hogy 10 liter

vízbe egy deka szóda rendesen elég, melynél olykor — a mint a próba mutatja — hol többecske, hol kevesebb szükséges.

A kést a nyélbe erősíteni. Ha a kés pengéje kitágult vagy épen ki is esett a nyeléből, igen könnyen és egyszerű módon segíthetünk a dolgon magunk is. Vegyünk ugyanis két rész finom porrá tört kolofóniumot és egy rész finom krétaport, melyet jól összekeverve a kés nyéllyukába töltjük, aztán a kés-penge illető nyélrészét megtüzesítve, hirtelen belenyomjuk.

A kést nyelébe erősíteni. (Más.) Ha a kés nyeléből kitágult, nagyon jól beerősíthetjük azt megint, ha fehér szurkot téglával összetörünk s az így származott porral a késnyelet megtöltjük, a kés vasnyelét pedig megtüzesítvén, belenyomjuk mire az szilárdul oda fog ragadni.

Kitünő fekete tinta készítése. Egy kilogramm megtört aleppó-gubacsot két liter szeszbe teszünk és 40—60 foknyi meleg helyre állítjuk. Ha a szesznek körülbelül fele elpárolgott, akkor három liter tiszta lágy vizet öntünk hozzá, az egészet jól összekavarjuk s szintén egy lenrongyon keresztül szűrjük. Az ekként nyert folyadékhoz 25 dekagramm glicerint, ugyanannyi föloldott vasgálichoz adunk, az egészet néhány napig időnként megkavarjuk és végül palaczkokba töltjük, melyeket jól el kell dugaszolnunk. Hogy a tintának a megpenészedését megelőzzük, ajánlatos néhány cöpp karbolsavat vegyíteni hozzá.

Kocsikenőcs készítése. Jó és olcsó kocsikenőcsöt ad a faolaj, a melybe télen át való használatra egy kevés grafitot keverünk s ezt minden kenés előtt jól felkavarjuk; nyárára azután a faolajat ugyanannyi olvasztott marhafaggyúval keverjük s e keverékbe teszszük a grafitot. A grafitból azonban sohase szabad túlságos sokat használni, mert különben a kenőcs hamar kiszárad s a kerék nemcsak nyikorog, de meg is gyulladhat. Ez a keverék, melyet mindig híg állapotban használunk, nemcsak jobb, de legalább felényivel olcsóbb is, mint bármily, boltban vásárolt kocsikenőcs.

A kőszén eltartása. A kőszénen sokan fedetlen, nyílt helyen tartják, hol az idő minden viszontagságainak ki van téve. Ez pedig igen helytelen eljárás, mert a kőszén ilyenformán tüzelő erejéből igen sokat veszít. A kőszén tehát mindenesetre fedél alatt kell tartani.

A lábbeli-talpat tartóssá tenni. Mindenféle bőrtalpat nagyon tartóssá lehet tenni a következő eljárással: Mikor még új a talp, használat előtt bekenjük azt firnájszszal s miután ez félig megszikkadt, finom, tiszta fehér homokot szórunk rá, mely homokból, a mi oda nem ragadt jól, azt lesöpörjük. Megszáradás után megint befirnájszoljuk és behomokozzuk a talpat, mint előbb s ezt teszszük még néhányszor, végre utoljára megint befirnájszoljuk s aztán pár napig száradni engedjük.

Az így előkészített talp két-három annyi ideig is eltart, mint rendesen.

A lámpaüvegek elpattanása ellen. Hogy a lámpaüveg könnyen ne pattanjon, a mint megvettük, állítsuk bele hideg vízbe s így tegyük a tűzhelyre, hogy lassan felforrjon a víz. Mikor felforrt, vegyük el a tűztől s így mindenestől engedjük kihűlni, miközben az üveg érintetlenül benne marad. A mint a víz kihűlt, kiveszszük az üveget, szárazra megtöröljük s készen van az egész mesterségünk. Így az üveg olyan belső átváltozáson ment át, hogy sokkal erősebb lesz, mint azelőtt volt. Ugyanezen eljárást sikeresen alkalmazhatjuk minden másféle üvegnél is.

A lámpalángot erősíteni. Ha a petróleumba egy kevés kámfort teszünk, sokkal fényesebb lánggal fog lámpánk világítani, mint máskülönben. A kik ezen eljárást gyakorolják, egy félliternyi petróleumba mogyorónyi nagyságú kámfordarabot szoktak tenni.

A legyek ellen. Ezen alkalmatlan férgek távoltartására vagy elpusztítására többféle módot ajánlanak, melyek közül megemlíjtjük azt, a mit sokan erősítnek, hogy ha virágcserepekben riczinust tenyésztünk s ezt ablakainkban tartjuk, akkor a légy állítólag nem fog az ilyen szobákba betódulni. Legsikeresebb eljárások egyike az enyves náddal, gallyakkal stb. való fogás is, mely abban áll, hogy nádszálakat, gallyakat papirdarabokat stb. bekenünk valamely ragadós anyaggal s az említett tárgyakat oda teszszük, a hova legtöbb légy jár. A legyek rászállnak ezen tárgyakra s odaragadva elpusztulnak. Ilyen légyenyvet következőleg készíthetünk: 32 rész kolofóniumot olvaszszunk össze hat rész repceolajjal s midőn már összeolvadt, keverjük még hozzá hat rész czukorszirupot. Méregmentes légyvesztő papírt pedig porrá tört fekete borsból készíthetünk, ha azt czukorsziruppal lágy tésztává keverjük és szürke itatós papírra felkenjük. Az ilyen papírt aztán úgy használjuk, mire a közönséges boltbeli légyvesztőt szoktuk használni.

Legyek ellen. (Más.) Ha meszelés alkalmával a mészbe egy kevés timsót kevernek, akkor az ilyen falat kerülni fogja a légy s a szobában sem fog szívesen tartózkodni. A timsó illetően használata az emberi egészségre nézve legkevésbé sem ártalmas.

A lószerszámok kezelése. A lószerszámokat rendesen vízzel szokták megmosni, a mi igen rossz szokás, mert a bőr nagyon megkeményedik s aztán feldörzsöli az állatokat. Hogy ez ne történjék, vegyünk egyenlő mennyiségű lenmagolajat és szappant s olvaszszuk fel tűzön. E kenőccsel kenjük be a szerszámokat azon az oldalon, mely a testhez ér. Ha a

kenést többször ismételjük, akkor e szerszámok jó karban maradnak s a nedvesség hatásának is ellentállnak.

Máz a hámszerszámok kifényesítésére. 3 és $\frac{1}{2}$ dekagramm jó nyvet vízben áztatunk. Ezen még meleg oldathoz 5 dekagramm, szintén a tűz fölött vízben feloldott közönséges szappant töltünk és jól összevegyítjük. Az egésznek föloldásához körülbelül 1 és $\frac{1}{2}$ liter víz szükséges. Ha a két oldat jól összevegyült akkor öt, egész hat dekagramm előbb pálinkában vagy eczetben párolt firnájszt és három és $\frac{1}{2}$ dekagramm búzából készült keményítőt (mely utóbbit a föntebbi arányban készített hideg, szappanos vízben fel kell oldanunk), adunk hozzá és az egészet jól összekeverjük. Erre a keveréket szénttűzre helyezük és a vizet elpárolgatjuk. A keveréket különben még mielőtt a víz elpárolgott volna is, használhatjuk: az elpárolgást a kemenczében vagy a napon eszközölthetjük, mely célra ajánlatos a keveréket lapos edényekre tölteni. Használat előtt a megszáradt mázat sörben vagy vízben kell föloldanunk. Az ezen mázzal bekent hámszerszámok egészen újaknak látszanak. Megjegyzendő azonban, hogy a hatás annál kedvezőbb lesz, minél vékonyabban mázoljuk be a hámszerszámokat.

Megkeményedett bőrnemű megpuhítása. Gyakori eset, hogy ha a csizma, vagy általában bármely bőrből készült lábbeli vagy egyéb tárgy átázik s azután egy darabig használaton kívül hever, annyira megkeményedik, hogy használni sem lehet. Az ilyen tárgyat következő egyszerű módon puhítjuk meg újra: néhány órára vízben áztatjuk, majd ruhával megtörölgetvén, szikkadni engedjük, aztán langyos zsirral vagy olajjal jól bedörzsöljük. E kezelés után olyan puha lesz a bőrtárgy mint a bársony.

A mezei egerek ellen. Egy magyar gazda a következő egyszerű eljárást ajánlja a mezei egerek elpusztítására: Elő kell venni jó nagy, alól hasasodó, belől mázos fazekakat s azokat elásni azon helyeken, hol leginkább mutatkozni szoktak az egerek. Úgy kell pedig elásni, hogy a fazék felső széle épen szineljen a föld felszínével; ha pedig az idő esős, akkor nagyobb részt be lehet a fazekat fedni, csak épen hogy egy kis nyílás maradjon. Midőn ez így megvan, szalonnából töpörtöt pörkölünk s néhány darabot a fazekakba teszünk. Ezen csemege szagára csapatostól mennek az egerek a fazékba, de onnan kimászni nem tudván, könnyen megsemmisíthetők. A fazekakat aztán gyakran sorra kell vizsgálni, a megfogott egereket megsemmisíteni, a felfalt tepertőt pedig újjal pótolni. Hogy különben az egerek hamar fel ne falják a tepertőt, illetőleg sokat el ne fogyaszsanak, még czélszerűbb úgy tenni, hogy szalonnazsírban apróra vagdalt parafadugót pörkölünk meg, a mi tovább tart és kevesebbe is kerül mint a tiszta szalonná-

ból előállított tepertő. Ha már huzamosabb ideig szolgált a fazék, akkor jó lesz forró vízzel kimosni, hogy az egérszag nagyon ne érezzék rajta, mert az gyanakodóvá tenné az egereket. A pörkölt parafadugót is jó naponként frissen készíteni s a fazekakban is felújítani, hogy a szag annál jobban érezzék s annál tömegesebben csalja oda az egereket.

A moly pusztítása ellen. Hogy a szőrmeféléket a moly pusztításaitól megóvjuk, tegyünk borszeszbe kámfort és paprikát s állítsuk az egészet meleg helyre, míg a kámfor feloldódott. Az így előállított folyadékot ruhán szűrjük át s permezzük be vele egyenletesen a szőrmét, aztán göngyölgessük össze s csomagoljuk be sűrű vászonba. Ha jól jártunk el a dologgal, biztosak lehetünk, hogy a moly nem fog a szőrmébe bele kapni.

A nedves gabona eltartása. Ha aratáskor és csépléskor kedvezőtlen idő járván, az ember kénytelen a szemet nedvesen a magtárba hordani, ilyen esetekben legjobb a gabonát polyvástól együtt beraktározni, mert így egy-két hét alatt magába szívja a polyva a nedvességet. Midőn ez megtörtént, a megnedvedett polyvát szelelő rostán el kell a magvaktól választani, a következő napokban pedig a gabonát erősen meglapátolni, olyanformán, hogy szemeket a levegőbe felszórjuk, hogy a levegővel lehetőleg minél jobban érintkezésbe jöhessenek.

Nedves falak kiszáritása. Olyan helyeken, hol a falakhoz könnyen hozzáférhetni, a fal hosszában vékony árkot kell húzni egészen az alapmélységig, ezen árkot azután tele kell tölteni oltatlan mészszel s darabos szénnel oly módon, hogy körülbelől 30 centiméter vastag rétegre 10 centiméter vastag szénréteg jöjjön. Az oltatlan mészt mindenhonnan magához ragadja a vizet, s minthogy máshol nem kaphatja, a falból vonja el. Ez által a fal egyre szárad, a mészt pedig megoltatik. A közte levő szén az oltatlan mészt aztán olyan réteget képez, melyen keresztül a talaj vize nem hathat a falhoz, úgy, hogy az tökéletesen kiszárad.

Olesó padlófesték. Szedjük össze dióéréskor a zöld diókopáncsokat s rakjuk csomóra valamely esőtől védett helyen és hagyjuk úgy, míg megfeketednek s meglágyulnak. Ekkor addig főzzük a kopáncsot vízben, míg a leve sűrűsödni kezd, midőn is szitán átszűrjük meg. Ez lesz a padlóra való festék, melyet következőkép használunk: Súroljuk fel a padlót szép tisztára s várjuk meg, míg tökéletesen felszáradt; ekkor bemázoljuk forró dióhéjlével s a mint ezt beitta és megszáradt, még egyszer ismétljük a bemázolást, de most már nem várjuk, míg teljesen megszáradt, hanem jól bekenjük lenmagolajjal. Ez a padlófestés igen tartós szokott lenni s ha a padló bepíszkolódik, akkor csak vizes ruhával mossuk le, néha pedig lenmagolajos ronggyal megdörzsöljük.

Padló-máz. Padló-(pádimentom)-mázt következőleg készíthetünk: *Sárgát*: hét és fél rész marónátronlúgot s két és fél rész sárgaviaszt főzzünk össze s keverjük hozzá $\frac{1}{2}$ —2 rész finom porráttört okkert, míg az egész egynemű tömeggé válik. *Vörösbarát*: keverjük a fentebbihez még két rész finomra tört umbrát. *Diófaszinút*: egy fél rész orleant, egy rész égetett umbrát és egy rész sárga ocker a fenti módon keverve, megadják a kívánt színt. A kész anyagot aztán, miután kihűlt, annyi forró vízzel keverjük fel, míg híg méz sűrűségűvé lett, akkor aztán durva ecsettel rá mázoljuk a padlóra s a tökéletes megszáradás előtt durva kefével megdörzsöljük. Az első kenés rendszeren keveset ér, hanem ugyanezen módon ismételni kell még ezt másodszer is. Egyszerre nem szabad nagy darabot bekenni, mert igen hamar szárad s azután a kefével nem lehet jól működni. Később a padlót gyapjúrongygyal kell megdörzsölni, a minek következtében szép, bágyadt fényt fog nyerni.

Patkányok és egerék kiirtása a magtárból. A magtárból az egeret legkönnyebb kiirtani azon időben, midőn a magtár kiürült. Az irtási eljárás a következő: keverjük össze egyenlő arányban lisztet és tört czukrot s helyezzük el azt apró deszkákon szanaszét a magtár különböző helyein, mindenik csomó mellé oda állítva egy tányér vizet is olyan alacsony szélű tányérban, hogy az egér könnyen hozzá férjen. Ezt ismételjük 4—5 napon át. Ez alatt a patkány egészen rászokik a czukros lisztre s megtanulja a vízre való járást is és utóbb már gyanútlanul, mohón fog enni és inni. Midőn ennyire van a dolog, az említett liszt és czukor közé még egészen friss, égetett mészport is keverünk, ugyanolyan arányban, mint a lisztet és czukrot, a vizet pedig ugyancsak oda helyezzük most is. Az egér s patkány most is tömegestől fog sietni a rendes etetőre, tele eszi magát, nagyot iszik rá, hanem ekkor aztán vége is lesz, mert a mésztől felpuffad, mihelyt iszik rá. Mindjárt az első napokban azért nem volna jó meszet tenni az eleségbe, mert kivált a patkány nagyon óvatos és gyanakodó s észrevénné a veszedelmet s tájára se menne többé a családtagoknak, míg emígy már tapasztalásból tudván, hogy veszedelem nélkül ehetik, most is bátran tele fogja magát — vesztére — enni. Általában jó megjegyezni, hogy akármiféle mérgezett anyaggal igyekezzünk is a patkányt vagy egeret elpusztítani, ugyanazt az anyagot elébb néhány napig méreg nélkül szórjuk a bizonyos helyekre, hogy ezek a kártékony állatok megszokják s azután a mérgezett anyagot is gyanú nélkül falják.

A poloskák ellen. A poloskák ellen az eczetsavat kitünőnek mondják, mivel ez a szer igen kis mértékben használva is megöli az alkalmatlan férgeket. Kis kézi fecskendővel pedig a butorok legkisebb repedékeibe is könnyen be lehet permetezni. A hol már nagyon elszaporodott a poloska, ott a híg

asztalosenyvet ajánlják ellenük. Ezt ugyanis minden részbe, repedésbe be lehet ecsetelni, dörzsölni s a mint megszárad, a benrekedt poloskák többé kimászni nem tudnak, de tojásaik is megsemmisülnek. Csak a kenés alkalmával lefolyó cseppeket azonnal le kell törölni nedves ronggyal, nehogy oda száradjanak s a butort eléktelenítsék. Padlóréseket s más olyan helyeket is be kell ezen szerrel dugnunk, a hol csak poloskát sejtünk.

A prémek felújítása. A prém, ha sokáig nem használjuk, gyakran egészen összenyomódik, s ennek következtében elviseltnek látszik. Az ily prémet a következő módon lehet felfrissíteni: Korpát vagy fűrészport egy serpenyőben megmelegítünk, a nélkül azonban, hogy megpörkölnénk, s ezen meleg korpát, illetőleg fűrészport kezünkkel a préembe jól bedörzsöljük. Ezt kétszer, sőt háromszor ismételjük, azután pedig a prémet jól kiporozzuk és megkeféljük. A prém ennek következtében a portól is egészen megtisztul s ismét igen szép lesz.

A répalevelek penésztetvei ellen. Ha a répaleveleket nagy mértékben ellepi a penésztetű, akkor ennek elpusztítására a következő keveréket sikerrel használhatjuk: 4 liter forró vízbe keverjük 175 gramm házi szappant és nyolcz liter petróleumot s midőn ez a három anyag jól összevegyült, akkor szaporítsuk fel 20 annyi vízzel, azután közönséges locsoló vagy permetező segélyével öntözzük meg vele a répát, mire a tetvek csakhamar elpusztulnak.

A réti moha kiirtása. A nagyon nedves réteket rendszerint ellepi a moha, a mi pedig a szénatermést tönkre teszi. A földadat ilyen réteknél kettős, ú. m. először boronálás útján a levegőnek a talajba való behatolását elősegíteni és másodszor a talaj termőerejét megfelelő trágyázás által emelni. A boronálásnak lehetőleg alaposan kell végbevitetnie, úgy, hogy a rét ezen műtét után úgy nézzen ki, mintha teljesen fel volna szagatva. Felületes boronálás mitsem használ, mert a mohot ki nem irtja. Azon állítás, mintha a mély boronálás a takarmánynövényeket kiirtaná: semmi alappal nem bír, mert ha egyes növények csakugyan kirántatnak is, a talajban maradtak annál gyorsabb fejlődésnek fognak indulni. A moha rendszeren silány talaju réteken bírja csak a rétet ellepni, minek következtében az erősen felboronált rét trágyázását nem szabad elmulasztanunk. A rét trágyázására leginkább műtrágyát szoktunk használatba venni. Boronálás alkalmával e szerint egy hold földre legalább öt métermázsa Thomassalakot és ugyanannyi kainitot hintünk el. Ezen trágyaszerek különösen televénydús rétiföldeken minden esetben kitűnő sikerrel alkalmazhatók, ha ugyan nem túlságosan nedvesek, mely esetben

a rét először lecsapolandó. A műtrágyák legcélszerűbb elhíntési ideje kora őszszele van.

Rózsavíz készítés. A rózsa virágának szirmait (leveleit) sóval jól összegyűrjük s bőszájú üvegbe nyomkodjuk, hol pár hétig marad. Ezután az így előkészített rózsaszirmot — egy kilóra hat liter vizet számítva, — lombikba teszszük s a víz felét róla lepárologtatjuk. Ez lesz a rózsavíz.

A srófok berozsdásodása ellen. A srófok beolajozás után is könnyen és igen erősen berozsdásodnak, ha melegségnek, vagy nedvességnek lesznek kitéve. Hogy ilyenkor mily keserves a srófot kicsavarni, sőt hányszor elszakad az, azt mindenki tudja. Hogy ezt a bekövetkező bajt megelőzzük, az igen egyszerű. Nevezetesen készítsünk graphitporból és fagygyuból hig kenőcsöt s ezzel mázoljuk be a srófot becsavarás alkalmával. Így ez is nemcsak könnyebben fog menni, hanem az ilyen srófot évek múlva sem lesz nehéz kicsavarni.

A svábbogár kiirtása. Ezen nagy, feketés színű, lapos testű éjjeli bogár, melyet muszkabogárnak is neveznek, rendkívül alkalmatlan ott, a hol nagyon elszaporodik, mert nemcsak nagyon undorító, hanem felette nagyon torkos is s pinczékben, kamarákban, szobákban összemáskálnak mindent, a mint az éj beálltával százanként, ezrenként, előbujnak rejtekeikből. Van azonban ennek az alkalmatlan bogárnak egy igen egyszerű, de mégis sikeres pusztítási módja, a melynek segélyével könnyű szerrel ki lehet irtani. Ez pedig az, hogy azon helyiségekben, a hol a bogár meg szokott jelenni, éjjelre jó mély és meredek szélű tálakat, fazekakat, vagy ilyes edényeket állítunk fel, a melyeket megtöltünk közönséges szappanlével, a milyen mosás után szokott maradni, úgy azonban, hogy az edények ne legyenek egészen tele, hogy majd, ha a bogarak bele hullanak, ki ne kapaszkodhassanak ismét. A mint az edények ki vannak rakva, akkor mindegyikhez oda támasztunk rézsút egy pár darab deszkát vagy kemény papírtáblát, hogy azon a bogár fölmáshasson az edény széléhez. S csakugyan, a mint a nekik kedves szappanszagot megérezik, seregestől vonulnak föl az edényekhez, hol a szappanlébe belepotyogva, elpusztúlnak. Másnap megint fölállítjuk a fazekakat, mindaddig, míg csak a bogarak végkép el nem vesznek. Szappanlé hiányában lehet levesmaradékot vagy vízzel fölhighított tejet vagy maradék sört is használni.

Sváb- és muszkabogarak irtása. (Más.) Ezen alkalmatlan férgeket nagy sikerrel pusztíthatni úgy, ha rozs- vagy búzalisztet finom gipszporral keverünk s ezt tányérokban vagy akár a földre kiszórva, olyan helyre teszszük, a hol a bogarak máskálni szoktak. A mondott keveréket nagy mohósággal fogják enni, de a gipsz megkeményedik bennük, minélfogva tömegestől fognak elpusztulni.

A szappanlé haszna. Mosás után a szappanlevet, mint haszontalan szemetet rendesen kiöntik valami félreeső helyre, pedig nagyon jól fel lehet azt használni. Nevezetesen jó trágyaszor az gyümölcsfákra, szőlőre, rózsabokrokra stb. A veteményes ágyakra vagy virágcserepekre locsolva pedig, kihajtja onnan a gilisztákat, midőn is azok könnyen összszeszedhetők. Megjegyzendő azonban, hogy ha a mosáshoz khlórmeszet is használtak, akkor a szappanlé a mondott célokra nem alkalmazható. Jó sikerrel lehet még a szappanlevet a hernyók, földi bolhák és levéltetvek elűzésére is alkalmazni, úgy, hogy az illető helyeket vele meglocsoljuk vagy bepermetezzük.

Szekérkenőcs zsír nélkül. Szekérkenőcsöt zsiros anyag nélkül úgy állíthatunk elő, ha egy rész kátránynyal négy rész megfőzött és szétdőrsölt krumplit keverünk jól össze. Ez ugyan nem lesz olyan jó kenőcs mint pl. a háj, mindazonáltal szükség esetén kielégítőleg használható.

A szerszámok rozsdásodása ellen. A földmívelési eszközök rozsdásodásának megakadályozása egyszerűen úgy történhetik, ha azokat szalonnával és gyantával bevonjuk. Erre a célra három rész szalonnát összeolvasztunk egy rész gyantával s a keveréket egy kefével vagy ruhadarabbal felmázoljuk. Ily módon megóvhatunk a rozsdától minden vas- vagy aczélalkatrészt, a legfinomabbtól kezdve a legdurvábbakig. A kenőcsöt tartsuk mindig készletben s a tél beállta előtt, mikor elteszszük az eszközöket, alkalmazzuk.

Szétszáradt faedény helyrehozása. Ha dézsa, hordó vagy egyéb faedény annyira szétszárad, hogy e miatt már használhatatlan, sőt összedüléssel fenyeget, akkor tömjük meg szalmával s öntsünk rá vizet, a mennyi kell, míg t. i. a szalma egészen nedves lett. A szalmát aztán nyomtassuk le kövel s hagyjuk úgy, míg csak az edény helyre nem állott.

Szines tinták készítése. Vörös tintát úgy nyerünk, ha egy rész gyémántfuchsint 150 rész forró vízben oldunk fel. *Violaszin* tintát, ha egy rész anilinviolet 300 rész vízben oldunk fel. A *sárga* tintához egy rész pikrinsav és 150 rész víz kell; *zöld* tintához egy rész jodzöld és 100 rész forró víz; *kék* tintához egy rész vízben oldható, „bleu de nuit“ és 200 rész forró víz. Ezek az elsorolt szerek a droguista-üzletekben s részben a gyógyszerárakban is kaphatók. Megjegyzendő, hogy e tintához destillált vizet kell használni, a mi mindig kapható a patikában, vagy legalább tiszta esővizet.

A szijak és bőrszerszámok jókarban tartása. Hogy a lószerszámot az istállókban kifejlődő gáz káros behatása ellen megvédjük, a szerszám kenésére használt olajba egy kevés gliczerint vegyítsünk, mely a bőrt jó állapotban tartja meg és azt hajlékonyabbá és jóval tartósabbá is teszi.

A szobai legyek irtása. A gyógyszerértárban kapható porrá tört quassiafa (lignum quassiae) az, a mely a legyek ellen jól és gyorsan hat, s ezenfelül a rovarokon kívül másnak nem ártalmas. Ezt vagy úgy használjuk, hogy a faport egy lapos tányérban cukros vízzel vagy tejjel leöntjük és időnként pótoljuk az elpárolgott folyadékot, vagy pedig következőleg készítjük azt el: 66 gramm quassiafát és 33 gramm tört borsot fél liter vízben felényire elfőzünk és 16 gramm szirupot teszünk hozzá, esetleg spiritust is s ezt lapos tányérra töltjük, a melyre előzetesen egy ív vastag itatóspapírt terítettünk. A zöld boröstyánolaj egy tányérra töltve szintén jó szolgálatot tesz, valamint a helyiség kifüstölése és parázsra hintett tőklével által is.

A szobapadló bevonása. A padlót (pádimentomot) úgy vonhatjuk be, ha az elébb tisztára felsúrolva, minden repedését beleillő deszkaszilánkokkal betömjük, aztán paraffint összetörve, terpentinolajban feloldjuk. Midőn az oldat készen van, ezzel ecset segítségével bekenjük a padlót és pedig többször is egymásután; ha pedig megszáradt, kemény kefével jól feldörzsöljük és terpentines ronggyal fényesítjük. Ha azt akarjuk, hogy a padlónak színe is legyen, akkor az említett oldatba sárga festéket kell keverni. Az ily módon bevont padló tisztántartása könnyű, mert azt naponként csak nedves ruhával kell feltörölni, ha pedig fényét veszti, akkor újra terpentines ronggyal dörzsöljük meg.

A szű kiirtása. A szűt valamely fatárgyból úgy pusztíthatjuk ki, ha a szű által fúrt lyukakba benzint öntünk vagy fecskendezünk be, azután pedig finom anyaggal vagy egyéb ilyesmivel betömjük. A benzin a szűt mind meg fogja ölni. Vigyázni kell azonban, mert a benzin felette gyúlékony, miért is a mondott mívelet alatt, nem szabad az illető szobában sem égő lámpával járni, sem gyufát gyújtani, vagy dohányozni.

A szűnyogok ellen. Egy darab papírra egy csöpp ánizsolajat öntünk s ezzel úgy az arcot, mint a kezeket megdörzsöljük. E papír heteken át használható, anélkül, hogy hatását elvesztené.

Szőnyegek megvédése a molytól. Ha észreveszszük, hogy szőnyegünkbe a moly bele fészkelte, akkor, hogy a további pusztításnak elejét vegyük, borítsunk a szőnyegre egy vizes ruhát s tüzes vasalóval néhányszor húzgáljuk végig. Az ez által kifejlett vízgőzök megölik a molyt minden költésével együtt. Ezen egyszerű eljárást, mindenféle molyirtó szernél hatásosabbnak mondják.

A szűrt vízhatlanná tenni. A szűrt, vagy egyéb ilyes felsőruhát is, teljesen vízhatlaná tehetünk a következő módon: Tegyük harmincz liter vízbe egy kiló timsót, másik 30 liter vízbe pedig másfél kiló ólomeczetet. Miután ezek felolvad-

tak, összeöntjük, engedjük leülepedni s erről az üledékről a tiszta folyadékot leöntve, ebbe mártsuk bele a szűrt, azután pedig szárítsuk meg. Az így elkészített szűr a legnagyobb esőben sem fog átázni.

Tartós festék vastárgyakra. A vaseszközöket a rozsdamarásától úgy lehet legegyszerűbben megóvni, ha valamely alkalmas festékekkel bevonjuk azokat. E célra legjobb a lenolaj. Hogy pedig ennek lehámlását megakadályozzuk, bemázolás előtt mossuk meg az illető vastárgyat jól s miután megszáradt, úgy alkalmazzuk a lenolajjal való bedörzsölést. Ha a vastárgyak olyan kicsinyek, hogy könnyen izzóvá tehetőek, akkor jobb azokat izzítani s úgy dobni be a lenolajba. Így oly erősen fog az olaj a vasra tapadni, hogy onnan sem a levegőnek, sem a víznek, vagy fagynak behatása alatt nem fog leválni, vagy lepattogni.

Tartós máz öntöttvasra. Szinte elpusztíthatatlan mázt adhatunk az öntöttvas-kályhának a következő módon: Először is mossuk meg a kályhákat valami gyenge savval, pl. sósavval, vagy vízzel kevert kénsavval, szárítsuk meg, azután húzgáljunk végig rajtuk egy reszelőt, drótkefét vagy más érdes tárgyat, hogy simává legyenek. Ekkor az illető vastárgyakat többször nyers petroleummal mázoljuk be s mindannyiszor hagyjuk megszáradni. Ezután keféljük meg erős szőrkefével, miáltal sötét fényt kapnak, mely hőségben is megmarad. Később elég, ha az illető vastárgyakat néha petroleummal bemázoljuk, s azután megkeféljük.

A taraczk kiirtása. Legbiztosabban kiirthatjuk ezen alkalmatlan gyomot, ha a taraczkos földön erősen beárnyékoló növényeket tenyésztünk. A taraczkon azonban, mint a tapasztalás mutatja, nem lehet könnyen kifogni, még luczernával sem. Kővér talajban ugyanis a taraczk sokszor a luczerna fölé nő. Erősebben képes ellene hatni a csalamádé, mely között a taraczk visszamarad növésében, elsárgul és végre elhal. A sűrű csalamádé legbiztosabban kiöli a taraczkot. A csalamádé lekasználása után meg kell a földet vasfogással járítani, a kiszakgatott taraczkot gereblyével összeszedve eltávolítani s azután a kérdéses területet repczével vagy őszi rozszzsal bevetni. Ily módon bárhonnan ki lehet a taraczkot már a második esztendőben irtani.

A tavasziak páczolása üszög ellen. Az árpában, zabban, kölesben, sőt helyenként a tengeriben is kárt tehet az üszög, azért a hol szüksége mutatkozik, ezeket is szükséges páczolni. A kölest és tengerit kék gáliczczal páczolhatjuk úgy, hogy egy kiló kék gáliczot forró vízben feloldva, hozzákeverünk 100 liter vizet s azután ebbe öntve a magot, az egészét jól összekeverjük s úgy hagyjuk vagy hat óra hosszáig állani. Az árpának és zabnak azonban erős volna ez a pácz, ezeket tehát

gyöngye kénsav-(vitriol)-oldattal páczoljuk, még pedig úgy, hogy 100 liter vízbe öntünk egy liter kénsavat s ebben áztatjuk a magot 6—8 óra hosszáig. Megjegyzendő, hogy mindig a kénsavat kell a vízbe önteni és pedig lassanként, nem pedig a vizet a kénsavba, mert így szétfrecsosenne s a ruhát vagy az emberi testet megégetné. A mint az említett páczokból kiszedtük a beáztatott gabonát, szétteregetjük azt valami alkalmas helyen, hol néhány óra alatt kellőleg megszikkad, midőn is vethető lesz. Az így páczolt gabona azonban csak vetésre jó, emberi vagy állati eledelül ártalmas volna, miért óvakodni kell kelleténél többet bepáczolni.

Télen virágzó vadgesztenye. Ha azt akarjuk, hogy karácsonykor vagy újévkor is virító vadgesztenye-ágban gyönyörködhesünk, a következő egyszerű eljárásról folyamodjunk: Vágjunk le úgy november-december hónapban egy szép nagy vadgesztenye-ágot s azt a szobában langyos vízzel telt edénybe állítsuk, megújítván ezt a vizet minden 2—3 nap. Olykor nem árt az egész ágot is langyos vízzel leönteni, a mi minden nagyobb kellemetlenség nélkül eszközölhető, ha a gallyat valami öblös dézsa vagy ilyes edény fölé állítjuk. Így bánva el a dologgal, nem sokára duzzadni kezdenek a bimbók, rügyek, majd pedig a virágok is kinyílnak. Ugyanezt több más fával is meg lehet tenni, különösen pedig a meggyfával, mely szintén könnyen kivirágzik. Megjegyzendő, hogy a kinyílt virágok jó sokáig épségben megmaradnak a vizes edényben.

Tűzhatlan máz fatárgyakra. Timsó és vizahólyag spirituszban feloldatik, — annyi legyen e két anyagból, a mennyit a spiritusz képes feloldani — ezen oldattal többször be kell mázolni a fatárgynak azon helyét, mely a tűz hatásának ki van téve, s ez nem fog megégni.

Vadgesztenye szappan helyett. A vadgesztenyét vászon- vagy gyapotneműek tisztítására szappan gyanánt is lehet használni, olyanformán, hogy a vadgesztenyét meghámozzuk s megreszeljük, aztán egy liter folyó vagy esővízre két gesztenye reszelékét keverve, azt vagy 10 óra hosszáig állani hagyjuk. Így a víz fehér és babos lesz, melyet aztán leszűrve, jól felmelegítünk és szappanos víz helyett mosásra használunk, még pedig — ha a ruha nem nagyon zsíros és szennyes — igen jó sikerrel. Ha nagyobb mennyiségű ruhát akarunk így mosni, akkor érdemes a vadgesztenyét reszelés helyett előbb megszáritani, aztán megőrölni. Megjegyzendő, hogy a fent leírt módon kiáztatott gesztenye-reszeléknek vagy lisztnek is hasznát lehet venni, ha azt még vízben jó sokáig ismételve kiáztatjuk, hogy keserű ízét elveszítse, azután korpával keverve, a baromfinak igen jó eleségül fog szolgálni.

A vakolat lehullása ellen. Ha valamely falról a vakolat minduntalan lehull, azon így segíthetünk: Vakarják le azon

helyeket, a honnan a vakolat le szokott válni, tisztára, jó mélyen kivakarván még a téglák közt levő részeket is. Ezután forró szurokkal bemázoljuk a helyet s durvaszemű homokkal készült vakolattal vonjuk be, jól elsimitva a vakolást.

A vászon megvizsgálása. Sokat hamisítják a vásznat pamuttal; hogy tehát ezt megtudhassuk, mártsunk egy darab vásznat olajba, melyet aztán kifacsarunk. Az olaj a lenszálat átetszővé teszi, míg a pamutszálak fehéren maradnak. Még biztosabb jele a hamisítás felismerésének, ha egy darabka vásznat kimosván, szalmiák-szeszben megáztatjuk, majd pedig ismét kimossuk. Ekkor azt fogjuk tapasztalni, hogy a szalmiák-szesz a pamutszálakat elpusztította, azok helyén tehát hézag maradt, még pedig annál több, minél jobban meg volt a vászon hamisítva.

Vetőmag-szükséglet. Az ismertebb gazdasági növényekből egy katasztrális holdra ennyi vetőmag szükséges. Az előbb álló számok a legkisebb, a hátrábbi számok pedig a legnagyobb mennyiséget jelentik, mely két szélsőség közt aztán a vetőmag mennyisége, a körülményekhez képest, változhatik. Nevezetesen soványabb földbe bővebben, kövérebbé szűkebben vetünk; ha a vetéssel elkésünk, akkor is valamivel sűrűbben kell vetni. Kell tehát:

Őszi búzából	70— 110 kiló
Tavaszi búza	95— 120 „
Őszi rozs	65— 90 „
Tavaszi rozs	90— 120 „
Őszi árpa	70— 100 „
Tavaszi árpa	80— 110 „
Zab	70— 110 „
Tengeri	20— 40 „
Köles	7— 10 „
Tatárka	20— 50 „
Lencse	30— 80 „
Bükköny	50— 90 „
Őszi repce	6— 10 „
Tavaszi repce	8— 14 „
Mustár	5— 12 „
Mák	2— 4 „
Vörös here	9— 13 „
Luczerna	14— 25 „
Baltaczim	60— 120 „
Fehér here	6— 9 „
Bibor here	15— 20 „
Csalamádé	190— 210 „
Burgonya	700—1100 „
Csicsóka	500—1000 „
Répa	7— 9 „

Czikoria	4—	7 kiló
Len (fonalnak)	125—	160 "
Len (magnak)	65—	100 "
Kender	50—	100 "

Vetőmag nemesítése. Valamint az állatoknál magnak a legszebbeket, legjobbakat hagyjuk s így az ivadékot apránként nemesítjük, ugyanilyenformán lehetséges ez a gabonaneműeknél s általában a növényeknél is. Erre nézve pedig a következőket vegyük figyelembe: A szemlélődő gazdának bizonyára feltűnik, hogy gabonatóbláinak egyes részein sokkal szebben áll a termés, erőteljesebb a kalász, több a szem egyes kalászokon és a szemek is szebben fejlődtek. Sőt ha jobban átvizsgálja vetéseit, bizonyára azt is fogja látni, hogy vannak egyes tövek, melyekből alig 2—3 szál kalász bujik fel, míg ismét vannak olyanok, melyeken 5—10, sőt néha még jóval több kalász is van. Mindez azt mutatja, hogy az egyes tövek vagy kedvezőbb körülmények közt fejlődtek, vagy pedig erőteljesebb magból származtak. S lehetőleg az ilyen magokat kellene vetőnek használni. Igaz, hogy a gazda nem ér rá kiválogatni táblájából a legszebb töveket egyenként s azokból szerezni be a vetőmagot, de némileg mégis megteheti ezt, s pedig úgy, hogy a táblának azon részét, melyen aránylag legszebb, legegyszerűsebb a gabona, kijelöli s azt külön aratattja. Ennek learatására sokkal nagyobb gond fordítandó mint a tábla többi részeire. Mindenek előtt tudni kell, hogy a *sárga érésben* levő gabona legalkalmasabb a letakarításra. De egy nagyobb táblán nagyon természetes ezt nem lehet egészen szigorúan keresztülvinni, mert nem egyenlően érnek az egyes kalászok; de a vetőmag nyerésére kijelölt területeken ez mégis sokkal jobban keresztülvihető, s épen ezért, mihelyt a kijelölt gabona aratható, mindenek előtt ezt arassuk le s csak azután a többi. A vetőmagnak szánt gabonát jobb lenne sarlóval mint kaszával vágni, mert kevesebb mag pereg ki belőle és rendesebben lehet végezni az aratást sarlóval mint kaszával. A cséplését, ha csak lehetséges, kézi cséppel végeztessük el, mert a géppel csépellt gabona magvainak jó része többé-kevésbé megsérül, a mi csak a vetőmag hátrányára lenne. Cséplés után a leggondosabb rostálás szükséges, mert a legszebb kalászban is lehet néhány selejtes mag. Az így kirostált és tisztított magot a vetésig külön helyen kell tartani s azt néhányszor átlapátolni. Vastagon összehányini nem szabad, nehogy megdohosodjék. Ezt a nemesítési eljárást azonban nemcsak egyszer kell alkalmazni, hanem következetesen évek során át, mert csak így érhetünk el számottevő és állandó sikert.

Vízhatlan eszismakenöcs készítése. Keverjünk össze fél liter jó lenolajat, 30 gramm halzsírt, 45 gramm sárgaviaszt, 30

gramm szurkot és 30 gramm terpentinolajat, tegyük gyenge tűzre, olvaszszuk meg, de vigyázva, hogy meg ne gyuladjon. A csizmát jól kenjük be vele s aztán tegyük melegre, hogy megszáradjon. A bekenés előtt azonban tanácsos a csizmát vízzel tisztára megmosni s mikor megszáradt, csak azután tenni a kenőccsel való bekenést.

Vízmentes máz készítése. Oroszországban, Khinában és Japánban oly módon szoktak szalmafonatokat, hordókat, ládákat s más efféléket vízhatlanná tenni, hogy azokat bemázolják egy olyan híg anyaggal, melybe négy rész porrá oltott meszet s négy rész vért kevernek össze, a vért előbb erősen kiverve, s a keverékhez azután egy kevés timsót tesznek. A bemázolást kétszer-háromszor ismétlik. Khinában például az ily módon kezelt szalmakasokat főleg olajszállításra szokták használni.

Üveget elmetszeni. Üveget könnyen elmetszhetünk úgy, ha egy szál kenderfonalat beitatunk terpentinnel és azt ott feszítjük végig az üvegen, a hol épen elmetszeni akarjuk. Midőn ez így megvan, akkor meggyújtjuk a terpentines fonalat s midőn az elégett, akkor az üveg azon részét minél hidegebb vízzel leöntjük, vagy befecskendezzük, mire az üveget gyenge nyomással is szépen el tudjuk választani.

A zsákokat tartóssá tenni. A gabonás, vagy bármi egyéb zsákok tartósságát nagy mértékben növelhetjük következőképen: Jó sok tölgyfakérget főzzünk egy negyedóráig, vagy tovább is vízben, az így származott kéreglevet aztán szaporítjuk fel vagy tízszer annyi vízbe s a zsákokat aztán mintegy 20 óra hosszára áztassuk bele. Ezután pedig a zsákot mosuk ki jól tiszta vízben és szárítsuk meg. Természetes, hogy ilyen módon nem csak zsákot, hanem bármi más hasonló szövetet is tartósabbá tehetünk.

Zsindelyfedél éghetlenné tevése. Erre nézve legegyszerűbb eljárás az, hogy a még felveretlen zsindelyt forró, enyves vízzel vonjuk be és pedig többször egymásután, míg csak a fa az oldatból valamit felszívni képes. Ezután sűrűbb enyvvel kenjük be a zsindelyt, melyre még nedves állapotában olyan keveréket hintünk, mely egy rész anyagból és hat rész vasgáliczból áll, mindenik finom porrá törve és jól összekeverve. Az így elkészített zsindely nem lesz ugyan teljesen éghetetlen, de a tűznek mégis nagyon ellent áll és nem fog lánggal égni, ezenkívül pedig tartósabb is lesz.

A zsindelyfedelek bemázolása. A zsindelytető sokkal tartósabb lesz, ha azt alkalmas anyaggal bevonjuk. Ily mázat lehet készíteni három rész kőszénkátrány — és egy rész fakátrány keverékéből, melyet négy rész finom, száraz, porrá tört mézszel keverünk. Egy másik ily máz áll három rész száraz iszapolt agyagból, két rész fa- és kőszénhamuból és

egy rész finom homokból, mely anyagokat firnájszszal addig keverünk, míg az egész a felmázolásra alkalmas állapotba nem jut. Ezt a cementszerű mázt először híg folyóson mázoljuk fel s az első felmázolás megszáradása után másodszer sűrűbb mázat alkalmazunk; a levegő és világosság befolyása mellett az egész igen kemény lesz. Angliában, Franciaországban és Hollandiában a következő eljárást használják a zsindegyetőknek nem csupán a rothadás, hanem a tűzveszély ellen való megvédésére is: A fát gondosan megtisztogatják, szappanlúggal lemoszák, forró kőszénkátránnyal bemázolják s ezután porrá tört és átszitált téglaliszttel behintik, a bemázolást és behintést pár nap múlva ismételni kell.

A zsiszik ellen. Ezen kártékony bogár elűzésére a magtárból, nagyon jó szerül azt ajánlják, hogy ürüm-ágakat kell a gabonára rakni, a melynek szagát ezen apró férgek nem szenvedhetvén, inkább elhuzódnak a magtárból. Sokba nem kerül, tehát nem árt vele próbát tenni. Megjegyzendő, hogy az ürümöt időnként fel kell újítani, hogy erős szaga mindig meglegyen.

A jég olvadását akadályozni. Hogy pl. a betegszobában tartott darab jég hamar el ne olvadjon, úgy járjunk el, hogy varrjunk össze egy darab flanelt tölcserformára és annak a csücskét állítsuk bele valami üres edénybe, de úgy, hogy a csücsök az edény fenekét ne érje. A flanelzacskóba vagy tölcserbe rakjuk bele aztán a jégdarabokat, végre pedig a jég tetejére megint tegyünk egy flanelldarabot. A flanel, — mint rossz melegvezető — óvja a jeget a gyors elolvadástól, hogy pedig az apránként mégis olvadó víz a zacskó csücskén át az alátett edénybe lecsoroghat, az által a jég tartósága megint nagy mértékben biztosíttatik, mert a víz olvasztaná legjobban a jeget. Hogy a víz leszívargását gyorsítsuk, tanácsos lesz az említett csücskőn egy kis lyukat is fúrni.

Jó járda készítése. Jó és olcsó talajt folyosók, pinczék, üvegházak, stb. számára úgy készíthetünk, ha szitált kőszénhamut és oltatlan meszet egyenlő részekben jól összekeverünk, aztán pedig vízzel maltert csinálunk belőle és két-három ujjnyi vastagon kenjük az illető helyre, de ezen tömeget rögtön el kell símitani símitó fával, mert hamar megkeményedik; ha azt akarjuk, hogy vízhatlan legyen, akkor még egy rész cementet és homokot kell közé keverni. Igen czélszerű, ha az illető talajra előbb kavicsot hintünk és azt leverjük, aztán pedig a fent leírt anyaggal bevonjuk.

A MŰTRÁGYÁKRÓL.

A műtrágyázásról általában. Ha sokáig természetünk valamely földben, tapasztalat szerint kisoványodik az, ezért a föld termőerejét pótolni kell. Teszszük pedig ezt legfőképp az istállótrágyával, csak hogy ez nem minden gazdaságban van elegendő, miért is pótolni szokták ezt az újabb időkben az úgynevezett műtrágyákkal, vagyis olyan trágyaszerekkel, a melyek erre alkalmas anyagokból mesterségesen készülnek. Ilyen műtrágya igen sokféle van, melyek közül csak az ismeretesebbeket és gyakrabban használtakat ismertetjük; elmondván azok alkalmazási módját is.

Röviden előrebocsátjuk azonban, hogy azon növénytápláló anyagok, a melyek a földből leghamarabb ki szoknak a termelések közben fogyni, tehát a melyeket pótolni kell, tudományos elnevezéssel ezek: *légeny*, *foszfor* és *káli*. Mindezek benne vannak az istállótrágyában, habár a foszfor kisebb mértékben, mint kellene. A műtrágyákban azonban ezen említett anyagok közül rendszeren csak egyik van meg nagyobb mennyiségben, a mihez képest aztán az illető műtrágyát légeny-, foszfor- vagy kálitrágyának mondjuk, habár a közéletben nem ezen neveken ismeretes is, a mint ez különben majd alább kellő módon meg lesz magyarázva.

A nevezetesebb műtrágyafajok ezek :

A csontliszt. Összeszednek mindenféle állati csontot, azokból kivesszik gőz által a zsiradékot, a tiszta száraz csontot lisztté megőrlik s ez adja aztán a csontliszt-trágyát.

A csontliszt-szuperfoszfát. A csontliszt lassan bomlik fel a földben, a miért hatása is nem eléggé gyors. Mert tudni kell, hogy a műtrágyák is csak úgy táplálhatják a növényt, ha előbb felbomlanak s vízben feloldódnak. Hogy tehát ezt a felbomlást gyorsítsák, a csontlisztet az ismeretes kénsavval, vitriollal szokták meglocsolni s az így nyert trágyaszert nevezetik aztán csontliszt-szuperfoszfátnak.

A Thomas-salak. A vasérczek salakját megőrölve Thomas-salaknak nevezik. Ez egyike a leggyakrabban használt és legjobb műtrágyáknak, csak hogy nem valami könnyen és gyorsan oldódik fel a földben, miért is mentől korábban a talajba kell juttatni, hogy ideje legyen a feloldódáshoz.

A szuperfoszfát-gipsz. Ezt az anyagot a szuperfoszfát gyártása alkalmával nyerik, nagyobb része gipsz, míg kisebb része foszfortartalmú. Ezen anyag különösen az istállóí trágya javítására rendkívül becses. Az istállóí trágya nevezetesen nagyon könnyen elpárologtatja legbecsesebb részét, az úgynevezett ammoniákat (légenytartalom), s ennek a megakadályozására felette alkalmas ez a szuperfoszfát-gipsz, a melyből, ha egy keveset ráhintünk az istállóí trágyára, hát akkor nem engedi annak az ammoniákját elpárologni, elszökni, hanem szépen visszatartja s ez által a trágyát természetesen sokkal értékesebbé, hatásosabbá teszi.

Az eddig elsorolt műtrágyafajok főalkatrésze a foszfor, azért ezek mind a foszfortrágyák csoportjába tartoznak, bár a csontlisztben légeny is szépen van. A légenytrágyák csoportjába ezek tartoznak:

A chilisalétrom. Kinézése olyan, mint a tört sóé, fehér poralakú test, a mely azonban nagyon hamar teleszíja magát vízzel s nyirkos lesz, mint ez a sóval is megtörténik. Megjegyezzük itt, hogy a chilisalétrom az állatokra nézve mérges hatású, mert már több ízben tapasztalták, hogy a jószág elpusztult, vagy legalább megbetegedett, ha olyan vízből ivott, a melyben történetesen chilisalétrom volt feloldódva. Vigyázni kell hát vele, hogy a jószág hozzá ne férhessen.

A kénsavas ammoniák. Ez is fehér vagy sárgásszinű. poralakú sóféle test, a melyet a gázgyártásnál előállott hulladékokból készítenek.

A szaruliszt. A fésűsök s más szaruból dolgozó mesteremberektől gyűjtött szaruforgácsot összeszedik, porrá őrlik s ez adja a szarulisztet.

A szárított marha- és disznótrágya. A nagy hízlalókban összegyűlt temérdek trágyát megszáritják s részint darabosan, részint megőrölve bocsátják kereskedésbe. Jó trágyák ezek is, de olcsóbbaknak kellene lenniök.

Kálitrágyák a kénsavas káli és a khlorkálium. Tört só kinézésű testek, a melyeknek az a tulajdonságuk, hogy nagyon könnyen teleszívják magukat a levegőből nedvességgel s hamar összeállanak, összecsomósodnak.

A kainit. A kainit vöröses vagy fehér színű sóféle anyag, a melyben valóságos konyhasó is igen sok foglaltatik.

Bár nem tulajdonképeni műtrágya, de mégis itt említjük meg a *hamut*. A közönséges hamu, származzék az bármiféle növény elégetéséből, szintén igen becses trágyaszer s gondos

összegyűjtése és trágyául felhasználása nagyon fontos, különösen káli-tartalma sok.

A *mésztrágyák*. Tulajdonképen ezek sem műtrágyák, de azért rendszeren mégis csak ebben a sorban emlegettetnek. Ide tartozik az égetett mész, a gipsz, a márga. Ezek voltaképen nem is maguk táplálják a növényt, különösen ott, a hol ugyis elég mésztartalmu a talaj, hanem inkább csak a földben levő növényi tápanyagokat bontják fel, hogy a növény könnyebben, gyorsabban felvehesse. Ezért a mészféle trágyák egyidőre előmozdítják ugyan a termékenységet, de annál jobban ki is csigázzák a talajt hozzá nem értő ember kezében, a miről különben később még szólunk.

Készülnek még úgynevezett speciális trágyaszerek is, a melyek az egyes növények természetéhez képest vannak többféle műtrágyából vegyítve. Így nevezetesen árúsítanak répa-trágyát, dohánytrágyát, szőlőtrágyát, kendertrágyát stb., a melyek mind jók lehetnek ugyan, s kicsiben próbát is lehet velük tenni; de hát, a mint majd később meglátjuk, tulajdonképen nem azt kell keresnünk, hogy az egyes növények miféle tápanyagokat kívánnak, hanem inkább azt, hogy a talajból milyen tápanyagok hiányzanak, mert ha ezeket pótoljuk, a növény majd megleli aztán a magáét.

Szintén itt említünk még meg egy hatalmas, de nálunk alig használt trágyaszert is ez s az *az emberi trágya*.

A khinaiak már évezredek óta nagyban használják ezt s a nyugoti népek, a francziák, németek, angolok, szintén felhasználják trágyázásra az emberi hulladékot. Sőt van már hazánkban is néhány kiváló gazda, a kik a birtokukhoz közel eső városok árnyékszékeit költséges munkával rendszeren kitakarítottatják s azok tartalmát földeikre hordatják. És mesével határos szép sikereket érnek el okos munkájuk által. Van olyan, a ki ilyenformán, 8-ik osztályú földjén, több búzát termeszt, mint a bánáti gazda a maga híres legelső rendű földjén.

Legegyszerűbb ezzel az anyaggal úgy elbánni, hogy a régi árnyékszékek helyett csináltatunk a szokott ülőhely alá egy kerekekre alkalmazott csebret vagy hordót, a melybe az ürülék hull, ezt aztán rövid időközökben, hogy a szag kellemetlenséget ne okozzon, kitolatjuk a trágyacsomóra, hol kiöntve, szalmás trágyával befedjük. Lehet a cseberben vizet is tartani, hogy majdan könnyebben kiönthető legyen az anyag, a hol pedig turfa kapható könnyű szerrel, ott helyes annak a porával időnként behinteni, a mi tökéletesen elveszi a szagot is. Szintén nagyon jó e célra a timár-cserliszt is.

A műtrágyák használatáról. Hogy miképen kell a műtrágyákat legjobban hasznunkra fordítani, azt egyszerűen elmondani nem lehet. Ha a föld mind egyforma volna, akkor igenis azt mondanánk, hogy a búza alá kell ilyen meg ilyen fajta

műtrágya, kell belőle ennyi meg ennyi, zab vagy árpa alá ennyi is ilyen stb. Csakhogy száz meg százféle a föld, változó nemcsak az országban, hanem egyes határookban, sőt gyakran egy gazda birtokában is, s ha az egyik fajta földre nézve jó volna a recept, a másokra nézve lehet, hogy már épen semmit sem érne.

A magyarországi termőföldekben általában a foszfor nem szokott elegendő mennyiségben meglenni, a termelés által leg hamarabb ez fogy ki, leggyakrabban ezt szükséges pótolni. Azután következik a légeny, erre is gyakran nagy szükségünk van, míg a káli leginkább csak a homokon, lápos vagy tőzeges, továbbá a szikes talajokon lehet hasznos, más talajokon használata csak ritka esetben fizeti ki magát. A mésztrágyára is aránylag ritkán kerül sor. Leginkább kifizeti magát olyan helyeken, a hol nagyon sok sóskát meg útifüvet látunk tenyészni, mert ez azt mutatja, hogy ott a talaj mészben szegény.

Ezen hiányzó, megfogyott anyagokat aztán a megfelelő műtrágyák által pótolhatjuk.

A foszfortartalmú trágyákról. Mint mondva volt, hazai talajaink általában leginkább foszfortartalomban szűkölködnek, pedig hát a foszfortartalom rendkívül fontos, különösen a gabona szemeinek megnövelésére úgy, hogyha máskülönben igen kövér is a föld, de ha foszfor kevés van benne, már akkor nem lehet jó termésünk, mert a gabona szára megnőhet ugyan akár öles magasra, vagy megdőlhet a kövérség miatt, de szem mégis mentől kevesebb fog a kalászaiban teremni, igen, mert hiányzott a szem képződéséhez szükséges foszfor.

Ilyen jelenséget láthatunk eleget, többek közt az olyan táblákon, a melyek gyakran és bőven részesülnek istállóí trágyában. Hajtja az ilyen föld a szalmát ugyancsak, de csépléskor aztán annál gyengébben fizet szemre. Ennek a gyakori jelenségnek tehát az az oka, hogy kevés a foszfortartalom a földben, a mi nem is csoda, mert hiszen mondtuk, hogy az istállóí trágyában is aránylag kevés a foszfortartalom.

A foszfor-műtrágyák alkalmazásmódja, azok természetéhez, az illető talajhoz és növényhez képest különböző.

a) *A szuperfoszfát.* Ez mihelyt a földbe kerül, nem sokára elkezd a talaj vizében feloldódni s a növény gyökere mindjárt hasznát veheti. Míg a Thomas-salaknak már sokkal több idő kell, hogy ilyen állapotba juthasson. Azért a szuperfoszfátot elegendő csak közvetlenül a vetőszántás előtt elhinteni s úgy leszántani.

Könnyen oldható tulajdonságánál fogva a tavaszi vetemény alá tavaszon is elhintjük a szuperfoszfátot, nevezetesen répa vagy tavaszi gabona alá, mivel azonban ma már tavasziak alá nem igen szokás szántani: ráhintjük a szuperfoszfátot az őszi szántásra vetés előtt s jó vasboronával úgy fogasoljuk alá.

Jobb azonban rendszerint a szuperfoszfátot tavasziak alá is még őszzsel elhinteni, mert ekkor a hatás nagyobb lesz, habár könnyű természetű talajoknál ismét tanácsosabb a tavaszi elhintés, mert a szuperfoszfát könnyen oldható lévén, feloldott részeit az őszi esőzések s kora tavaszi csapadékok könnyen lemoshatják az altalajba, a hol aztán a növény gyökerei nem igen érik el.

A szuperfoszfátot kihintésig száraz helyen kell tartani, de legjobb, ha csak lehet, mindjárt a gyárból való megérkezése után mentől hamarabb elhinteni. Ez különben több más fajta műtrágyára nézve is áll.

Ha azonban összezsomósodott volna, akkor így nem szabad kihinteni, hanem ha bár fáradságba kerül is, szét kell morzsolni azokat a csomókat s átrostálni, mert nagyon fontos dolog az, hogy a műtrágya mentől apróbb és finomabb részekben jusson a talajba.

Az elhintés géppel, vagy kézzel történik, mint a gabonavetés. A műtrágyából kevés esvén nagy darab földre, bajos azt egyenletesen eloszlatni, azért igen tanácsos az elhintés előtt száraz homokkal vagy porral összekeverni; így aztán bátrabban belemarkolhat a hintő ember s egyenletesebben el tudja a földön teríteni.

Az elhintés különben épen úgy megy, mint a gabona kézzel való vetése s egy gyakorlott ember naponta 8—10 holdat is behinthet.

A szuperfoszfátot, de egyéb műtrágyát is csak szélcsendes időben kell elhinteni, mert nagyon finom poralakú test lévén, igen sokat elhordana belőle a szél.

Hogy mennyi szükséges egy hold földre a szuperfoszfátból? Erre pontosan felelni nem lehet, némely talajra sokkal több kell, a másokra sokkal kevesebb. Nevezetesen a melyik eléggé gazdag már a természettől fogva foszfortartalomban, abba kevés, vagy épen semmi foszfortrágya sem szükséges (ilyen talaj azonban alig van már hazánkban). Mentől szegényebb viszont a talaj foszforban, annál több szuperfoszfát szükséges bele, hogy jó termést adhasson.

Igen, de honnan tudhassa ezt az ember? Azt bizony csak próba, összehasonlító kísérletek útján lehet kipuhatolni, a miről majd később fogunk beszélni. Hanem úgy általánosságban el lehet mondani, hogy egy kataszteri hold földre mintegy 150—200 kilogramm szuperfoszfátot számíthatni. Legtöbbet a répa alá, kevesebbet a gabonafélék alá, legkevesebbet pedig a burgonya (krumpli) alá.

Hány évig tart a szuperfoszfát hatása a földben? Erre nézve azt mondhatjuk, hogy tulajdonképen csak egy évig, vagyis a főhasznót az első évben adja s bár a második, sőt harmadik évben is van még látszatja, de már ez kevés.

b) A *Thomas-salak*. Ez sokkal nehezebben oldódik a talajban, mint a szuperfoszfát, azért nem közvetlenül a vetés előtt kell a talajba juttatni, mint a szuperfoszfátot, hanem jóval előbb. Nevezetesen az ősziék alá még a keverőszántás előtt jól elhinteni, ha azonban ezt nem tehetnénk, ilyenkor a vetőszántás előtt is elhinthetjük, mert hiszen bízhatunk benne, hogy az őszi, téli és kora tavaszi nedvesség s a közbeeső néhány hónapi idő elegendő lesz rá, hogy egy részét legalább oldhatóvá tegye tavaszra, midőn a vetés a növekedésnek neki indul.

A tavasziak alá is múlhatatlanul már őszen kell a Thomas-salakot kihinteni és leszántani, de semmi esetre sem tavaszon, mert akkor nem bírna már feloldódni s a növény úgyszólván semmi hasznát sem venné, csakis majd az utána következő. Ha tehát a Thomas-salakot tavaszi vetemény alá valami oknál fogva nem tudnánk őszen kihinteni, akkor hagyjuk el azt s használjunk helyette szuperfoszfátot.

Egyébiránt a Thomas-salak elhítésénél is ugyanazokat kell szem előtt tartanunk, a melyeket a szuperfoszfát elhítésére nézve elmondtunk.

Thomas-salakból sokkal több szükséges ugyanazon nagyságú földre, mint a szuperfoszfátból. S ha, a mint mondtuk, rendesen kell egy kataszteri földre 150—200 kilogramm szuperfoszfát, akkor, ha e helyett Thomas-salakot akarunk használni, szükséges lesz ebből ugyancsak egy kataszteri holdra legalább is 300—400 kilogramm.

A Thomas-salak is, ha tudniillik idejében volt kihintve és kedvező idő járt, az első veteményben adja ki a hasznot, azonban utóhatása is van a második, harmadik évi vetésre is, több mint a szuperfoszfátnak, a mi nehezebb oldékonyságából magyarázható.

A Thomas-salakraól tudni kell még, hogy ha valamely tábla földet épen istállótrágyával megtrágyáztunk, a Thomas-salakot nem szabad erre a trágyára ráhinteni, mert annak az egyik igen becses alkotórészét megsemmisítené. Ez esetben tehát úgy járjunk el, hogy vagy szántuk le előbb a Thomas-salakot és úgy trágyázzunk az istállótrágyával, vagy előbb szántuk le az istállótrágyát s úgy hintsük el a második szántás előtt a Thomas-salakot.

Különben ha istállótrágyát is kap a föld, akkor elég lesz kataszteri holdanként 150—200 kilogramm Thomas-salak is, mert hiszen az istállótrágyával is kerül valamennyi foszfor a földre.

c) A *csontliszt*. Ez a harmadik, leginkább használtatni szokott foszfortrágya, habár már ezt korántsem alkalmazzák nálunk olyan gyakran, mint a két előbbit. A csontlisztnél is szem előtt tartandók a fentebb elmondottak s ezt is jó előre

kell kihinteni és leszántani, mint a Thomas-salakot. A már elmondottak szerint szükséges belőle egy kataszteri hold földre 300—350 kilogramm.

A légenyirtartalmú műtrágyákról. Nálunk leggyakrabban használatni szokott légenyirtartalmú műtrágyák a chilisalétrom és kénsavas ammoniák.

a) *A chilisalétrom.* Ez a leggyorsabban működő trágya-szer a világon. Ott, a hol valójában szükség van rá és ha alkalmas időben használjuk, néhány nap alatt már kis mennyiség is sokszor csodálatos hatást eredményez, úgy hogy az ember saját szemének is alig hihet.

De ismételjük, csakis ott mutatkozik ez a jó eredmény, a hol valójában szükség van rá, a hol tehát a talaj légenyirtartalomban szegény, továbbá olyankor, ha a rozsasz időjárás, fagyok stb. nagyon elcsigázták a vetést és az a folyton tartó alkalmatlan idő miatt nem bír erőre vergődni.

A hol azonban elegendő légenyirtartalom van a talajban, ott a chilisalétrom alkalmazása teljesen haszontalan, sőt olykor egyenesen káros. Ezért ezen trágyaszerrel nagyon óvatosan kell bánni. Haszontalan annak alkalmazása ott is, a hol a többi növényi tápanyagok, például a foszfor, nincsenek meg kellő mennyiségben a talajban.

Hogy különben melyik talajnál fizeti ki magát és hol kívánatos a chilisalétrom, általában a légenyirtárgyak alkalmazása, ezt főképp megint csak a kísérletek mutatják meg, de sokszor hozzávetőleg, nagy valószínűséggel előre is meg tudjuk azt mondani.

Nevezetesen: az olyan talajokra, a melyek gyakran része-sülnek bő istállóí trágyázásban, nyilván nem fog kelleni légeny-műtrágya, mert hiszen az istállóí trágya, ha ugyan jól van kezelve, felette gazdag légenyirtartalomban és sok légenyirt-jutatott a talajba. Továbbá az olyan táblákra sem kell légeny-trágya, a melyek nagyon tevényesek s tapasztalás szerint nagyon meg szokták hajtani a szarát, a szalmát, habár szemre nem valami jól fizetnek is. Ez annak a jele, hogy ott gazdag a talajban a légenyirtartalom. Az ilyen helyekre inkább a fosz-fortrágya szokta magát jól kifizetni.

A chilisalétromnak az a természete, hogy rendkívül gyorsan feloldódik, s ha ez az oldata bele jutott a talajba, ott nem marad meg, mert ha csak a növények gyökerei fel nem szív-ják, fel nem dolgozzák, az esővíz nagyon könnyen kiáztatja, kimossa s leviszi a talaj alsó részébe, az altalajba, a hol aztán a növény gyökerei el nem érhetik s így hasztalanba vész.

Ezért soha sem kell a chilisalétromból többet adni a földnek, mint a mennyit az azon vetésű növényzet felddolozhat s ezt a mennyiséget is akkor kell adni, mikor a növény már

javában neki indult a növekedésnek, tehát gyorsan, erőteljesen szívja és dolgozza fel a tápanyagokat.

Ugyan ezért őszi vetések alá nem kell adni ősön, mert a hidegek beálltaig úgy sem bírná már feldolgozni a növény, a maradék chilisalétrom pedig tavaszig, mire a növény megint a növekedéshez fogna, mind lemosódnék az altalajba, tehát a vetés semmi hasznát sem venné továbbra. Különben is, hogy vetésünk ősön túlságos buján fejlődjék, arra semmi szükség, sőt káros, mert az ilyen jobban ki van téve a kipállásnak is. Csakis azon esetben használhatunk ősön is egy kevés chilisalétromot, ha teljességgel légenyhiányban szenved a föld, úgy, hogy e miatt a megbokrosodás s a fejlődés se mehetne megkívántató módon előre.

A chilisalétrom kihintésének legjobb ideje a tavasz, még pedig akkor, midőn már a növény erősen növekedésnek indul. Előbb ne, nehogy hasztalanul lemosódjék az altalajba, de nagyon későn sem, mert ez csak új száraz és levelek hajtását eredményezné, de a szemtermést csökkentené.

Legcélszerűbb a chilisalétromot gabona alá április második felében, az északibb vidékeken május elején kihinteni. Különben itt az időjárás s a növény állapota legyen a döntő, ahhoz képest, a mint elmondtuk.

Most már azonban a chilisalétromot nem is egyszerre szokták kihinteni, hanem két, sőt három adagba is osztva, a miben megvan az a célszerűség, hogy így azt a keveset, a mit egyszer-egyszer adtunk, könnyen felveheti a növény mind s nem tarthatunk attól, hogy a még fel nem szívott részt, mielőtt még rá kerülne a sor, lemossa az eső az altalajba. E szerint tehát, ha, a mi legajánlatosabb, két ízben akarjuk adni a chilisalétromot, akkor a trágyamennyiség felét hintsük ki kora tavasszal, de mikor már a növény ugyancsak növekedésnek indult, a másik részt pedig hintsük el késő tavasszal, úgy április utólján, május legelején.

A chilisalétromot soha sem szántjuk le a talajba, hanem csak egyszerűen ráhintjük a vetésre, a melyet vele fel akarunk segíteni s hagyjuk azon módon; az eső majd bele juttatja a földbe, hiszen olyan a természete, hogy még a harmattól is megolvad.

Chilisalétromból a gabonafélékre kataszteri holdanként 40—60 kilogrammot, a répa alá 10—10 kilogrammal többet adhatunk. Ez a mennyiség egész évi trágyának értendő, ha tehát két ízben akarjuk használni, akkor a mondott mennyiségnek egyszer-egyszer csak felét vesszük.

Ez, a mint látjuk, oly darab földre aránylag igen kis mennyiség, s ezért egyenletes kihintése nem igen könnyű dolog. Pedig ehhez nagyon kell ragaszkodnunk; az egyenetlen kihintés célhoz nem vezetne, mert míg egyes helyeken sovány

maradna a vetés, addig más helyeken akár meg is dülhetne. Hogy tehát egyenletesen hinthessük ki ezt a nagyhatású trágyaszert, először is, ha összecsomósodott volna, törjük porrá megint, aztán száraz homokkal, porral keverjük össze, szaporítsuk fel jól, hogy nagyobb tömege legyen, mert így aztán sokkal egyenletesebben tudjuk a földön elosztani.

Mondtuk, hogy a chilisalétrom az elcsigázott, elsanyarodott vetésekre csodálatos hatást gyakorol, hanem ez ne ejtsen bennünket tévedésbe. Mert vannak olyan természetű földek, a melyek bár elég légenyirtalommal bírnak is s jó erőben vannak, mégis hideg természetüknél fogva májusig is alig mozdul bennük a vetés, s csak akkor kezd aztán nagy gyorsasággal a növekedéshez fogni. Az ilyen földre ne hintsünk chilisalétromot, mert fölösleges és hasztalan lenne, levén itt a növények nehezen nekiindulásának az oka, nem az elcsigázottság, nem a soványság, hanem a talaj hideg természete. Minden gazda ismeri a maga földjei természetét, a kinek tehát ilyen földje volna, az el ne felejtse a most mondottakat.

Sorrahintésre is szokták némelyek a chilisalétromot alkalmazni, nevezetesen répánál. Ez úgy megy, hogy nem az egész répaföldet hintik be chilisalétrommal, hanem csak a répasorokat, ha tudniillik sorba van vetve a répa. Így természetesen sokkal kevesebb kell belőle s gyakran már 10—12 kilogrammal is igen szép sikert érhetni el holdanként. Ha így akarunk tenni, még akkor is jobb a salétromot két részletben adni, nevezetesen az elsőt mindjárt a vetés után, — sokan egyszerre is vetik a magot a trágyával, hogy a kikelő parányi növény azonnal dúsan táplálkozhassék, — míg a második részlettrágyát néhány héttel később adhatjuk. Cserepesedésre hajlandó földben azonban csakis a répa kikelése után alkalmazzuk a chilisalétromot, mert tudni kell, hogy ennek a trágyának az a természete, hogy a talaj cserepesedését elősegíti s ezért a répa kelését is hátráltathatja, különösen, ha bővebben találtuk volna használni.

Különben, ha a gabonaféléknek chilisalétrommal való felültrágyázása után észrevennénk, hogy a talaj megcserepedett, akkor nagyon tanácsos lesz a vetést megboronálni, a mi annak különben is csak javára válik.

A hol a talajban a légenyirtalom kevés, ott mindenütt igen hasznos a chilisalétrom, de a pillangós virágú növények alá — milyenek a luczerna, here, baltaczim, borsó, bükköny, bab, lencse — még ilyen helyeken se alkalmazzuk. Mert ezek a növények azon képességgel bírnak, hogy a nekik szükséges légenyit képesek a levegőből felvenni. Azért ezekre kár volna a chilisalétromot, vagy általában akármiféle légenyitrágyát vesztegetni. Épen olyan buján tenyésznek ezen növények a nélkül is, csak aztán a többi növényi tápanyagok legyenek

elegendő mennyiségben a talajban, akkor megszerzik azok maguknak ingyen a légenyszükségletet.

b) *A kénsavas ammoniak.* Ez a második leggyakrabban használt légenytartalmú műtrágya.

Ez is könnyen feloldódik a talajban, de mégsem olyan rendkívüli gyorsasággal mint a chilisalétrom, ezért ezt tanácsos valamivel előbb elhinteni mint amazt.

Máskülönbén épen úgy kell vele bánni, mint a chilisalétrommal s egy hold földre körülbelül annyi kell belőle mint amabból.

A chilisalétromot, mint mondtuk, még csak leboronálni sem kell, de már a kénsavas ammoniákat, ha bár nem mulhatatlánul is, de lehet boronálni, sőt a leboronálását czélszerűnek is mondják.

A kálitartalmú műtrágyákról. Kálitartalmú műtrágyára sokkal ritkább esetben lehet szükségünk mint foszfor- vagy légenyműtrágyára s leginkább a homok mutatkozik olyannak, a mely kálitartalomra nézve szegény.

Ha valahol, úgy a kálíműtrágyákra nézve kell először kísérletet tennünk kicsinyben s egy-egy kis kálitrágya felhintésével megkérdezni magától a földtől, hogy ugyan van-e szüksége rá s kifizeti-e magát rajta a kálitrágyázás? Ezt már a föld maga tudja legjobban megmondani s a mit ez mond, ahhoz tartsuk aztán magunkat.

Legajánlatosabb nálunk a kálitrágyák közt a kénsavas kálium. Ezt a vetés előtt jóval el kell hinteni, mert ha közvetlen a vetés előtt hintonánk el, akkor kárt tehetnénk vele, minthogy elősegíti a talaj cserepedését és a kikélest késlelteti. Ezért és még más okoknál fogva is a tavasziak alá már ősszel vagy legkésőbb télen kell kihinteni, az ősziak alá pedig olyan korán, a mint csak lehet. Ezt a trágyát a talajba le kell szántani és azzal jól összekeverni, ha azonban tavaszi alá hintjük el ősszel, akkor elég a talaj felszínén kihintve hagyni s csak tavaszon szükséges aztán lefogasolni vagy leszántani. Ha rétet trágyázunk vele, a rét is megfogasolandó utána.

Úgy 80 kilogrammot alkalmazhatunk belőle egy kataszteri holdra.

Körülbelül ugyanezek állanak a másik ismertebb kálisóra, klorkálira nézve is.

A kainit. Ezen műtrágyából két-három annyi alkalmazandó egy hold földre, mint a kénsavas káliból, az illető talajhoz s a rajta termesztett növényhez képest, a minek eltalálására megint csak a kísérletek vezetik rá a gazdát.

A hamu. A hamut nagy kálitartalmánál fogva a kálitrágyák közé lehet számítani, habár foszfor is van benne nem kevés. Gyűjtsük meg tehát nagy gondal s használatig tart-

suk olyan helyen, hogy se a szél el ne hordhassa, se az eső-víz hozzá ne férhessen, hogy legértékesebb részeit ki ne áztassa. Legjobb a hamut a rétekre vagy herésekre, luczernásokra felhasználni, még pedig késő őszön, vagy télen a hóra kihintve. Vastagon hinteni nem kell, csakhogy épen vékonyan lepje a felületet. Különösen ha rétre használjuk, nagyon tanácsos lesz oda egyszersmind Thomas-salakot is hinteni.

Legtöbbet ér a fahamú és aztán egyéb növények hamuja is, míg a kőszénhamu már csekély értékű, de azért ha ingyen juthatunk hozzá, ez is megfizeti a kihintés fáradságát.

A mésztrágyákról. Nem nagyon gyakori az olyan talaj, a mely mésztartalomban olyan szegény volna, hogy a hiányzó meszet mésztrágyázással kellene pótolni, s a növények is nagyon különböző mértékben kívánják a meszet, így nevezetesen a gabonafélék, a fűfélék kevés mészszel megelégszenek, míg a here, luczerna, bükköny, baltaczim nagyon megkívánják a meszet.

A mésztrágyázást, a hol márga van közelében, ennek felhordása s szétterítése által eszközölhetjük, vagy pedig a közönséges égetett mészszel, a mely utóbbival való trágyázás a következőképen történik: apró kupaczkba szétrakjuk az égetett meszet a megtrágyázandó területen s földdel befedve egy darabig úgy hagyjuk. A mész a talaj, vagy eső nedvességétől nemsokára megoltódik s porrá omlik. A mint ezt az állapotot észreveszszük, — a mi a nedvesség fokához képest hamarabb vagy később következik be, — akkor egyenletesen szétszórjuk ezt a mészport s azonnal leszántjuk. A mészből egy hold földre 8—10 métermázsát szoktak számítani.

A mész ugyan maga is táplálja a növényt, de főképen az által hat, hogy a talajban elszórva levő, nehezen oldható növényi tápanyagokat szétmarja, feloldhatóvá teszi, hogy aztán a növények gyökerei táplálkozhassanak vele. Ezért, ha ugyan egyéb trágyát is nem adunk, sovány, szegény földön vajmi csekély a mész hatása, igen, mert ott nem igen van neki mit feloldhatóvá tenni.

De jobb földön is szerfelett vigyázni kell a mészszel, mert, a mint mondtuk, feloldhatóvá teszi ugyan a talajban az ott lappangó növényi tápanyagokat, de ezzel természetesen ki is veszi a talaj meglevő erejét, úgy, hogy vigyázatlan meszezésel tökéletesen kisoványíthatjuk, tönkre tehetjük talajunkat. Azért ha meszezünk, gondunk legyen rá, hogy istállótrágyával is gyakran és bőven elláthassuk az illető talajt.

Még legbátorságosabb a meszet olyan talajra használni, a mely sok televénytartalommal bír, de a mértéken itt sem szabad túl menni. A nehéz agyagtalaj is jobban bírja a meszet, mint a könnyebb talajok. Különben a meszezést csak legfeljebb minden hatodik esztendőben szabad ismételni.

Legcélszerűbb őszi meszezni, ha pedig tavasszal tenénk, akkor mindig jóval a vetés előtt ejtsük meg.

Megjegyzendő még, hogy a répa, ámbár szereti a meszet, de abban az évben, a melyben répát vetünk, ne meszezzük azt a tábla földet, hanem előtte egy-két évvel alkalmazzuk oda az előző növények alá a mésztrágyát.

A gipszről is itt emlékezünk még meg. A gipsz mészből és kénsavból (vitriol) áll és körülbelől olyanformán kell tekinteni mint a meszet, ez is inkább a földben levő növényi tápanyagok felbontása által hat. Azért evvel is épen úgy kell vigyázni, mint az égetett mészszel, mert különben szinte tönkre tenné a talajt s általában használatánál ugyanazon szempontok szerint kell intézkedni, mint a hogy a mésznél el volt mondva. A gipsz kiválólag a baltaczimnél, hereféléknél, búkőnynél, borsónál, babnál szokott jó hatást felmutatni, míg a gabonafélékre rendesen semmit. A nedves réteken sem használ, a szárazabb természetűeken azonban olykor jó hatása van.

A gipsz elhíntésének ideje a tavasz, midőn a növény tenyészte már megindult, s ehhez a mennyire lehetséges, meleg, nedves időjárást kell választani; egy holdra 3—5 métermázsát ajánlanak. Homokon, valamint hideg, nedves agyagtalajon is nincs a gipsznek említésre méltó haszna.

A műtrágyák használata az egyes növényfajoknál. A mint elmondtuk, a műtrágyák használatára nézve nem lehet pontos recepteket adni, mert biz ott magának kell számíthatni, próbálgatni a gazdának az előadott ismertetések nyomán, hogy mit és miként tegyen.

Mindazonáltal bizonyára nagy könnyebbségére fog szolgálni a kezdőnek, ha néhány példát lát maga előtt s azokat véve kiindulási pontul, úgy próbálja maga részére a legjobbat eltalálni. Felsorolunk hát itt néhány tájékoztató adatot az egyes nevezetesebb növények műtrágyázására nézve. Az alább következőkben mutatjuk be ezen műtrágyázási tervezeteket, egy magyar (1200 □-öles) holdra értve a számítást:

1. Őszi búza és rozs alá.

a) *Sovány, agyagos földön:*

125 kiló szuperfoszfát, (vagy e helyett

250 kiló Thomas-salak

50 kiló chilisalétrom (vagy helyette

40 kiló kénsavas ammoniák).

Ha szuperfoszfátot használunk, úgy a vetőszántással szánt-suk le, ha pedig Thomas-salakat alkalmazunk, ezt még a keverő-szántás előtt hintsük ki. A chilisalétromot két részletben használjuk fel, nevezetesen felét hintsük rá a vetésre kora tavaszon, a mint a búza már megmozdult, a másik felét pedig

hintsük ki ápril utolján vagy május legelején. Ha chilisalétrom helyett kénsavas ammoniákat használnánk, ezt az egészet egyszerre kihinthetjük mindjárt kora tavaszon; még a búza megindulását sem kell bevárni, s míg a chilisalétrommal, a mint azt kihintettük, semmi további dolgunk nincs, addig a kénsavas ammoniákat tanácsos a vetésbe lefogasolni, habár ez sem multhatatlan. Mondani sem kell azonban, hogy az esetleges fogasolást ne sáros időben végezzük, hanem midőn arra a talaj egészen alkalmas, mert különben több kárt tennénk, mint hasznot.

b) *Sovány, homokos földön:*

Ugyancsak ezen elősorolt trágyaszereket adjuk, mint az agyagos földnél és úgy is bánjunk el a dologgal, csakhogy ezenkívül próbáljunk meg még 50 kiló kénsavas kálit is adni, a melyet szintén még a keverőszántás előtt hintsünk el.

c) *Légenygyűjtő növények után:*

Fentebb elmondtuk, hogy némely növény, mint a here, luczerna, bükköny s egyéb úgynevezett pillangós virágúak, légenytartalmukat a levegőből veszik s ennél fogva maradványaik által azt a talajt is, a melyben állottak, légenyből gazdagon hagyják hátra, minél fogva az ilyen talajok, ha ugyan az említett növények buján, gazdagon tenyésztek, annyi légeny-tartalommal bírnak, hogy légenytrágyázásra rendszerint nem szorulnak. Azért tehát az ilyen talajnak, ha búzát vagy rozst akarunk bele vetni, csak foszfortrágyát adjunk, még pedig vagy 250 kiló Thomas-salakot a tarlóra hintve és aztán leszántva, vagy felényi szuperfoszfátot a vetőszántás előtt.

d) *Istállótrágyás földön:*

Ha valamelyik darab földünk bőven kapott istállótrágyát, akkor rendszerint itt sincs szükség légeny- vagy kálitrágyázásra, hanem a foszfortrágya annál inkább ki szokta magát fizetni. Adjunk tehát neki Thomas-salakot vagy szuperfoszfátot, ugyanolyan mennyiségben és módon, mint a hogy az imént elmondtuk.

e) *Ha istállótrágyát is alkalmazunk:*

Ha úgy jön ki a sorja, hogy jónak látjuk a búza alá istállótrágyát adni, akkor így járhatunk el: adjunk a talajnak vagy 12 szekér istállótrágyát és ezenkívül vagy 80 kiló szuperfoszfátot.

2. Tavaszi búza alá.

A tavaszi búza alá épen olyan mértékben és módon adjuk a különféle műtrágyákat s ugyanazokat tartjuk szem előtt, mint az őszi búzára és rozsra nézve elmondottuk. Ha azonban a foszfortrágyázással tavaszra maradnánk, foszfortrágyának soha se használunk Thomas-salakot, hanem csakis szuperfoszfátot. A chilisalétrom egyik részletét a kikelés után pár hétre, a másik részletet május elején hintsük ki.

3. Árpa és zab alá.

a) *Sovány agyagos földön:*

100 kiló szuperfoszfát (vagy helyette

200 kiló Thomas-salak),

50 kiló chilisalétrom (vagy helyette 40 kiló kénsavas ammoniák).

b) *Sovány homokos talajon:*

Ugyancsak a fenti trágyaszerek és még ezenkívül

60 kiló kénsavas káli.

c) *Jó istállótrágya erőben levő talajon:*100 kiló szuperfoszfát (vagy helyette 2—2¹/₂ annyi Thomas-salak).

A műtrágyák alkalmazásánál itt is, valamint mindenféle növényeknél ugyanazokat kell szem előtt tartani, a melyeket már előbb ismételve is elmondtunk, csak azt jegyezzük meg itt különösen, hogy az árpánál s zabnál a chilisalétromot fele részben április elején, fele részben pedig május elején kell adni, bár sok tekintetben ez is az időjárástól függ, mert ha nagyon korán beáll a tavasz s idején elvetjük az árpát, akkor a chilisalétromozást is előbb kell adni.

4. Tengeri (kukoricza) alá.

140 kiló szuperfoszfát (vagy e helyett

300 kiló Thomas-salak),

80 kiló chilisalétrom (vagy helyette

60 kiló kénsavas ammoniák).

Ezenkívül homoktalajon meg lehet még próbálni:

60 kiló kénsavas kálit is.

Az egyes műtrágyákkal itt is úgy bánunk el, mint a fentebbi növényeknél, a chilisalétromot pedig az első kapálás után szórjuk el.

Különben tengeri alá rendszeren istállótrágyát szoktunk adni s ez esetben elmaradnak aztán a légeny- és kálitrágyák, csak épen a szuperfoszfátot adjuk meg. Megjegyzendő, hogy bő adag szuperfoszfát a tengeri érését sietteti.

5. Csalamádé alá.

Itt is ugyanazon műtrágyákat adjuk, mint a tengerinél, csak hogy még bővebb mértékben, nevezetesen vagy egy negyed-résznyivel, s megjegyezvén, hogy a csalamádénál, még ha istállótrágyába vetettük is, sokszor kifizeti magát, ha azonfelül még vagy 40 kiló chilisalétromot is adunk a csalamádéra, midőn az már olyan tenyérnyi magasságúra növekedett. Az eddigi tapasztalatok szerint a csalamádé úgy fizet legjobban, ha istállótrágyát is kap.

6. Repcze és mák alá

Ezek alá is rendszerint istállótrágyával trágyázunk s ezenfelül adjunk még a talajnak:

150 kiló szuperfoszfátot (vagy két annyi Thomas-salakot),
50 kiló klórkálit vagy kénsavas kálit.

7. Répa alá.

200 kiló szuperfoszfát,
100 kiló kénsavas ammoniák.

Alkalmazhatjuk a répánál a műtrágya sorra való vetését is, midőn sokkal kevesebb fog kelleni, habár aztán a répa után következő növénynek nem is marad semmi.

Sorravetésképen egy holdnyi répára elszórunk 15 kiló chilisalétromot s 50 kiló szuperfoszfátot, habár ez utóbbit mégis sokkal tanácsosabb a fentemlített mennyiségben még vetés előtt a talajba juttatni.

Tanácsos kálitrágyával is kísérletet tenni, nevezetesen adhatunk vagy 80—100 kilónyt.

Igen jónak bizonyult sorrahintésre a káli-ammoniák-szuperfoszfát nevű összetett műtrágya, a melyből e célra holdankint 30 kilónyi elégséges.

8. Burgonya (krumpli) alá.

300 kiló Thomas-salak (vagy felényi szuperfoszfát),
100 kiló chilisalétrom (vagy 80 kiló kénsavas ammoniák).

Ezenkívül különösen homoktalajra 80 kiló kénsavas káli.

A chilisalétromot vetéskor rászórjuk egyenletesen az egész táblára.

9. Dohány alá,

80 kiló szuperfoszfát,
100 kiló kénsavas káli,
100 kiló chilisalétrom.

A két előbb említett műtrágyát tavaszi szántás előtt hintjük ki, a chilisalétromot pedig plántálás előtt. Különben, ha úgy ismerjük az illető talajt, hogy az nagy, gazdag leveleket terem, akkor a chilisalétrom elmaradhat, ha pedig agyag a talajunk, akkor a mondott kénsavas kálinak fele is elegendő lesz.

Tudni kell még, hogy a kálitrágya a dohányt könnyű égésűvé teszi, míg a közvetlen foszfortrágya nehezíti az égést s e tekintetből ajánlják a foszfortrágyát jó bőven a dohányt megelőző növény alá adni, hogy a dohány számára is maradjon. Némelyek szerint a foszfor közvetlen adása sem nehezíti az égést. Bizonyára ez a különböző természetű talajoktól függ.

10. Lóhere alá.

300 kiló Thomas-salak.

Ha mészben, valamint káliban szegény a talaj, akkor még 10 métermázsa mész s 100 kiló kénsavas káli. Ezen trágyák őszszel adandók.

11. Luczerna alá.

400 kiló Thomas-salak.

Próbálhatunk még hozzá 300 kiló gipszet s 100 kiló kénsavas kálit.

A vetés utáni harmadik évben kora tavaszon behinthetjük a luczernát újra 150 kiló szuperfoszfáttal, a melyet erősen lefogasoljunk, szintén eképen adhatunk még homokos területen 100 kiló kénsavas kálit is.

Olyan talajon, a mely mészben és káliban bővelkedik, nincs szükség sem a gipszre, sem a kénsavas kálira.

12. Egyéb pillangós virágúak alá.

A bükkönynél, borsónál, babnál, baltaczimnél, lencsénél s a különféle heréknél, általában körülbelül azok az irányadók, a melyeket a lóherénél s luczernánál elmondottunk s abban különösen mind megegyeznek, hogy légenytrágya alájuk nem szükséges.

13. Rétekre, kaszálókra.

a) *Nedves helyeken:*

300 kiló Thomas-salak,

100 kiló kénsavas káli,

60 kiló kénsavas ammoniák.

A két előbbi műtrágyát kora tavasszal elhintjük, mihelyt a hó elment, a mint pedig a talaj eléggé megszikkadt, fogasoljuk meg a rétet erősen. A kénsavas ammoniákat május eleje táján hinthetjük ki.

Nagyon nedves réteken a műtrágyák hatástalanok. A gyakori vízáradásoknak kitett rétekre is kár volna vesztegetni a műtrágyát.

b) *Száraz helyeken:*

150 kiló szuperfoszfát,

100 kiló kénsavas káli,

60 kiló kénsavas ammoniák.

A műtrágyákkal itt is úgy bánunk, mint fentebb le volt írva. Agyagos helyen a kénsavas káli rendszerint elmaradhat.

14. Szőlő alá.

a) *Homoktalajon:*

100 kiló szuperfoszfát (vagy 200 kiló Thomassalak),

80 kiló kénsavas káli,

100 kiló gipsz.

Ezeket őszzsel fedés előtt hintsük el egyenletesen a szőlő talaján, vagy pedig télen és kora tavaszon a szőlő sora közé, hogy majd nyitáskor a föld alá kerüljenek.

Ha szőleink vesszeje apró, sovány, akkor tavasszal a szőlő virágzása előtt hintsünk el még mintegy 60 kiló chilisalétromot vagy kénsavas ammoniákat.

b) *Agyagos talajon:*

100 kiló szuperfoszfát,
50 kiló kénsavas káli,
100 kiló gipsz.

Ezekkel is úgy bánunk el, mint a homoktalajnál, s ha a vesszők soványak, itt is ugyanannyi légenytrágyát almazunk, mint amott.

Ha szálvesszős-mívelésre dolgozunk s nem annyira finom, mint nagy termésekre törekszünk, akkor a műtrágyákból jóval többet, kétannyit is adhatunk, mint itt mondvá volt.

15. Gyümölcsfák alá.

Idős fákat úgy trágyázunk legcélszerűbben, hogy a törzstől a korona kiterjedésének megfelelő távolságban 60—80 centiméter mélységű lyukakat fúrunk, a fa nagyságához képest többet, s ebbe öntjük bele a trágyázó anyagot.

Hogy mennyi műtrágyát kell alkalmaznunk, az függ a talajtól s a fa nagyságától. Tájékoztatásul annyit lehet mondani, hogy egy négyszögméternyi megtrágyázandó területet véve fel, alkalmazható $\frac{1}{4}$ kiló szuperfoszfát, $\frac{1}{5}$ kiló chilisalétrom vagy kénsavas ammoniák s ugyanannyi klórkáli vagy kénsavas káli.

E trágyaszereket jó bő vízzel felkeverve öntsük az említett lyukakba, még pedig a szuperfoszfátot és kálitrágyát június vagy július hóban, a légenytrágyát pedig márczius utolján vagy áprilisban. A légenytrágyának elég csak felét a lyukakba önteni, a másik felét pedig jobb a talaj felszínén elhinteni s gyengén bekapálni.

A csemetéknél nem szükség lyukat furkálni, elég ha a trágyákat a fácska koronájának megfelelő nagyságú területre kihintjük s egyszerűen lekapáljuk.

Ha nem egyes fákat, hanem gyümölcsöst akarunk trágyázni, akkor olyan helyekre ejtsük a lyukakat, a meddig gondoljuk, hogy a fák vékony, szívó gyökerei kiterjednek, a mi körülbelől a fa koronája terjedelmének felel meg. Így sűrű állás mellett, nagy lombú fáknál egy és ugyanazon lyukba a két szomszédos fának való trágyát is beönthetjük.

Nagyon jó a fáknak az is, ha trágyalevet jól felhígítunk vízzel s még kannánként 1—1 kiló szuperfoszfátot keverünk bele s úgy öntjük a lyukakba.

Ezt a trágyázást, ha sikerét látjuk, évenként ismételtethetjük.

A műtrágyázási kísérletekről. Az egyes növények műtrágyázására fentebb elmondott példák, ismételjük, csak épen tájékoztatásul szolgálhatnak, de igazán mindent a próba mutat meg. A leghelyesebbet tehát kinek-kinek próbák, kísérletek által kell megállapítani. Legegyszerűbb eljárás valamely vetéstábla közepén, pl. egy fél vagy egy egész holdnyi területet kihalítani s azt műtrágyával az elmondottak szerint megtrágyázni, s aratáskor a trágyázatlan részből is egy épen olyan nagyságú darabot külön vágni, külön csépelni, a szem és szalma termését külön mérlegelni s így összehasonlítani aztán, hogy a műtrágyás rész termett-e többet és mennyivel? Ámbár legtöbbször már csupa szemmértékkel is megítélhetjük, hogy kifizeti-e magát a műtrágya és melyik az, a melyik legkívánatosabb talajunkra.

Azonban, hogy mentül nagyobb bizonyosságot szerezzünk, járjunk el ilyenformán:

Hasogassunk el egy tábla földet több egyenlő, például negyedholdas részletekre. (Természetesen lehet kisebbet vagy nagyobbat is venni.) Az egyiket hagyjuk trágyázatlan, a másiknak adjunk csak légenytrágyát, a harmadiknak csak foszfort, a negyediknek csak kálit. Így már, ha csak egyre, nevezetesen vagy csak légenyre, vagy csak foszforra, vagy csak kálira van szüksége a talajnak, akkor azt így feltaláljuk, mert látjuk, hogy melyik gazdagította meg a termést. Csakhogy meg lehet ám, hogy a talajnak nem csak egyre van szüksége, hanem kettőre is, s akkor még az ilyen kísérlet nem elég.

Tovább kell tehát folytatnunk a próbát, s ekkor egy részletbe adjunk légenyt és foszfort, egy másikba légenyt és kálit, ismét egy másikba foszfort és kálit. De még az is meg lehet, hogy mind a három tápanyagra van a talajnak szüksége, azért egy részletnek adjunk foszfort is, kálit is, légenyt is.

Az aratási eredmény aztán meg fogja mutatni, hogy tulajdonképen melyik műtrágya is hát a mi talajunkra hasznos, és azután ahhoz képest fogunk jövőre cselekedni, illetőleg ha a haszon kétségtelennek mutatkozik, a nagyban való műtrágyázást megkezdeni.

Midőn valamely műtrágya-fajnak a mi talajunkra való hasznossága felől megbizonyosodtunk s azt már nagyban is alkalmazzuk, azért kicsinyben még mindig tovább folytathatjuk a kísérletezést, arra nézve, hogy ha abból a bevált műtrágyából többet vagy kevesebbet adunk, hasznosabb-e? Vagy például ha látjuk, hogy a foszfortrágya bevált, akkor arra nézve: melyik lenne jobb, a szuperfoszfát, vagy Thomas-salak-e? És más hasonló dolgokra nézve is folyvást intézhetünk kísérletek által kérdéseket földünkhöz, a mi nem csak haszonnal jár,

hanem a törekvő gazdának bizonyára nagy gyönyörűséget is okoz.

Az említett kísérleteknél mindig szem előtt kell azokat tartani, a melyek fentebb, az egyes műtrágyafajokról s azok alkalmazásáról el voltak mondva.

A kísérleteknél azonban könnyen érheti csalódás a tapasztalatlan embert; azért, hogy ezt elkerüljük, szükséges az elmondottakon kívül a következőket is tekintetbe venni:

a) A kísérletre szánt terület, a mennyire csak lehet, egyforma minőségű legyen, tehát vagy egyaránt agyagos, vagy egyaránt homokos s az altalaja is hasonló legyen.

b) Legyen egyforma erőben. Tehát nem olyan, hogy az egyik része csak tavaly, vagy harmadéve kapott istállótrágyát, a másik része pedig már 6—7 esztendeje színét sem látta.

c) Kísérleti térnek egy és ugyanazon növény tarlóját választjuk. Vagyis helytelen volna, ha egy részén előzőleg például búza, a másikon pedig répa vagy egyéb volt mívelve. Hiszen tudjuk, hogy magában véve is nagy különbség az: mi után vetünk valamit? Mert minden trágyázás nélkül is egészen másképp sikerülhet valami búza után mint répa után. Így hát ha nem egy növény tarlójában végeznénk a műtrágyázási kísérletet, könnyen csalódásnak, tévedésnek lehetnénk kitéve.

d) A kísérleti tér minden részletét egy nap szántsuk fel s egy nap vessük és munkáljuk el; mert hiszen azt is tudjuk, hogy sokszor 1—2 napi különbség is mit eredményezhet a vetésben, kivált ha időközben eső is esik.

e) A műtrágya csakis akkor táplálhatja a növényzetet, ha elég nedvesség van hozzá. Száraz időjárás alkalmával tehát megeshetik, hogy a műtrágyának kevés, vagy semmi hatását sem látjuk, a chilisalétromba pedig a sok esőzés is nagyon hátrányos. Ez azonban nem a műtrágyának, hanem az időjárás alkalmatlan voltának tudható be. Azért egy évi tapasztalaton egész biztosan még ne építsünk, s ha a rossz idő miatt sikert nem arattunk, még abból ne következtessünk a műtrágya haszontalan voltára.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Hornyánszky V. könyvkiadóhivatala Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Protestáns Árvaházi Képes Naptár

Huszonhatodik évfolyam.

Szerkeszti

KENESSEY BÉLA,

az erdélyi ev. ref. egyházkerület főjegyzője s a kolozsvári ev. ref. theol. fakultás igazgatója.

Magyarországon alig van naptár, mely oly gazdag tartalommal dicsekedhetnék, mint a «Prot. Árvaházi Képes Naptár,» s ép ennek köszönheti óriási elterjedését. *Évenként közel 30,000 példányban jelenik meg.* Ára 30 kr. Kapható minden könyvkereskedőnél és könyvkötőnél, valamint a kiadónál: Hornyánszky Viktornál Budapesten, V. Akadémia-u. 4.

Téli Ujság

Huszonegyedik évfolyam.

Megjelenik deczember, január és február hónapokban minden szerdán.

Felelős szerkesztő **BUDAI JÁNOS,** b.-büszörményi ref. lelkész.

Előfizetési ára 26 kr.,

ha egy csomagban legalább 10 példány küldhető; kevesebb számú példányoknál példányonként 39 kr.

Hazánk legelterjedtebb protestáns néplapja. Az 1898 99. évben

25,000 előfizetője volt.

Mutatványszámokat bármily mennyiségben ingyen és bérmentve küld

Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala

Budapest, V., Akadémia-utca 4.

A Magyar Prot. Irod. Társaság népies kiadványai.

Koszorú.

1. Ócska Biblia (20 oldal)	4 kr.	26. A falu árvája (20 oldal)	4 kr.
2. A gályarabok története (24 oldal)	4 >	27. Jó az Isten (23 oldal)	4 >
3. A Barkóék árvája (23 oldal)	4 >	28. A képviselő úr beszámolója (24 oldal)	4 >
4. A vízözön. Légy hív mind halálíg (15 oldal)	4 >	29. A «kék gölya» esaládja (23 oldal)	4 >
5. Bethlen Gábor fejedelem (23 oldal)	4 >	30. A mi hitünk (24 oldal)	4 >
6. A talált gyermek (20 oldal)	4 >	31—32. Hitért és hazáért (51 oldal)	8 >
7. A vége jó, minden jó (32 o.). Az igaz és a hamis gyöngy (15 o.)	6 >	33. Dőre Márton felekezetenlküli akar lenni (22 oldal)	4 >
8. Huszár Gál (28 oldal)	4 >	34. Dezső pap látomása (19 oldal)	4 >
9. Dévai Bíró Mátyás (15 oldal)	4 >	35—37. Rajzok egyházunk multjából (68 oldal)	12 >
10. Testámentum (24 oldal)	4 >	38—40. Bibliai Kalauz (77 oldal)	12 >
11. A bibliás asszony (23 oldal)	4 >	41. Az öreg pap hagyatéka (20 oldal)	4 >
12. A vadosfalvi pap (32 oldal)	4 >	42. Hágár: bibliai kép (16 oldal)	4 >
13. Nádasdy Tamás grófék háztája (22 oldal)	4 >	43. Angyal és ördög (24 oldal)	4 >
14—15. A vasárnap megünnepeleséről (40 oldal)	8 >	44. Tóth Pál János esutorája (20 oldal)	4 >
16. Két püspök anyja. Névtelen hősök (22 oldal)	4 >	45. Baresay Ágnes (23 oldal)	4 >
17. Honka (24 oldal)	4 >	46. Bálint úr. — Tékozló fiú (24 oldal)	4 >
18. Egy öngyilkosjelölt (16 oldal)	4 >	47. A jezsuita rend feloszlátása (19 oldal)	4 >
19. Egy eltépett biblialevél. Földi mennyország (16 oldal)	4 >	48. A nagyasszony (16 oldal)	4 >
20. Livingstone Dávid utazásai és felfedezései (23 oldal)	4 >	49. A szociálista (24 oldal)	4 >
21. Növérék (19 oldal)	4 >	50. Az igaz hit (20 oldal)	4 >
22. Aranka története (16 oldal)	4 >	51. Romlásfalva (12 oldal)	4 >
23. Gusztáv Adolf és a «Gusztáv Adolf»-egylet. Bálint Mihály (24 o.)	4 >	52. Az aranyásó (26 oldal)	4 >
24. A Lorántffyak (28 oldal)	4 >	53. Klárika neveltjei (28 oldal)	4 >
25. Az új bíró. Ötödik paranesolat (31 old.)	4 >	54. Zsugori Peti végrendelete (20 oldal)	4 >
		55. Az angyalok Mamréban (20 oldal)	4 >
		56. Cserey Ilona (32 oldal)	4 >
		57. Szent hangok (24 oldal)	4 >
		58. Tar Gábor históriája (24 oldal)	4 >
		59. Az ezüst szív (26 oldal)	4 >
		60. A hatvágás (28 oldal)	4 >

Megrendelésnél elegendő az illető füzet számának megjelölése.

Protestáns Családi Könyvtár (Koszorú).

I. kötet. Tartalma: Bethlen Gábor fejedelem. Irta Vajda Ferencz. — A vadosfalvi pap. Irta Csengey Gusztáv. — Egy öngyilkosjelölt. Irta J.-né Székely Lilla. — Egy eltépett biblialevél. Irta Turi Farkas Imre. — Földi mennyország. Irta V. Krüzselyi Bálint. — Az öreg pap hagyatéka. Irta Béri Gyuláné.

II. kötet. Tartalma: Nádasdy Tamás grófék háztája. Irta Payr Sándor. — Két püspök anyja. Irta Vajda Ferencz. — Névtelen hősök. Irta Csekme Ferencz. — A bibliás asszony. Irta Kalocsa Róza. — Livingstone Dávid utazásai és felfedezései. Irta Szabó Aladár. — Bálint úr. Irta Szentkúti Károly. — A tékozló fiú. Irta Szabó Géza.

Egy-egy kötet ára díszes kötésben 30 kr.

A pénz előzetes beküldése mellett a könyveket bérmentve küldi meg Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala Budapest, V., Akadémia-utca 4. Utánvételes küldésnél a postaköltséget a megrendelő tartozik fizetni.

Protestáns imakönyvek.

1. Ev. reformátusok részére.

Lelki harmat. Elmélkedések és imák az év minden napjára. Irta *Szabó Aladár*. Díszes vászonkötésben 1 frt.

A vándor útja Istenhez. Imádságok keresztyén családok számára. Irta *Papp Károly*. Vászonkötésben 1 frt. Chagrinbörkötésben 2 frt. 40 kr. Velinkiadás borjúbörkötésben 3 frt 60 kr.

Hit, remény és szeretet. Irta *Csiky Lajos*. Vászonkötésben 1 frt. Börkötésben arany metszéssel és tokkal 2 frt 40 kr.

Buzgóság szárnya. Irta *Fördös Lajos*. Papirkötésben 30 kr. Vászonkötésben 60 kr. Börkötésben 80 kr. Fehér lemezkötésben 1 frt 10 kr. Bársonykötésben 1 frt. 20 kr.

Keresztyén Tanítások és Imádságok. Irta *Szikszy György*. Félbörkötésben tokkal 1 frt 20 kr. Börkötésben tokkal 1 frt 80 kr.

Az áhitatos hölgy. Elmélkedések és imák művelt hölgyek használatára. Irták *Fördös Lajos* és *Szívós Mihály*. ref. lelkészek. Vászonkötésben 1 frt.

2. Ag. hitv. evangélikusok számára.

Órangyal. Imakönyv protestáns ifjak és leányok, különösen konfirmáltak számára. Irta *Sántha Károly*. Vászonkötésben 1 frt. Börkötésben 3 frt.

Imádságok és buzgólkodások. Evang. prot. keresztyének számára. Irta *Székcács József*. Vászonkötésben 2 frt 50 kr. Chagrinbörkötés 4 frt. Borjúbörkötésben 5 frt. Bársonykötésben 7 frt. Plüs-kötésben 9 frt.

A pénz előleges beküldése mellett a könyveket bérmentesen küldi meg

Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala

Budapest, V., Akadémia-utcza 4.

Utánvételes küldésnél a postaköltséget a megrendelő tartozik fizetni.

